

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLAR ARASI İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

TÜRK BASININA GÖRE
TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ (2001-2009)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Ali ÇEVİK

İstanbul 2010

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLAR ARASI İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

TÜRK BASININA GÖRE
TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ (2001-2009)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Ali ÇEVİK

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin SALMAN

İstanbul 201

ÖZET

Dünya siyasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan 1980’li yıllarda, SSCB çözülmeye başlamış, 9 Kasım 1989 tarihinde adeta soğuk savaşın sembolü olan Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla küresel dengeler Batı ve ABD lehine değişmiştir. Batı ve ABD, liberal demokratik sistemi artık dünyanın genel geçer tek egemen siyasal modeli olarak diğer ülkelere yayma ve egemen kılma stratejik hedefiyle “Yeni Dünya Düzeni” taktik projesini uygulamaya koymuşlardır.

Osmanlı idaresi sonrasında Ortadoğu, uzun bir süre huzur bulamamış, bu yüzden ABD ve Batı için Yeni Dünya Düzeni projesinin en önemli uygulama alanı olmuştur. Diğer taraftan Irak, uzun yıllar istikrar yüzü görmemiş, kuzeyde Kürt grupların ayrılıkçı talepleriyle uğraşırken siyasi otoritesi ise sürekli bir darbeler zincirine muhatap olmuştur. En son Saddam rejiminin 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt’i işgaliyle başlayan fiili durum Mart 1991 tarihinde Irak’ın, askeri, siyasi ve ekonomik olarak çevreninmesine sebep olmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde, New York’ta Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan terörist saldırılar; başta ABD olmak üzere, ülkelerin güvenlik stratejilerini değiştirmiş, “savunma” temelli stratejilerden “tehdit algılandığı anda ortadan kaldırma” eksenli bir stratejiye kaymıştır. ABD, yeni Ulusal Güvenlik Doktrini gereği Irak’ın terörizmi desteklediği ve kitle imha silahları ürettiği ve bulundurduğu gerekçeleriyle 20 Mart 2003 tarihinde İngiltere ile birlikte Iraklı muhalif grupları da yanına alarak Irak’ı işgal etmiştir. Hemen yanı başında gerçekleşen bu savaş, Türkiye’yi stratejik konumu gereği çok yakından ilgilendirmiştir. ABD’nin Kuzey cephesinin açılması konusundaki talepleri 1 Mart tezkeresi ile reddedilmiş ancak, ABD ve müttefiklerine hava sahasını açarak savaş sırasında destek olmuştur. Türkiye, bu savaşta hep “Uluslararası Meşruiyet” arayarak, barışçıl bir politika izleme konusunda azami çaba sarf etmiş, ayrıca savaş sonrası Irak’ın yeniden yapılandırılması ve imarı konusunda da lojistik destek vermiştir.

İşgal sonrası, 28 Nisan 2003 tarihinde başlayan Irak yönetiminin yeniden yapılandırılması çalışmaları neticesinde, Temmuz 2003 tarihinde Irak Geçici Yönetimi oluşturulmuş, 8 Mart 2004 tarihinde daha sonraki sürece yön verecek olan

Irak Geçici İdari Yasası kabul edilmiştir. Yeni devletin rejimi demokratik cumhuriyet olarak tanımlanırken, Kerkük ve Bağdat'ın ayrı tutulduğu coğrafi esaslara göre 18 eyaletli federal bir yapı oluşturulmuştur. 30 Ocak 2005 yılında yapılan seçimlerinin ardından demokrasiye geçme çabası devam eden Irak'ta, 15 Ekim 2005 tarihinde Irak Yeni Anayasası referandumla kabul edilmiştir.

Yeniden yapılandırılma sürecinde etnik temelde yapılan tartışmaların en önemlisi Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi olmuştur. Özerkliklerine anayasal temelde meşruiyet sağlayan Kuzey Irak Kürt Yönetimi, Türkiye ve başta ABD olmak üzere diğer ülkelerin baskısı sonucunda demokratik sürece adapte olma ve Irak'ın bütünlüğünün korunması konusunda mesafe alarak bağımsızlık hedeflerini ötelemişlerdir. Ayrıca, Türkiye bu süreçte "Kırmızı Çizgileri"ni koruma konusunda ABD ve Irak Merkezi Hükümeti ile diyalog içinde olmuştur. Türkiye'nin, özellikle PKK, Kerkük ve Türkmenler ile ilgili yaptığı çalışmalar kısmen başarılı olmuş, son dönemde de Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır.

SUMMARY

One of the most important turning point in the History of World Politics was during 1980s: the USSR was beginning to disintegrate; the fall of the Berlin Wall on 9 November 1989, which symbolised the (end of) cold war, shifted the global balance in favor of the United States and the Western Europe. From then on, the West and the U.S. put the New World Order (NWO) policy into effect, which is known to be a strategy aimed at spreading the liberal democratic system to other countries as the world's only and dominant political system.

For a long time after the Ottoman ruling, the Middle East failed to achieve stability and became the main focus of the west. Moreover Iraq was struggling to stabilize her political system with the demands of Kurdish separatist groups and ongoing *coups d'etat* in the country. The Invasion of Kuwait on the 2nd of August 1990 by Saddam's Baathist regime led to the surrounding of Iraq's military, politics and sanctions on its economy by the west in March 1991.

The 9/11 terrorist attack on America in 2001 at the World Trade Center Towers made the U.S. and other countries around the world to reconsider their security strategies from defensive to "elimating the threat at the instant of its detection". Under the new National Security Doctrine, the U.S. and Britain, with the coalition forces invaded Iraq on March 20, 2003 on the grounds of Saddam's government supporting terrorism, and holding in its possessions weapons of mass destruction (WMD). Having a war right across its borders caused a major concern for Turkey. The U.S. officially requested from Turkey to open the northern Iraqi front line and give passage to the U.S, personnel. However, on March the first, by the majority of Turkish Parliament, the bill was blocked. Nevertheless, Turkey gave indirect support to the coalition forces by opening her airspace to their military use. During the war, Turkish government had put maximum effort seeking peaceful policy on the grounds of "international legitimacy", and in the aftermath of the war, the Turkish government have been giving full logistic support during the reconstruction of Iraq.

Following the invasion on the 28 of April 2003, restoring of the Iraqi government began and as the result, in July 2003 Iraqi Interim Administration was constituted. In order to direct the course of reconstruction of the country, in 8 March 2004 the Iraqi Transitional Administrative Law was approved: the new state government was defined as a democratic republic, where Kirkuk and Baghdad kept separate from the 18 states with a federal structure based on geographical basis. The effort of transition to democracy continued following the January 2005 elections, and as a result on October 15, 2005 the new constitution was approved by a referendum.

In the process of restructuring Iraq, the most disputed ethnic issue was Kurdish Northern Iraq Regional Administration. The Northern Iraqi Kurdish Administration obtained a legitimate autonomy under the constitutional basis, however the administration deferred its declaration of independence due to political pressure from Turkey, the U.S and other countries. The Northern Administration was encouraged to adapt to the new Iraqi democratic process and to preserve the country's unity. Furthermore, during this process Turkey have been in dialogue with the United States and Iraqi Central Government to advocate for maintaining the regions safety, and the issues which the Turkish government is sensitive. Turkey's effort especially on the matters like the PKK, Kirkuk and Turkmen has been partly successful, the Turkish government has recently began establishing good relations with Northern Iraq Kurdish Regional Administration.

ÖNSÖZ

İnsanlığın ve medeniyetin genel anlamda doğduğu yer olarak addedilen Ortadoğu, dünya tarihi boyunca büyük savaflara ve farklı gelişmelere sahne olmuş bir coğrafyadır. Dünya savaşları öncesi medeniyet ve din savaşlarının yaşandığı, büyük imparatorlukların ve devletlerin mücadele ettiği bir bölge olan Ortadoğu, Batı'da rasyonalizmin gelişmesi ile birlikte kabuğuna sığmayan, Avrupalı, sanayileşmeye yüz tutmuş güçlü sömürgecilerle muhatap olmuştur.

Birçok açıdan zorlukların yanında, içinde yaşıyor olduğum/olduğumuz tarihin geçmişten günümüze bizi ilgilendiren, yaşadığımız coğrafyaya her anlamda yaptığı etkileri bütün detaylarıyla olmasa da belli ölçülerde araştırmak ve öğrenmeye çalışmak bana ayrı bir zevk ve haz vermiştir. Buradan hareketle, tez çalışmamın giriş bölümünde ortaçağ sonrası dünyanın şekillenişini kısa bir şekilde özetledikten sonra, sömürgecilik ve neticesinde ortaya çıkan dünya savaşlarını kısa kısa anlatmaya çalıştım. Ayrıca yakın tarihimizde ortaya çıkan soğuk savaş ve sonrası dönemde meydana gelen gelişmelerin Türkiye-Ortadoğu ve özelde Irak bağlamında etkilerinden bahsettim.

Çalışmanın birinci bölümünde soğuk savaş sonrası ortaya çıkan güç dengeleri ve yeni söylemlerin 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan saldırılarıyla kendini gün yüzüne çıkaran küresel terör ve bu terör karşısında ülkelerin aldıkları tavırlardan bahsedilmiştir. Diğer taraftan ABD ve Batı'nın değişen yeni güvenlik politikaları çerçevesinde Türkiye, Irak ve Kuzey Irak'ta bulunan Kürt grupların stratejik ve jeopolitik durumları izah edilmiştir. Ayrıca 11 Eylül günü Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıları ve Türkiye-İrak ilişkilerini, ABD ekseninde değerlendirmeye çalışılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, II. Körfez Savaşı arifesinde yaşanan sıcak gündemi neredeyse atlamadan Türkiye'yi ilgilendiren boyutuyla izah edilmiştir. Özellikle, ABD'nin Kuzey Cephesini açmak için Türkiye'den beklentileri ve talepleri konusunda yaşanan gergin dönem ve Tezkereler üzerinde durulmuştur. Irak'ta

Saddam rejiminin sona ermesinden sonra ortaya çıkan yeni durum ve yeniden yapılandırılma sürecinde yaşanan gelişmeler, Türk-ABD ekseninde izah edilmeye çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde ise, Irak'ın demokrasiye geçişiyle yaşanan anayasal süreç, seçimler ve etnik temelde ortaya çıkan dengeler ile bu dengeler arasındaki siyasi çekişmeler konusunda, çok fazla detaylara girmeden Türkiye'nin bakış açısı ve uyguladığı siyasi vizyonla birlikte anlatılmıştır. Türk-ABD ilişkilerinde Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, PKK, ve güvenlik politikaları ile ilgili yaşanan gelişmeleri, gerek Türkiye, gerekse Kuzey Irak-Irak ekseninde incelenmiştir. Ayrıca, Irakta tarihin çok eski dönemlerinden beri varlığını sürdüren Türkmenler ve bunlarla bağlantılı olarak Kerkük meselesinin yeni durumda ve gelecekte olası statüsü ile ilgili yapılan araştırma yazılmıştır. Yine son dönem değişen Türk dış politikası ve bu politika çerçevesinde Türkiye-Irak ilişkileri daha çok Türkiye'nin güvenlik algıları ekseninde değerlendirilmiştir.

Tez konusunun çok güncel bir konu ve çok yakın bir tarihi içeriyor olması, yazılı kaynaklar açısından benim için bir takım araştırma zorluklarını ortaya çıkarmış olsa da, özellikle araştırmalarımda temel aldığım yerel basın ve bu basında çıkan haber, yorum ve köşe yazıları yeni birçok şeyi öğrenmeme vesile olmuştur. Zaman zaman gazete ve dergi içeriklerinde geçmişte yaşanan farklı konuları ve haberleri görüp onları ayrı bir merakla okuyup incelemem benim için bu araştırmada ayrı bir katkı ve ayrı bir haz vermiştir. Üç bölümden oluşan bu tezde, bölümler arası uzunluk ve konu dağılımı noktasında bir denge sağlamaya çalışılmıştır. Ayrıca bölümler dağıtılırken birbiriyle bağlantılı içeriklerin konu bütünlüğünü bozmadan belli bir sistematik içerisinde devam etmesine dikkat edilmiştir. Bu durum basın taramasında beni bir hayli zorlasa da bitirmiş olmamın verdiği güzel duyguyu ifade edemem.

Bu tezi yazılırken, özellikle iç basında Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, Yeni Şafak, Sabah, Zaman ve Radikal gazetelerin temel alınmıştır. Bunun yanında, haberin ve bilginin durumuna göre farklı gazete, süreli yayın ve internet kaynaklarından da istifade edilmiştir. 2001-2009 yılları arasında geçen dokuz yıllık

bir süreci kapsayan dönemi ilgilendiren bölümleriyle ilgili neredeyse atlamadan birçok yerel basın taranmıştır.

Teknik olarak tezin yazımında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün “Tez Yazım Kılavuzu” ve usullerini esas alınmıştır. Ayrıca, Halil Seyidoğlu’nun 1997 tarihli Güzem Yayınları’ndan çıkan, Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı; Türk Dil Kurumu’nun 2005 tarihli Yazım Kılavuzu ve Redhause Yayınlarının 2005 tarihli REDHAUSE adlı İngilizce-Türkçe/Türkçe-İngilizce sözlüğü istifade edilen teknik eserlerdir. Ayrıca İSAM (Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi) Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, bu tezi yazarken istifade edilen kütüphanelerdir. Özellikle Atatürk Kütüphanesi yetkili ve görevlilerinin verdikleri destekten dolayı çok teşekkür ediyorum. Diğer taraftan, tez danışmanım olan Prof. Dr. Hüseyin Salman hocamın rahatsızlığına rağmen özel olarak benim için üniversiteye gelip yardımcı olması ve bana yol göstermesi takdire şayan bir özveridir. Değerli hocama ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez konusunun belirlenmesinde ve planlama yapılmasında bana yol gösteren ve her konuda yardımcı olan mütevazi insan Doç. Dr. Osman Gazi Özgüdenli’ye minnettarım. Son olarak, adeta sosyal hayattan ve diğer uğraşlardan kendimi soyutlayıp bu çalışmaya verdiğim dönem içerisinde her türlü manevi desteği veren eşime ve çocuklarıma ayrıca teşekkür ediyorum.

ÖZGEÇMİŞ

20.12.1968'de Kahramanmaraş'ın Elbistan İlçesi'ne bağlı İğde Kasabası'nda doğdum. 1977-1984 arası ilk ve orta öğrenimimi İğde Kasabası İlkokulu ve Ortaokulunda tamamladım. 1984 yılında Elbistan Mükrimin Halil Lisesi'nden mezun olduktan sonra uzun bir süre eğitime ara verip, tarıma dayalı yaşam süren kasabamda aileme destek oldum.

Normal sürede askerlik hizmetimi bitirdikten sonra beş aylık bir özel dersane çalışması neticesinde ikinci tercihim olan (birinci tercihim aynı okulun uluslar arası ilişkiler bölümüydü) 1992 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'ne girdim. Hayatımın en güzel günleri olan Siyasal Bilgiler Fakültesindeki 4 yıl süren eğitimimden sonra 1996'da mezun oldum. Mezuniyet sonrası özel sektörde çalışmaya başladım ve aynı yıl evlendim. Hiçbir zaman ara vermediğim ve benim için bir tutku olan kitap okumak ve araştırma yapma dürtüsü Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında yüksek lisans yapmaya başladım. Ders dönemimin bittiği ve tez dönemine başlayacağım zamanda, bir taraftan iş yoğunluğu, diğer taraftan yeni doğan çocuğumun rahatsızlığı sebebiyle ara vermek zorunda kaldım.

Uzun süre ticari hayatta çeşitli şirketler bünyesinde yöneticilik yaptım. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarında zamanım oldukça aktif olmaya çalıştım. En son çıkan af kanunu ile tekrar kaldığım yerden yüksek lisans eğitimimi tamamlamak üzere enstitüye döndüm. Şu an hâlâ, yarı özel bir şirkette danışmanlık statüsünde çalışmaya devam ediyorum. Evli ve üç çocuk babasıyım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
SUMMARY.....	III
ÖNSÖZ.....	V
ÖZGEÇMİŞ.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

2001-2003 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİNİN DURUMU

1.1. 11 EYLÜL 2001 TARİHİ ÖNCESİ SÜREÇ VE YENİ DÜNYA DÜZENİ...8	
1.1.1. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMU.....	16
1.1.2. İRAK’IN JEOPOLİTİK KONUMU.....	20
1.2. KUZEY İRAK VE KÜRTLER SORUNU.....	26
1.3. 11 EYLÜL 2001 TARİHİNDE DÜNYA TİCARET MERKEZİ SALDIRISI VE TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

2003-2004 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİ

2.1. II. KÖRFEZ SAVAŞI VE TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİ.....	53
2.1.1. TEZKERELER SÜRECİ (4 ŞUBAT-20 MART 2003).....	62
2.2. İŞGAL SÜRECİ, İKTİDAR DEĞİŞİKLİĞİ VE İLİŞKİLERE ETKİLERİ.....	83
2.2.1. YENİDEN YAPILANDIRILMA SÜRECİNDE TÜRKİYE, İRAK VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ.....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2004-2009 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ

3.1. IRAK'TA ANAYASAL SÜREÇ VE TÜRKİYE'NİN TUTUMU.....	108
3.1.1. TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNDE KUZHEY IRAK VE KÜRTLER SORUNU.....	122
3.1.2. TÜRKMENLER VE KERKÜK'ÜN DURUMU.....	141
3.2. SON DÖNEM TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM VE IRAK ÜZERİNE ETKİLERİ.....	151
SONUÇ.....	160
BİBLİYOGRAFYA.....	164
EKLER	181
EK – I : (06.02.2003 Tarihli TBMM Kararı)	
EK – II : (1 Mart 2003 Tezkeresi Metni)	
EK – III : (20.03.2003 Tarihli TBMM Kararı)	
EK - IV : (Irak Anayasası –Tez ile İlgili Maddeler)	

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
a.y.	: Aynı yer.
AB	: Avrupa Birliği.
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri.
AFP	: Fransız Haber Ajansı (Agence France-Presse).
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası.
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi.
ANAR	: Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi.
ASO	: Ankara Sanayi Odası
BAAS	: Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi.
Bkz.	: Bakınız.
BM	: Birleşmiş Milletler.
bs.	: Baskı.
C.	: Cilt.
CENTCOM	: Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı. (United States Central Command).
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilâtı.
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi.
CPA	: Geçici Koalisyon Otoritesi (Coalition Provisional Authority).
Çev.	: Çeviren.
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi.
Derg.	: Dergisi.

Diğ.	: Diğerleri.
DTH	: Demokratik Toplum Hareketi.
EUCOM	: Avrupa Kuvvetler Komutanlığı. (United States European Command).
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi.
GHK	: Geçici Hükümet Konseyi.
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi.
Haz.	: Hazırlayan.
IEAE	: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu. (International Atomic Energy Agency).
İİDYK	: Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi.
IKC	: Irak Kürdistan Cephesi.
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund).
IMTP	: Irak Milli Türkmen Partisi.
INA	: Irak Mili Mutabakatı (The Iraqi National Accord).
INC	: Irak Ulusal Kongresi (The Iraqi National Congress).
ITC	: Irak Türkmen Cephesi.
IUK	: Irak Ulusal Kongresi.
İKDP	: İran Kürdistan Demokrat Partisi.
KADEK	: Kürdistan Demokratik ve Özgürlük Kongresi.
KDP	: Kürdistan Demokrat Parti.
KKH	: Kuzeyden Keşif Harekâtı.
KNCNA	: Kuzey Amerika Kürt Ulusal Kongresi. (Kurdish National Congress of North America).
Ktb.	: Kitabevi.
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği.
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu.

MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi.
MOU	: Mutabakat Muhtırası (Memorandum of Understanding).
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü.
NYP	: New York Post.
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilâtı. (Organization of Petroleum Exporting Countries).
ORHA	: Irak İçin Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu. (Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq).
PEW	: Sosyal Araştırmalar Merkezi. (Research Center for the People).
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi.
s.	: Sayfa.
SEATO	: Güney Doğu Asya Anlaşma Örgütü. (South East Asia Treaty Organization).
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
Stratejik Derinlik...,	: Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu.
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
TDP	: Demokratik Toplum Partisi.
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi.
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri.
UNMOVIC	: Birleşmiş Milletler Silah Denetçileri Komisyonu (The United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission).
Üniv.	: Üniversitesi.
Yay.	: Yayınları.
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu.

GİRİŞ

Bize göre garip giysili insanların, garip yaşam biçimlerinin olduğu, yaşadıkları coğrafyaların genelde çöllerle kaplı, iklimin sıcak, suyun yetersiz ve adeta medeniyetin bittiği yer olarak bildiğimiz Ortadoğu, işin aslında kendinden münhasır ilahi bir gizemi içinde barındıran bir coğrafya niteliğindedir.

Belki bu gün anladığımız anlamda medeniyeti (modernizm) yeterli düzeyde göremeyiz ama ilk yerleşik hayatın ve tarımın yaşandığı dolayısıyla ilk uygarlığın onların yol açtığı yaşam biçiminde doğduğunu biliyoruz. Dünyanın en eski uygarlığı, Dicle ve Fırat ırmaklarının aşağı kıvrımları boyunca Basra Körfezi'ne kadar dayanan düz, lığ (alüvyon) ovası üzerinde uzanan Sümer ülkesinde doğmuştur.¹

İlk imparatorlukların, matematiğin ve fen bilimlerinin diğer alanlarına ait ilk nüvelerin ve en önemlisi kalıntıları günümüze kadar ulaşan ilk kanunların yine aynı coğrafyadan çıktığını, bu medeniyet inşa sürecinin Sümerlerden sonra Akad ve Babil çizgisiyle süreklilik kazanarak insanlığa bir miras olduğuna bu gün şahit oluyoruz.²

Ortadoğu, tarihinde, diğer coğrafyalarda olduğunun aksine bir millet tarafından istila edilip asırlar boyunca “yurt” edinilerek yeniden devşirme bir tohumdan medeniyet filizlendirmemiş, hep sonradan gelenler bir süre sonra adeta dünya dinlerinin (Budizm ve uzak doğu dinlerini saymaz isek) doğduğu bu gizemli toprakları terk etmişlerdir. Bunun yanında yaşanan savaşlar, kabile mücadeleleri nedeniyle bir türlü huzur bulamayan coğrafya, bölge insanına tanrının bir imtihanı gibidir.

Irak, VII. yy. da ilk defa Müslümanlar tarafından fetih edildikten sonra “Irak” olarak anılmaya başlanmıştır. Orta Asya ile Akdeniz arasında bir geçiş bölgesi olması münasebetiyle İslam dünyasında da önemli bir yer işgal etmiştir. Sırasıyla Emeviler, Abbasiler ve Büveyhoğulları'nın hâkimiyetinde kalan Irak, 1055 yılında Selçuklu Türklerinin Bağdat'ı ele geçirmesiyle Türk hâkimiyetine girmiştir.³

¹ William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, 4. bs., Ankara, İmge Ktb., 1998, s. 27.

² Suat Parlar, **Ortadoğu Vaat Edilmiş Topraklar**, İstanbul, Bibliotek Yay., 1997, s. 12.

³ Turan Sileli, **Büyük Oyunda: Türkiye-Irak İlişkileri**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2005, s. 15.

Doğu'nun, daha çok Ortadoğu'nun Batı'yla yüzleşmesi Abbasi, Emevi gibi İslam devletleriyle kısmen gerçekleşmiş olsa da asıl difüzyon Haçlı seferleriyle olmuştur. "Batı'nın, Doğu'ya sömürgecilik sistemini yerleştirmesini önceleyen oluşum haçlı seferleridir." Her ne kadar Müslümanların ellerinde olan Kudüs gibi kutsal toprakların kurtarılması amacı güdülmüş olsa da Haçlı Seferlerinin arka planında doğunun zenginliklerini yağmalama amacı her zaman mevcut olmuştur. Özellikle Venedik, Ceneviz gibi kentlerini güçlendiren ve önemli ticaret merkezlerine dönüştüren bu seferler, burjuvazinin gelişmesine uygun zeminleri de hazırlamıştır.⁴ İtalyan yarım adası, Akdeniz suları ve çevre limanlarına egemen olan Venedik, yarattığı ekonomik birikim ve entelektüel dürtü ile İtalya da "Rönesans" denen ve kent-devlet kültürünün ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesine çıkıp kara ve deniz gücüyle Avrupa'yı tehdit eder duruma gelmesinden sonra, 1453 yılında İstanbul'u fetih edilmiş, Venedik ve İtalyan kent-devletlerinin doğu Akdeniz ve çevre limanlardaki hâkimiyetine son verilmiştir. "Ancak bu durum, Avrupalı tüccar, kâşif, asker ve misyonerlerin dikkatlerini Akdeniz'in dışına çevrilmesine yol açtı. Böylece yeryüzünün tüm okyanusları, zamanla Avrupa'nın ikinci denizaşırı genişlemesinin yolları haline geldi."⁶

Haçlı seferleriyle Ortadoğu'yu ve zenginliğini keşfeden Avrupalılar, İstanbul'un fethiyle iç denizlerde (Akdeniz, Ege, Marmara, Karadeniz) hâkimiyetlerini kaybetmesiyle Afroavrayşa ana kıtasının çevresinden yeni arayışlarla Hindistan'a ve daha batıda Amerika'ya kadar uzanan bir sömürge serüvenine girişmişlerdir. "Bu zorunluluk, bir yandan yeni keşiflere yol açarken, diğer taraftan üç asır devam edecek olan ve bu gün de izlerini sürdüren sömürgecilik devrini başlatmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülmeye başlaması ile birlikte Osmanlı ile Batı Avrupa arasındaki denge, Osmanlı aleyhine

⁴ Suat Parlar, **a.g.e.**, s. 75-56.

⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan-1918'e**, 2. bs., Ankara, İmge Ktb., s. 58.

⁶ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 59.

bozulma dönemine girmiştir. Bu dönüm noktası, Ortadoğu'daki son dönem dış müdahale tarihinin de başlangıcı olarak kabul edilebilir.”⁷

Avrupa'da rönesans ve reform hareketleri ile başlayan fikri entelektüel trend, geniş bir “rasyonalizm” örgüsünü doğurmuş ve bu ivme 1789 Fransız ihtilâliyle Avrupa da sanayi devrimini gerçekleştirmiş sömürge yarışı içerisinde yeni güçlü ulus-devletleri doğurmuştur.

Daha önce başlayan denizaşırı bölgelerdeki arayışlar Hindistan'a kadar uzanmış, verimli Hindistan bölgesi ve Hindistan'a ulaşım güzergâhı, sanayi devrimini tamamlayan ve kaynak girdisine ihtiyaç duyan Avrupa ülkeleri için bir rekabet unsuru oluşturmuştur. Özellikle İngiltere, XVIII. yüzyılın sonlarında Hindistan'ın güvenliği için Ortadoğu üzerinde hâkimiyet kurmaya başlamıştır. İngiltere bu amaçla 1878 yılında Kıbrıs'ı 1882 yılında da Mısır'ı işgal etmiştir. Daha sonra Basra Körfezine el atmış, burada Fao Adası'nı işgal ederek körfezi kontrolü altına almaya çalışmıştır.⁸

Almanların 1871 yılında, Musul'da zengin petrol yataklarını bulmasıyla, Ortadoğu üzerindeki “Kral Yolu” mücadelesi, yerini aniden petrol savaşına bırakmıştır. Alman-İngiliz rekabetini bir anda artıran yeni durum, denizde İngilizler kadar güçlü olmayan Almanları, Kızıldeniz'den Hint Okyanusu'na kadar uzanan toprakları ile Osmanlı İmparatorluğuna yaklaştıracaktır. İngiltere'nin İmparatorluk yolunu vurmak ve Irak'ta nüfuz elde etmek için Almanlar, Berlin-Bağdat demir yolu projesin ortaya atmışlardır.⁹ Durumu her gün biraz daha çözülen Osmanlı, bu dönemden sonra izlediği denge politikasında İngilizlerin aşırı açgözlülüğü neticesinde artık I. Dünya Savaşı sonuna kadar Almanlara dayanacaktır.

I. Dünya Savaşı, petrol ve diğer kaynakların paylaşımı uğruna verilen canhıraş bir savaş olmuştur. Osmanlı devleti bu savaşın sonunda dağılmış, 10

⁷ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 32. bs., İstanbul, Küre Yay., 2009, s. 133.

⁸ Turan Sileli, **a.g.e.**, s. 16.

⁹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi C. II 1980-1990**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1994, s. 46.

Ağustos 1920 tarihinde imzaladığı Sevres Anlaşması'yla¹⁰ neredeyse Anadolu'da birkaç ilden oluşan sınırlara hapsolmuş ve bütün topraklarını kaybetmiştir. Akabinde yaşanan Kurtuluş Savaşı süresince, başta İngiltere olmak üzere galip büyük devletlere karşı verilen silahlı mücadelede, 1917 yılında Bolşevik İhtilalı ile yeni kurulan Sovyet rejimi, benzer şartları taşıdığı için Atatürk tarafından bir denge unsuru olarak görülmüş, 1920 yılından itibaren 1936 yılına kadar süren bir Türk-Sovyet dostluğu yaşanmıştır.¹¹

I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sömürgeci yapılanma ve ona dayalı olarak oluşan siyasi coğrafya, bölgede Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen süreçleri de direk etkilemiştir. Ortadoğu bu dönemde bunalımların ve çatışmaların en yoğun yaşandığı alan olmuştur. Bölgenin ekonomik ve siyasi yapılanmaları, dönemin çift kutuplu yapısına uygun özellikler kazanmıştır.¹² Soğuk Savaş, özellikle ideolojik temelde bölgenin medeniyet ve din temelli jeokültürel yapısını değiştirmiş ve bölgedeki siyasi yapılar ideolojik ayrışımın kutupları çerçevesinde yeni hatlar kazanmıştır.¹³

Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunu, Türk tarihinde-Osmanlıların yozlaşmış, çok kültürlü imparatorluğunun çökmesinin ardından ülkeyi çok farklı yeni bir istikamete çeviren- radikal bir dönüm noktası olarak tasvir etmektedir. Türkiye, Osmanlı sonrası devleti Batılılaştırmış, homojen, etnik temelli bir ulus-devlete dönüştürmüştür. Bu Batılılaştırmacı vizyon, Kemalist bir elit zümreye, Türkiye'yi karanlık Osmanlı geçmişinden alıp; ona parlak ve aydınlık bir Batılı gelecek bahsetme rolü biçmiştir. Bu nedenle, Ortadoğu, Atatürk'ün Batılılaştırmacı mirasının saflığını korumak üzere Türkiye'den uzak tutulması gereken tehlikeli bir güç olarak algılanmıştır.¹⁴ Katı etnik temeldeki ulus-devlet yapısı-Arapların arkadan vurma hikâyesi ile beraber-tarihin en kırılğan döneminde Misak-ı Milli sınırları içerisinde

¹⁰ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 298.

¹¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 47.

¹² İran'daki Şah rejimi Batı ve ABD ile iyi ilişkiler kurarak politikalarını onlara göre kurgulamış ve Soğuk Savaşın Batı yakasında yer alırken, Irak, Suriye gibi ülkeler Sosyalist politikalarıyla Soğuk Savaşın Doğu bloğuna dayanmışlardır.

¹³ Ahmet Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 134.

¹⁴ Graham E. Fuller, **Yeni Türkiye Cumhuriyeti Yükselen Bölgesel Aktör**, Çev. Mustafa Acar, 6. bs., İstanbul, Timaş Yay., 2009, s. 46.

bulunan Kerkük-Musul meselelerinde bölgesel bazda etkin bir politika ortaya koyamamıştır.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na kadar Batılılara karşı Rusya dengesinde seyrederken, İtalya'da iktidara gelen Faşist Partisi'nin lideri Mussolini, Roma İmparatorluğu'nu kurma hayaliyle Türkiye'yi endişelendirir bir duruma gelmişti. İtalya'nın 1935-36 yıllarında Habeşistan'ı işgal etmesi, Ortadoğu'daki çıkarları gereği İngiltere'yi de endişelendirmiş ve bölgede yeni bir devlet olan Türkiye'ye yaklaşmasına sebep olmuştu. İngiltere'nin Türkiye ile iyi ilişkileri her ne kadar Rusya'yı Türkiye'den uzaklaştırırsa da Avrupa'nın Nazi fırtınasının sebep olduğu II. Dünya Savaşı, durumu tekrar tersine çevirmiştir.¹⁵ Türkiye, İngiltere ile yakınlaşmanın ötesinde, bu yeni durumla ilgili çözüm arayışlarına girmiş, 08 Temmuz 1937 tarihinde Türkiye, İran, Irak ve Afganistan ile Sadabad Paketi'ni imzalamıştır.¹⁶

II. Dünya Savaşı'nda Almanların Avrupa'yı işgal ederek Türkiye sınırlarına dayandığı dönemde Türkiye, tarafsızlığını koruyarak savaşın tarafları olan ülkelerle saldırmazlık anlaşmaları imzalamıştır. Diğer taraftan kapitalist dünyanın temsilcisi niteliğinde olan İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler ise Almanya ve ittifakına karşı sosyalist Rusya'yı desteklemişlerdir. O dönemde Türkiye'nin savaşın taraflara boğazları kapatmasıyla Rusya'ya destek ancak Rusya ve İngiltere'nin İran'ı işgal edip yönetimi değiştirmesiyle İran üzerinden sağlanabilmiştir.¹⁷ Savaş sonrası İran'dan tekrar çekilmesi şartına bağlı bu anlaşmalı işgal, savaş sonrası İngiltere'nin çekilmesinden sonra Rusya çekilmemiş, ancak ABD'nin baskısı sonucunda 9 Mayıs 1946 tarihinde çekilmek zorunda kalmıştır.

Almanya'nın Nazi baskısı, II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalist ve sosyalist ittifakın mücadelesi sonucu bertaraf edilmişti. Ancak ortaya çıkan tehlike daha farklıydı. İdeolojik temelde Batı toplumunu ve siyasi yapılarını tehdit eden sosyalist ideoloji ve onun siyasi anlamda yaşam bulduğu Rusya, Türkiye başta olmak üzere bütün Ortadoğu'yu ve Ortadoğu'ya bağlı Batılı ülkelerin çıkarlarını tehdit ediyordu.

¹⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁶ Bilal N. Şimşir, **Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara, Bilgi Yay., 2004, s. 100.

¹⁷ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 378.

Ayrıca Rusya, batısında bulunan “Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya gibi ülkeleri işgal ederek kendisine bağlı komünist rejimlerin kurulmasını desteklemiş, savaşın bitimine müteakip üç yıl içerisinde Yunanistan hariç bütün Doğu Avrupa ülkeleri komünist yönetimlerin altına girmiştir.”¹⁸

Rusya’nın, Türkiye ve Ortadoğu üzerindeki emellerine karşılık Türkiye ve Yunanistan’ı destekleyen İngiltere’nin, savaşın ağır mali yükümlülüğü altında girdiği ekonomik kriz nedeniyle bu destek ve yardımları ABD’ye devretmiştir. 12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Truman “Truman Doktrini” olarak anılan ve “komünizmin ve Sovyetlerin Avrupa’ya ve Ortadoğu’ya yayılmasını önlemek için”¹⁹ bir yardım programı başlatmış ve bu çerçevede Türkiye’nin de aralarında bulunduğu tehdit altındaki ülkelere yardım yapılmıştır. Truman Doktrini’ni “Marshall Planı” izlemiş ve bu tarihten sonra Ortadoğu’da İngiltere’nin yerini ABD almaya başlamıştır.

“Truman Doktrini ve Marshall Planı Sovyet yayılmacılığına karşı alınan ekonomik içerikli temel uygulamalardır. Askeri içerikli uygulama ise Nisan 1949 tarihinde NATO’nun kurulması olmuştur.”²⁰ Gerek ABD ve gerekse İngiltere Sovyet tehdidine karşı Ortadoğu ülkelerini ve Türkiye’yi destekleyerek komşu ülkelerin ilişkilerini ve ittifaklarını geliştirmelerini destek ve teşvik etmişlerdir. Yine ABD’nin desteğiyle “1955 yılında Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere Badat Pakti’ni imzalamışlardır.”²¹

II. Dünya Savaşı sonrası Rus tehdidine karşı Ortadoğu’da çıkarlarını koruma gayretinde olan Batı, Türkiye ile köklü bir stratejik işbirliği içine girmiştir. Aynı işbirliği Arap ülkeleri için istikrarlı olmamıştır. Zira 1948 yılında kurulan İsrail, Arap dünyasında Batı karşıtlığını doğurarak daha çok Sovyet yanlısı bir çizgide olmalarını sağlamıştır. 1955 yılında imzalanan Bağdat Pakti’nin karşısında Sovyet yanlısı olan

¹⁸ B.Kemal Yeşilbursa, **Ortadoğu’da Soğuk Savaş ve Emperyalizm**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2007, s. 16.

¹⁹ B.Kemal Yeşilbursa, **a.g.e.**, s. 18.

²⁰ B.Kemal Yeşilbursa, **a.g.e.**, s. 19.

²¹ Ergünöz Akçora, “Cumhuriyetten Günümüze Türk-İrak İlişkileri ve Türkmenler”, **İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler**, Haz. Mustafa Öztürk-Enver Çakar, Elazığ, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., 2006, C:II, s. 41.

Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan yine aynı tarihte ayrı bir askeri pakt imzalamışlardır. 1956 yılında çıkan Süveyş Krizi sonrasında başlayan Mısır-İsrail Savaşı'nda, İngiltere ve Fransa'nın İsrail lehine Süveyş'e asker çıkarmaları üzerine, Bağdat Paketi'nı oluşturan devletler, Arap ülkelerinin yanında yer almıştır.²²

Bağdat Paketi, 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta General Kasım önderliğinde yapılan bir askeri darbe sonucunda kraliyet yönetiminin devirmesiyle son bulmuştur. Daha sonra ABD'nin de yer aldığı CENTO, Rusya'ya karşı güvenlik ve savunma örgütü olarak varlığını 1979 yılına kadar sürdürmüştür. 1958 yılında Irak'ta gerçekleşen askeri darbe sonucunda Irak siyasi tarihi darbeler ve siyasi çatışmalara sahne olmuştur. Bütün bunlara rağmen Soğuk Savaş boyunca Rusya Irak üzerinde etkisini sürdürerek Ortadoğu'da Batı'nın önünü kesme gayreti içinde olmuştur.

Soğuk Savaş döneminin bitmesi yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Batı'nın yarım kalan hesabı artık, güç olarak kendisini dengeleyecek bir ülkenin kalmamasıyla işlemeye başlayacaktır. Bu yüzden "Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgenin jeoekonomik özellikleri ve çekim alanları açısından önemli bir değişim yaşanmıştır. Soğuk Savaş süresince petrol ile özdeşleşen bölge jeoekonomisi ve petrole bağlı dengelerin yönlendirdiği bölge jeopolitiği, özellikle bölgenin su kaynakları, tarım havzaları ve enerji kaynaklarının aktarımı çerçevesinde yeni unsurların etkisi altına girmiştir.²³ Türkiye bu bağlamda, problemin yaşandığı coğrafya olan Irak ile ilişkilerinde yeni bir sürece girmiş, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri devam eden etnik ulus-devlet yapısı ve buna bağlı iç ve dış politikasında da yeni bir değişim süreci yaşamaya başlamıştır.

²² Turan Sileli, **a.g.e.**, s. 77.

²³ Ahmet Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 137.

BİRİNCİ BÖLÜM

2001-2003 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE – IRAK

İLİŞKİLERİNİN DURUMU

1.1. 11 Eylül 2001 Tarihi Öncesi Süreç ve Yeni Dünya Düzeni

1980’li yılların sonlarında en önemli siyasal gelişmeler Avrupa’da yaşanmış, Sovyetler Birliği dağılmış, Berlin duvarı yıkılmış, Soğuk Savaş sona ermiştir. Artık, “Yeni Dünya Düzeni”²⁴ söz konusu edilmeye başlanmıştır. SSCB’de, Rus lider Gorbaçov önderliğinde uygulanan “Glasnost” ve “Perestrojka”²⁵ politikalarıyla adım adım kapitalist Batı bloğuyla yakınlaşma içine girmiştir. Doğu Bloğu denilen SSCB periferisindeki ülkeler bir bir ayrılıp kendi kaderlerini çizme yoluna girmişlerdir. En önemlisi ve Soğuk Savaşın sona erdiğinin sembolü niteliğindeki 9 Kasım 1989 tarihinde Doğu-Batı Almanya sınırının açılarak Berlin Duvarı’nın yıkılmasıdır.²⁶

Soğuk Savaş’ın ABD önderliğindeki kapitalist bloğun zaferiyle sona ermesinden sonra, Washington için temel hedef, ortaya SSCB’nin yerine geçebilecek küresel boyutta bir meydan okumayı temsil eden bir devlet/devletler bloğunun ve/veya ABD’nin küresel hegemonyasına meydan okumasa bile, yerkürenin herhangi bir jeopolitik alt sisteminde ABD’nin çıkarları hilafına politika izleyebilecek bir bölgesel gücün ortaya çıkmasını engelleyerek Amerikan tek kutupluluğunun devamını sağlamaya yönelik olmuştur. ABD, Soğuk Savaş’ın hemen sonrasında

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Noam Chomsky, **World Orders Old and New**, New York, Columbia University Press, 1994, Samuel Huntington, **The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order**, New York, Touchstone, 1997.

²⁵ **Glasnost ve Perestrojka** (“Açıklık”), Sovyetler Birliği’nin son döneminde Mihail Gorbaçov’un liderliğinde ülkede bilhassa ekonomik sorunlara son vermek amacıyla uygulanmış politikaların tümüne verilen addır. Ayrıca bkz. Mihail Gorbaçov, **Glasnost : Asıl Neyi İstiyorum?**, Çev. Tuba Tarcan Çandar-Ahmet Cemal, 5. bs., İstanbul, Dönemli Yay., 1988.

²⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 128.

hazırlanan ilk beş yıllık Amerikan savunma bütçe kanununun içine bu politik hedefi açık bir anlatımla yerleştirmekten çekinmemiştir.²⁷

Soğuk Savaştan galip çıkan ABD ve Avrupa Ülkeleri, galip çıkan devletlerin; mağlup devletlerin kontrol ettiği alanlar üzerinde yeni bir düzen kurma hakkını kendisinde gördüğü gibi, kendileri de “Yeni bir Dünya Düzeni”nin kurulması gerektiğini düşünmektedirler. Gerek I. Dünya Savaşı ve gerekse II. Dünya Savaşı sonunda savaşın galipleri dünyayı nasıl yeniden şekillendirmişlerse, Soğuk Savaş sonrasında ABD ve AB’de dünyayı yeniden biçimlendirmektedir ve kendi denetimlerindeki kapitalist dünyanın sınırlarını genişleterek, hâkimiyetlerini artırmak istemektedirler.²⁸

Komünizmin çökeceği öngörüsünün “The Grand Failure” (Büyük Çöküş) isimli kitabıyla²⁹ ilk tez ortaya atanlardan, Zbigniew Brzezinski’ye göre, yeni düzende artık Avrupa için kendi güvenliğini kendi çözebileceği bir ortam oluşmuştur. Ancak, büyük bir ekonomik patlama yaratan ve sürekli bir güvenlik paradoksu yaşayan Uzakdoğu, bir global istikrarsızlık potansiyeli yaratmaktadır. ABD, Uzakdoğu, Ortadoğu³⁰ ve post-komünist devletlerde “Öncelikli Global Taahhütler” denilen bir strateji izlemesi gerekmektedir.³¹

Siyasal Liberalizmin artık dünya üzerinde tek genel geçer siyasal düzen olarak algılanması anlayışıyla, Soğuk Savaş sonrası dünya; tarihin özel bir evresine geçişi değil bizzat tarihin sonuna tanıklık etmektedir.

²⁷ Ümit Özdağ, “Yeniden Yapılanan Orta Doğu”, **Irak Dosyası II**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu ve diğ. İstanbul, TATAV Yay., 2003, s. 145.

²⁸ Erol Manisalı, “ Soğuk Savaş Sonrasında Dünya ve Türkiye”, **Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, İstanbul, Güz 2002, s. 5.

²⁹ Zbigniew Brzezinski ve Büyük Çöküş ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: **Zbigniew Brzezinski, The Grand Failure (Büyük Çöküş)**, Çev. Gülsev Pekkan ve Gül Keskin, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay., 1992.

³⁰ **Orta Doğu**: II. Dünya Savaşı’ndan sonra bilimsel çalışmalarda ve uluslar arası siyasette giderek kullanımı yaygınlaşan “ **Ortadoğu**” (Middle East; Moyen Orient; eş-Şarku’l-Evsat) kavramını ilk defa 1902 yılında Amerikan deniz tarihçisi ve stratejisti Alfred Thayer Mahan, “National Review”de yayınlanan Basra Körfezinin Önemi ele aldığı “The Persian Gulf and International Relations” başlıklı yazısında Arabistan ve Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır., (Bernard Lewis, “Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, C.XXII, 1964, s. 74.

³¹ Mustafa Kayar, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2003, s. 158.

“Bu dışlayıcı yaklaşımın en çarpıcı teorik temelleri Fukuyama’nın *Tarihin Sonu* ve Huntington’un *Medeniyetler Çatışması* tezleriyle”³² ortaya konmuştur. Fukuyama İslamiyet’i Tarihin sonunu getiren Batı değerlerine karşı yegane alternatif, İslam dünyasını da karşı-kutup olarak görürken, İslam dünyasındaki medeniyet canlanması gerçeğini stratejik hesaplara araç olarak kullanan Huntington, İslam dünyasının sınırlarının kanla çizildiğini, İslam Medeniyetinin başta Batı olmak üzere bütün diğer medeniyetlerle çatışma içinde olduğunu öne sürmüştür. Bu tezden hareketle katı bir kategorik ayrımla *West-Rest* (Batı-Diğerleri) şeklinde bir kutuplaşma öngören Huntington’un Batılı stratejisyenlere diğer medeniyetler arasındaki farkların körüklenmesi yolunda tavsiyelerde bulunması bu tezin ulaşabileceği stratejik riski açık bir şekilde ortaya koymuştur.³³

Avrupalılarla, daha doğrusu, Batı medeniyetiyle tarihsel bir deneyime sahip olmayanları dünyada çatışmanın kaynağı ve demokrasinin de önündeki en büyük engel olarak gören Huntington’a göre, Soğuk Savaş sonrası dünyada ABD’nin öncü ve önder rolünü üstlenecek bir başka güç bulunmamaktadır. ABD, dünyada uluslar arası düzen ve istikrara katkı yapabilecek yegane ülkedir. ABD, öcülüğünde kurulmayan bir dünya şiddete, düzensizliğe daha açık, demokrasiye ve ekonomik gelişmeye daha kapalı olacaktır.

XXI. Yüzyılın hemen arifesinde, yeni bin yılın stratejik hedefleri “Yeni Dünya Düzeni” adı altında hemen uygulamaya konulmuştur. “Sovyetler Birliği’nin dağılması ile iki önemli gelişme ortaya çıkmıştır. Birincisi, Avrupa Birliği 1991 tarihinde Maastrich zirvesi ile Avrupa Birleşik Devletlerini Kurmaya Karar vermiştir. İkincisi, ABD, Batı dünyasının ve tüm dünyanın lideri olma ve Amerikan boyutlu bir dünya kurma yolunda adımlar atmaya başlamıştır. ABD ve Avrupa, Batı kapitalizminin iki temel ögesidir. Dünya üzerinde diğerlerine karşı aralarında çıkar birliğine ve ortak değerlere sahiptirler. Kapitalizmin önderleri olmanın yanı sıra,

³² Bkz. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilization and The Remaking of World Order*, New York, Simon and Schuster, 1996.

³³ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 253.

dünya gelir dağılımında en fazla payı alırlar ve aralarında dil, din ve kültür birliği vardır.”³⁴

Ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan geri kalmış veya gelişmekte olan; bununla beraber stratejik öneme sahip ülke/ülkeler ise Soğuk Savaş döneminde liberal Batı Bloğu ile Sosyalist SSCB ve onun periferisinde yer alan ülkeler arasında bir denge politikası izlemişlerdir. Dış tazyikin yoğun geldiği tarafın aksine; karşı tarafla sıcak ilişkilere girilmiş, global anlamda büyük çatışmayı göze alması çokta kolay olmayan bu iki bloğu yek diğeri ile dengelemişlerdir.

Soğuk Savaş döneminin bitmesi bir anlamda bu ülkeler açısından dış politikada denge unsuru olan bir ağırlığın kaybolması anlamına gelmiştir. Birleşik Avrupa'nın, Çin'in ve daha çok ABD'nin Pazar ve kaynak savaşı, bu ülkeler üzerinde olumsuz tesirini her gün biraz daha fazla göstermeye başlarken; diğer taraftan nüfus yapılarının büyük çoğunluğu Müslüman olan bu ülkeler, kendi içlerinde radikal söylem ve örgütlenmelerin bir anti Amerikancılığa dönüşmesiyle, neredeyse Soğuk Savaş sonrası dünyada -güçler dengesi açısından olmasa da- yeni bir çift kutupluluğu doğurmuştur. Ülkesi ve milliyeti belli olmayan, her hangi bir bölgesel probleme ve soruna bağlı olarak ortaya çıkmamış birçok İslamcı örgüt, dünyanın birçok yerinde Amerika ve onun emperyalist ittifakıyla “asimetrik”³⁵ bir savaşın içerisine girmişlerdir.

“Columbia Üniversitesi'nde “Gulf 2000” (Körfez 2000)³⁶ isimli uluslar arası politika geliştirme projesinin başkanlığını yürüten Mr. Sick, yeni “Bush doktrini” diye de adlandırılan Eylül 2002 tarihinde kamuoyuna sunulan Ulusal Güvenlik Doktrini'nin sanıldığığının aksine 11 Eylül saldırısı sonrasında değil, Baba George W.

³⁴ Erol Manisalı, **a.y.**

³⁵ **Asimetrik Savaş:** Gayri nizami savaş, şiddetin ve terörün her türlü kullanımını, kitle tahrip ve kitle etki silahlarının kullanılmasını, masum sivil halkın istismarını, sivil itaatsizliği ve kitlesel göçe zorlamayı içeren ve kişi, örgüt, şebeke v.s. devlet dışı aktörlerin devlet veya devletlere karşı yürüttüğü bir mücadele şeklidir., Yılmaz Tezkan, **Jeopolitik Yazılar**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2007, s. 114.

³⁶ Gulf/2000 Project ve Gary G. Sick: Washington Columbia üniversitesinde Siyaset Bilimi Profesörüdür. Ford Foundation, John D. and Catherine T. MacArthur Foundation, The Carnegie Corporation of New York, The Open Society Institute of The Soros Foundation, ve The ExxonMobil Foundation gibi kuruluşların sivil desteğiyle yürüttüğü The Gulf/2000 isimli projenin başkanlığını yapmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://gulf2000.columbia.edu/about.shtml> , ve <http://www.sipa.columbia.edu/academics/directory/ggs2-fac.html> (3 Ocak 2010).

Bush dönemindeki Savunma Bakanlığı'nda görev yapan bir grup bürokrat tarafından hazırlandığını belirtmektedir. Soğuk Savaş sonrası politikalara yönelik hazırlanan ve üzerinde bir yılı aşkın süre çalışılan doktrin, aslında “Yeni Dünya Düzeni'nin temellerini oluşturmayı hedeflemiştir. Raporu hazırlayan strateji ve planlama birimine, dönemin Savunma Bakanı Dick Cheney'in yardımcısı Paul Wolfowitz başkanlık etmiştir. Ancak, Baba George W. Bush 1992 başkanlık seçimlerini beklemedikleri bir şekilde kaybedince, rapor gündeme gelmeden ertelenmek zorunda kalmıştır.³⁷

George W. Bush'un başkanlığı kazanması ile eski bürokratlar görevi devralınca, yıllardır bekleyen rapor da güncelleştirilerek uygulamaya sokulmuş. Yeni doktrin, terörle mücadelenin ötesinde nükleer silahsızlandırma, düşmanı saldırıya geçmeden vurma ve ABD'nin askeri gücüne başka ülkelerin yetişmesine izin vermeme gibi, çok tartışılan üç önemli sacayak üstüne oturmaktadır.

Sick, aslında Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılmasının doktrinde açık olarak yer almayan, ama gizli olarak bulunan bir husus olduğuna işaret etmektedir: “Irak'ın bölgedeki tek sorun olarak görülmediği, ancak doktrinın geçerlilik testini oluşturacağını belirtmektedir. Irak'ta elde edilen sonuca göre, başka ülkelerde de değişiklikler yaşanacaktır. Bu ülkeler İran, Suriye ve Suudi Arabistan olacaktır.” Buradaki ana fikir, yeni ve daha demokrat bir Ortadoğu oluşturmaktır.³⁸

“11 Eylül'de uğranılan saldırıyla izlenen politika arasında hiçbir bağ olmayabilir. Nitekim ABD'nin izlediği politikanın terörle mücadele amaçlı olmadığı, çözmeye çalıştığı sorunun tamamen farklı olduğu ve bunun petrolden başlayıp tüm ekonomiyle ilgili ve bununla bağlantılı olarak ABD'nin küresel hegemonyasını sağlamaya yönelik olduğu söyleniyor. Ama ABD halkı mücadelenin kendi güvenliğini sağlamaya yönelik olduğuna inanıyor.”³⁹

³⁷ Erhan Başyurt, “Irak'a Demokrasi Getirecekler!”, **Zaman Gazetesi**, 31 Aralık 2002, <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/12/31/yazarlar/erhanbasyurt.htm> , (10 Ocak 2010).

³⁸ Erhan Başyurt, **a.y.**,

³⁹ Mahir Kaynak, **Büyük Ortadoğu ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler**, İstanbul, Truva Yay., 2005, s. 113.

“Sadece bu kadar da değil. ABD’deki belirlenen petrol rezervleri hızla azalmaktadır. ABD’nin petrol ithalatına olan bağımlılığı artmaktadır. Bu bağımlılığın şu andaki oranı tüketilen tüm sıvı yakıtın % 60’ı kadardır. ABD topraklarındaki petrol rezervlerinin tükenmesine bağlı olarak bu oran artacaktır. En ucuz petrol ABD’ye Körfez bölgesinden gelmektedir. Ancak özellikle bu bölge ‘en güvenilir’ bölge değildir. Amerikan askeri üslerinin Hazar bölgesinin yakınında bulunmasını Hazar petrollerinin taşınacağı boru hatları savaşımında ABD’nin konumunu güçlendirici bir girişim olarak ele almamak mümkün değildir. Terörizmle mücadele bayrağı adı altında Gürcistan’daki Amerikan mevcudiyeti de bu planda büyük bir öneme sahiptir. Bush yönetimi bir takım büyük petrol şirketlerinin, petrol boru hattının İran üzerinden geçirilmesi arzularını törpülemek ve daha pahalı (farklı değerlendirmelere göre 2,5 ila 4 milyar dolar), ancak ABD için stratejik açıdan daha uygun olan Bakü’den Gürcistan’a ve Türkiye’nin Akdeniz’deki limanı Ceyhan’a uzanacak, günde 1 milyon varil taşıma kapasiteli boru hattı yapımı için lobi yapmaktadır.”⁴⁰

Gerek İran-Irak Savaşında, gerekse sonrasında ABD, Irak’a hiçbir ülkeye yapmadığı ekonomik, siyasi ve askeri yardımları yapmış ve ABD’nin Irak’a desteği o kadar önemli bir boyuta gelmiştir ki 7 Mart 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun Irak’a insan hakları ihlallerinin araştırılması önergesi ABD’nin isteği doğrultusunda reddedilmiştir.⁴¹

Saddam Hüseyin’in çılgın Ortadoğu stratejisi, bu desteklerin arkasından istenilen seviyeye getirildikten sonra bir şekilde Kuveyt’e saldırması sağlanmış ve bu saldırıdan her şekilde haberi olan ABD, her hangi bir önlem almamıştır. Hemen arkasından, 2 Ağustos 1990 tarihinde, ABD Başkanı George W. Bush, Irak’a karşı ekonomik ambargo başlatmış ve Hint Okyanus’unda bulunan askeri güçlerini körfeze sevk etmiştir. Ülkesindeki bütün Irak ve Kuveyt’e ait finansal varlıkları ve mülkleri dondurmuştur. Saddam Hüseyin’in ABD şaşkınlığı, her zaman destek bulduğu Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov’un, 29 Kasım 1990 tarihinde

⁴⁰ Yevgeniy Primakov, **11 Eylül ve Irak’a Müdahale Sonrası Dünya**, Çev., Fatma ve Serdar Arıkan, İstanbul, Doğan Ofset, 2004, s. 112.

⁴¹ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yay., 2002, s. 280.

Birleşmiş Milletlerin, Irak'a askeri güç kullanılmasına izin veren kararına olumlu oy kullanmasıyla daha da artmıştır.⁴²

15 Ocak 1991'e gelindiğinde, Yeni Dünya Düzeninin ittifak güçleri "Bush Doktrini"ni Irak'a bomba yağdırarak uygulamaya koymuşlardır. Amerikan yönetimi, 2002 yılının Eylül ayında "The National Security Strategy of the United States" başlığıyla George W. Bush imzalı yeni Amerikan milli güvenlik stratejini yayınlamıştır.

George W. Bush, XX. yüzyılda totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan mücadeleyi özgürlüğün kazandığına işaret ederek XXI. yüzyıldaki mücadelenin de resmini çizmektedir. Buna göre, uluslar arası sistemin istikrarı ile insanlığın geleceği için XX. yüzyılda da galip gelmiş olan, temel insan hakları ile ekonomik ve siyasal özgürlüklere bağlı ulusların özgürlük, demokrasi ve serbest girişimi savunmaları gerekmektedir.

ABD Başkanı, özgürlükleri kısıtlayan uygulamaların hemen hepsinin bertaraf edilmesini vurgularken, rejim türleri üzerinde durmak ve açıkça isimlendirmek yerine, örneğin; kız çocuklarının okumalarına imkân vermeyen İslam Ülkelerini üstü kapalı biçimde "öteki" olarak tanımlamıştır. Bu haliyle ABD'nin yeni strateji belgesi olarak açıkladığı ilkeler bütünü, tanımlanmış biçimdeki özgürlükleri rejiminde benimsemeyen uluslarla mücadeleyi kapsadığı ileri sürülebilir.⁴³

Başkan George W. Bush, Amerika'ya yönelik tehdit oluşturduğunu düşündüğü hedeflere önleyici saldırılarda bulunma hakkını kullanacağını bu belge içerisinde beyan etmiştir. Bu belge uluslar arası ilişkileri hem teorik hem de pratik olarak değiştirecek radikal unsurlar içermektedir.⁴⁴ Doktrinin en çarpıcı noktasını şu cümle oluşturmaktadır: "ABD, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi kitle imha silahlarıyla tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya

⁴² A.g.e., s.284-285.

⁴³ Beril Dedeoğlu, "ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri", **2023 Dergisi**, Kasım 2002, s. 28.

⁴⁴ Hasan Kösebalaban, "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", **2023 Dergisi**, Kasım 2002, s. 34.

hazır olmalıdır.”⁴⁵ Diğer bir deyişle, artık ABD, Soğuk Savaş döneminden beri; sadece saldırıya uğradığı zamanlarda kendini savunma gerekliliği gören bir stratejiden, tehdit algıladığı anda o tehdidi ortadan kaldırma saldırısını savunan bir eksene kaymıştır.

Irak’ın kontrol merkezi olarak öncelikli seçilmesinin arkasında önemli bir neden de, İran’ın Afganistan yoluyla sarılması operasyonunun, batıdan, Irak’la sarılarak tamamlanması yatmaktadır. Bu çaba ayrıca İsrail tarafından, bölgede riskli ülke olarak görüldüğü İran’ın tasfiyesinin de yolunu açmakla ilgilidir. Diğer iddialı bir bakış açısı ise: “Dr. Kissinger’in 1994 yılında Washington Post’daki bir makalesinde belirttiği gibi, ABD’nin hayati çıkarlarının bulunduğu öncelikli coğrafya olarak belirtilen Hindistan’ın batısıyla Akdeniz’in doğusu arasındaki coğrafyanın kontrolüyle ilgili proje 11 Eylül’ün gerekçesi yaratılarak uygulamaya konulmuştur.”⁴⁶

ABD’nin “haydut devletler”⁴⁷ sıralamasında yer alan bu ülkeler; her hangi bir teknolojik ve diğer üretim türlerine sahip olmadan büyük oranda haşhaş ve uyuşturucu üretimiyle bir çok radikal İslamcı örgütlerin finansmanının sağlandığı Afganistan’da olduğu gibi, yine her hangi bir ağır sanayi ve diğer üretim türlerini gerçekleştiremeyen; salt petrole dayalı bir ekonomiyle ayakta duran Irak da zengin petrol yatakları ve petrol arzıyla yine radikal örgütlere destek veriyordu. Bu yüzden, 11 Eylül saldırısını takiben uluslar arası ortamın uygun olmasından da istifade ile ABD Afganistan’a müdahale etmiş ve bunun bir son olmadığını, sıranın terörü barındıran ve destek veren diğer ülkelere de geleceğini, bunun uzun soluklu bir mücadele olacağını da beyan etmiştir.

⁴⁵ White House, “The National Security of The United States of America”, Washington, September 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>, (11 Nisan 2009).

⁴⁶ Emin Gürses, “Türkmenlerin Haklarını Korumak”, <http://haberaliz.com.tr>, (11 Nisan 2009).

⁴⁷ 11 Eylül sonrası, Amerikan Başkanı George W. Bush tarafından söylenmiş ve Amerikan Dışişleri Bakanlığının yayınladığı “Patterns of Global Terrorism” raporunda “Teröre destek veren ülkeler” olarak gösterilen Sudan, Küba, İran, Suriye, Kuzey Kore, Libya gibi ülkeleri ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **ABD’nin Haydut Devletleri**, Ed. Kemal İnat, İstanbul, Değişim Yay., 2004. 2004., karşıt tez ve düşünce için bkz. William Blum, **Haydut Devlet : Dünyanın Tek Süper Gücü İçin Bir Rehber**, Çev., Erdal Yüzak, İstanbul, Yeni Hayat Kütüphanesi, 2003.

1.1.1. Türkiye'nin Jeopolitik Konumu

Bir ülkenin jeopolitik konumunu önemli kılan unsurların en başında, o ülkenin bulunduğu coğrafya yer almış olsa da; o ülkenin tarihi, komşularının durumu, ekonomisi, askeri ve siyasi yapısı, kültür ve medeniyet anlayışı gibi daha birçok unsur ülkenin jeopolitik konumunun önem derecesini belirler.

“Türkiye'nin coğrafi konumunu nasıl değerlendirirsek değerlendirelim hem dünya politikası düzeyinde hem de bölge politikası düzeyinde de aynı derecede önemli olduğunu söyleyebiliriz. Zamanla değişen şartlara göre dünya güç merkezlerinde değişiklikler ortaya çıksa bile Türkiye coğrafyası, onu daima dikkatli olmaya zorlamaktadır. Bunun en önemli nedeni, Türkiye'nin kıtalararası (kara, deniz, hava) yollarının üzerinde bulunmasıdır. Bu yollar arasında Türk Boğazları çok önemli bir yer teşkil etmektedir.”⁴⁸

İçinde bulunduğumuz dönemde, dünya güç merkezleri olarak tanımlanan güçler arasında doğal kaynakların denetimine yönelik olarak devam eden ekonomik savaşta en önemli irtibat noktası, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu'nun birleşme ve ayrılma noktası üzerinde yer alan Türkiye'dir.⁴⁹

Farklı medeniyetlerin, farklı hayat tarzlarının karşılaşma ve kesişme çizgisinde, kıtaların kavşağında, insanlığın büyük bölümünün dünya görüşlerine, mefkurelerine temel olan semavi dinlerin kaynak bölgesi civarında bulunma; Küçükasya'yı, sadece kıtalar arası ulaşım ve ticaret için değil, evrensel olma iddiası taşıyan dinlerin, ideolojilerin, medeniyetlerin de yayılma ve üstünlük kurmak için hedef aldığı, savaş verdiği bir alan haline getirmiştir.⁵⁰

“Türkiye olmadan çevresindeki hiçbir şeyi tanımlayamamak, Türkiye'yi kaçınılmaz bir eksen ülke haline sokuyor. Balkanları, Kafkasları, Orta Doğuyu Türkiye'nin ve Osmanlı'nın tarihi olmadan yazamazsınız. Sırp tarihi Osmanlı tarihi

⁴⁸ Ömer Budak, **Türkiye'nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya'daki Yeri**, Ankara, Bilge Yay., 2006, s. 2.

⁴⁹ Ömer Budak, **a.g.e.**, s. 7.

⁵⁰ Muzaffer Özdağ, **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay., 2001 s. 443.

olmadan yazılamaz. Düşman algılaması olsa bile yazılamaz. Kafkas, Asya, Avrasya tarihi yazılamaz.”⁵¹

“Türkiye, dünya adası diye de anılan Asya-Avrupa-Afrika'nın kesişme noktasında, kıyasal özellikler içeren, ancak ağırlıklı olarak, merkezi bir jeopolitik yapıya sahiptir. Merkezi jeopolitiğe sahip olan ülkeler hem gelişme, hem çevrelerinden gelecek tehditleri doğmadan önleme ihtiyacı, hem de kuşatılma kompleksi taşırlar. Bu coğrafya üzerinde bulunan güçlü ulusa; Kafkasya, Balkanlar, Orta Doğu ve Orta Asya'da etkin olma imkânı vermektedir. Esasen Kafkaslar, Erzurum Platosu'nda sona erer. Ortadoğu ise Türkiye GAP bölgesini içine alarak sona eren bir coğrafyadır.”⁵²

Türkiye bu coğrafyada var oldukça bu konumu değiştirmeyecektir. Ancak zaman içerisinde uluslar arası sistemde meydana gelebilecek değişmelere paralel olarak dünya güç merkezlerinde de değişmeler olabilir.⁵³

Dünya güç merkezlerindeki değişmelerin ve özellikle Soğuk Savaş sonrası NATO'nun zayıflaması, uluslar arası dengeleri de değiştirmiştir. Bundan sonra, Türkiye'nin hangi stratejiyi izleyeceği ile ilgili olarak; “Uluslar arası ilişkilerde “böyle mi, şöyle mi?” türünden spekülasyon oluşturmayı seven gözlemcilerin çok beğendiği bu sorunun – Türkiye Avrupa'yı mı Orta Doğu'yu mu seçecek- şu üçüncü alternatifini de kapsayacak şekilde genişletilmesi mümkündür: Yoksa Rusya Federasyonu içinde “özerk” cumhuriyetler olarak adlandırılanlar da dâhil eski Sovyetler Birliğinden kopan Türki/Müslüman cumhuriyetleri mi? Cevap hiçbir zaman bu seçenekler olmamıştır veya tek başına olmamıştır. Cevap: yukarıdaki seçeneklerin hepsidir.”⁵⁴

XXI. yüzyılda küresel dengelerin mücadele ettiği Ortadoğu bölgesinde dünya adası olan Türkiye'nin yaşamsal önemi vardır. Nitekim, jeopolitiğin önde gelen

⁵¹ Ahmet Davutoğlu, **Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları**, 14. Baskı, İstanbul, Küre Yay., 2009, s. 137.

⁵² Ümit Özdağ, “Türk Tarihinin ve Geleceğinin Jeopolitik Çerçevesi”, **21.Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği**, Haz. Ümit Özdağ ve Diğ., Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay., C:I, 2003, s. 11.

⁵³ Ömer Budak, **A.y.**

⁵⁴ Graham E.Fuller and I an O.Lesser, **Turkey's New Geopolitics: From The Balkans to Western China**, Boulder, Westview Press,1993, s. 2.

isimlerinden Harold Mackinder'in yaşamsal sıçrama tahtası olarak gördüğü Avrasya "Mihver Bölgesi"nde ifade ettiği merkez bölgeyi yöneten dünya adasına, dünya adasını yöneten dünyaya kumanda eder" şeklindeki popüler söylemi, söz konusu bölgenin jeopolitik önemini ortaya koyma açısından son derece önemlidir.⁵⁵

Türkiye, kara ve deniz güç merkezlerinin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hâkimiyet alanı mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezinde bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütlelerini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkasya) ve bir deniz geçiş bölgesi (Marmara Denizi ve boğazlar) ülkemizde kesişmekte ve bu bölgeleri jeoekonomik kaynak merkezleri olan Ortadoğu ve Hazar Havzası'na bağlamaktadır. Doğu-batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya'yı kuşatan yarımadalar kuşağının en önemli halkasıdır.⁵⁶

Ekim 2003 tarihinde NATO tarafından Türk sivil temsilcilere verilen seminerde Türkiye'nin yeni yüzyıldaki stratejik önemi şöyle dile getiriliyordu: "Soğuk Savaş döneminde Batı ve dünya için Almanya ve Norveç'in önemi çok fazlaydı. Sıcak çatışmaların başlayacağı noktalar olarak bu iki ülkeyi görürdük. Soğuk Savaş'ın bitmesi ve 11 Eylül olaylarından sonra dünya için Türkiye'nin önemi, geçmişteki Almanya ve Norveç'in önemiyle eşdeğer hale geldi."⁵⁷

Dünyanın artan enerji ihtiyacı ve bu ihtiyacın büyük bölümünü Petrol ve doğal gazın oluşturması, yeni global stratejilere zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan

⁵⁵ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası : Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, Çev. Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998, s. 38.; Sir Halford Mackinder, Londra Kraliyet Coğrafya derneğine sunduğu 1904 tarihli tebliği ile *Heartland* (Kalpgah) Teorisi'ni ilk kez ortaya attı. Bu teoriye göre demir yollarının gelişmesiyle kara hâkimiyeti deniz hâkimiyetine göre ehemmiyetini arttırmıştır. Avrasya kara kütlelerini ve özellikle de onun merkezi olan Kalpgahını kontrol eden, dünyayı kontrol edecektir. Bu yaklaşımın altında yatan sebep ise, Orta Asya'nın jeopolitik konumu idi. Sonraki kırk yıl içinde Mackinder, bakış açısını ve bölgesel parametrelerini değiştirdiyse de mesaj aynı kalmıştır. Kısacası, "Avrasya'nın merkezini yöneten ve geliştiren dünyaya hâkim olacaktı." Nitekim SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya'ya gerek Batı Avrupa'nın gerekse ABD'nin siyasi yönelimleri Kalpgah Teorisinin doğal kaynaklar bağlamında tekrar değerlendirilmesi gerektiğini ve bu teorinin halen geçerli olduğunu göstermektedir., Bilgin Erdoğan, "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", **Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, Haz. Mim Kemal Öke, İstanbul, Alfa Yay., 1999, s. 230-231., Ayrıca, "jeopolitik teoriler" hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**

⁵⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, s. 116.

⁵⁷ Funda Özkan, "Nato kafamızı karışık bulmuş", 27 Kasım 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=96948&tarih=27/11/2003>, (11 Ocak 2010).

bahsedilen bu enerji yataklarının ve rezervlerinin yeryüzünde dengesiz dağılışı yeni dünyada Türkiye'nin önemini bir kez daha artırmıştır. Bilinen rezervlerin % 66 kadarına Suudi Arabistan, Irak, İran, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin başını çektiği Ortadoğu ülkeleri sahiptir.⁵⁸

Diğer taraftan “Türkiye'nin petrole olan bağımlılığının önümüzdeki yıllarda giderek artacağı ve 2020 yılında ithalat miktarının 70 milyon tonu bulacağı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye, yakın gelecekte dünyanın sayılı petrol üretim bölgelerinden biri haline gelecek olan Hazar Havzası için potansiyel bir pazar adayıdır. Bu bağlamda petrol ithalatında kaynak çeşitliliği, arz güvenliği ve arz sürekliliğinin sağlanabilmesi bakımından geniş kapsamlı enerji taşıma projelerine ihtiyaç vardır.”⁵⁹ İşte bu noktada Türkiye'nin jeopolitiği devreye girmektedir. Dünyadaki ve Ortadoğu'daki bir anlamda çatışmaların merkezindeki güvenli noktadır. Dünyanın artan enerji taleplerinin güvenli bir şekilde Türkiye üzerinden aktarılması işidir.

Yeni Dünya Düzeni'nin stratejistlerinden Zbigniew Brzezinski de, ABD için Soğuk Savaş'ın ödülü olarak gördüğü Avrasya'da, Türkiye'nin eksen rolü oynadığını belirtmektedir. Brzezinski'nin jeopolitik bir eksen olarak tanımladığı Türkiye, Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdeniz'e geçişi kontrol etmekte, Rusya'yı Kafkaslarda dengelemekte, İslami köktencilığe karşı panzehir işlevi görmekte ve güneydeki dayanak noktası olarak NATO'ya hizmet vermektedir. Türkiye'nin Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan bu yeni rolü yalnızca araştırmacılar tarafından değil, ABD yönetimi tarafından da 1990'lar boyunca vurgulanmıştır.⁶⁰

Yeni bin yılın küresel projesinde dünya kamuoyunun büyük bölümünü arkasına alan ABD için, Türkiye'nin önemi çok daha farklı ve büyüktür. Amerika Yeni Dünya'yı şekillendirme projesi içinde dünya kamuoyundan destek sağlama çalışmalarında Türkiye'nin stratejik açıdan önemli bir yere sahip olmasını, Batı Dünyası açısından bir lütuf olarak gören Poul Wolfowitz, “Türkiye, Güney

⁵⁸ Erdal Akpınar, “Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Erzincan, C. XXV, Sayı: 2, 2005, s. 5.

⁵⁹ **A.y.**

⁶⁰ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s. 167.

Avrupa'dan Yakın Doğu'ya ve doğu yönünde Kafkaslardan Orta Asya'ya kadar barışın güvence altına alınmasında büyük önem taşımaktadır. Batı ile Müslüman Dünya arasında kurulacak köprü için Türkiye Kaçınılmazdır.”⁶¹

1.1.2. Irak'ın Jeopolitik Konumu

Uygarlıkların beşiği kabul edilen Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki bereketli topraklar; “Mezopotamia”, tarihin ilk dönemlerinden itibaren ulusların ilgisini çekmiştir. Hititler, Persler, Yunanlılar, Partlar, Romalılar, Sasaniler, Türkler ve XIX. yüzyıldan itibaren İngiltere, Almanya, Fransa, 1940'lı yıllardan itibaren İngiltere, ABD ve SSCB bölge ile yakından ilgilenmiş, bölge zenginliklerine sahip olma ve bölgenin jeopolitik değerlerinden yararlanma savaşı vermiştir⁶²

Ortadoğu bölgesi içerisinde, gerek Dicle ve Fırat'ın suladığı verimli araziler, gerekse körfezler arası ticaret yollarının geçiş güzergahında bulunan Irak, kadim tarihte bile siyasi istikrarsızlıkların ve çatışmaların yaşandığı alan olmuştur.

Farklı etnik ve sosyal yapıların, Emeviler, Abbasiler, daha sonra Safeviler, Selçuklular ve en son Osmanlılar gibi büyük devletlerin bünyesinde yaşadığı Irak, I. Dünya Savaşı sonrasında kadar farklı siyasi otoritelerin egemenliği altında yaşayan ve el değiştiren bir bölge olmuştur. “Selçuklu ve onu takiben Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıla kadar Hıristiyan Avrupa karşısında sürekli başarılar kazanarak Orta Avrupa'ya kadar ilerlemesi Ortadoğu'nun jeokültürel bütünlüğünü pekiştirmiş, medeniyetler arasındaki mücadelenin uzak sahalarda cereyan etmesiyle bölge uzun süreli bir istikrar ve sükunet dönemi yaşamıştır.”⁶³

Irak ülke toprakları, yüzey şekilleri ve iklim bakımından birbirinden hayli farklı özellikler gösteren şu dört bölgeye ayrılır: Kuzey ve kuzeydoğudaki dağlık alan, dağların eteklerinde uzanan tepelik el-Cezire bölgesi, batıda Fırat vadisinden Suudi Arabistan ve Ürdün sınırına kadar uzanan çöller, Fırat ve Dicle arasında kalan yerlerle bu iki nehrin birleşmesinden meydana gelen Şattülarap'ın oluşturduğu delta

⁶¹ Vural Öger, “Önsöz”, 11 Eylül'den Sonra Türkiye'nin Politik ve Stratejik Konumu, Ankara, Konrad Adenauer Vakfı, 2002, s. 2.

⁶² A. Öner Pehlivanoglu, Ortadoğu ve Türkiye, İstanbul, Kastaş Yay., 2004, s.54.

⁶³ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik..., s.133.

ve bataklıkları içeren alüvyonlarla kaplı alan. Bölgeler arasındaki yüzey şekilleri gibi iklim özelliklerinde de farklılıklar dikkati çeker. Kuzey ve kuzeydoğudaki dağlık alanda yüksek dağ iklimi (alpin iklimi) şartları yaşanırken, el-Cezire yöresinde kışlar ılık ve yarı nemli, yazlar ise sıcak ve kurak geçer. Irak'ta yerleşme ve nüfusun dağılışı üzerinde yüzey şekilleri, daha çok da Fırat ve Dicle nehirleriyle yer altı zenginlikleri önemli rol oynamaktadır. Irak ekonomisinde petrol üretimi ve tarım ön plandadır. Petrol yatakları Basra körfeziyle kuzeyde Musul-Kerkük yörelerinde yoğunlaşmıştır. Osmanlı yönetiminden alınan izinlerle 1902 yılında İngilizler tarafından başlatılan sondaj faaliyetleri 1907 tarihinde olumlu sonuçlanmış ve 1927 yılında Kerkük yöresinde başlayan üretim her yıl artarak 1975 yılında 100 milyon tonu aşmıştır. Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilâtı'nın (OPEC) kurucu üyelerinden olan Irak, 1970'li yıllarda ihracat gelirlerinin % 90'ından fazlasını petrolden kazanıyordu.⁶⁴

Irak toplumunun en önemli özelliği, daha önce bağımsız ve ayrı bir siyasi yapıda bir araya gelmemiş unsurlar içermesidir. Bu gün olduğu gibi daha öncesinde de nüfus sosyal ve etnik köken, din ve mezhep, bölge ve aşiret bağları açısından birbiri içine geçen çeşitli kategorilere bölünmüştür. Müslümanlar nüfusun % 95'ini, Hıristiyanlar % 3,6'sını, Sabii ve Yezidiler % 1.4'ünü oluşturuyorlar. Müslümanlar da Sünni ve Şii olarak ikiye ayrılıyorlar. Şiiler ülkedeki en büyük dini grup ve yapılan tahminlere göre bu grup toplam Müslümanların % 52'sini, Müslüman Arapların % 70'ini meydana getiriyor. Aynı zamanda etnik açıdan da bölünmüş olan nüfusun % 75'ini Araplar, % 18'ini Kürtler ve geri kalan % 7'sini de Türkmenler, Asurlular, Ermeniler ve diğer etnik gruplar oluşturmaktadır.⁶⁵

“Irak toprakları 1534 Kanuni'nin Bağdat seferiyle Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve daha sonra, Musul-Basra-Bağdat, vilayetleri olmak üzere üç idari bölüme ayrılmıştı.”⁶⁶ Diğer önemli merkezler El Hasa ve Şehrizer, Irak'ın idari nüfuz alanı içinde kalmıştır. İl idaresinin bütün sorumluluğu Osmanlı Devleti merkezinden

⁶⁴ Erdoğan Akkan, “Irak: Orta Doğu'da Bir İslam Ülkesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.XIX, Başkan Azmi Özcan, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı, 1999, s. 83-84-85.

⁶⁵ Marion Farouk Sluglett, Peter Sluglett, “Irak Maddesi, Tarih:3.son dönem”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:XIX, Başkan Azmi Özcan, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı, 1999, s. 98.

⁶⁶ Mustafa Sıtkı Bilgi, “Türk-İrak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu”, **Irak Krizi (2002-2003)**, Haz. Ümit Özdağ ve Diğ. Ankara, Asam Yay., 2003, s. 214.

atanan valide toplanmış, sekreteri ve diğer memurlar ona idari işlerde yardımcı olmuşlardır. Tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi, il maliyesinden defterdar, adli meselelerden kadı sorumluydu, yeniçerileri iç ağa olarak bilinen görevli kumanda etmekteydi. Adı geçen bu görevliler divanda toplanırlar, devlet meselelerini görüşürlerdi.⁶⁷

Selçuklu ve Osmanlı idaresindeki Irak toprakları uzun süren istikrar döneminden sonra, imparatorluğun Batı karşısında zayıflaması ve gerilemeye başlamasıyla; adeta bu güne kadar süre gelecek olan sorunların başlayacağı bir sürece girmiştir.

Özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı'nın, Batı'nın Doğu'ya açılan kapılarını elinde bulundurması; genelde Ortadoğu'yu özelde Irak ve havzasını, Batılılarca “Şark Meselesi”⁶⁸ haline getirmiştir. İlk önceleri “Kral Yolu”, daha sonraki yüzyıllarda bölgede bulunan petrol yatakları sömürge savaşlarının odak noktası olmuştur.

Sömürge savaşlarının hız kazandığı ve Osmanlı'nın zayıflamaya başladığı bu dönemlerde; bölge ile en fazla ilgilenen dönemin başat gücü İngiltere'dir. İngiltere'nin bölgeyle ilgilenmesinin ana sebepleri: “a) bölgenin ticaret yolları üzerindeki konumu, b) Hindistan yolunun güvenliğinin sağlanması ve c) bunlara daha sonra XIX. yüzyılın başlarında bölgede petrolün bulunması eklenmiştir. İngiltere'nin bölgeye olan ve artan bu ilgisi sebebiyle Mezopotamya zamanla bir Osmanlı-İngiliz rekabet ve çatışma alanı haline gelmiştir.”⁶⁹

Osmanlı yönetiminde, Irak'ta yapılan yatırım ve imar çalışmalarına rağmen bölgenin hükümet merkezi İstanbul'a uzaklığı, ulaşım ve haberleşme güçlüğü, Osmanlı İdaresinin, Irak'ta yeterince etkili ve başarılı olmasını engellemiştir. Osmanlı yönetiminde; Dicle üzerinde ilk buharlı gemiler 1836 yılında sefere başlamış ve ilk telgraf hatları 1861 yılında kurulmuştur. Irak'a vali olarak gönderilen

⁶⁷ Sevda Özkaya “Osmanlı Modernleşme Sürecinin Irak'taki Yansımaları”, **İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler**, Haz. Mustafa Öztürk-Enver Çakar, Elazığ, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., 2006, C:II, s. 472.

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Edouard de Driault , **Şark Meselesi Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar**, Haz. Emine Erdoğan, Çev. Nazif, Ankara, Berikan Yay., 2003.

⁶⁹ Mustafa Sıtkı Bilgi, **A.y.**

Mithat Paşa (1769-1872), bir gazete kurmuş, bir hastane ve okullar açmış, ana yolların güvenliğini sağlamak için bir seri tedbir almış ve bir posta servisi kurmuştur. Bölgedeki ulaştırma sorununa çözüm getirecek önemli Bağdat demiryolu projesi, Fransız-Alman şirketi tarafından 1903 yılında başlatılmıştır. Osmanlı'nın bu imar çalışmalarına rağmen bölgedeki sosyo-ekonomik sorunlar artarak devam etmiştir. Osmanlı'nın girdiği savaşların yenilgilerle sonuçlanması, aşiret yapısının hâkim olduğu Irak'ta, aşiret reislerinin merkezi otoriteye olan bağlılıkları zayıflamış ve yer yer isyancı grupların doğmasına yol açmıştır. Özellikle İngiliz petrol şirketlerinin ve İngiliz hükümetinin silah ve para desteğiyle, merkezi idarenin otoritesini zayıflatan bu kabile yapıları uzun vadede bir İngiliz işgaline zemin hazırlamışlardır.⁷⁰

Batının sömürge hareketleri ve I. Dünya Savaşı sonrasında yerli Arap liderlerle anlaşılan Batılılar, Arapların ya da Arap Ulusunun bağımsızlığını kazandırmak adına onları destekleyerek ayaklanmalarını sağladılar ve 1920 San Remo Konferansında da Ortadoğu'yu kendi aralarında taksim ederek manda rejimleri kurdular.

30 Haziran 1930 Antlaşması ile tam bağımsızlığına kavuşan Irak, Spykman'ın⁷¹ "Hilal Teorisi"ne göre SSCB'ye karşı iç hilal bölge olan Türkiye, İran, Irak, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore, Doğu Sibirya, gibi ülkelerle kurdukları SEATO (Güney Doğu Asya Anlaşma Örgütü), Bağdat Paktı ve NATO gibi örgütlenmelerin içinde yer almıştır.⁷² Her ne kadar 1930 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuş olan Irak, 1958 Hür Subayların askeri devrimine kadar İngiliz etkisi veya işgali altında siyasi istikrarsızlıkların devam ettiği bir siyasi süreç sergilemiştir.

14 Temmuz 1958 tarihinde bir grup subay tarafından gerçekleştirilen darbeye Kral II. Faysal öldürülmüştür. General Abdülkerim Kasım'ın başını çektiği bu darbe hükümeti asker ve sivil üyelerden oluşuyordu. Bu tarihten sonra zaman zaman askeri

⁷⁰ İsmail Hakkı Babanzade, **Beyrut'tan Kuveyt'e Irak Mektupları**, İstanbul, Büke Yay., t.y., s.151-158.

⁷¹ **Nicholas John Spykman**: 1893-1943 yılları arasında yaşamış Hollandalı-Amerikalı sosyolog, gazeteci ve jeostratejist. Spykman, ABD'nin hâlâ yürütmekte olduğu Rimland (kenar kuşak) teorisinin yaratıcısıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nicholas J. Spykman, **America's Strategy in World Politics**, New York, Harcourt, Brace and Company, 1942.

⁷² Halis Çevik, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Konya, Nüve Kültür Merkezi Yay., 2005, s. 84.

darbelerle değişen yönetimler gelip geçse de ağırlıklı olarak BAAS Partisi'nin⁷³ ideolojisinin egemen olduğuna şahit olmaktayız. 1970'li yılların sonuna kadar SSCB ile yakın ilişkiler içerisinde olan Irak SSCB'den ciddi anlamda askeri yardımlar almıştır. Yüksek petrol gelirleri sayesinde bölgede bir güç olma iddiasındadır. Ancak, Irak'ın bu yükselişini sınır komşusu İran ve Şah yönetimi açısından kabul edilebilir değildir. İran Şah'ı Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt grupları destekleyerek uzun bir süre Irak'ın başını ağrıtmıştır. 1975 yılında bu iki ülke arasında imzalanan Cezayir Antlaşması, Irak'ın hem Kürt problemini hem de İran'la olan sınır problemini bir süre çözüme kavuşturmuştur. 1979 yılında Saddam Hüseyin'in göreve gelmesiyle uluslar arası politikasında yeni bir sürece giren Irak, daha çok batı yanlısı bir tutum izlemiştir. Özellikle 1979 yılında İran İslam devriminin gerçekleşmesi ve Irak içerisindeki büyük Şii muhalefetin İran'ı desteklemesi ve İran'a olan sempatisi, Saddam Hüseyin rejimini endişeye düşürmüştür. İran İslam devrimiyle Cezayir Anlaşması fiilen suya düşmüş, Kürt meselesi tekrar gündeme gelmiştir. Ayrıca ülke içindeki Şii muhalefetin tutumu karşısında Saddam Hüseyin, 22 Eylül 1980 tarihinde İran'a savaş ilan etmiştir.⁷⁴ 8 yıl sürecek olan bu savaşın sonunda her hangi bir kazanç sağlayamayan taraflar 1988 de ateş kes imzalamışlar ve daha sonra 1990 Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında İran'ın desteği karşılığında İran'dan aldığı tüm topraklardan çekilmiştir.⁷⁵

Basra Körfezi ve etrafındaki ülkelerden ve deniz bağlantı yollarından oluşan Hint Okyanusunun kuzeybatı bölümü dünyanın en önemli bölgelerinden biri kabul edilmektedir. Söz konusu önem daha çok zengin petrol yataklarından

⁷³ **BAAS Partisi:** "Birlik, özgürlük ve sosyalizm" sloganı içinde ifade edilen ve ebedi misyonu "Bir tek Arap Milleti" şeklindeki temel düşünceleri savunan bu anlayış, 1940'lar ve 50'lerde Suriye'de Mişel Eflak ve Selahaddin Bitar tarafından geliştirilmiştir. Bu düsturda "Birlik" Arap milletinin birliğini, "Özgürlük", Emperyalizm ve Siyonizmden özgür olmayı ve "Sosyalizm" karma ekonomi tarafından desteklenen devlet öncülüğündeki ekonomik kalkınmaya yönelik genel bir amacı ifade eder. BAAS'çılık, tek bir Arap milleti olduğunu, bunun önce Osmanlılar, daha sonra Avrupa ve Amerikan emperyalizmi ve Siyonizm tarafından suni biçimde bölündüğü var sayımına dayanan panarap milliyetçiliğinin bir çeşididir., Marion Farouk Sluglett, Peter Sluglett, "Irak Maddesi, Tarih:3.son dönem", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.XIX, Başkan Azmi Özcan, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı, 1999, s. 96-97., Ayrıca bkz. Kamel S. Abu Jaber, **Arap Baas Sosyalist Partisi**, Çev. Ahmet Ersoy, Ankara, Altınok Matbaası, 1970., Niyazi Berkes, **Arap Dünyasında İslamiyet, Milliyetçilik, Sosyalizm**, İstanbul, Köprü Yay., 1969.

⁷⁴ Marion Farouk Sluglett-Peter Sluglett, "Irak Maddesi, Tarih: 3. Son Dönem", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:XIX, Başkan Azmi Özcan, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı, 1999, s. 96-98.

⁷⁵ Halis Çevik, **a.g.e.**, s. 199.

kaynaklanmaktadır. Körfezdeki sığ suların ve sahillerdeki kum yığınlarının altında 365 milyar varilden fazla petrol rezervi bulunmaktadır ki bu miktar dünyada bilinen petrol kaynaklarının yaklaşık % 66'sını oluşturmaktadır. Aynı şekilde yine körfez bölgesi 76 trilyon metreküp doğal gaz rezervi ile dünya doğal gaz rezervlerinin % 30'una sahip bulunmaktadır.⁷⁶ Böylece, Irak ve bölgesinin geleceğin enerji deposu (doğal gaz ve petrol) olması, Yeni Dünya Düzeni hedefleri içerisinde özelde ABD ve genelde bütün Batı için önemli bir stratejik unsurdu.

Mevcut enerji kaynakları ve stratejik konumu ile bütün Soğuk Savaş sürecinde, ya ABD ve Batı değerlerine göre -ki bu liberalizm ve demokrasi- veya SSCB ve onun doğu bloğunun değerlerine göre -Sosyalizm- şekillenmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası ise SSCB'nin bir tehdit olarak ortadan kalması, batı bloğunun Ortadoğu üzerindeki etkinliğini artırmıştır. Ancak batı bloğu açısından jeopolitik olarak ilk olumsuz gelişme, İran devrimi ile kendini göstermiştir. İran-İrak savaşı ile de yeni bir bölgesel güç mücadelesi başlamış batı bloğu İran'ın Ortadoğu'da devrim ile Ortadoğu'yu tehdit altına almasını Irak'ı destekleyerek dengelemeye çalışmıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi de bölgedeki jeopolitik dengesizliğin ayrı bir nedenini oluşturmuştur.⁷⁷

“Birleşik Devletler, XXI. yüzyılda Amerikan tek kutupluluğunun ve hegemonyasının devamını sağlamak amacı ile bütün dünyayı kapsayan ve merkezini Avrupa-Asya kıta bloğunun oluşturduğu coğrafyada yeni bir askeri-politik yapılanma gerçekleştirme politikası izlemektedir. Merkez eksenleri Orta Asya-Güney Kafkasya ile Ortadoğu olan bu jeopolitik düzenlemeleri de içeren yaklaşımın iki amacı vardır: Birinci hedef, dünya sanayi sisteminin “vazgeçilmezi” olan petrolün denetimini kontrol altına almak. Böylece Amerika muhtemel rakipleri Çin, Hindistan ve AB'nin enerji ihtiyaçlarını denetim altına alabilecek. Birleşik Devletlerin ikinci hedefi ise, enerji kaynaklarının buldukları merkezlerin yanı sıra enerji hatlarının geçtiği coğrafyaların çevresinde de askeri yapılanmalar oluşturmak ve bir yandan Orta Asya ve Kafkasya'da diğer yandan da Ortadoğu'da güç projeksiyonu yapabileceği politik-

⁷⁶ İzzetullah İzzeti, **İran ve Bölge Jeopolitiği**, Çev. Hakkı Uygur, İstanbul, Küre Yay., 2005, s. 115.

⁷⁷ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, s.110-113.

askeri yapılanmalar oluşturmaktır. Böylelikle, ABD XXI. yüzyılda Amerikan tek kutupluluğuna meydan okuyabilecek güçlere karşı jeopolitik bir avantaj sağlamayı hedeflemektedir.”⁷⁸

“Irak, günümüzde Orta Doğu ülkeleri içinde belki de üzerinde en fazla strateji geliştirilen ülkedir. Dünyanın özellikle çok uzak coğrafi alanlarına nüfuz edebilen ülkeleri, Irak’ın geleceği ile ilgili planlar yapmakta ve menfaat elde etmeye çalışmaktadır. Türkiye için sadece istikrarsızlığın olduğu bir komşu ülke olarak değil, Türkiye’nin coğrafi etki sahası içinde yer alan Irak, sahip olduğu tüm değerler açısından Türkiye için önemlidir. Türkiye ile Irak arasında birbirini tamamlayan bir çok jeopolitik değer bulunmaktadır. Irak’ın etnik yapısı, su meselesi, Habur Sınır Kapısı, petrol ve doğal gaz boru hattı, İslami değerler, öteki Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkiler başlıkları altında toplanabilecek faktörler, Türkiye’nin dış siyasetini etkileyecek gelişmeleri bünyesinde barındırmaktadır.”⁷⁹

1.2. Kuzey Irak ve Kürtler Sorunu

Kürt meselesinin jeokültürel/jeoteknik temelinde Kürt nüfusunun Ortadoğu’nun diğer üç önemli yerleşik unsuru olan Türk, Arap ve Acem nüfusun etnik alanlarına dağılmış olması yatmaktadır. Bu nedenle, bu üç etnik unsurların yaşadığı bölgelerle ilgilenen ve bu bölgelere ilişkin politika üreten her global güç, Kürtleri stratejik denklemin bir yerinde şu ya da bu şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Yetmişli yıllarda Sovyet yanlısı BAAS rejimi karşısında Baba Barzani⁸⁰ liderliğinde bir Irak meselesi haline dönüşen Kürt meselesi, İran Devriminden sonra bir İran meselesi haline getirilmiştir. Soğuk Savaşın sona erme sürecinin getirdi dengelerde Türkiye’nin Asya derinliğini tehdit eden PKK terörü ile bir Türkiye meselesi haline getirilen Kürt meselesi, Körfez Savaşına koşut bir tarzda oğul Barzani öncülüğünde bir Irak meselesi olma niteliğini sürdürmüştür.⁸¹

⁷⁸ Nurettin Aytaç, “Irak Dünyanın Neresinde?”, **Uluslararası İlişkilerde Olaylar Yorumlar Dergisi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Bahar 2003, s. 25.

⁷⁹ İlhan Oğuz Akdemir, Ayşe Çağlıyan, “Türkiye’nin Jeopolitiğinde Irak Faktörü”, **İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler**, Haz. Mustafa Öztürk, Enver Çakar, Elazığ, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., 2006, C:I, s. 56.

⁸⁰ Molla Mustafa Barzani (Baba Barzani)’nin Kürt mücadelesi için bkz. Hakkı Öznur, **Cahşların Savaşı: Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi**, Ankara, Altinküre Yay., 2003.

⁸¹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, s. 439.

Kürt nüfusu, Ortadoğu'nun Türkiye, Arap ve Acem bölgelerine dağılmış olarak yaşamalarına rağmen bu üç bölgeden Irak (Arap bölgesi) Kürtçülük akımlarının daima en güçlü olduğu bir ülke olmuştur. Hatta Irak kaynaklı Kürtçülük hareketleri İran ve Türkiye'deki hareketler üzerinde de etkili olmuştur. Yetmiş yılı aşkın Kürtçülük hareketinin Kuzey Irak'taki öncülüğünü Barzan bölgesindeki Şeyh Said'in oğlu Şeyh Mahmut Berzenci önderliğindeki Barzan Aşireti yapmıştır.⁸²

Şeyh Mahmut Berzenci I. Dünya Savaşı sonrası Irak'a yerleşen İngilizleri bir hayli uğraştırmış, sonunda 22 Mayıs 1919 yılında Süleymaniye'yi ele geçirip bağımsızlığını ilan etmesi ile İngilizlerin taarruzuna uğrayarak yenilmiş ve Hindistan'a sürgüne gönderilmiştir.⁸³ Ancak, I. Dünya Savaşı sonrası Sykes-Pikot Anlaşması'ndan sonra İngilizler Araplara karşı bir "ahde vefa" olarak Faysal'ı 23 Ağustos 1921 tarihinde göstermelik bir referandumla Irak Krallığı'na getirmişlerdir.⁸⁴

Kral Faysal'ın krallığı, Irak'ın kuzeyinde yaşayan ve o dönemde çoğunluğu Türk olan kesimler ve Kürtler tarafından şiddetle reddedilerek isyan hareketlerine muhatap olmuştur. Türkiye ilk defa o dönemde Irak'ın kuzeyindeki etnik yapılarla işbirliğine girerek, yerel Kürt grupların ve Türkmenlerin de desteği ile 5 Eylül 1922 tarihinde İngilizlerin Süleymaniye'yi boşaltmalarına yol açtı. Türkiye'ye karşı o dönemde Kürtleri bir araya getirmeye çalışan İngilizler, Berzenci'yi tekrar sürgünden geri getirmişlerdir.⁸⁵

Berzenci ve Kürtlerin İngilizlerle zaman zaman ittifakları söz konusu olsa da ilerleyen süreçte Berzenci sürekli isyan etmiş hatta bir keresinde "Kürdistan Hükümeti" bile ilan ederek kendisini Kürdistan Kralı ilan etmiştir. Bunun ardından İngilizlerin yaklaşık 5 yıl gibi bir süre uğraşısından sonra İran'a sığınmış arkasından 1927 tarihinde İngiliz Hükümeti'ne biat ederek affedilmiş ve Irak'a dönmesine izin verilmiştir.⁸⁶

⁸² Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s. 3.

⁸³ Hıdır Göktaş, **Kürtler**, İstanbul, Alan Yay., 1991, s. 11.

⁸⁴ Mesut Aydın, **Türkiye ve Irak Hududu Meselesi**, Ankara, Asam Yay., s. 24.

⁸⁵ Kemal Kirişçi, Gareth M. Wintrow, **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1997, s. 89.

⁸⁶ Jwaideh Wadie, **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Kökenleri ve Gelişimi**, Çev. İsmail Çekem, Alper Duman, İstanbul, İletişim Yay., 1999, s. 392.

Barzan bölgesinde yaşayan halkın büyük bölümü Sünni Müslüman inancına mensuptu. Bunun yanında bölge insanının ayrı bir özelliği vardı. Katı bir tarikat taassubu olan bu insanlar Sünniliğin yaygın tarikatlarından olan Nakşi Bendi koluna mensuptular ve Şeyhlerine bağlılıkları tartışmasız her şeyin önündeydi. İsyan hareketlerinde Şeyhe (aynı zamanda siyasi lider) bağlılık son derece üst düzeydeydi.

Şeyh Mahmut Berzenci'den sonra "Kürtçülük hareketini" Molla Mustafa Barzani sürdürecektir. Bir lider ve aksiyon adamı olan Molla Mustafa Barzani'nin 1943 yılından 1979 yılına kadar süren mücadelesi, bütün "ayrılıkçı" Kürt hareketlerin esin kaynağı olmuş adeta efsane haline getirilmiştir.⁸⁷ Molla Mustafa Barzani, Şeyh Mahmut Berzenci gibi o da uzun süren bir isyan hareketi süreci yaşamış, 23 Haziran 1932 tarihinde daha çok genç yaşta iken, kardeşleriyle birlikte İngiliz ve Irak ordusunun kuşatmasından sonra Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmışlardır.⁸⁸

1945 Eylül'ünde Alman Nazi Ordusunu bozguna uğratan Stalin Rusya'sı, savaş sonrası kendi güneyiyle ilgilenmeye başlamış, özellikle İran merkezli stratejik taktikler geliştirmiştir. İran'da Kürt grupları desteklemiş onların Mahabat'ta özerk bir yapı oluşturmalarını sağlamıştır. O dönemde petrol rezervlerine sahip, geleceğin enerji kaynağı olacağı kestirilen bölge ile baştan beri ilgilenen İngiltere'ye ABD de katılmış ve Rusya'nın İran ve Kürt politikalarına karşı girişimlerde bulunarak İran Şah'ını desteklemişler ve bölgedeki Kürt oluşumları dağıtmışlardır.⁸⁹ Ancak Rusya bu bölgedeki etnik Kürt gruplarını kendi geleneksel yapılarının ötesinde daha modern anlamda partileşmelerini sağlamıştır. 25 Ağustos 1945 tarihinde İran Kürdistan Demokrat Partisini (İKDP) kurdurmuş, 16 Ağustos 1946 tarihinde da Irak Kürdistan Demokrat Partisinin (KDP) kurulmasını sağlamıştır. Zaten "bu partilerde yapılarını aynen Sovyet Komünist Partisini model alarak oluşturmuşlardır."⁹⁰

1947 yılından 14 Temmuz 1958 yılına kadar her üç bölgede de etnik mücadele veren Kürt oluşumlar Soğuk Savaş döneminin, adeta küçük sıcak çatışma bölgesi olarak küresel güçlerin satranç tahtasındaki piyonlar gibiydiler. Bu zaman

⁸⁷ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s. 25.

⁸⁸ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s. 34.

⁸⁹ Mahabad Özerk Kürt Cumhuriyeti ve izleyen süreç için bkz. M. S. Lazarew ve Diğ., **Kürdistan Tarihi**, Çev., İbrahim Kale, İstanbul, Avesta Yay., 2001.

⁹⁰ Chris Kutschera, **Kürt Ulusal Hareketi**, Çev., Fikret Başkaya, İstanbul, Avesta Yay, 2001, s. 229.

diliminde Soğuk Savaşın kapitalist bloğunun baskıları karşısında Sovyetler, Kürt gruplara gereken desteği verememiş, yaşanan isyanlar ve çatışmaların sonucunda Molla Barzani Rusya'ya sığınarak Ulusal Birlik Cephesi ve Hür Subaylar Hareketi'nin Irak'ta Kral Faysal rejimine son verene kadar Irak'a dönememiştir.

20 Temmuz 1958 tarihinde General Kasım liderliğinde Irak'ta Cumhuriyet ilan edilmiş, bir hafta sonra genel af çıkarılarak, 27 Temmuz tarihli geçici anayasada "Araplar ve Kürtlerin işbirliği esastır. Irak anayasası ulusal hakları güvence altına almıştır" ibaresiyle Kürtlerin tam desteği alınmıştır.⁹¹

Kral Faysal'ın devrilmesine büyük destek veren Kürt gruplar, 1960 sonuna kadar General Kasım yönetimiyle iyi ilişkiler içerisinde bulunarak ciddi kazanımlar sağlarken, kendi içlerinde de o dönemin şiddetli ideolojik tartışmalarının bir yansımasını yaşıyor, parti içinde çeşitli iktidar ve fikir rekabeti yaşanıyor. Ancak, Molla Barzani, 1960 yılı sonunda Rusya'da Ekim Devrimi törenlerine katılmak ve Rusya'dan Kürt'lere özerklik verilmesini istemek için gittiğinde eli boş dönmüştü. Çünkü General Kasım Ortadoğu'da Sovyet politikalarına uygun davranarak anti-Amerikancı, anti-Batıcı bir siyaset sergiliyordu. Bu durum karşısında Molla Barzani, 11 Eylül 1961 tarihinde Irak Hükümetinden Kürtçenin serbest bırakılması, Kürt okulların kurulması, Musul ve Kerkük petrollerinden hisse verilmesi taleplerinin reddedilmesiyle silahlı mücadele başlatmış, Irak kuvvetleri karşısında tekrar yenilgiye uğramıştır.⁹²

Bundan sonra da, Irak'taki yönetimde yaşanan darbeler ve bu darbeler esnasında ve sonrasında Kürt grupların siyasi otoriteyle ilişkileri öncekilerden pek farklı olmamıştır. Her seferinde darbeyi yapanların yanında yer alınmış, ilk taleplere olumlu cevaplar verilmiş, ancak sonra yerine getirilmemiş, arkasından isyanlar başlamış ve her isyan kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Darbeler ve isyanlar sürecinde Kuzey Iraklı Kürt gruplar açısından önemli bir değişiklik, 10 Mart 1963 tarihinde İhtilalcı Ulusal Devrim Konseyi ile Barzani arasında varılan anlaşmanın KDP içinde Molla Barzani muhaliflerince yeterli bulunmayıp eleştirilmesiyle KDP kendi içinde bölünmüş, İbrahim Ahmet ve Celâl

⁹¹ Chris Kutschera, **a.g.e.**, s. 240.

⁹² Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s. 105-106.

Talabani'nin de içinde bulunduğu 14 kişi partiden ihraç edilmiştir.⁹³ Celâl Talabani daha sonra 1975 yılında Şam'da, Suriye istihbaratının da yardımıyla Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)'ni kuracaktır.⁹⁴

Irak'ın 1970'li yıllara kadar geçen yoğun darbeler süreci içerisinde, Kürtlerin Irak Hükümetleriyle ilişkileri, her hükümet değişikliğinde, önce yakınlaşmalar, karşılıklı ödünler ve arkasından Irak hükümetleri tarafından yerine getirilmeyen talepler; bunun arkasından yaşanan isyanlar şeklinde geçmiştir. 30 Temmuz 1968 tarihinde yaşanan BAAS merkezli darbe, bu tarihten sonra bu güne kadar Irak ve Irak'la olan mücadelesinde önemli bir noktadır.

Irak'ta 30 Temmuz 1968 darbesinin ardından General Ahmet Hasan el Bekr Devlet Başkanı olurken, Irak'ın son siyasi sürecine ve Körfez Savaşlarına damgasını vuran isim Saddam Hüseyin ise ikinci adam olur.⁹⁵

Soğuk Savaşın bölge ülkelerin açısından çatışma doğuran sonuçları henüz gün yüzüne çıkmamışken, gerek SSCB'nin gerekse Avrupa ülkeleri ve ABD'nin bölge ülkeleri ile yoğun ilişkileri son hızla devam etmektedir. İran'da batı yanlısı Şah, Batı ve ABD tarafından desteklenirken, Mısır'ın önderliğinde Birleşik Arap Cumhuriyeti adımları atan; Mısır, Suriye ve Irak gibi Arap ülkeleri ise daha çok Sovyet yanlısı bir politika izlemektedirler. Gerek İran, gerekse Irak'ta yaşayan Kürt gruplar ise zaman zaman Avrupa ve ABD'den yardım ve destek talep etseler de çok karşılık bulmamış, daha çok SSCB ile denge sağlama yoluna gitmişlerdir.

11 Mart 1970 tarihinde Irak'ın ikinci adamı Saddam Hüseyin'in SSCB'nin tavsiyesiyle Barzani ile bir "otonomi" anlaşması yapar.⁹⁶ Daha önceki anlaşmalarda da olduğu gibi yine bir takım kültürel haklar kazanılırken önemli bir kazanım da Irak geçici anayasasına eklenmesi istenilen "Irak halkı iki temel milletten-Araplardan ve Kürtlerden oluşmaktadır." Maddesi ile "Kürt dilinin, Arap dilinin yanında ikinci bir resmi dil" olarak kabul edilmesiydi.⁹⁷

Irak, dört yıl sonra yürürlüğe girecek olan bu anlaşma sayesinde kendi askeri ve idari yapılanmasını güçlendirmek için zaman kazanmış; SSCB'nin Stratejik Planı

⁹³ Chris Kutschera, **a.g.e.**, s. 296.

⁹⁴ Ali Kerküklü, **İstihbarat Oyunları Petrol ve Kerkük**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2008, s. 148.

⁹⁵ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s. 153.

⁹⁶ M. Sıraç Bilgin, **Barzani**, İstanbul, Fırat Yay., 1992, s. 231.

⁹⁷ M. S. Lazarew ve Diğ., **a.g.e.**, s. 145.

Kürt-Irak Hükümetleri çatışmasında sonuçlarını vermiştir. Akabinde Irak Hükümeti (ağırlıklı olarak Saddam Hüseyin politikaları), 9 Nisan 1970 tarihinde SSCB ile 15 yıllık “Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” yapacaktır. Bu anlaşmayla Sovyetlerle Irak resmi bir ittifak kurmuş, Sovyetlerin sivil ve askeri teknolojisi her alanda Irak’a akmaya başlamış; karşılığında petrol ödünleri ve silah satışı ile Sovyetler fiilen Ortadoğu’ya yerleşmiştir.⁹⁸

Kürt ayrılıkçı hareketinin en büyük darbeyi yediği ve dağılma sürecine girdiği durum, 6 Mart 1975 Irak-İran Cezayir Anlaşması’yla başladı.⁹⁹ Irak’la İran arasında Şattü’l-Arap suyolu üzerindeki anlaşmazlıklar ve sınır problemi bu anlaşmayla İran lehine sonuçlanıyordu. Ancak karşılığında Irak’ın istediği tek şey, İran’ın Kürt gruplara destek vermeyerek İran sınırını kapatmasıydı. Arkasından gelen Irak taarruzlarıyla Kürt hareketi çökmüş Barzani bir süre İran’da daha sonra ABD’de yaşamaya başlamış ve 1 Mart 1979 tarihinde ABD’de ölmüştür.¹⁰⁰

Cezayir Anlaşması’ndan sonra KDP yapılanması resmen çökmüştü. Celâl Talabani liderliğindeki KYB ise etkin bir politika üretmek yerine daha çok Saddam Hüseyin’le işbirliği içerisindeydi. Cezayir Anlaşması’nın son bulduğu Eylül 1980 İran-Irak Savaşı’na kadar Kürt gruplar ciddi bir dağılıklık ve kendi içlerinde bölünmeler ve iktidar kavgalarıyla geçen bir süreci yaşadılar.

22 Eylül 1980 tarihinde başlayıp, kazananın belli olmadığı İran-Irak Savaşının son yılına kadar, KDP İran’ın yanında yer alırken KYB her zamanki gibi Saddam Hüseyin’den yana tavır almıştır.¹⁰¹ Ancak zaman içerisinde KYB ile Saddam Hüseyin’in arası açılmış, KDP ile KYB arasında, sağlanan uzlaşma neticesinde 1987 yılında Irak Kürdistan Cephesi (IKC) oluşmuştur. Mart 1988 tarihinde BM Güvenlik Konseyi’nin ateşkes öngören 598 sayılı kararı İran ile Irak ateşkes ilan etmiş, arkasından Saddam Hüseyin büyük bir askeri güçle Kuzey Irak’a girerek Kürt gruplar üzerinde adeta bir soykırım yapmıştır.

İran-Irak Savaşı sırasında, özellikle ABD’nin Irak’a olan askeri desteği hiçbir şekilde yadsınamaz. Ortadoğu’da, İslami bir rejim ihraç edeceği, dolayısıyla

⁹⁸ Kenneth R. Timmerman, **Ölüm Lobisi Batı Irak’ı Nasıl Silahlandırdı ?**, Çev., İbrahim Bingöl, İstanbul, Avesta Yay., 2002, s. 67.

⁹⁹ Cezayir anlaşmasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tayyar Arı, **2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi**, İstanbul, Alfa Yay., 1999, s. 73.

¹⁰⁰ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s. 254.

¹⁰¹ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s. 300.

halklarının büyük bölümü Müslüman olan Arap toplumlarının İran'daki devrimi örnek alacağı ve sonucunda gerek Batı düşmanlığı ve gerekse Ortadoğu'da sıkışmış İsrail'in geleceği açısından hiçte istenen bir durum değildi. Bu yüzden ABD ve Batı, bu savaşta Saddam Hüseyin'e çok büyük destek vermiş, Saddam Hüseyin'in da ABD ile zorunlu işbirliği gerçekleşmiştir. Bu yeni durum; global güç ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşeceği endişesi ve Ortadoğu petrollerinden pay alma mücadelesi içinde olan diğer ülkelerin hiçte istediği bir durum değildir.

Sykes-Pikot Anlaşması'ndan beri Irak ve Ortadoğu ile her durumda fırsat kollayan Fransa, bu yeni durumda da Kürt kartını oynamaya başlayacaktır. 14-15 Ekim 1989 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın eşi ve aynı zamanda "France Liberte Vakfı" (Fransa Özgürlükler Vakfı)'nın da başkanı olan Danielle Mitterand'ın öncülüğünde Paris'te bir "Kürt Konferansı" düzenlediler.¹⁰² Konferansa Amerika ve İngiltere de destek vermiş, birçok Avrupalı parlamenter katılmıştır. "Konferansta, Kürt sorununun BM gündemine alınması, bir özel oturum yapılması ve Birleşik Kürt Örgütüne BM'de gözlemci statüsünün tanınması gibi konular ele alınmıştır."¹⁰³

1990'lı yıllara gelindiğinde, hem Irak hem de Kürtler açısından yeni bir süreç başlayacaktır. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, arkasından I. Körfez savaşı ve Uluslararası güçlerin Ortadoğu'ya müdahalesi sonucunda global güçlerin ve bölge ülkelerinin yeniden şekillenmeye başlayan Ortadoğu politikaları neticesinde Kürt sorunu da artık yeni bir boyut kazanacaktır.

1992 yılında Bölgesel Kürt Parlamentosunun açılışıyla bölgesel bir hükümet kuran KDP ve KYB, bağımsızlıktan çok, "Kürtlerin kaderini belirlemek ve merkezi Irak hükümeti ile federasyon çerçevesinde yasal ilişkileri gerçekleştirmek" şeklinde değişen stratejilerinde ABD'nin müdahalesinin önemi çok büyüktür. Talabani'nin temsil ettiği KYB, Barzani'nin temsil ettiği KDP'ye göre daha ılımlı, bağımsızlıktan çok otonomiye yakın bir çizgi izlemektedir. 2003 yılından sonra ise, Barzani'nin bölgesinde sadece Kürt bayrakları dalgalanırken, Talabani'nin bölgesinde Kürt ve Irak bayrakları birlikte dalgalanmaktadır. Her şeye rağmen bağımsızlık düşüncesi var

¹⁰² Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s. 306., Paris Kürt Konferansı ile ilgili ayrıca bkz. **Uluslararası Paris Kürt Konferansı**, Haz., Paris Kürt Enstitüsü, İstanbul, Doz Basım Yay., 1992.

¹⁰³ Rafet Ballı, Kürt Dosyası, İstanbul, Cem Yay., 1991, s. 23.

olmakla beraber, çevre ülkelerin ve merkezi hükümetlerin -hem Saddam Hüseyin, hem de şimdiki yeni hükümet- tepkisi nedeniyle ve reel politik açılarından otonomi üzerinde yoğunlaşmamaktadırlar.¹⁰⁴

1.3. 11 Eylül 2001 Tarihinde Dünya Ticaret Merkezi Saldırısı ve Türkiye-Irak İlişkilerine Etkileri

Her iki Körfez Savaşı öncesinde, Türk kamuoyunun önemli bir kesiminde, yaklaşan krizin dışında kalmak ve ABD'ye hayır denmesi gerektiği ve hatta bunun Türkiye'nin milli onurunun ve bağımsızlığının bir göstergesi olacağı şeklinde bir düşünce oluşmuştur. Diğer taraftan bu krizin Türkiye'yi ister istemez kendi içine çekeceğini ve bir şekilde masanın bir yerine oturarak Türkiye'nin milli çıkarlarını koruyabileceğini ileri süren fakat sesi fazla çıkmayan bir kesim de vardır.

George W. Bush döneminin "Pax Americana"¹⁰⁵ politikası dünyanın bir çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de Amerikan karşıtı bir kamu oyununun oluşmasına neden olmuştur. Bu karşı tavrı üç temele oturtabiliriz: Birincisi; Amerika'nın özellikle bahsedilen dönemde İsrail'e desteği ve İsrail'in Filistin Halkı üzerinde yaptığı zulme ses çıkarmayıp dünya kamu oyununda İsrail'in yanında olması. İkincisi, coğrafi olarak Ortadoğu ülkeleriyle hiçbir bağı ve ilişkisi olmayan bu uzak kıta ülkesinin, modern dönem emperyalist girişimleri. Afganistan ve Pakistan yönetimleri üzerindeki etkileri ve müdahaleleri, İsrail'in bölgede en büyük rakibi ve düşmanı olarak görülen İran üzerine dünya kamuoyunda yürüttüğü baskı politikası. Üçüncü olarak; I. Körfez savaşı ve sebepleri. I. Körfez Savaş'ında Türkiye'nin tam desteğini

¹⁰⁴ Mete Çubukçu, "Irak Kürdistan'ı: Geleceği Belirlemek", **Birikim Dergisi**, Ankara, Sayı: 228, Nisan 2008, s. 65.

¹⁰⁵ **Pax Americana**: (Latince: "Amerikan Barışı"), II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945'den günümüze kadar batı dünyasında süre gelen ve Birleşik Devletleri'nin dünyanın en büyük askeri ve diplomatik gücü olduğu döneme rastlayan görece barış dönemini tanımlamak için kullanılan terim. Birleşik Devletlerine, İngiliz İmparatorluğu'nun ardından askeri ve diplomatik olarak modern zamanların Roma İmparatorluğu rolünü yükler. Ayrıca, Birleşik Devletler Dış Politikası'nı desteklemek ya da eleştirmek için her iki tarafça da kullanılır ve bu sıfatla, duruma göre farklı yan anlamlar taşır. Örneğin, "Yeni Muhafazakâr" (Neocon) düşünce kuruluşuna ait Eylül 2000 tarihli "Yeni Amerikan Yüzyılı projesi" adlı rapordaki Amerika'nın Savunmasının Yeniden İnşası belgesinde sık sık göze çarpmaktadır. Ayrıca, bkz.: **"Rebuilding America's Defenses"-A Summary**, <http://www.informationclearinghouse.info/article3249.htm>, (5 Ocak 2010).

alan ABD, Türkiye'ye verdiği sözlerin hiç birisini tutmadığı gibi;¹⁰⁶ Türkiye, ekonomik kayıplar, göçmenler ve PKK'nın Irak tarafından barındırılması ve desteklenmesiyle adeta savaşın mağlubu durumuna düşmüştür. I. Körfez Savaşı'nın Türk toplumu açısından olumsuz sonuçları, Türk Kamuoyunda negatif bir hafıza oluşturmuştur.

Diğer taraftan “Türkiye’de ideolojik ve siyasi spektrumun değişik kanatlarında bulunan çevreler, Washington’un Orta Doğu konusundaki niyetlerinden her zamankinden daha çok kuşkulandır hale gelmişlerdir. Çoğu, Amerika Birleşik Devletleri’nin şu anda, geçmişteki Avrupa emperyalizminin ayak izlerini takip ettiğine, bölmek ve zayıflatmak suretiyle bölgeye hâkim olmak peşinde koştuğuna inanmaktadır. Yine bu insanlar, vaktiyle bir uyumsuzluk, çatışma ve kavga kaynağı olsun diye İsrail devletinin ‘emperyalist yaratım’ına benzer şekilde, bu gün de bölgede, sonunda dış güçlerin kalıcı manipülasyonuna ve müdahalesine yol açacak bir – Kürt devleti suretiyle- “zehir hapi” nin yaratılmasına şahitlik ettiklerine inanmaktadırlar.”¹⁰⁷

Türk kamuoyu diğer taraftan, bu yeni durum ve sonuçlarıyla ilgili de bir sürü endişe taşımaktadır. “Türkiye hep, Irak ile iyi ilişkiler sürdürme çabası içinde olmuştur. 1980’ler Ankara-Bağdat arasında özellikle ekonomik ilişkilerin zirveye çıktığı dönemdir. Irak bu yıllarda Türkiye’nin En çok mal sattığı ülkelerden biri olmuştur. Çok sayıda Türk iş adamı, Irak’a milyarlarca dolarlık yatırım yapmıştır. Binlerce Türk işçisi bu ülkede çalışma imkânını bulmuştur.”¹⁰⁸

Kerkük-Ceyhan Petrol Boru Hattı iki ülkeye büyük avantajlar sağlamıştır. Körfez Savaşı bir anda her şeyi mahvetmiştir. Boru hattı kapanmış, ticari ilişkiler durmuş, yatırımlar batmıştır. Körfez Savaşının kahramanları işleri bittikten sonra çekip gitmişlerdir. Türkiye savaşın bıraktığı yıkıntılar ile karşı karşıya kalmıştır. Bir gece içinde Saddam Hüseyin ordularının önünden kaçan 500 bine yakın Kuzey Iraklı

¹⁰⁶ Cüneyt Arcayürek, “ABD’nin Talihsizliği, Türkiye’nin Talihi mi?”, 21 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/21/w/c0807.html>, (7 Ocak 2010).

¹⁰⁷ Graham E. Fuller, **a.g.e.**, s. 179.

¹⁰⁸ Zafer Atay, “Irak Sorunu”, **11 Eylül’den Sonra Türkiye’nin Politik ve Stratejik Konumu**, Ankara, Konrad Adenauer Vakfı, 2002, s. 60.

Kürt Göçmen toprağımıza sığınmıştır. Türkiye’den intikam almak isteyen Saddam Hüseyin, bölücü terör örgütlerini daha hızlı bir şekilde desteklemiştir. Türkiye terör ile mücadelesinin en kanlı dönemini Körfez Savaşından sonra yaşamıştır. Irak ile kesilen ticari ilişkiler yüzünden uğranan zarar 50 milyar dolardır. Türkiye’nin terörün başını ezmek için harcadığı para ise iyimser bir tahmin ile 100 milyar dolardır. Türkiye yeni Irak felaketi ile karşı karşıya kalmak istemiyor. Iraklılar, Saddam Hüseyin’i devirirse buna en çok Türkiye sevinir. Ama bu işi Amerikalılar, B-52 uçakları ve deniz piyadeleri ile yapacaklarsa; hele kuzeyde Washington’a bağlı bir Kürt devleti kuracaklarsa, hele binlerce Türkmen’in yaşadığı milli çıkarlarımızın alanı içindeki Kerkük’ü Talabani ve Barzani’ye peşkeş çekeceklerse... Kerkük ve Kürt devleti, Türkiye’nin müdahalesi anlamına gelir.¹⁰⁹

ABD’nin “Haydut Devletler” listesinin en üst sıralarında bulunan Irak’la ilgili sorunu; I. Körfez Savaşı öncesine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. I. Körfez Savaşı sonrası Irak’a uygulanan ekonomik ve siyasi ambargolar yine zaman zaman Amerikan bombardımanları Irak’ın BAAS Rejimini sindirmeye yetmemiştir.

Her ne pahasına olursa olsun Amerika Irak meselesinin diplomasi ötesi askeri bir çözümle haletmekte kararlıdır. Ve bu kararlılık, I. Körfez Savaşından sonra kesintisiz devam etmektedir.

11 Eylül öncesi ABD’nin Irak politikasındaki istikrarlı gerginliğe, Türkiye ile olan diplomasi trafiğinden ve o dönemin Türkiye-ABD diyaloglarına baktığımızda çok rahat anlıyoruz. 6 Kasım 1998 tarihinde, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e; “ABD’nin Irak’a müdahalede bulunabileceği, müdahalenin Saddam Hüseyin ve BAAS rejimini devirmeyi amaçladığı ve bu müdahalede Türkiye’nin aktif desteğinin beklendiği” mesajı ilk defa ABD Savunma Bakanı William Cohen başkanlığındaki bir heyet tarafından iletilmişti.¹¹⁰

William Cohen, ABD başkanı Bill Clinton’dan Süleyman Demirel’e getirdiği özel mesajı içeren mektubu vererek, “Sayın Cumhurbaşkanı, bizim açımızdan Irak’taki mevcut rejimle diplomasinin getirebileceği bir şey kalmadı. Saddam

¹⁰⁹ Zafer Atay, **a.g.m.**, 61.

¹¹⁰ Murat Yetkin, **Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, İstanbul, Remzi Ktb., 2004, s.14

Hüseyin rejiminin Irak halkına da, bölgeye de, size de zarar getireceğine inanıyoruz. Durum çok ciddi. Sizinle 50 yıla dayanan bir ittifak ilişkimiz var. 1991 yılından bu yana Irak üzerinde işbirliği yapmanızı takdir ediyoruz. Saddam Hüseyin rejiminin Birleşmiş Milletler kararlarına uyması için yeniden güce başvuracağız. Bunun için desteğinizin devamını talep ediyoruz. Ancak kararlara uymamakta ısrar sürerse rejimin askeri seçenekle değiştirilmesi, kara birliklerinin devreye girmesi gündeme gelebilir.”¹¹¹

William Cohen’in aktardığı durum, Türkiye’nin içinde bulunduğu iç siyasi konjonktürü açısından beklediği ve kritik edebileceği hazır bir durum ve senaryo değildi. ABD’nin geçmişteki Irak savaşı ve stratejisi nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşayan Türkiye, yeni durumla ilgili biraz ihtiyatlı davranmış, çözümün ne olursa olsun diplomatik temelde olması gerektiğine inanmıştır.

Bu yüzden dönemin usta politikacısı Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, askeri müdahale öncesi bütün diplomatik arayışların ve gerekirse Irak devleti içinde bir karşı darbe planının bile gündeme getirilmesi gerektiği gibi çok ta savaş tarafı olmayan bir yaklaşım sergiledi.¹¹²

Irak’ın o dönemde BM kararlarına karşı gelmesi ve silah denetçilerinin faaliyetlerini durdurması ile hızlanan uluslararası diplomasi trafiği her geçen gün farklı ivmeler kazanıyordu.

Bu süreçte, “Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in, Irak ile ABD arasındaki gerginliği çözmek için Bağdat’a yapmayı planladığı gezi, ne Washington’u ne de Arap dünyasını memnun etti. Ralston ve Grossman’ın Ankara temaslarında; ABD’nin İsmail Cem’in ziyaretini onaylamadığını ve “Bu gezi ile Saddam’ı cesaretlendiriyorsunuz” dedikleri ifade edildi. Edinilen bilgiye göre, ABD heyeti, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin’in geçmişte verdiği hiçbir sözü tutmadığını, ikna edilmesinin de mümkün görünmediğini ifade söylediler. İsmail Cem’in gezisini “anlayışla karşıladıklarını”, ancak “başarısı konusunda kuşku duyduklarını” vurgulayan Marc Grossman, “Geçmiş deneyimlerimizden Saddam’ı tanıyoruz.

¹¹¹ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s.11.

¹¹² Murat Yetkin, **a.g.e.**, s.13.

Ancak her kim Saddam'ı ikna etmeyi başarır, ilk önce kutlayan da biz oluruz” dedi.¹¹³ Ancak, daha sonra görüldü ki, 4 Şubat 1998 tarihinde, Irak Başbakan Birinci Yardımcısı Tarık Aziz'le yapılan görüşmeler ABD'yi haklı çıkarır nitelikteydi.

Türkiye'nin, dönemin Dışişleri Bakanı aracılığıyla Irak'la yaptığı bu diplomatik temasın arkasında, iyi niyetli barış arayışları olsa da, diğer bir sebep; Ocak 1998 tarihinde Amerikan Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın bir haftayı kapsayan Avrupa ve Ortadoğu turunda Türkiye'nin olmayıştı. Bölgede en önemli stratejik öneme ve konuma sahip bir “Partner” ülkenin dikkate alınmaması Türkiye'yi gücendirmişti.¹¹⁴ O tarihte Başbakan Mesut Yılmaz, Madeleine Albright'ın gezisi ile ilgili durumu şöyle özetlemektedir: “Bana sadece, Güvenlik Konseyi Daimi ülkelerini ziyaret ettiğini, yaşanan gelişmelerin Türkiye açısından öneminin bilincinde olduğunu, özellikle askeri müdahale sonrasında göç sorununun çözümü için baştan gerekli çalışmalarını yürüttüklerini söyledi. Türkiye'ye hem kendi yardımcısı aracılığı ile hem BM Daimi Temsilcileri Richardson aracılığı ile hem de Ankara Büyükelçiliği vasıtasıyla düzenli olarak bilgi verdiler. Madeleine Albright, ayrıca, Genelkurmay komutanlarının askeri konularda görüşme yapmak için Türkiye'ye geldiğini ifade etti. ABD'nin ziyaretleri konusunda bizim açımızdan karanlıkta kalan nokta söz konusu değildir, ama bizi bu kadar yakından ilgilendiren konuda müttefikimiz ABD'den bizimle daha geniş istişare yapmasını beklerdik”¹¹⁵ diyordu. Yine, ABD'nin Irak'a müdahalesinin; “Göç: 1991 Müdahalesinden sonra yaşandığı gibi toplu göç olasılığı. 1991 Nisan'ında da yarım milyon kişi Türk sınırına yığılmıştı; Toprak Bütünlüğü: Müdahalenin bizim için ikinci önemli riski Irak'ın toprak bütünlüğünün tehlikeye girmesidir. Bu da bizim çok önem verdiğimiz siyasi bir risktir. Ekonomi: Müdahalenin beraberinde getireceği ekonomik olumsuzluklar da vardır. Krizin sadece petrol fiyatlarında yaratacağı artış değil, Türkiye'nin dış ticaretinde ekonomik ilişkilerinde bir sürü olumsuzluklar yaratması söz konusudur. Kimyasal Silahlar: Bir müdahale karşısında muhtemel gözükmese de, Irak'ın sahip olduğu biyolojik kimyasal kitle imha silahları dördüncü endişemizdir. Türkiye'nin

¹¹³ Zeynep Güranlı-Sezai Şengün, “ABD'den Cem'e Uçuş Desteği”, 3 Şubat 1998, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/02/03/27063.asp>, (3 Ocak 2010).

¹¹⁴ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s.19.

¹¹⁵ “Yılmaz'ın 4 endişesi”, 4 Şubat 1998, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/1998/02/04/>, (3 Ocak 2010).

belli bölgelerinin üzerinde etkili olabileceği menzil içinde kaldığını dikkate almak durumundayız.”¹¹⁶ Gibi dört büyük endişe içerdiğini söylemiştir.

Türk kamuoyu, uzun yıllar PKK terörü ile uğraşırken ve bu uğurda ciddi bir mal ve can kaybını ABD ve Batılı müttefiklerine anlatamamışken, kendisini çok yakından ilgilendiren tarihi, ekonomik ve kültürel bağları bulunan komşusu Irak ile ilgili çok önemli bir konuda hafife alınmasını yadırgıyordu. I. Körfez Savaşı sürecinde bölgeye yerleşen Çekiç Güç’ün PKK Terör örgütüne zaman zaman destek verdiği dedikoduları sindirilebilir değildi. Ve yine I. Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak’ta oluşturulan ve bir anlamda Kürt grupların denetimine bırakılan bölge, PKK Terörünün yuvalandığı ve stratejik bir alan oluşturduğu bölge haline gelmişti.

Olası bir ABD kara harekâtı sonucunda parçalanmış Irak, Türkiye açısından ciddi bir güvenlik sorunu oluşturacaktı. I. Körfez Savaşı sonrası 1992 tarihinde, Kuzey Irakta kurulan Kürdistan Ulusal Parlamentosu uzun vadede bağımsız bir Kürdistan devletinin ilk adımlarıydı. 1996 yılına kadar faaliyet gösteren bu parlamento, Kürt grupların çatışması neticesinde dağılmıştı.

Bu sürecin, Türkiye açısından geçmişi telafi etme ve yeni kazanımlar elde etme adına iyi bir fırsat olabileceği görüşüne sahip olanlar da yok değildi. Türkiye, bu amaçla Irak dış politikasını daha temkinli yürütme çabası içine girmiştir. ABD’nin Türkiye’nin bu tutumunun farkında olması ve bir an önce süreci pozitif bir çizgiye getirme düşüncesiyle 16 Şubat 1999 tarihinde Abdullah Öcalan’ın yakalanmasını sağlayarak ilk jestini yapmıştır.¹¹⁷

1999 yılı Ağustos’unda yaşadığı büyük bir depremle sarsılan Türkiye, yaşanan bu süreçte bir süreliğine denklem dışında kalmıştır. Tabii Türkiye’deki bu beklenmeyen doğal afet, ABD’nin Irak operasyonunu da 1999-2000 yılı kışından ertelenmesine yol açtı.¹¹⁸

¹¹⁶ A.y.

¹¹⁷ “Abdullah Öcalan yargılanacak”, 17 Şubat 1999, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/9902/17/t/c1905.html>, (20 Ocak 2010).

¹¹⁸ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s.29.

Depremi hemen ardından Türkiye, ABD'nin hızlanan Ortadoğu politikası denkleminde yer almak gayesiyle kendi çalışmalarına başladı. Başbakan Bülent Ecevit, 28 Eylül 1999 tarihinde bir hafta süren bir ABD ziyareti gerçekleştirdi. Öncelikli ekonomik talepler, Bakü-Ceyhan boru hattı, IMF, Kıbrıs meselesi, Avrupa Birliği, Irak ve özelde de Kuzey Irak meselelerinin tartışılması hedeflenen bu ziyaret sürerken, aynı anda da Türk Parlamentosundan bir grup Milletvekili de, Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)'nin daveti üzerine Kuzey Irak'ta bulunuyordu.¹¹⁹

Başbakan Bülent Ecevit'in, Başkan Bill Clinton ile yaptığı görüşmede, "Başkan Clinton, Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı, AB üyeliği ve IMF ile yapılacak görüşmelerde Türkiye'ye destek vereceğini söyledi. Kıbrıs sorununun çözümünde ise bir ilerleme sağlanamadı."¹²⁰ Hızlanan Ortadoğu sürecinde, Türk Kamuoyunun ABD'nin Bülent Ecevit'e Irak ile ilgili baskı yapacağı önyargısı ile Bülent Ecevit-Bill Clinton görüşmesinden sonra kamuoyuna, Ortadoğu ve Irak meselesinden hiç bahsedilmedi. Bu arada Irak'taki temaslarını bitiren Türk Parlamenter heyeti de KDP lideri Barzani'den Irak'ın bütünlüğü ve PKK faaliyetlerinin engellenmesi ve destek verilmemesi konusundaki sözü ve garantisıyla dönüyordu.¹²¹

Bülent Ecevit-Bill Clinton görüşmesinden anlaşıldığı üzere, Bill Clinton, Ortadoğu ve özelde Irak ile ilgili hedeflerini gerçekleştirmede Türkiye'nin önemini çok iyi kavramış durumdadır. Müslüman bir nüfusa sahip laik-demokratik, yüzünü Batı'ya dönmüş, Ortadoğu'nun enerji deposunun adeta musluğu konumundaki bu ülkenin ABD Hedefleri doğrultusunda endişelerinin ve taleplerinin giderilerek "ehlileştirme" politikası hız kazanmalıdır. Bülent Ecevit'in, ABD ziyaretinin hemen ardından 15-19 Kasım 1999 tarihinde Başkan Bill Clinton Türkiye'yi ziyarete gelecektir.

Bill Clinton'un, yaşanan Ağustos 1999 yılındaki depremin ardından, Türkiye ziyaretinde sürecin şifrelerinin yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladığını görmekteyiz. Bill Clinton'un TBMM'de yaptığı uzun konuşması, derin anlamlar ve mesajlar

¹¹⁹ "Barzani 'Kürt devleti yok' güvencesi", 27 Eylül 1999, <http://www.milliyet.com.tr/1999/09/27/siyaset/siy01.html>, (4 Ocak 2010).

¹²⁰ "Üç destek bir fren", 29 Eylül 1999, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/09/29/146491.asp>, (4 Ocak 2010).

¹²¹ A.y.

Milliyet Gazetesi,

Hürriyet Gazetesi,

içeriyordu: “Amerika’nın dayanışma hislerini iletmeye geldim. Ulusal bir trajedi sırasında, ortaklığımızın ve stratejimizin önemini belirtmek için geldim. Uzun süreden beri dostuz... Türkiye’yle ilişkilerimizi gözden geçirmek isterim. Soğuk Savaşın başlangıcında, Başkan Truman, Türkiye’nin bütünlüğünü korumak için, Amerika’nın kaynaklarını seferber edeceğini ilan etti. Truman Doktrini, ilişkimizi kaynaştırdı ve Amerika’nın Soğuk Savaş sonrası ilişkilerinin temelini oluşturdu. Elli yılı aşkın bir süredir, müttefikliğimiz, zamanın karşısında kuvvetli durmuş ve Kore’den Kosova’ya kadar bütün imtihanları geçmiştir. Bütün Amerikalılar adına, yarım yüzyıllık dostluk, güven ve karşılıklı saygıdan dolayı, sizlere teşekkür ediyorum... Soğuk Savaş sona erdikten sonra, mükemmel bir şeyi keşfettik. Basitçe, ilişkilerimizin, Sovyetler Birliğiyle karşı karşıya olduğumuz zamandaki kadar önemli olmadığını ve aslında, Soğuk Savaş sonrasında, ortaklığımızın çok daha önemli olduğunun farkına vardık. Birlikte, NATO’yu, XXI. yüzyılın taleplerine adapte ediyoruz; Balkanlarda ve Ortadoğu’da barış için ortaklık yapıyoruz; tüm bölgeye yardımcı olacak yeni enerji kaynakları geliştiriyoruz... Önümüzdeki aylarda, çoğu enerji sektöründe olan, Türkiye’ye yeni iş imkânları getiren ve ülkelerimizi daha da yaklaştıran, milyarlarca dolar değerinde yeni projeleri birlikte başlatacağız...

XX. yüzyılı anlamak için, Türkiye’nin tarihi, bir anahtardır; ancak, ben inanıyorum ki, Türkiye’nin yaklaşık, tümü, demokrasi ve barışa aktif düşmanlık içerisinde olan veya demokrasi ve barışı sağlayabilmek için büyük engellerle mücadele eden komşular tarafından etrafınız kuşanmıştır. Güneydoğuda İran, kapalı ve açık bir toplum savunucuları arasında olağanüstü tartışmalara şahit olurken, Irak, kendi halkına kendi baskı yapmaya, komşularını tehdide ve toplu imha silahları arayışına devam ediyor.

Kuzey Irak’taki Çekiç Güç operasyonundaki desteğinizden dolayı, size teşekkür ediyorum. Bu, Kuzey Irak’taki insanları korumamıza, Saddam’ın baskısını azaltmamıza ve cesurca karşılaştığınız 1991 yılındaki mülteci krizinin yeniden yaşanmasına mâni olmaktadır. Türkiye, önümüzdeki binyılın ilk yüzyılının şekillenmesinde de son derece önemli bir rol oynayacaktır.

Bölgenin enerji kaynaklarını, yeni kurulmuş bağımsız devletlerin kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayacak ve Türkiye ile Avrupa'nın büyümesine yardımcı olacak şekilde güvenlik altına almalıyız.”¹²²

Başkan Bill Clinton, Türkiye'nin neden ve niçin önemli olduğunu, bu öneminin Avrupa ve ABD –daha genel anlamda: Batı Medeniyeti- için “önümüzdeki bin yıl”ın şekillenmesinde ne ifade ettiğini, bu yüzden ABD-Türkiye stratejik ortaklığının zorunlu gerekliliğini özetlemektedir.

“ABD Başkanı Bill Clinton’ın Ankara ziyareti sırasında verdiği çok önemli destek mesajları, ekonomik istikrar ve Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin başlatılacağı yönündeki umutları artırdı. Bu son gelişmeler üzerine dönemin koalisyon hükümeti de esas olarak şu iki hedefe kilitlemiş durumdaydı; Uluslararası Para Fonu (IMF) ile kuvvetli bir Stand-by Anlaşması ve AB’ye adaylık sürecinin başlatılması. Bu nedenle IMF anlaşmasının önemli yapı taşlarından biri niteliğindeki ek vergilere ilişkin yasa tasarısı, 09 Aralık günü Meclis gündemine getirilip, aynı hafta sonunda imzalanarak, Carlo Cottarelli’ye verilmesi öngörülen niyet mektubundan önce çıkarılması kararlaştırıldı.”¹²³ Diğer taraftan, ABD’nin bastırması sayesinde Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Poru Hattı Anlaşması, Bill Clinton’un şahitliğinde İstanbul zirvesi sırasında imzalanıyor, Şahdeniz doğalgaz projesi de yürütülüyordu. Bill Clinton, bir de “Irak” dedi. “Irak lideri Birleşmiş Milletlere meydan okuyor, bu duruma daha fazla katlanmayacağımızı size daha önce ilettim. Bu konuda ciddiyiz. Şu anda değil ama, yakında ülkem destek için kapınızı çalacaktır. Biz sizin yanınızdayız. Sizi de yanımızda görmek istiyoruz”¹²⁴ diyordu.

AB Komisyonu’nun genişlemeden sorumlu temsilcisi Gunter Verhaugen, 10 Aralık 1999 tarihinde; “Türkiye’yi kaybetmemeliyiz. Bunu bir hayır hizmeti olsun diye değil, kapımızda istikrarlı ve demokratik bir ülke olsun diye yapmalıyız.”¹²⁵ Diyerek, AB’nin Türkiye’nin adaylığını teyit ettiğini ifade ediyordu. Türkiye’nin,

¹²² ABD Başkanı Clinton’un TBMM’de Yaptığı Konuşma, 15 Kasım 1999, **TBMM Tutanak Dergisi**, C:16, Dönem 21, Toplantı 1.

¹²³ Bilal Çetin, “Koalisyonun önceliği IMF anlaşması ve AB. Af başka bahara...”, 18 Kasım 1999 **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/1999/11/18/yazarlar/bilcet.shtml>, (5 Ocak 2010).

¹²⁴ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 32.

¹²⁵ “Son dakika kulislere”, 10 Aralık 1999, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/12/10/162484.asp>, (5 Ocak 2010).

AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesinde Kıbrıs, Ege gibi Yunanistan eksenli sorunların çözülmesi şartları ile birlikte, Kopenhag kriterlerinin yerine getirmesi ve Türkiye'nin demokratikleşmesi süreci üzerinde duruluyordu. 10 Aralık 1999 Helsinki zirvesinin hemen ardından ilk defa dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Türkiye'de yaşayan herkesin kendi anadilinde televizyon yayını yapma özgürlüğüne sahip olması gerektiğini ve bunun bir özgürlük ve demokratikleşme meselesi olduğunu ifade ederek Kürtçe televizyon ve Kürtçe konuşmanın temel bir hak olduğunu ifade ediyordu.¹²⁶

Türkiye bir taraftan kendi içinde siyasi istikrarsızlığı, çete-mafya-siyaset hesaplaşmaları, yolsuzluklarla kaynayıp giden bir iç politik süreciyle uğraşırken; diğer taraftan da ABD'nin Yeni Dünya Düzeni stratejisi doğrultusunda uluslar arası politikaları uygulamaya koyma çabası içindeydi.

19 Şubat 2001 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında, dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Başbakan Bülent Ecevit'e anayasa kitapçığı fırlatması vakasından bu yana kendi iç siyasi ve ekonomik çalkantılarıyla uğraşan bir Türkiye vardır.

“Yani malum kısır döngü, Türkiye ne yazık ki savaş rüzgarlarına böyle bir kısır döngüde yakalandı. Başbakan sorunu yaşanırken, devletin tepesiyle hükümette uyum sorunu, liderlik sorunu varken, ekonomik bakımdan inişyeyken yakalandı.”¹²⁷

19 Şubat 2001 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısında yaşanan kriz, Türkiye'yi uzun yıllar uğraştıracak bir ekonomik krizin içine sürüklerken, ABD'de Irak'ı bombalıyordu.

ABD'nin bu son Irak bombardımanı, “Türkiye'deki bazı yorumlar, Irak'ın vurulmasının, hani neredeyse sadece Ankara'yı hizaya getirmek amacıyla yapıldığını bile düşündürtebilir. Burada madalyonun iki yüzü var: ABD, Ankara'nın Irak'ta büyükelçi bulundurmasından, Bağdat'a direkt uçak seferleriyle ticari heyetler

¹²⁶ “Kürtçe TV sürprizi”, 14 Aralık 1999, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/12/14/163421.asp>, (2 Ocak 2010).

¹²⁷ Hasan Cemal, “Siyasette Güven Krizi ve Başbakan Sorunu!”, 18 Eylül 2001, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2001/09/18/yazar/cemal.html>, (6 Ocak 2010).

göndermesinden, yaptırımlar rejimini ihlal eden kaçak petrol alışverişi ile Saddam Hüseyin'in cebine para gitmesine yardımcı olmasından son derece rahatsız. Bu hiç kuşku duyulmayacak bir durum. Son bombardıman, Ankara ve Bağdat'la flört eden diğer başkentlere, ABD'nin dolaylı olarak "Fazla ileri gitmeyin, bizim yumuşama niyetimiz yok" şeklinde bir mesaj göndermesini sağladığına da katılmasak da"¹²⁸ gerçekliğini göz ardı edemeyiz.

Zaman içerisinde olgunlaştırılarak devam eden süreç, 11 Eylül 2001 günü, dünya gündemini bir anlamda bıçak gibi kesen ve şok eden bir eylemle zirve buldu. Global kapitalist düzenin temsili niteliğindeki ABD'nin göbeğinde bulunan Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kuleleri ve Pentagon'un bir bölümü, terörist bir saldırıyla yerle bir ediliyordu.

11 Eylül günü Usame bin Ladin ve El Kaide'nin gerçekleştirdiği saldırının arkasındaki istihbarat/lojistik desteğinin niteliği belki hiçbir zaman ortaya çıkmayacaktır ama böyle bir destek olsa da olmasa da El- Kaide saldırıları, George W. Bush yönetimine, ABD'nin Amerikan tek kutupluluğunu Amerikan ekonomisine değil de, Amerikan silahlı kuvvetlerine dayandırarak sürdürmesi için büyük bir stratejik atağa geçme fırsatını vermiştir.

ABD'de lanetlenen bu terör eylemlerinin ertesi günü BM Güvenlik Konseyi olağanüstü toplantıya çağırılmış ve 1368 numaralı kararla saldırıları şiddetle kınamanın yanı sıra saldırılara karşılık verilebilmesi için gerekli önlemleri almaya hazır olduğunu bildirmiştir.¹²⁹ Aynı gün NATO Konseyi'nin de toplanıp ilk kez olarak Paktının 5. Maddesine aitta bulunup, bu saldırının aslında tüm İttifak üyelerine karşı yapılmış olduğunu vurgulamıştır.¹³⁰

"Amerikan dış politikasında büyük ve radikal adımların atılabilmesi için Amerikan kamuoyunun desteğinin alınması hep şart olmuştur. 11 Eylül saldırıları da hem Amerikan kamuoyunun hem onun ötesinde dünya kamuoyunun özellikle 11

¹²⁸ Yasemin Çongar, "Saddam=2, oğul Bush = 1...", 19 Şubat 2001, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2001/02/19/yazar/congar.html> , (2 Ocak 2010).

¹²⁹ UN security Council Resolution 1368 (2001) <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>

¹³⁰ NATO Press Releases (2001) 124 <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm> , (2 Ocak 2010).

Eylül'ü izleyen ilk aylarda Bush yönetiminin politikalarına destek vermesine yol açmıştır.”¹³¹

Bütün modern dünyanın ülkeleri ile neredeyse bütün Müslüman ülkeler de Amerika'nın yanında yer almış ve bütün dünyada terörle mücadele konsepti altında çok olumlu bir siyasi hava oluşmuştu.

Amerikan halkından ve dünya kamuoyundan yeterli desteği alan Amerika; neredeyse dünyanın yarısına asker gönderme hırsıyla harekete geçmiştir. Tabii burada partner devletlerin stratejik önemi bir kez daha artmıştır. Terör ve terörü destekleyen unsurların dünya barışını tehdit eden ve yok edilmesi gereken bir hedef olarak kabul edilmesinden sonra, jeopolitik kutuplaşmaların dışında; teröre karşı olanlar yani ABD ile birlikte hareket edenler -ki bu dünya ülkelerinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır- ve terörü destekleyenler, bir anlamda ABD ve müttefiklerine karşı olanlar şeklinde bir kamplaşma doğmuştur.

21 Eylül 2001 tarihinde Cuma sabahı, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Dışişleri Bakanlığı'na bir nota verdi. Nota, saldırıların gerçekleşmesinden bu yana Ankara'nın hep ne zaman geleceği endişesini duyduğu soruyu içeriyordu. ABD'nin El-Kaide'nin barındığı Afganistan'ı vuracağı kesin gibiydi. Bu operasyon için Türkiye'den asker talebinde bulunacağı, en azından üslerden yararlanmak isteyeceği düşünülüyordu. Notayla birlikte soru bir endişe kaynağı olmaktan çıkmış; “Sonsuz Adalet” (Infinite Justice) operasyonu çerçevesinde, tehlikeli madde da taşıma ihtimali olan ABD nakliye uçaklarının, Türkiye'deki bütün havaalanlarına inmesi ve hava sahasının kullanılması isteniyordu. Gerekli temas ve görüşmelerin arkasından aynı gün yazılı izin verildi. Ertesi gün 22 Eylül'de Başbakan Bülent Ecevit, George W. Bush'a bir mektup yazarak ABD'nin terörizmle mücadelesine Türkiye'nin destek sözünü ifade etti. Bu Türkiye'nin 11 Eylül sonrası bölgedeki gelişmelere askeri açıdan dâhil olmasının ilk adımıydı.¹³²

¹³¹ Ümit Özdağ, “Yeniden Yapılanan Orta Doğu”, **Irak Dosyası II**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu ve Diğ. İstanbul, TATAV Yay., 2003, s. 147.

¹³² Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 34-35.

Başbakan Bülent Ecevit'in 16 Ocak 2002 tarihinde ABD ziyareti öncesi George W. Bush'a gönderdiği bahsedilen mektup, sıcak ve panik gündemde Türkiye'nin ilk tepkilerini özetliyordu. "Akşam saatlerinde yapılan güvenlik toplantısında Ecevit'in Bush'a mektup yazması kararlaştırıldı. Dışişleri Bakanlığı'nda Müsteşar Uğur Ziyal başkanlığındaki diplomatlar, üç sayfalık bir mektup yazdı. Diplomatik kaynaklardan edinilen bilgiye göre mektupta şu mesajlara yer verildi: Türkiye coğrafi nedenlerden dolayı askeri destek vermeyi düşünmüyor, ABD'nin her türlü ikmal ve lojistik talepleri karşılanacaktır. Bölgedeki istihbarat olanakları ABD ile paylaşılacak. Türkiye etkili olduğu Kuzey Afganistan'da faaliyetlerini sürdürecektir. Taliban muhaliflerine askeri eğitim verilecek. Dağlık coğrafyası ve etnik yapısı bakımından ABD'nin yeterli bilgi sahibi olmadığı Afganistan hakkındaki tüm bilgiler paylaşılacaktır."¹³³

ABD'nin ikiz kulelerinin yıkılmasının ardından hemen Afganistan'a saldırması stratejik taktik ve sonuçları açısından çok yerinde ve önemlidir. Zira Afganistan öteden beri aşırı radikal bir grup olan Taliban'ın elindedir. Her ne kadar zorlu coğrafi şartlar ve savaştı bir millet olmasına rağmen gerek iç çekişmeler ve kavgalar gerekse ekonomik şartların zayıflığı gibi daha birçok sebeple yüksek teknolojiye sahip ABD ordusu karşısında fazla direnemeyecektir.

ABD'nin Afganistan'a yaptığı müdahale şu sonuçlara yol açmıştır: Birincisi, alt sistemde dalgalanmaları tetiklemiş ve dengelerin yeniden oluşmasına sebep olmuştur. İkincisi, gerek küresel sistemde, gerekse bölgesel alt sistemlerde aktörlerin zayıf ve güçlü yönlerini ortaya çıkarmıştır. Ekonomik çıkarlarını ilişkilerinin temeli olacak şekilde değiştirerek Batı'ya yönelen Rusya; geleceğini ekonomik başarıda görmektedir. Özellikle de Dünya Ticaret Örgütü'ne girme ve bir kısım borçlarının ertelenmesi isteği bu politikada etkili olmuştur. Bu sebeple ABD ile uzlaşmıştır. Çin ise tüm dikkatini ekonomik kalkınmasına yöneltmiş durumdadır.¹³⁴

Bu olumlu konjonktürün Saddam Hüseyin Rejimine karşı da kullanılması Amerikan yönetiminin aklına yatmıştı, Amerika'nın Irak rejimine karşı girişeceği bir

¹³³ "Mektubun İçeriği", 22 Eylül 2001, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=15190>, (6 Ocak 2001)

¹³⁴ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s. 288-289.

harekâtın Amerikan çıkarları açısından izah edilmesi bu konjonktürde gayet mümkündür; ancak, buna ilave sebeplerin de ya var olması ya da varmış gibi gösterilmesi dünya kamuoyu açısından hadiseyi haklı göstermek için önem arz ediyordu. Öyle anlaşılıyor ki, Irak'a yönelik bir askeri operasyon ve bu ülkede ABD yanlısı bir rejim kurulması Amerika açısından birkaç yönden önem arz ediyordu. Öncelikle Saddam Hüseyin gibi Amerika'ya rağmen ayakta kalabilen rejimlerin varlığı, tek kutuplu dünya düzeninde Amerikan yönetimine bir tür kafa tutma anlamına geliyordu. Bu tür rejimlerin ayakta kalabilmesi, dünyada El-Kaide tarzı güçlerin cesaretini artırıyor. Filistin halkı içerisinde barış sürecine karşı çıkan ve İsrail ile sonuna kadar savaşılması fikrini benimseyenlere ilham kaynağı oluyordu.

Buna ilaveten ve önemli bir unsur olan, Irak topraklarının jeostratejik önemi idi. Suriye'den başlayıp İran'a kadar uzanan bir coğrafyanın tam ortasında yer alan Irak, kontrol altına alınabildiği takdirde, İran'ın üzerine gitmek daha kolay olabilirdi. Bölgede yer alan ve Amerika-İsrail eksenli barış sürecine karşı çıkan Suriye gibi rejimler, daha az tehdit olmakla birlikte böyle bir konjonktürde onların da temizlenmesi mümkün olabilirdi.

Zaman zaman kendi çıkarlarını gözeterek "kaçamak" ilişkilerde (Irak'a uygulanan ambargoyu esnetmek, Irak'ta elçilik açmak, İran ile olan ilişkiler gibi) bulunsa bile, 1990'lı yıllardan bu yana süren Türkiye-Irak-ABD üçgenindeki olaylarda, Türkiye; bölgesel çıkarlarını da göz önüne alarak, ABD ile stratejik bir ortaklığa dönüşen bir süreç izlemiştir. Her iki ülkenin diplomatik ziyaretleri sonucunda, Kıbrıs meselesi, IMF, Avrupa Birliği, Ekonomik yardımlar ve PKK terör örgütü gibi konularda ABD'nin somut desteği sağlanmıştır.

Yeni konjonktürde, Türkiye, demokratik ve laik rejimi ile özellikle İslam alemine örnek ülke olarak gösterilmiştir. ABD'de "Türk Modeli" Müslüman ülkelerin çağdaşlaşması için bir esin kaynağı olarak görülmektedir.¹³⁵ Bununla beraber, "11 Eylül sonrası bazı gelişmeler de Türkiye'nin pek lehinde olmamıştır. Örneğin George W. Bush yönetiminin ilan ettiği "Şer Ekseni"ne dâhil iki ülke - Irak ve İran - Ankara'nın ilişkilerini normalleştirmeye çalıştığı komşular arasındadır.

¹³⁵ A. Öner Pehlivanoglu, a.g.e., 2004, s.309.

Washington'un bu ülkelere karşı politikası, Türkiye'nin çıkarları ile çelişmekte ve Ankara'yı zor duruma düşürmektedir. Washington'un 11 Eylül'den sonra yeni bir doktrin olarak geliştirdiği tek yanlı hareket "unilateralizm", diğer müttefik başkentlerinde olduğu gibi Ankara'da da rahatsızlık yaratmaktadır."¹³⁶

Bülent Ecevit'in 16 Ocak 2002 tarihinde Başkan George W. Bush'la görüşmesi öncesinde Beyaz Saraydan yapılan açıklamada Irak konusu görünmüyordu. Açıklamaya göre, bu "Sadık NATO" müttefiki ile Afganistan, AB üyeliği, Kıbrıs gibi sorunlar görüşülecekti.¹³⁷ Her zamanki gibi Türkiye kamuoyuna ABD'nin Irak konusunda baskı yapacağı, Bülent Ecevit'in, iç politikada "Uydu Devlet" eleştirisine maruz kalacağı endişesiyle olsa gerek, Irak gündemde yoktu.

Türk tarafının en çok hazırlık yaptığı Kıbrıs konusu görüşmede yedinci gündem maddesi olarak açılırken, Irak hem George W. Bush, hem de Dick Cheney ile görüşmede ön sıradaydı. Dick Cheney, Bülent Ecevit'e Saddam Hüseyin rejiminin uzlaşmaya yanaşmadığını oyalama taktiklerini sürdürdüklerini anlattı. Üstelik Saddam Hüseyin'in kitle imha silahı, biyolojik ve kimyasal silahlar tedarik ettiği ve terörist hareketleri desteklediği kuşkusuna vardı. Diplomatik yollar tüketildiği zaman -ki bu zaman fazla uzak değildi- askeri hareket kaçınılmaz olabilirdi. Bülent Ecevit'e göre; Türkiye Irak'taki rejimi desteklemiyordu. Irak'ın toprak bütünlüğünü savunuyordu. Çünkü Irak bir askeri hareket sonucu parçalanabilirdi. Bundan kaçınılması gerekirdi. Bu durum Türkiye'yi istikrarsızlaştırabilirdi. Eğer Irak'ın parçalanması engellenemez olursa, Türkiye Musul ve Kerkük'ü Kürt bölgesi içinde kabul etmeyecekti.¹³⁸

Türkiye bu yeni durumda zor bir karar sürecine girmişti. Eskinin klasik alışlagelmiş dış politika argümanları yeni durumla çatışma halindeydi. Bir taraftan stratejik ortak ABD ile ilişkilerin rayında gitmesi hedeflenirken -ki ABD Türkiye'nin dış politikasında en büyük uluslararası desteği veren bir partneriydi- diğer taraftan ABD'ye verilecek desteğin kendi güvenliği açısından sıkıntılarını düşünmekteydi. Bu endişelerle dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, ABD gezisi öncesi Saddam

¹³⁶ A.g.e., s. 310.

¹³⁷ Murat Yetkin, a.g.e., s. 39.

¹³⁸ A.g.e., s. 40.

Hüseyin'e durumun ciddiyetini anlatan bir mektup yazdı. “*Komşumuz Irak’la dostluk ilişkilerimizi ve işbirliğimizi geliştirmeye ne kadar önem verdiğimizizi ve ülkenizin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne ne kadar özen gösterdiğimizi, bu uğur da büyük özverilerde bulunduğumuzu herhalde takdir edersiniz. Şimdi, Irak yeni bir tehditle karşı karşıyadır. Bu tehdidin önlenmesi için yoğun girişimlerde bulunuyoruz. Fakat bizim girişimlerimizden olumlu sonuç alınabilmesi, her şeyden önce, Irak’ın ivedilikle bazı somut adımlar atması; özellikle de BM’nin silah denetimi önündeki tüm engelleri bir an önce kaldırması gereklidir. Eğer durum çok ciddi olmasa size bu hatırlatmada bulunma zorunluluğunu duymazdım. Topraklarınızı BM denetimine açmazsanız, çıkabilecek vahim olaylardan Türkiye de büyük zarar görebilir. O nedenle de bu konuya çok duyarlıyız. Çağımızda uluslararası saydamlık çok yaygındır. Onun için bu konuda aşırı duyarlılık gösterilmesi gereksizdir. Biz, Irak’ın güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün sağlam temellere dayanması için üstümüze düşenleri yapmayı, kendi ulusal çıkarlarımız açısından da görev biliriz. Sizden BM denetimi önündeki engelleri bir an önce kaldırmanızı önemle rica ederim.*”¹³⁹ Bülent Ecevit bu mektubuyla Saddam Hüseyin’in beklentileri karşılayacağını ummamakla beraber sanki son vazifesini yerine getiriyor gibiydi.

Eylül 2002 tarihinden sonra yaklaşan seçimlerin de etkisiyle ve daha çok savaş sonrası, Irak’ta oluşacak olumsuz bir durumun yaratacağı güvenlik endişesiyle Türkiye, müdahaleye karşı bir tutum izlemiştir. Yıllardır yanı başında ne yapacağı belli olmayan bir Saddam Hüseyin dikta rejimi Türkiye’nin Cumhuriyet tarihi boyunca çok sindirilebilir bir şey değildi aslında. Türkiye Cumhuriyeti’nin her ne kadar bir Osmanlı mirası üzerine kurulan ulus devlet olmasına karşın, Kurtuluş savaşı ve öncesine dayanan bir mantaliteyle Arapların Türkleri hep arkadan vurduğu anlayışı vardı. Laik Türkiye Cumhuriyeti hep Araplara ve rejimlerine karşı mesafeli yaklaşımı sebebiyle, Araplar tarafından da çok sevilmiyor değildi. Bu karşılıklı antipati ABD’nin Ortadoğu operasyonlarında Türkiye’nin koşulsuz ABD yanında yer alması gerektiği kanısını doğursa da Türkiye’nin tek endişesi Kuzey Iraklı Kürt gruplar ve

¹³⁹ “Ecevit’ten, Saddam’a uyarı dolu mektup”, 04 Şubat 2002, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/02/04/84347.asp>, (8 Ocak 2010).

PKK sorunuydu. Böyle bir endişe olmasaydı eğer Türkiye'nin bu yeni durumla ilgili bakış açısı daha net bir şekilde ABD ile birlikte Irak'a girmek olabilirdi.

Yaklaşan 3 Kasım 2002 yılı seçimleri, hükümette yaşanan siyasi krizler ki bunlar; o dönemde Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem, ekonomiden sorumlu Bakan Kemal Derviş ve Bülent Ecevit'in sağ kolu niteliğindeki Hüsamettin Özkan'ın istifa ederek yeni siyasi oluşumlara gitmesi, yaşanan ekonomik kriz, diğer taraftan ABD'nin "kararınızı verin" baskısı, dönemin siyasi iktidarını adeta bunaltmıştı. Bu çerçevede yeni göreve başlayan Dışişleri Bakanı, 16 Temmuz 2002 günü; ABD heyetiyle aynı gün yapacağı toplantı öncesi, konuyla ilgili yetkili asker ve sivil bürokratlarla bir toplantı yaptı. Hükümet cephesinin aldığı karar daha sonra ABD yetkilileriyle yapılan görüşme sonunda Bülent Ecevit'in dilinden şöyle yansyordu: "Irak'a yönelik bir operasyonun zaten zor durumda olan Türkiye ekonomisini 'allak bullak' edeceğini ve ekonomide bir kargaşaya neden olabileceğini ifade ediyordu. Bülent Ecevit'in ayrıca, böyle bir operasyon sonucunda Türkiye'nin hemen dibinde bağımsız bir Kürt devleti çıkma tehlikesi konusundaki kaygılarını da iletmiş"¹⁴⁰ söylüyordu.

Türkiye kendi siyasi, ekonomik ve sosyal yapısını göz önüne alarak koşulsuz veya en azından belli kazanımlarla da olsa ABD'nin taleplerine karşı direnme gösteriyordu. Diğer taraftan süreç hızlanmış, 24 Temmuz 2002 tarihinde Birleşmiş Milletler ile Irak arasındaki silah denetçileriyle ilgili müzakereler kesilmişti. Irak'ı vurma konusunda kararlı olan ABD, Türkiye ile veya Türkiyesiz planını gerçekleştirecekti. Ama Türkiye'nin bu süreçte yanında olması her açıdan ciddi avantajlar sağlıyordu. Bu durumda farklı alternatifler, hem Türkiye'yi hizaya getirmek hem de olası hareket durumunda ABD'nin işine yarayacaktı. Bu amaçla ABD, 9 Ağustos 2002 tarihinde Washington'da Iraklı muhalif grupları bir araya getiriyordu. "Toplantıya, birçok muhalif grubu bünyesinde toplayan Irak Ulusal Kongresi (INC), Kuzey Iraklı iki rakip grup Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB) ve Kürdistan Demokrat Partisi (KDP), Şiilerin İslami Devrimi Yüksek Şûrası ve eski BAAS Partisi yetkililerinin oluşturduğu Irak Milli Mutabakatı (INA) gibi gruplar

¹⁴⁰ "Wolfowitz, Ecevit'ten 'tavsiye' istedi", 16 Temmuz 2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=43602>, (7 Ocak 2010).

katılmıştır. Bütün bu gruplar hep beraber olası bir ABD saldırısında destek vermeleri ve savaş sonrası da Irak'ın yeniden yapılandırılmasında rol almaları tartışılıyordu.”¹⁴¹

Bu dönemde Türkiye-Irak ilişkileri olarak ifade edebileceğimiz sürecin aslında dolaylı olarak Türkiye-ABD ilişkileri çerçevesinde işlediğini görüyoruz. Soğuk Savaş sonrası küresel güçlerin dış politika stratejilerine hazırlıksız yakalanan Türkiye, şimdi uzun zamandan beri korktuğu güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştı.

“Üç tarafı denizlerle, dört tarafı düşman komşu ülkelerle çevrili”¹⁴², kendi iç demokratikleşme sürecinde çeşitli çelişkiler yaşayan Türkiye, sonuçları öngörülmüş uzun vadeli süreçleri karara bağlamakta ve bu konuda tercihte bulunmakta zorlanmaktadır. 1990 yılından bu yana devam eden Kuzey Irak Kürt devleti sendromu, PKK terör örgütü ve bu eksendeki problemlerin yeni bir ABD müdahalesiyle daha da içinden çıkılmaz bir durum oluşturacağı kanısı, Türkiye'nin bütün kesimlerince algılanan şeklidir. Türkiye şimdiye kadar ilişkilerinde bu güvenlik problemiyle İsrail-ABD ve AB Troykasıyla denge kurmaya çalışmıştır. Oysa ortada bir çelişki daha gözükmemektedir. 1.Körfez savaşı sonrası Irak fiilen bölünmüş Kuzey Irak'ta Kürt grupların faaliyetleri ve bağımsızlık hareketleri ivme kazanmış ve PKK terör örgütü güçlenerek Türkiye'ye karşı terör faaliyetlerini artırmıştır. ABD'de ise, iktidarda bulunan Neo-Con'lar,¹⁴³ Yahudi Lobisinin etkisi altındadır. George W. Bush ve ekibi uluslar arası siyasette izledikleri “şahin” tavrında bu lobinin faaliyetleri ve yönlendirmesi etkindir. Peki İsrail ne istemektedir?

¹⁴¹ “ABD muhalifleri dinliyor”, 10 Ağustos 2002, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=46145>, (7 Ocak 2010).

¹⁴² Bkz. Devlet Arık, Zafer Çakmak, "Türkiye'yi 3 tarafı denizlerle 4 tarafı düşmanlarla çevrili ülke diye tanıttırlardı... Biz o fotoğrafı bozduk...", 21 Kasım 2006, <http://www.nethaber.com/Politika/4206/Turkiyeyi-3-tarafi-denizlerle-4-tarafi-dusmanlarla>, (10 Ocak 2010).

¹⁴³ **Neo-Con**: Neo Conservatism (Yeni Muhafazakarlık)'in kısaltılmış şeklidir. ABD'de klasik sağda var olan dış politika konsepti eksikliğini ve stratejisizlik boşluğunu değerlendirerek, 11 Eylül sonrası tavan yapmış Amerikan güvenlik endişesi duygusu fırsatıyla G.W. Bush iktidarında söz sahibi olmuş ABD imparatorluğu taraftarları. Bir çoğu Yahudi olan bu entelektüel grup; köşe yazarları, think-tank analistliği ve politikacıdır. New Republic, Weekly Standart ve Commentary gibi bir dizi güçlü medya organlarına sahiptirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Stefan Helper and Jonathan Clarke, **America Alone: The Neo-Conservatives and The Global Order**, Cambridge University Press, 2004., Francis Fukuyama, **Neo-Conların Sonu / Yol Ayrımındaki Amerika**, Çev. Hasan Kaya, İstanbul, Profil Yay., 2006.

İsrail'in Kuzey Irak'ta peşmergeleri eğittiği, Kürtlerin Kerkük'te arazi satın almaları için parasal destek sağladığı zaman zaman basında yer aldı. İsrail'in Kuzey Irak'ta laik-demokratik bir Kürt devletinin kurulmasına destek verdiği açıktır. Kurulacak bu devlet Suriye ve İran arasında adeta bir tampon bölge olacaktır. Bu devletin esas gelir kaynağı Kerkük petrolü olacağı anlaşılıyor. Kuzey Irak'taki devletin petrolden sağladığı gelirlerle ulaşacağı refah düzeyi Türkiye'deki Kürtler için bir cazibe oluşturacak ve geliştirilen iktisadi ilişkiler Güneydoğu'muzdaki kontrolümüzü sınırlayacaktır.¹⁴⁴ Bu pekte yabana atılır bir bakış açısı olmamakla beraber sonuçlarına baktığımızda bizde bir takım kanaatler uyandırmaktadır. İlk olarak; Türkiye'nin iç ve dış problemlerle uğraşan istikrarsız yapısı bölgede her anlamda güçlü olan İsrail'in ABD yanında daha iyi bir stratejik ortak olmasını güçlendirecektir. İkinci olarak, gerek görüldüğünde daha önce bahsedildiği gibi yeni bir Kürt devleti, bölgesel sorunların çözümünde ABD'nin yeni bir çözüm ortağı olacaktır. Üçüncü olarak, bölgenin petrol kaynaklarının aktarımı konusunda Türkiye devreden çıkarılarak, Kerkük-Hayfa ve Musul-Hayfa petrol boru hatlarıyla Irak petrolü İsrail üzerinden batı pazarlarına aktarılacak. O günlerde sık sık bombalanan ve ABD tarafından artık güvenilir bir hat olmadığı iddia edilerek Kerkük-Hayfa petrol boru hattının onarılarak faaliyete geçirilmesi talimatının verilmesi¹⁴⁵ bir rastlantı değildir.

Bütün bu konjonktürde acaba Türkiye'nin ayak sürür tutumu ABD'yi bu projede farklı arayışlara iter miydi? Yukarıda da bahsedildiği gibi ABD her anlamda Türkiye'yi yanına alma kararı ve arzusunun yanında, bölgesel gruplarla işbirliğine gitmiş, yine Irak'a komşu olan diğer Arap ülkeleriyle çeşitli stratejik birliktelikler sağlamıştı.

ABD'nin bu tutumu, zaman zaman Türkiye'yi ABD'nin kendi silahıyla vurma stratejine yöneltiyordu. Türkiye'nin talepleri konusunda çetin pazarlıklar yapan ABD, diğer taraftan hemen destek verin baskısıyla birlikte yerel muhalif grupları da alternatiflerine dâhil etmesi, Türkiye'yi de farklı stratejik teknikler

¹⁴⁴ Mahir Kaynak, **Büyük Ortadoğu ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler**, İstanbul, Truva Yay., 2005, s. 25-26.

¹⁴⁵ "Irak petrolü Hayfa'ya akacak", 11 Nisan 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Nisan/11/g3.html>, (7 Ocak 2010).

uygulamaya itiyordu. Bu amaçla 1 Ekim 2002 tarihinde Irak Başkan Yardımcısı Tarık Aziz'in Türkiye ziyareti önemlidir. Tarık Aziz; Türkiye ile iyi ilişkilerin olduğunu, ama Türkiye'nin Körfez Savaşında gösterdiği ABD yanlısı tutumu nedeniyle hem ekonomik hem güvenlik sorunları yaşayarak ciddi zarar gördüğünü, yeni dönemde ABD'nin yanında olmaması gerektiği; eğer ABD Irak'ta Saddam Hüseyin'i devirirse ülkenin parçalanacağını ve bu parçalanmışlığın Türkiye'ye de yansıtacağı¹⁴⁶ gibi mesajlar vererek adeta bam teline dokunuyordu. Zaten bu ziyaretin hemen arkasından 2 Ekim 2002 tarihinde Kürdistan Ulusal Parlamentosu Irak'ta toplanıyordu. Arkasından 4 Ekim günü Çankaya Köşkünde yapılan Irak Zirvesinden sonra Bülent Ecevit: "Kürt devleti kurulması yönünde gizli bir anlaşmaya varmalarından endişe duyulduğunu"¹⁴⁷ ifade ediyordu.

Bu süreçte 3 Kasım seçimleri yaklaşmış, hükümet fiilen kendi kendine iktidarının sona erdiği hissiyatı içerisinde iken, 11 Ekim 2002 tarihinde ABD kongresi Başkan George W. Bush'a BM desteği ve kararları beklemeden savaş ilan etme yetkisi veriyordu. Türkiye'deki bu siyasi ortamda, gerek Başbakan Bülent Ecevit'in savaş karşıtlığı ve ABD'nin Irak'a müdahalesine olumsuz bakması ve gerekse yaklaşan seçimler nedeniyle ABD Türkiye ile Irak pazarlıklarını ve görüşmelerini farklı otoritelerle yapma yoluna gitmiştir. 21 Ekim 2002 tarihinde ABD'li askeri yetkililer Türk Genel Kurmayı ile görüşmüş, 24 Ekim 2002 tarihinde olmadı Başkan George W. Bush bizzat Cumhurbaşkanı Necdet Sezer'i telefonla aramış ve 3 Kasım 2002 tarihinde Türk Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ABD'ye 10 gün süren bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Onu takip eden 20 Kasım 2002 Prag'ta yapılan NATO zirvesinde Başkan George W. Bush, bizzat dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile görüşmüştür. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ABD' ziyaretinde iken Türkiye'de 3 Kasım Seçimleri gerçekleşmiş ve hem iktidar hem siyasi tablo önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır.

¹⁴⁶ "Aziz: Türkiye topraklarını açarsa komşuluk ilişkilerimiz bozular", 2 Ekim 2002, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/10/02/188216.asp>, (7 Ocak 2010).

¹⁴⁷ Derya Sazak, "Pandora'nın kutusu", 6 Ekim 2002, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2002/10/06/yazar/sazak.html>, (7 Ocak 2010).

İKİNCİ BÖLÜM

2003-2004 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ

2.1. II. Körfez Savaşı ve Türkiye-İrak İlişkileri

11 Ekim 2002 tarihinde, ABD kongresinin Başkan George W. Bush'a Tek taraflı savaş ilan etme yetkisi vermesinden sonra, durumun biraz olsun ciddiyetine varan Saddam Hüseyin; 13 Kasım 2002 tarihinde 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının kabul edildiğini ve Irak'ın BM 1441 sayılı kararına uyacağını, BM yetkililerinin Irak'ta kimyasal, biyolojik ve nükleer silahları ile üretim tesislerinin araştırmalarına müsaade edeceğini açıkladı.¹⁴⁸

Diğer taraftan; 2 Ekim 2002 tarihinde Erbil'de açılan Kürt parlamentosunun ardından KYB lideri Celâl Talabani ise komşu ülkelerin tepkilerini ölçmek, belki bir anlamda teskin etmek için önce Tahran sonra Şam ve arkasından 13 Kasım 2002 tarihinde Ankara'ya geliyordu. "Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB) lideri Celâl Talabani, Ankara'daki temaslarında yetkililere, ABD'nin yakın zamanda operasyon yapacağı bilgisini verdi. Federatif devlet anayasasını Saddam Hüseyin sonrası döneme bıraktıkları mesajı ve Türkmenlerin Kuzey Irak meclisinde yüzde 10 oranında temsil edilmesi vaadiyle Ankara'yı teskin"¹⁴⁹ ediyordu.

Ekim 2002'ye geldiğinde Türkiye-İrak-ABD üçgeninde karşılıklı taleplerin sesli şekilde dillendirildiği ve bir çok şeyin kamu oyu tarafından bilinir hale geldiğini görüyoruz. 21 Ekim 2002 tarihinde ABD'li generallerin Türk genelkurmayı ile yapacağı görüşme öncesinde, Türkiye tarafından daha önce dile getirilen taleplerin ABD tarafından işleme koyulma çabasına şahit oluyoruz. Olası Irak harekâtı için George W. Bush yönetiminin Türkiye'ye 4 ila 6 milyar dolarlık bir yardım paketi tasarısı ile ABD Temsilciler Meclisindeki Türk Dostluk Grubunun, Aralık ayında

¹⁴⁸ "İrak 'Evet' dedi", 14 Kasım 2002, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=56534&tarih=14/11/2002>, (7 Ocak 2010).

¹⁴⁹ "Talabani'den Türkmenlere vaat", 14 Kasım 2002, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=56532>, (7 Ocak 2010).

yapılacak olan AB Kopenhag zirvesinde Türkiye'ye tarih verilmesi çağırısı yapan bir tasarının hazırlandığını görüyoruz.¹⁵⁰ Türk ve ABD'li Generallerin 21 Ekimde yaptıkları görüşme 22 Ekim'deki Bülent Ecevit Hükümetinin son MGK toplantısına da aynen yansımıştır. Toplantı sonrası; Türkiye'nin savaşa taraf olmadığını, bunun için en azından uluslar arası meşruiyetin (BM'ler nezdinde) yerine getirilmesi gerektiği, AB'nin Aralık 2002 zirvesinde koşulsuz Türkiye'ye müzakere tarihi vermesi gerektiği ve ayrıca Irak'a da BM kararlarına eksiksiz ve koşulsuz uyması çağırısı yapılıyordu.¹⁵¹ MGK'nın bu soğuk mesajından sonra, ertesi gün ABD Başkanı George W. Bush Cumhurbaşkanı Sezer'i telefonla arıyordu.

Burada ortaya çıkan birkaç çelişki var. Birincisi, yaklaşan seçimler ve hükümetin fiilen hükümsüz gibi algılanarak direk konunun askerler ve Cumhurbaşkanı ile görüşülmesi. İkincisi ise, yapılan açıklamalardaki çelişki. Türkiye bir taraftan savaşa karşı olduğunu sürekli tekrar ederken (son MGK'da olduğu gibi), hem de ABD ve Avrupalılardan bir takım taleplerde bulunuyordu. Acaba kapalı kapılar arkasında farklı şeyler mi konuşuluyordu? veya o günkü kamuoyunda hâkim olan savaş karşıtlığı sebebiyle konuşulanlar tam olarak kamu oyuna yansımıyor muydu? Bunun en güzel örneklerinden biri ise, 11 Kasım 2002 tarihinde ABD ziyaretinden dönen Genelkurmay Başkanı Orgeneral Özök'e "Türkiye'ye Irak konusunda bir yardım dile getirildi mi" sorusunu ise şöyle yanıtlıyordu: "Körfez harekâtında çok büyük ekonomik kayıplara uğradığımızı ve yeni bir harekâtın bize çok büyük zararları olmasını beklediğimizi, bu ekonomik kayıpların telafi edilmesi gerektiğini ifade ettim." Olayın barışçı şekilde çözülmesini ama en azından MB nezdinde yasal bir zemine oturmasını isterken diğer taraftan Irak, Afganistan, Kıbrıs, Ege'nin statüsü, AGSP, NATO'nun genişlemesi, Irak'ın toprak bütünlüğü gibi Türkiye açısından bir takım talep zeminleri olan meselelerin gündeme geldiğini söylüyordu.¹⁵²

¹⁵⁰ "Washington bir parmak bal çalacak", 22 Ekim 2002, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0210/22/w/c1103.html>, (15 Ocak 2010).

¹⁵¹ "MGK'dan 3 mesaj", 23 Ekim 2002, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0210/23/w/c0105.html>, (15 Ocak 2010).

¹⁵² "Özök'ten iki önemli mesaj", 11 Kasım 2002, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0211/11/w/c1104.html>, (20 Ocak 2010).

3 Kasım 2002 tarihinde ise Türk siyasi hayatında 1987 yılından bu yana ilk defa tek başına bir siyasi parti çoğunluğu alarak iktidara gelmişti. Bir önceki hükümetin başbakanı ve bakanları dahi seçilememiş, Türkiye’deki siyasi tablo herkes açısından sürprizle karşılanan bir durum ortaya çıkarmıştı. Oyların % 34.27’sini alarak birinci parti olan Ak Parti iktidar namzedi iken, yine oyların % 19.39’u alan CHP ise muhalefet görevi üstleniyordu.

Ak Parti Hükümetinin Başbakanı Abdullah Gül, bir sonraki hükümette Dışişleri Bakanı iken, Avrasya-Bir Vakfı’nın düzenlediği bir toplantıda Ak Parti’nin bir anlamda dış politikaya bakış açısını şöyle anlatıyordu: “Türkiye’nin, bölgesine ve uluslar arası sisteme dar kalıplarla tanımlanmış güvenlik çıkarları açısından bakan değil, çıkarlarını daha geniş bir çerçevede, uluslar arası ve bölgesel işbirliği çerçevesinde tanımlayan bir ülke olarak XXI. yüzyıla damgasını vurmasını hedefliyoruz. Statükocu, tepkisel ve agresif değil; uzlaşma kültürüne açık ve çevresinde olumlu değişiklikleri teşvik eden bir politikayla çıkarlarımızı daha iyi savunabileceğimizi düşünüyoruz. Artık ‘çevremiz hasımlarla çevrili’ varsayımına dayanan çatışma psikolojisinden çıkarak, çevremizle işbirliği ve diyalog ortamının kurucu aktörü rolünü benimsemek zorundayız.”¹⁵³

Yeni hükümet, Kürt Parlamentosu, Irak’ın, BM Güvenlik Kurulu’nun 1441 sayılı kararını kabul etmesi, ABD kongresinin George W. Bush’a verdiği yetki gibi daha bir sürü birkaç aylık hızlı gelişmelerle karşı karşıya kalmıştı. Bu kısa süreçteki bu kadar yoğun gelişmenin, Ortadoğu’da diplomasi trafiğinin ne kadar hızlı hareket ettiğinin de bir göstergesiydi.

Bu hareketli diplomasi trafiğinde Ortadoğu ve özelde Türkiye ile ABD ilişkilerini yürüten iki diplomat; ABD Savunma Bakan Yardımcısı Poul Wolfowitz ve beraberinde, ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşlerden Sorumlu Müsteşarı Büyükelçi Marc Grossman 3-4 Aralık 2002 tarihlerinde Türkiye’ye geliyorlardı. Daha önce bir çok kez Türkiye’yi konuyla ilgili olarak ziyaret etmiş olan bu ikili, bu kez ellerinde somut ve resmi talepler vardı. Söz konusu ziyarette, “Irak’a karşı, kuzeyden ikinci cephenin açılmasını sağlamak üzere sayısı 80 bin olarak tespit edilen ABD kara birliklerinin Türkiye’den geçişi; 5 bin personelin de destek görevlerini

¹⁵³ Abdullah Gül, “17 Ocak 2004 Avrasya-Bir Vakfı’nda Yaptığı Konuşma”, **Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları**, Ankara, T.C Dışişleri Bakanlığı Yay., 2007., s. 68.

yerine getirmek üzere bir süre Türkiye’de konuşlandırılmasına müsaade edilmesi” konusunda ABD talebi iletildi.¹⁵⁴ “Kuzey cephesi için ilk nabız yoklaması ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney’in 19 Mart 2002 tarihinde Ankara’yı ziyareti sırasında olmuştur. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu’yla görüşen Cheney, Türkiye’nin tam desteğini beklediklerini belirtmiş ve savaş planlarının sonuçlandığında Türk tarafı ile paylaşılacağını söylemiştir.”¹⁵⁵

ABD’nin Kuzey’den Irak’a girerek olası bir savaş planında Türkiye’nin desteğini ve katkısının istenmesi diplomasisi daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye’nin bir takım endişeleri ve geçmişin kötü tecrübesinin bir sonucu olarak ihtiyatlı yaklaşılacak bir durum olmuştur. Gerek 58-59. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (Ak Parti Hükümetleri) ve gereksi ondan önceki Bülent Ecevit Hükümetleri döneminde bu çekimser yaklaşım adeta bir devlet politikası haline gelmiştir. ABD taleplerinin, bir demokratik hukuk devleti olan Türkiye’de yerine getirilebilmesinin de bir takım hukuki prosedürleri vardır. Anayasanın 92.¹⁵⁶ ve 117.¹⁵⁷ Maddeleri bu durumu düzenlemektedir. ABD taleplerinin yerine getirilmesi için meclisin onayı gereklidir.

Bu süreçte diğer bir problem, Türk-ABD ilişkilerindeki güvensizliktir. Verilen sözlerin yerine getirilmeyişi tecrübeleri, Türkiye’de bu süreçte güven eksikliği duygusu oluşturmuştur. ABD Türkiye’nin olanaklarından ve coğrafi avantajından yararlanmak istiyor; hava alanlarını, limanlarını, lojistik desteğini talep ediyor, Türkiye üzerinden Irak’a girmek istiyor ama Türk askerinin Irak’a girmesini istemiyordu. Destek istiyor ama Türkiye’nin Kuzey Irak’ta etkin bir askeri güç

¹⁵⁴ A. Öner Pehlivanoğlu, **a.g.e.**, s.336.

¹⁵⁵ Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası**, İstanbul, Doğan Kitap, 2008, s. 27.

¹⁵⁶ **T.C. Anayasası Madde 92:** “Savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme, Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nindir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına karar verilmenin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetleri’nin kullanılmasına karar verebilir.”

¹⁵⁷ **T.C. Anayasası Madde 117:** “Baş komutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı; Başkomutanlık Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin manevî varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin komutanı olup, savaşta Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanlığı namına yerine getirir. Genelkurmay Başkanı, görev yetkileri kanunla düzenlenir. Genelkurmay Başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı Başbakanı karşı sorumludur. Milli Savunma Bakanlığının, Genel Kurmay Başkanlığı ve Kuvvet komutanlıkları ile görev ve ilişkileri ve yetki alanı kanunla düzenlenir.

bulundurmasını istemiyor, Irak'ı kendine göre şekillendirmek istiyor ama buna Türkiye'nin karışmasını istemiyordu. "Diğer taraftan ABD'nin bu tutumu karşısında Türkiye' savaşı istemiyor ama ABD'yi de küstürmek istemiyordu. ABD'nin Türkiye topraklarında on binlerce asker bulundurmasını ve sınırından Irak'a kuzey cephesi açmasını istemiyor ama savaş sonrasında ortaya çıkacak şartlar ve Irak'ın yeniden yapılandırılmasında devre dışı kalmak da istemiyor, ABD'nin isteklerini tümüyle geri çevirerek savaş sonrasında ABD'nin bölgeyi istediği gibi şekillendirmesinden ve Türkiye'ye karşı bir politika izlemesinden endişe duyuyordu."¹⁵⁸ Bütün bu sorun ve olası endişelere binaen karşılıklı müzakereler ve görüşmeler kesilmeden ve istenildiği şekilde devam etti ve hatta artık somut şeylerin konuşulduğu duruma gelmişti.

Yeni tek başına iktidar ile dış politikada daha radikal duruş sergilemeyi hedefleyen Türkiye, ABD ile yapacağı savaş pazarlığı sonrası Kopenhag'da müzakere tarihi alma baskısı içerisindeydi. Bu duruşta tabii ki ABD ile uzun vadeli ve Irak savaşına dayalı bir çıkar ilişkisinin önemli bir etkisinin olduğunu söylemek gerekir. Kopenhag arifesinde 10 Aralık 2002 tarihinde henüz başbakan olamamış ama muhatap olarak alınan Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan-Başkan George W. Bush görüşmesi ise; "esas olarak, Irak üzerinde cereyan etti. Amerikan Başkanı, geçen hafta Paul Wolfowitz'in Ankara ziyaretinde Türk hükümetine intikal eden taleplerin yerine getirilmesini istedi. Yani, bu konuda Tayyip Erdoğan'ın desteğini talep etti."¹⁵⁹ George W. Bush'un kuzeyden Irak'a girme ve bu konuda Türkiye'nin vermesini istediği destek ile ilgili Recep Tayyip Erdoğan; Diğer Arap ülkelerinin bu konudaki tavırlarının ne olduğu, Türkiye'nin 1991 savaşındaki zararı tezi ve bir takım ticari imtiyazlar ile yine Türkiye'nin bildik dış politikadaki sorunlarıyla ilgili konularda destek isteğini aktarmıştır.¹⁶⁰

ABD Türkiye'nin bu taleplerine sıcak bakmakla birlikte, ekonomik konularda somut gelişmeler yaşanmamış ancak Türkiye-AB ilişkilerinde ise, Kıbrıs meselesinin çözümü şartıyla desteklemiştir. AB, 13 Aralık 2002 Kopenhag zirvesinde Türkiye'ye

¹⁵⁸ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.337-338.

¹⁵⁹ Cengiz Çandar, "ABD Seferi'nin ardından Kopenhag'da son 24 saat", 12 Aralık 2002, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2002/Aralik/12/ccandar.html>, (15 Ocak 2010).

¹⁶⁰ "Irak'ta yakın tehdit altında olan biziz", 12 Aralık 2002, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2002/aralik/12/p2.html>, (7 Ocak 2010).

Aralık 2004'e müzakere tarihi vermiştir.¹⁶¹ Ne müzakere tarihi, ne de ABD'nin Kıbrıs yaklaşımı ile Ekonomik ve ticari imtiyaz taleplerinin sonuçları, Türkiye'yi tatmin eder nitelikte değildi. Bütün bunlara rağmen, "Irak operasyonunda kullanılabilmeleri için ne gibi tadilatlar gerektiğini anlamak amacıyla Mersin, İskenderun, Samsun, Trabzon limanları ile Sabiha Gökçen, Gaziantep, Diyarbakır, Muş, Batman havaalanlarında Amerikalı asker mühendis ve teknisyenlerin harekate uygunluk incelemesi ve eksik saptama işlemleri"¹⁶² için 18 Aralık 2002 tarihinde izin verildi.

Ak Parti Hükümeti köklü bir tarihi ve kültürel geçmişi olan yakın komşusuyla sonucunda zarar göreceği bir savaşa girmeyi çok benimsemiyordu. Diğer taraftan kamuoyunda ve kendi tabanında da bu konuda ciddi tepkiler vardı.

"Amerikan PEW (Research Center for the People & the Press) kuruluşunun Avrupa ülkelerinde yaptırdığı bir ankette, savaşa karşıtlığın en yüksek olduğu ülke yüzde 83'le Türkiye görünüyordu. ANAR (Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi)'in yılsonu değerlendirmesinde, ABD'nin Irak'a müdahalesini 'olumlu' bulanların oranı yalnızca yüzde 7,8 ('Olumsuz' bulan 87,0)... ANAR'a, "Ne asker göndererek ne de üslerini kullanarak Türkiye böyle bir savaşta taraf olmamalıdır" kesin görüşünü açıklayanların oranı ise yüzde 62.8..."¹⁶³

ABD her gün biraz daha Türkiye üzerinde baskılarını artırırken yeni Ak Parti Hükümeti de durmadan Irak zirvesi yapıyordu. Aralık 2002'nin son yarısı nerdeyse zirvelerle geçmişti. Bu zirvelerden önemli gördüğümüz ve ABD'nin taleplerinin detaylı bir şekilde tartışıldığı, 23 Aralık 2002 tarihinde Başbakanlıktaki Irak zirvesiydi. Zirvede ABD'ye verilecek desteğin boyutları, eğer verilirse kayıplar ve kazançlar gibi birçok ilgili mesele enine boyuna tartışıldı.

23 Aralık zirvesi Türkiye'nin içerisinde düştüğü durumun en geniş şekliyle tahlil edildiği bir toplantıydı. Genelkurmay ve Dışişleri yetkilileri konuyla ilgili nihai raporlarını hükümete sundular.¹⁶⁴

¹⁶¹ "Gül'den değerlendirme: "Artık biz AB'ye baskı yapıyoruz", 14 Aralık 2002, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2002/12/14/son/sontur15.html>, (20 Ocak 2010).

¹⁶² Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁶³ Fehmi Kuru, "Hayır denilen ne?", 2 Ocak 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Ocak/02/fkoru.html>, (20 Ocak 2010).

¹⁶⁴ Deniz Zeyrek-Murat Gürgeç, "Hükümete ikili rapor", 25 Aralık 2002, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=60761>, (20 Ocak 2010).

“Askerler ve diplomatlar, ihtimalleri iki başlık altında toplamışlardı.

1-ABD'nin Irak konusunda desteklenmemesi durumunda olabilecekler şöyle sıralanıyordu:

a-Türkiye, savaş sonrasında ABD'nin Irak'ta gerçekleştireceği yeniden yapılandırma faaliyetlerinden pay alamayacak,

b-savaş sırasında Kuzey Irak'ta yaşanacak olan gelişmelerin dışında kalmış olacak. Bu yüzden Kürt grupların oldubittilerine karşı ya tek başına hareket etmek zorunda kalacak ve ABD'yle karşı karşıya gelecek ya da istemediği gelişmeleri sineye çekmek zorunda kalacak,

c-doğacak ekonomik zararları telafi edebilmek için ABD'den gerekli desteği sağlayamayacak,

e-ABD'nin olumsuz tavrına maruz kalacak. ABD bölgede yeni stratejik ortak arayışına girecek,

f-IMF ve Dünya Bankasıyla yürütülen görüşmelerde ABD'nin desteği zayıflayacak,

g-Kıbrıs'ta çözüm için 28 Şubat 2003'e kadar sürdürülecek olan pazarlıklarda ABD'nin desteğinden yoksun kalacak,

h- Göçmenler konusunda BM ve göçle ilgili diğer uluslar arası kuruluşların cılız desteği ile yetinilecek.”¹⁶⁵

2-Harekata destek verilmesi durumundaki ihtimaller ise dengeli bir tablo çiziyordu:

a-Ekonomik hasarın telafisi konusunda Washington'dan destek alınabilecek. Alınacak desteğin miktarı ve koşullar hükümetin yürüteceği pazarlığın başarısına bağlı olacak,

b-ABD yönetimi, Türkiye'nin 'kırmızı çizgilerine' duyarlı olacak. Yani Kuzey Irak'ta Türk kontrolü artacak, Iraklı Kürt gruplar Türkmenler ve diğer gruplar üzerinde baskı kuramayacak ve bölgedeki PKK/KADEK militanlarıyla daha etkin mücadele edilebilecek,

¹⁶⁵ Murat Yetkin, a.g.e., s. 116.

c-Buna karşılık Türkiye bölgedeki Müslüman ülkeler ve bazı Avrupa ülkeleri gözünde, Ak Parti hükümeti ise hem bu ülkeler hem de kendi tabanı gözünde kısa vadede itibar kaybına uğrayacak,

d-Türkiye uluslar arası silahlı grupların terörist saldırı hedefleri arasına girebilecek,

e-Irak'ta ABD harekâtı başarıya ulaşmazsa, Türkiye, Bağdat yönetimiyle sorunlu bir döneme girecek ve bölgedeki belirsizlikten etkilenecek.

Sonuçta bu değerlendirmelere bakıldığında “destek verin” denmiyordu ama “ABD vuracak, Türkiye etkilenecek, dışında kalmayalım” deniyordu.¹⁶⁶ Bu geniş değerlendirmelerin arkasından somut bir karar çıkmamış; kararlar, 27 Aralık 2002 tarihinde yapılması planlanan MGK toplantısına bırakılmıştı. Artık kamuoyu, medya, siyaset, hükümet, neredeyse devletin sivil-sivil olmayan bütün varlığı ABD'nin Irak'a müdahalesine kilitlenmişti. Zaman kısılıyor, ABD Türkiye'nin her kelimesini, her hareketini değerlendiriyordu. 23 Aralık Zirvesinden çıkan tavır üzerine, ABD hemen 26 aralık 2002 tarihinde Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grosman ve Hazine Bakan Yardımcısı John Taylor'u Ankara'ya gönderiyordu. Artık meselenin ekonomik boyutları ortaya çıkmış ayrıntılı olarak tartışılmaya başlanmıştı. Aynı gün TBMM'de eski adıyla “Çekiç Güç”, yeni adıyla “Keşif Güç”ün süresi muhalefet ve iktidarın oy birliğiyle 6 ay süreyle uzatılıyordu.¹⁶⁷

27 Aralık 2002 günü toplanan MGK'dan ABD'yi şoke eden bir karar çıkıyordu: “ABD'nin Irak'a yönelik olası askeri harekâtı konusunda, özellikle Türkiye'den beklentileri ve son gelişmeler, Türkiye'nin uzun vadeli çıkarları çerçevesinde değerlendirilmiş, sorunun BM kararları ve uluslararası hukukun meşruiyeti temelinde barışçıl yollarla çözümü için gerekli çabaların sürdürülmesinin önemi vurgulanmıştır.”¹⁶⁸ MGK toplantısında, uluslararası meşruiyetin şart olduğu söylenerek 27 Ocak 2003 tarihinde açıklanacak olan BM silah denetçilerinin

¹⁶⁶ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁶⁷ “Kötünün iyisini seçtik”, 26 Aralık 2002, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2002/12/26/s1703.html>, (26 Ocak 2010).

¹⁶⁸ “MGK ‘barışçıl çözüm’ dedi.” 27 Aralık 2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=60971>, (20 Ocak 2010).

raporunun beklenmesi gerektiğini söyleyerek adeta ABD'yi köşeye sıkıştırmaya çalışıyordu.¹⁶⁹

Cumhurbaşkanı, Hükümet, TBMM, MGK gibi devletin zirve kurumları söz birliği içerisinde aynı şeyleri terennüm ediyorlardı. “Meşruiyet şart, barışçı çözüm ön plana çıkarılmalı, hiç değilse Türkiye'nin beklentileri karşılanmalı”. Bu net karar içermeyen politikanın birkaç sebebi olduğunu düşünüyoruz. Öncelikle Türkiye, I. Körfez savaşından ve o dönemde ABD'nin verdiği sözleri tutmamasından çok ciddi dersler almıştı. İkinci olarak, Irak'ta savaş sonrası durum çok ciddi şekilde Türkiye'yi endişelendiriyordu. Çünkü Kuzey Irak'taki Kürt grupların ABD ve diğer Batılılar tarafından desteklenen ve belli bir ivme kazanmış ciddi bir devletleşme süreçleri vardı. Bütün bunların yanında Kuzey Irak başlı başına büyük bir problemdi, Kerkük-Musul ve burada yaşayan Türkmenlerin geleceği ve konumları ayrı bir tartışmaydı. Türkiye'nin halkları Müslüman olan, tarihi ve kültürel bağlarının bulunduğu gerek Irak gerekse diğer Arap toplumlarıyla halklar nezdinde bir zihin kırılması yaşamak istemiyordu. Beklide iç siyaset açısından önemli diğer bir neden ise yeni krizden çıkmış ve büyüme trendine girmiş ekonomisi zayıf bir ülkenin yeni savaşla daha da zor duruma düşeceğiydi.¹⁷⁰

27 Aralık 2002 MGK'sının ardından kamuoyuna yansıyanların ardında, açıklanmayan ya da açık bir şekilde dile getirilmeyen farklı bir karar daha vardı. Gerçi, bu durum Başbakan Abdullah Gül'ün açıklamaları içinde saklıydı: “Başbakan, Türkiye'nin kararını etkileyecek faktörleri anlatırken, “Bir de task force kurduk” dedi. Yani, ‘görev gücü.’ Bunda Dışişleri'nin, Genelkurmay'ın ve Hazine'nin üst düzey yetkilileri var ve Türkiye'nin savaşla ilgili politikaları bu komitenin kararları ışığında gelişecek, böylece koordinasyon sağlanacak”¹⁷¹ derken, ABD ile resmen müzakerelere başladığını, ancak Türkiye'nin taleplerine verilen karşılık ve uzlaşma noktaları yazılı metne geçirileceğini anlatmak istiyordu. Böylece ABD'ye duyulan

¹⁶⁹ 27 Aralık 2003 tarihli MGK toplantısı ve o günün yoğun gündemi ile ilgili ayrıntılı olarak bkz. 27 Aralık 2002, **Radikal Gazetesi**.

¹⁷⁰ Bu konuda dönemin Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış: “Özal'ın 11 yıl önceki Körfez savaşı sırasında “1 koyup 3 almak” şeklinde formüle ettiği Türkiye'nin hesabını, yeni döneme şöyle uyarladı: “Bırakın 1 koyup 3 almayı. Biz 4 koyup 2'sini nasıl alırsak diye bakıyoruz.” Ayrıca bkz. “Savaşın zarar faturası 100 milyar ABD doları”, 27 Aralık 2002, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2002/12/27/s1902.html>, (20 Ocak 2010).

¹⁷¹ İsmet Berkan, “Gül: Rüzgâra kapılmıyoruz.” 31 Aralık 2002, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=61268>, (20 Ocak 2002)

derin güvensizlik sebebiyle, ABD'yle temasın **müzakereler** yoluyla yürütülmesi ve sonucun mutlaka Beyaz Saray ya da Kongre onayıyla kağıda dökülmesi gerekiyordu. Bu amaçla Başbakan Abdullah Gül'ün bahsettiği askeri, siyasi ve ekonomik komiteler, üç "Mutabakat Muhtırası" (*Memorandum of Understanding- MOU*)¹⁷² hazırlayacaklardı. Hazırlanan muhtıralar üzerinde anlaşmaya varılmadan ABD'ye onay verilmeyecekti. Ertesi gün 28 Aralık'ta Marc Grossman ve Taylor'la yapılan görüşmelerde, ABD'nin de bu üç komitelik çalışma yöntemini kabul ettiği anlaşıldı.¹⁷³

2002 yılının son bir iki günü kalmışken "Türkiye hem barış olanaklarını zorluyor, hem her an savaş çıkacak gibi hazırlanıyor, hem de en uygun tavrı saptamaya çalışıyordu."¹⁷⁴

2.1.1. Tezkereler Süreci (4 Şubat-20 Mart 2003)

27 Aralık 2002 MGK toplantısının ardından özetle ortaya çıkan sonuçlara baktığımızda; Türkiye, ABD'yi TBMM'nin onayına bağlı olarak "kuzey seçeneğinden" mahrum bırakmayacaktır.¹⁷⁵ Üs, liman ve havaalanları incelemelerine başlanılabilecektir. ABD'nin talep ettiği yüksek miktarda askeri gücün Türkiye'de bulunması ve Türkiye'den Kuzey Irak'a geçişi en azından bu aşamada mümkün olmayacaktır. Ancak uçakların ve özel hareket birliklerinin konuşlanması ve geçişi üzerinde durulabilecektir. Üçlü komitenin mutabakat muhtırası üzerinde çalışmaları başlayacak ve TBMM'ye gönderilecek tezkere öncesi bu muhtıranın imzalanmış olması gerekmektedir.

¹⁷² Türkiye ile ABD arasında 1980 yılında imzalanmış olan "**SEİA-Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması**", Türkiye'deki Amerikan üslerinde yapılacak her türlü faaliyeti kategorik ifadelerle NATO amaçlarıyla sınırlıyor. NATO, ABD'nin Irak'a dönük savaş hazırlıklarını desteklemek amacıyla bir karar alamadığı için, bu üslerin Irak'a dönük olarak kullanılmasında önemli bir hukuki boşluk ortaya çıkıyor. Bu durumda, A) Anayasa'nın 92. maddesi gereğince yabancı asker kabulü için TBMM'den bir karar çıkartılması ve ayrıca; B) bu işbirliğinin esaslarını düzenleyecek bir dizi anlaşmanın yapılması gerekli hale geliyor. On binlerce Amerikan askeri Türkiye'den geçiş yapacağı, üs ve limanlarda çok yoğun bir işbirliği gerçekleştirileceği için ortaya çıkan yüzlerce sorunun önceden çözüme bağlanması, yalnızca hukuki değil, pratik olarak da bir zorunluluk., Sedat Ergin, "Türkiye ile ABD savaş anlaşmasını müzakere ediyor", 04 Şubat 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/04/244307.asp>, (20 Ocak 2010).

¹⁷³ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 121.

¹⁷⁴ İsmet Berkan, **a.y.**

¹⁷⁵ Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 29.

Daha detaylı konularında ele alındığı 27 Aralık MGK'sı ve o günlerde ABD heyetleriyle yapılan görüşmelerde, ABD heyetinin her ne kadar beklentilerini karşılama da Irak operasyonundan kaynaklanacak bir krize karşı ABD'nin sağlayabileceği desteğin, gereksinimlerle uyumlu olması konusunda görüş birliğine varıldığı,¹⁷⁶ ayrıca mutabakat muhtırası görüşmelerine başlandığını görüyoruz.

ABD müzakereler için, resmi müzakerecilerinden Büyükelçi Marisa Lino'yu görevlendirmiş, Türk Dışişleri de uluslar arası hukuk uzmanı Büyükelçi Deniz Bölükbaşı'yı görevlendirmişti. ABD'nin profesyonel anlamda bir müzakereci görevlendirmesi¹⁷⁷ ve müzakere metninin imzalanmasını formalite olarak gören mağrur “sömürge yöneticisi” tavrı, Türk tarafını rahatsız etmiş¹⁷⁸ ve kıran kırana bir pazarlığın yaşanacağını gösteriyordu. Bu durum Türk tarafı açısından bir hayal kırıklığı oldu

ABD'nin Türkiye üzerindeki “zaman” baskısı devletin yönetimini sıkıntıya sokarken, ABD kendisinden talep edilenlerle ilgili ise tereddütlü ve istikrarsız davranıyordu. Öte yandan Türk kamuoyunda savaş karşıtlığı giderek tırmanıyordu. Özellikle muhafazakar tabana dayanan Ak Parti Hükümeti açısından bu sıkıntılı bir durumdu. Bu tabanın bir anlamda görüşlerini özetleyen, entelektüel birikimi ve Zaman Gazetesindeki yazılarıyla ön plana çıkan Ali Bulaç olaya şöyle bakıyordu: “Savaş karşıtı” olmak, “savaşa hayır” demek insan olmağımızın bir görevidir. Irak'a karşı yapılmak istenen savaşı vicdanlarda hiçbir rahatsızlık uyandırmayacak şekilde adil ve meşru olarak görmek mümkün mü? ABD'nin öne sürdüğü iki ana gerekçenin ikisi de vicdanları tatmin edecek düzeyde görünmüyor. Eğer Saddam Hüseyin'in halkına karşı uyguladığı “dikta rejimi” savaş sebebi olacaksa, Irak gibi dünyada daha birçok ülke hâlâ dikta rejimleriyle yönetilmektedir. Yok eğer Saddam Hüseyin'in elinde çevre ülkeleri tehdit edecek boyutlarda “kitle imha silahları” olduğu öne sürülüyorsa, dünyanın üçüncü büyük vurucu gücüne ve Amerika'dan sonra nükleer, biyolojik ve kimyasal silah bakımından ikinci stokuna sahip bulunan İsrail, çok daha dehşet verici boyutlarda Ortadoğu'nun tam göbeğinde durmaktadır.

¹⁷⁶ “Destek mekanizması tamam”, 29 Aralık 2002, <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/12/29/dis/h2.htm>, (28 Ocak 2010).

¹⁷⁷ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 123.

¹⁷⁸ Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 33.

Çin, Hindistan, Güney Afrika, Rusya ve başka ülkelerin de bu türden silahları vardır.”¹⁷⁹

Yaklaşan savaşı, Türkiye açısından, bölgedeki uzun vadeli çıkarları ve krizden çıkmaya çalışan ekonomisi için tehdit olarak değerlendiren Başbakan Abdullah Gül, “Türkiye’nin, ABD’nin Irak konusundaki her talebine “evet” demeyeceğini ve ABD’ye hemen yanıt verilmeyeceğini açıklıyordu. Başbakan Abdullah Gül, Irak konusunda TBMM’nin “gizli oturum yapacağını” ve “Burası bir emirlik ya da krallık değil, ben de emir değilim” diyerek bir anlamda ABD baskısına isyan ediyordu. Irak’ta olası bir savaşa Türkiye’nin duyarsız kalamayacağına dikkat çeken Başbakan Abdullah Gül, herkes gibi Kerkük-Musul’la ilgili Türkiye’nin de senaryoları bulunduğunu ve bölgedeki istikrarın Türkiye’nin çıkarına olduğunu anımsatıyordu. Abdullah Gül, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin’in halkına zulmeden bir diktatör olduğunu nitelerken “Amerika savaş olacak diyor, ama biz barış sürecinin değerlendirilmesini istiyoruz. Barışı sonuna kadar zorlayacağız” diye konuşuyordu.”¹⁸⁰

Başbakan Abdullah Gül’ün bu söylemleri aslında yalnız değildi. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’de başından beri savaşa karşıydı. “Sezer, Irak’taki soruna barışçı bir çözüm bulunabileceğine ve bu konuda diplomatik yolların henüz tüketilmediğine inandıklarını belirterek, “Tüm taraflarca barışa fırsat tanınması gerektiğini” söylüyordu.”¹⁸¹

Barış söylemleri, akabinde eyleme dönüşüyordu. Türkiye uzun bir aradan sonra Irak’la ilişkilerini tekrar büyükelçilik seviyesine çıkarıyor, Osman Paksüt Bağdat’a büyük elçi olarak gönderilirken, Irak’ın yeni atanan Türkiye büyükelçisi Salih El Duleymi’ye ise acilen güven mektubu veriliyordu.”¹⁸²

Başbakan Abdullah Gül ise, Irak krizinin savaşız çözümü için girişimleri başlatıyordu. “Irak konusunun çok önemli olduğunu, bu konuyu “küresel barış” çerçevesinde değerlendirdiklerini ve Türkiye’nin görevinin küresel barışa katkı

¹⁷⁹ Ali Bulaç, “Niçin Savaş?”, 1 Ocak 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/01/01/yazarlar/alibulac.htm>, (20 Ocak 2010).

¹⁸⁰ İbrahim Yıldız’ın haberi, “Türkiye barış için çalışacak”, 31 Aralık 2002, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0212/31/w/c0121.html>, (20 Ocak 2010).

¹⁸¹ “Sezer: Diplomatik yollar tükenmedi” 1 Ocak 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/01/01/dis/h2.htm>, (20 Ocak 2010).

¹⁸² “Irak’la diplomatik ilişkiler büyükelçilik seviyesine çıkarılıyor.” 31 Aralık 2002, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/12/31/dis/h4.htm>, (20 Ocak 2010).

sağlamak olduğunu söylüyordu. Abdullah Gül, bölgede barış ve istikrara önem verdiklerini, sorunun savaşız biçimde sonuçlandırılması için gayret göstereceklerini vurguluyordu.”¹⁸³ Abdullah Gül, barış için aktif diplomasi çabaları çerçevesinde, beş bölge ülkesini (4-6 Ocak tarihlerinde Suriye, Mısır ve Ürdün’ü; 11-12 Ocak’ta Suudi Arabistan ve İran’ı) ziyaret etti. Bu ziyaretler, altı ülkenin üzerinde buluşabileceği ortak noktaları ortaya çıkardı. Bu noktalar özetle; “Irak’ın BM ile tam ve aktif bir işbirliği yapması suretiyle kitle imha silahları yeteneklerinden bütünüyle arındığının saptanıp doğrulanması, bu sayede savaş seçeneğinin önüne geçilmesi. Güvenlik Konseyi’nin Irak’ın silahsızlandırılması sürecinin her aşamasında üzerine düşen rolü oynaması, Irak’ın komşularına yönelik saldırgan politikalarından tümüyle vazgeçtiğini ortaya koyması ve bu ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal birliğinin korunarak iç uyumunun sağlanması”¹⁸⁴ olarak tanımlanan bu çalışma, daha sonra yine Ak parti hükümeti tarafından “Irak’a Komşu Ülkeler Platformu”na dönüştürülecektir.

Özellikle Aralık 2002 ile Ocak 2003 arasında geçen yaklaşık 40-45 günlük yoğun diplomasi sürecinde yaşanan krizin kamuoyu tarafından algılanış şekliyle veya algılandığıyla gerçekte yaşananlar arasında ciddi farklar ve çelişkiler olduğu bir gerçektir. Savaşa karşı olan bir kamuoyu hatta Meclis, Hükümet ve Cumhurbaşkanı var. Ama diğer taraftan ABD ile yoğun işbirliği devam ediyordu. Müzakereler başlamış, ekonomik yardımla ilgili rakamlar netleşmiş, üs ve liman incelemesi için izin verilmiş ve incelemeler fiilen başlamıştır. Kıbrıs ile ilgili Annan Planı üzerinden tartışmalar başlamış ve hatta “Avrupa Birliği dönem başkanı Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, Türkiye’nin AB üyeliğine destek verdiklerini belirterek, Türkiye’nin Müslüman bir ülke olmasının ve kültürünün, AB’ye katılım konusunda engel olmaması gerektiğini”¹⁸⁵ söylüyordu. Bütün bunlar o günün devlet politikasının bıçak sırtı bir dengede, büyük ustalık gerektiren politik kıvraklıkla yürütülmeye çalışıldığının bir göstergesiydi. Etik anlamda uygun olup olmadığı tartışılrsa da idare eden-edilen ikileminde bir Türkiye gerçeği idi.

¹⁸³ “Başbakan’dan barış atağı”, 01 Ocak 2010,

<http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/01/w/c0121.html>, (20 Ocak 2010).

¹⁸⁴ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s. 338.

¹⁸⁵ “Simitis: Türkiye’yi AB içinde görmek istiyoruz.”, 08 Ocak 2002, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/01/08/231795.asp>, (21 Ocak 2010).

10 Ocak 2003 tarihinde Başbakan Abdullah Gül, Ortadoğu gezisinde bölge ülkeleriyle barışın tesisi için görüşmeler yaparken, Dış ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen kalabalık bir iş adamı heyetiyle Irak'a gidiyor, aynı zamanda son bir ümit olarak Başbakan'ın Saddam Hüseyin'e mektubunu götürüyordu.¹⁸⁶ Diğer taraftan ABD Büyükelçisi Robert Pearson Ankara Sanayi Odası'nda (ASO) ABD ile İş Olanakları Seminerinde "Türkiye'nin Irak'ta oyun kurucu olmasını istiyoruz"¹⁸⁷ diyordu. Diğer taraftan KDP lideri Mesut Barzani ise Ankara'daydı. Bir anlamda Türkiye'nin endişeleri ve özellikle KDP ve kendisi ile ilgili olumsuz bakış açısını gidermek için "yönlendirme" bir ziyaret olduğunu düşündüğümüz görüşmelerde bulunuyordu. Barzani: "ilişkilerde işbirliği ve şeffaflık esaslarına uygun hareket edileceğini, daha önce Türkiye ve Türk Ordusu hakkında yaptığı açıklamaların çarpıtıldığını, ilişkilerin eski düzeyine dönmesi gerektiğini, halen Kuzey Irak'ta bulunan Türk Askerinin yerinde kalmasında bir sakınca görmediklerini belirtiyordu. Ayrıca; Türkiye'ye yönelik bölgede her türlü tehdide göz yummayacaklarını söyleyerek, bağımsızlık düşüncelerinin olmadığını vurguluyordu. Türkmenler bizim kardeşimizdir diyen Barzani Kerkük'ün Irak ile ortak yönetimin bir sembolü haline getirilebileceğini savunuyordu."¹⁸⁸

ABD, Türkiye'nin kamuoyuna yansıyan barış yanlısı tutumuna tepki göstermeye başlamıştı. Colin Powell Washington Post'a yaptığı açıklamada "Türkiye'nin, ABD'nin taleplerini henüz cevaplamadığını söylüyordu. Haberde, bunun George W. Bush yönetimini 'savaşı ertelemek veya daha fazla askeri kayıp anlamına gelen kuzey cephesinden vazgeçmek' arasında zor bir seçimle karşı karşıya bıraktığı, "Türkler, henüz hiçbir şeye hayır dememiş olmakla, bütün tekliflerimize

¹⁸⁶ Kürsad Tüzmen, Irak'a her 6 ayda bir yapılan, BM'nin Gıda için Petrol (*Oil for Food*) programı çerçevesindeki ihaleler için gidiyordu. Irak'ta ticaret devlet tekelinde olduğu için ilgilenen her devlet bakanını da gönderiyordu. Dışişleri, bu rutin ve teknik düzeydeki görüşmenin, Saddam'a mektup ulaştırabilmek için uygun bir fırsat olduğu önerisiyle Abdullah Gül kabul etmiş ve mektubu Kürşat Tüzmen götürmüştür. Tüzmen, 12 Ocak'ta Saddam Hüseyin ile görüşmüş, ve "BM ile iş birliği yapın" içerikli mektubu verdikten sonra, Saddamın "Biz yanlış bişey yapmıyoruz siz gidin ABD'yi ikna edin" tavrı ile karşılaşmış ve 300 milyon dolarlık iş bağlantılarıyla dönmüştür., Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 131-132.

¹⁸⁷ Çiğdem Toker, "Savaş bilançosu tartışması", 11 Ocak 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/01/11/233243.asp>, (21 Ocak 2010).

¹⁸⁸ Salih Boztaş, "Ankara, Barzani ile işbirliği ve şeffaflık konusunda anlaştı", 10 Ocak 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/01/10/dis/h5.htm>, 21 Ocak 2010).

açık bir tutum sergiliyor” diyen Powell, Türkiye’nin ABD için Kuzeyden cephe açma konusunda kilit noktada olduğunu” vurguluyordu¹⁸⁹.

Bütün bu baş döndüren karmaşada, Türkiye’nin kıran kırana verdiği pazarlık sürecide devam ediyordu. Varılan prensip anlaşma ve görüşmeleri neticesinde 10 Ocak 2003 tarihinde “Başbakan Gül, ABD’nin üslerde keşif incelemesine izin verdiğini açıklıyordu. 150 ABD’li uzman ve Türk askeri görevlilerinin birlikte yürüteceği **üslerde keşif incelemesi kararını** imzaladığını, 10 gün süre ile (13 Ocak’tan itibaren) Diyarbakır, Malatya, Batman, Muş, Çorlu, İncirlik, Konya, Afyon ve Sabiha Gökçen havaalanı ile Mersin ve İskenderun limanlarında inceleme yapılacağını”¹⁹⁰ açıklıyordu. Başbakan Abdullah Gül’ün Ortadoğu gezisinin ortasında böyle bir kararı imzalamasının çelişkisi basında da yer bulmuştu. Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Mustafa Balbay: “Başbakan Abdullah Gül’ün ‘*barışçıl çözüm*’ çerçevesinde bölge ülkelerine yaptığı gezi elbette önemli. Verilen mesajlar göstermelik dahi olsa, Türkiye’nin barış için gerekeni yapmaya çalışan ülke kimliğini korumasına yardımcı olacak nitelikte. Ancak Gül’ün, iki gezi arasında ABD’li 150 uzmanın üslerde inceleme yapmak üzere Türkiye’ye gelişine ilişkin anlaşmayı imzalaması, gezinin samimiyetine gölge düşürdü”¹⁹¹ diyordu.

28 Aralık 2002 tarihinde “ABD’ye sizi Kuzey seçeneğinden (kuzeyden cephe açılması) mahrum bırakmayacağız” derken 80-90 bin kişilik büyük bir kara gücünün kabulünün mümkün olmayacağını ancak hava desteği ve özel hareket birliklerinin konuşlanmasına ve geçişine izin verileceği konuşulmuştu. ABD bu cevaba tatmin olmamakla beraber hâlâ bu kapının aralanabileceği umuduyla baskısını sürdürüyordu. Mutabakata varılan yardım paketinin içeriğinin “tam iş birliği” ve ABD kara gücünün kabul edilmesine bağlı olduğu vurgulanıyordu. 10 Ocak 2003 tarihinde Büyükelçi Robert Pearson ile Başbakan Abdullah Gül’ün görüşmesinde Robert Pearson, bu konu üzerinde ısrarla durmuş ve en sonunda kara gücünde Türk tarafını tatmin edecek şekilde bir düzenleme yapılabileceğini, bunun da askeri

¹⁸⁹ Michael Dobbs, “Allies Slow U.S. War Plans; British and French Urge Time for Inspectors; Turkey Delays on Troops”, 11 Jan. 2003, **The Washington Post**, A.01, Text Word Count. 1185.

¹⁹⁰ “150 ABD’li uzman üsleri inceleyecek”, 11 Ocak 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Ocak/11/p5.html>, (22 Ocak 2010).

¹⁹¹ Mustafa Balbay, “Çığ çığlıkla yok edilir mi?”, 14 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/14/w/c0110.html>, (21 Ocak 2010).

yetkililerce ele alınıp sonuçlandırılmasının mümkün olduğunu söylemişti.¹⁹² İşte bu düzenlemelerin yapılması görüşmeleri için ABD Genelkurmay Başkanı Dick Myres 19 Ocak 2003 tarihinde Ankara'ya geliyordu.

Dick Myres'in Ankara ziyareti öncesi Başbakan Abdullah Gül ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, köşke, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'le görüşmeye çıkıyorlardı. Milliyet yazarlarından Derya Sazak'ın değerlendirmesiyle: "Cumhurbaşkanı Sezer'in başkanlığında yapılan zirveden de ABD'ye 'sınırlı destek' çıktı. Tacan İldem, uluslararası yasallık sağlansa bile Türkiye'nin katkısının 'sınırlı kalacağını' açıkladı. Ankara, Washington'a 'kuzey cephesini unut' mesajı veriyor. Bu durumda 80 bin Amerikan askerini Türkiye'de konuşlandırma izni ve TBMM'den 'savaş kararı' çıkmaz. ABD Genelkurmay Başkanı'nın ziyareti öncesinde Çankaya'dan çıkan 'siyasi direktif', AKP'li 'Amerikan politikalarının sonu demektir.'¹⁹³ diyordu.

20 Ocak 2003 tarihinde ABD Genelkurmay Başkanı Dick Myers, Türk Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ve Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül ile bahsettiğimiz kuzey seçeneğindeki kara ve hava gücünün ayrıntılarını görüşüyordu. Yapılan görüşmelerde: "Myers'e, ABD'nin Irak'la ilgili istemlerinin azaltılması gerektiği mesajı verildi. ABD istemlerinin tamamının karşılanamayacağı belirtilen görüşmelerde, bunun Türkiye için bazı noktalarda sıkıntı yaratabileceği dile getirildi. Görüşmede, Irak'a yönelik harekâtın uluslararası yasallığı konusu da gündeme geldi. Değerlendirmelerin sonucunda, uluslararası yasallık sorununun aşılması amacıyla NATO'dan karar çıkarılması için Türkiye ve ABD'nin birlikte çalışması yönünde ilke kararı alındı.¹⁹⁴ Ayrıca Myers'e Türkiye'nin endişeleri ve stratejik önemi konusunda bir takım ikna çalışmalarının da yapıldığını anlıyoruz.

Dick Myres'in ziyaretinden sonra Türk yetkililer konuşlandırılacak veya geçiş yapacak asker sayısındaki tutumları yumuşamış Ocak 2003 sonuna gelindiğinde, varılan askeri mutabakat metninde yer alan rakamlar şu hale gelmiştir: Türk askerleri: kuzey Irak'a girecek 31 000, Türk-Irak sınır bölgesinde lojistik destek

¹⁹² Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁹³ Derya Sazak, "AKP'li savaş senaryosu", 18 Ocak 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/18/yazar/sazak.html>, (23 Ocak 2010).

¹⁹⁴ "Askeri yığınak barış içinmiş", 21 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/21/w/c0812.html>, (23 Ocak 2010).

ve ihtiyat olarak kalacak 31 000 olmak üzere toplam 62 000. ABD askerleri: Kuzey Irak'a geçecek 23 778, Türkiye'de kalacak 37 742 olmak üzere toplam 61 520. Böylece Türk ve Amerikan kara gücü dengelenmiş oluyordu.¹⁹⁵ Ayrıca Türk askerinin hangi hatta konuşlanacağı ile ilgili sınırlar da netleştirilmiş ve mutabakat metnine girmişti.

Mutabakat metni müzakereleri adım adım ilerlerken 23 Ocak 2003 tarihinde İstanbul bir dizi barış programlarına ev sahipliği yapıyordu. Bu durum kamuoyuna adeta "Barış başkenti İstanbul"¹⁹⁶ şeklinde yansımıştı. Dünyanın çeşitli ülkelerinden barışseverler, sanatçılar, akademisyenler çeşitli barış etkinlikleri yaparken Çırağan Sarayında Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve İran Dışişleri Bakanları Irak zirvesi yapıyordu. Başbakan Abdullah Gül'ün: "Irak'a bir mesaj iletmek, Irak'ın BM kararlarına uymasını talep etmek ve tüm dünyaya da bizim; Irak sorununa, güce başvurmadan barışçıl bir çözüm bulma amacını gütmek"¹⁹⁷ olarak özetlediği toplantı; dünya kamuoyunda geniş yankı bulmasına rağmen, bir anlamda ülkelerin kendi bölgelerine ve kamuoylarına "barıştan yanayız" mesajı vermek için bir araya gelmiş "zoraki uzlaşma" niteliğindedir.¹⁹⁸ Türkiye açısından söylenen sebepler temel olmakla birlikte fevkalade bir denge politikası güdüyordu. Her şeye rağmen "bölgesel girişim fikri yerinde idi ve bölge ülkelerini bir araya getirmesi açısından yararlı olmuştur. Ama bunun Saddam Hüseyin'i ve bir o kadar da - savaş için adeta geri saymaya başlayan - Bush'u inadından vazgeçireceği çok kuşkuludur."¹⁹⁹

Türkiye bu barış girişimleriyle, devam eden Türk-ABD müzakerelerinde elini güçlendirirken, Müslüman dünyaya Türkiye'nin, ABD'nin savaşına karşı olduğu anlayışı veriliyordu. Savaşa karşı olan Avrupa Birliği'nin iki güçlü ülkesi Almanya ve Fransa'nın yanında yer alarak AB ile hassas bir frekans yakalıyordu. Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer Çırağan Sarayında yaptığı aynı gün basın toplantısında "Gül'ü barış adına düzenlediği bu 'mükemmel girişim için kutlayan' Fischer, ayrıca -

¹⁹⁵ Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁹⁶ "Barış başkenti İstanbul", 24 Ocak 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/01/24/239235.asp>, (24 Ocak 2010).

¹⁹⁷ Hürriyet Gazetesi, **a.y.**

¹⁹⁸ Bkz. Özgür Ulusoy, Bilge Eser'in haberi, "İstanbul'da zoraki uzlaşma", 24 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/24/w/c1109.html>, (24 Ocak 2010).

¹⁹⁹ Sami Kohen, "İstanbul çağrısını dinlerler mi?", 25 Ocak 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/25/yazar/kohen.html>, (30 Ocak 2010).

pek alışılmadık bir üslupla- ‘şükranlarını belirtirken’ en büyük endişelerinin ‘terör tehdidi’, ‘bölge istikrarı’ ve ‘masum Irak halkının can güvenliği’ olduğunu²⁰⁰ söylüyordu. Fischer’in “masum Irak halkının can güvenliği” endişesindeki samimiyetini bilmiyoruz ama Almanya ve Fransa’nın²⁰¹ ABD’nin Irak’a tek taraflı, uluslar arası meşruiyeti olmayan saldırısına karşı oldukları çok netti. O günlerde New York Times Gazetesi üzerinden yapılan tartışmalarda ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld “Yeni NATO üyesi olan ABD yanlısı Polonya dâhil yedi Doğu Avrupa ülkesine atıfla “NATO Avrupa’sının merkezi Doğu Avrupa’ya kayıyor” diyen Rumsfeld, “Almanya bir sorun. Fransa bir sorun. Ama diğer ülkelerin muazzam sayısını göz önüne alırsanız, onlar Fransa ile Almanya’nın değil, ABD’nin yanında” diyerek, Fransa ve Almanya’yı “Eski kafalılık”²⁰² ile suçluyordu.

Tarihler 27 Ocak 2003’ü gösterdiğinde BM Silah Denetçileri komisyonu (UNMOVIC) raporunu açıklıyordu. UNMOVIC ile IEAE başkanları Hans Blix ve Muhammed el-Baradey, Irak’ın sergilediği işbirliğine dair eleştiri yüklü bir konuşma yaparken, cevaplanmamış pek çok soru olduğunu vurguluyorlardı. Ancak şimdiye dek yasaklı silah bulamadıklarını belirten iki yetkili, Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olmadığına dair kesin kanıtlar sunması ve daha etkin işbirliği yapması gerektiğini vurgulayarak, denetim sürecinin devamını talep ediyordu. UNMOVIC Başkanı Hans Blix: “UNMOVIC olarak Irak’ta kitle imha silahı olmadığını varsayıyoruz, ancak Irak’ın bunu kanıtlaması gerek. Ya bize daha fazla bilgi vermeli ya da silahları imha ettiğine dair kanıt sunmalı”²⁰³ diyordu. BM Silah Denetçilerinin raporu ABD açısından tatmin edici nitelikteydi, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell konuyla ilgili düzenlediği basın toplantısında: “Irak’ın silah denetçileriyle etkin işbirliği yapmadığını, silah denetim sürecinin sonsuza kadar sürmesine izin veremeyeceklerini, Irak’ın, terör örgütü El Kaide ile bağlantısı olduğuna inandığını,

²⁰⁰ Nilgün Cerrahoğlu’nun haberi, “Fischer zirveden memnun kaldı”, 24 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/24/w/c0813.html>, (24 Ocak 2010).

²⁰¹ Bkz. Mustafa Balbay, “İngiltere-ABD İkiplerine Almanya-Fransa Bloku...”, 25 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/25/w/c0115.html>, (25 Ocak 2010).

²⁰² “Müttefikler kapıştı”, 24 Ocak 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=63944>, (24 Ocak 2010).

²⁰³ “BM: Irak tatmin etmedi”, 28 Ocak 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=64358>, (25 Ocak 2010).

BM Güvenlik Konseyi'nin, 1441 sayılı kararın arkasında durması ve uluslararası toplumun, yükümlülüklerini yerine getirmeyen Irak'a açık bir mesaj göndermesi gerektiğini söylüyordu.²⁰⁴ BM raporu ne "Irak'ta silah yok", beklentisi içinde olanları ne de "Silah var, vurulabilir" sonucunu bekleyenleri tatmin etmemişti.²⁰⁵

Uzun zamandır BM raporunun açıklanmasını bekleyen Türkiye artık bir karar verme aşamasına gelmişti. Bunun için en uygun yer 31 Ocak 2003 tarihinde yapılacak olan MGK toplantısı idi. MGK toplantısı sonrasında yapılan açıklamada, Anayasa'nın 92. maddesinde öngörüldüğü gibi Meclis kararı alınması gerektiği vurgulanmıştı. MGK; Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korumak üzere gerekli görülecek askeri önlemlere işlerlik kazandırılması amacıyla hükümete, Meclis kararı almasını tavsiye ediyordu. Bu ifadenin anlamı: "Yurt dışına asker göndermek ve yabancı asker bulundurmamak" için Meclis'in, hükümete yetki vermesiydi.²⁰⁶ "Türkiye barışçı bir çözümü yeğlemekle birlikte, askeri bir operasyon kaçınılmaz olduğu takdirde ulusal çıkarlarını koruyacak önlemler almaktan da geri kalmayacaktır" diyen MGK, "olası bir Irak savaşına karşı "ulusal çıkarlarımızın korunabilmesi için" hükümete 'Meclis'ten savaş yetki kararı' alması tavsiyesinde²⁰⁷ bulunuyordu. Artık bu aşamadan sonra sürecin bütün sorumluluğu siyasi iradenin elindeydi.

Türkiye son bir uyarı yapmak amacıyla 3 Şubat 2003 tarihinde Irak'ın iki numarası Taha Yasin Ramazan ve Irak Dışişleri Bakanı Naci Sabri'yi özel bir uçakla Badat'tan aldırarak Ankara'da bir görüşme yapmıştır. Görüşmede ABD'nin vurmakta kararlı olduğunu, ama bunun için hâlâ dönüş olabileceği gibi mesajlar verilmişti. Başbakan Abdullah Gül, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Müsteşar Uğur Ziyal'ın katıldığı toplantı her zamanki gibi netice vermemiş Iraklı yetkililer İşgale izin vermeyeceklerini ve ABD'ye karşı direneceklerini ifade etmişlerdi.²⁰⁸

31 Ocak 2003 tarihinde yapılan MGK toplantısında bütün sorumluluğun siyasi iradede olduğu beyanından sonra, sürecin karara bağlanması 4 Şubat 2003 tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu Toplantısında gerçekleşti. Toplantı sonrası

²⁰⁴ "Powell: Irak 1441'e uymadı", 27 Ocak 2003, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/01/27/240526.asp>, (28 Ocak 2010).

²⁰⁵ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 141.

²⁰⁶ Fikret Bila, "Kritik kararlar", 1 Şubat 2003, <http://www.milliyet.com.tr/2003/02/01/yazar/bila.html>, (28 Ocak 2010).

²⁰⁷ Hale Gönültaş ve Diğ. Haberi, "Savaş kararı tavsiyesi", 1 Şubat 2003, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2003/02/01/s2006.html>, (28 Ocak 2010).

²⁰⁸ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 143-144.

Başbakan Abdullah Gül: “Barışçı yolların tükendiğini ve artık yapılabilecek başka bir şey kalmadığını belirterek “Stratejik ortağımız ABD ile beraber hareket etmemiz gerektiğine inanıyoruz diyor ve yarın TBMM gündemine gelecek olan tezkerenin ABD’nin üsleri modernizasyonu için 3 aylık bir süreci kapsadığını fakat iki tezkerenin birleştirilmesi ihtimalinin henüz kesinlik kazanmadığını kaydediyordu.”²⁰⁹

Irak harekâtı öncesi, ABD birliklerinin kullanacağı üs tesis ve havaalanı inşa ve modernizasyon çalışmalarının yapılması gerekiyordu. Ancak, 13 Ocak 2003 tarihinde hazırlanan taslak mutabakat metninde, gerek bu teknik çalışmaları yapacak grubun gerekse muharip güçlerin gelişi ve durumları tek bir metinde ve bir arada ele alınıyordu. Üs ve tesislerdeki hazırlık çalışmalarının bir an önce başlayabilmesi için bu konunun Irak harekâtına ilişkin diğer karmaşık konulardan ayrılmasına karar verilmişti.²¹⁰ Sadece üs ve tesislerde onarım ve tadilat işlerinin yapılmasına ve bununla ilgili teknik personelin 3 ay süreyle Türkiye’ye gelmesine, 4 Şubat’ta Bakanlar Kurulunda karar verilerek “İlk tezkere” metni meclise sunulmak üzere netleştirilmişti.

Tezkerenin bir bütün halinde hazırlanmaması her ne kadar ABD’nin tepkisine yol açsa da bu hükümet açısından bir takım avantajlar sağlıyordu. Meclis Anayasa’nın ilgili maddelerince kendisinde olan yetkileri belli bir süreliğine hükümete devretmiş oluyordu. O andan itibaren bütün sorumluluk hükümetin takdirindeydi. Bu ise kamuoyuna karşı ciddi bir siyasi sorumluluk yüklenilmesini doğuruyordu. İkincisi ise, devam etmekte olan mutabakat muhtırası görüşmelerindeki tikanlıklardı. ABD’liler sanki Iraklı muhalif grupların sözcüleri gibi davranıyorlardı ve Türkiye’nin hassas talepleriyle ilgili ciddi engeller çıkarıyorlardı.²¹¹ Bu tür problem ve endişeler tezkerenin ikiye bölünmesinde etkili olmuştur. Hükümet böylece hem süre kazanmış oluyor hem de ABD ile yapılan pazarlıklarda ilk aşamada meclisten aldığı yetkiyle bir anlamda güç kazanmış oluyordu.

6 Şubat 2003 tarihinde TBMM’de oylanacak tezkere öncesi Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan Grup toplantısında: “Türkiye’nin vazgeçilmez

²⁰⁹ “Gül: Günah bizden gitti.”, 05 Şubat 2003, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/05/244647.asp>, (28 Ocak 2010).

²¹⁰ Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 34.

²¹¹ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 148.

önceliği, bir müdahale sonrası Irak'ın, daha özel olarak Kuzey Irak'ın alacağı şekilde doğrudan ilgilenmektir. Türkiye, mutlaka bu sürecin karar mekanizması içinde etkili bir biçimde yer almalıdır. Harekâtın başında denklem dışı kalınırsa, harekâtın sonunda gelişmeleri yönlendirecek konumda olmak mümkün olmayabilir.²¹² diyerek bir anlamda grup desteğini sağlamaya çalışıyordu.

6 Şubat 2003 tarihinde Saat:15.00'de toplanan TBMM, Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile altyapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla ABD'ye mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, bununla ilgili gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından yapılmasına izin verdi.²¹³ Meclis tezkereyi 193 ret oyuna karşı 308 oyla kabul etmişti. Muhalefet Partisi CHP oylamaya ret oyu verirken, iktidar partisi 53 fire vermişti.²¹⁴ Karar ABD tarafından memnuniyetle karşılanırken, Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada: “Türkiye güçlü bir dost ve sağlam bir NATO müttefikidir” deniyordu.²¹⁵ Irak'ın Ankara Büyükelçisi Talib Abid Salih ise yaptığı basın toplantısında: “ABD'ye ne gibi yardımda bulunulursa bulunulsun, bu savaşa girmek anlamına gelir. Bu ülkeler, eğer yardım ederlerse, ileride büyük suç işlediklerini ve stratejik bir hata yaptıklarını anlayacaklar”²¹⁶ diyordu.

İlk tezkerenin kabulü ile Türkiye ABD karşısında gerçekten elini güçlendirmiş aynı gün ABD'li yetkililerle ekonomik yardım paketiyle ilgili görüşmeler yapılmış, öte yandan Kuzey Irak'taki muhalif grupların temsilcileriyle yine Ankara'da toplantılar yapılmıştı. Diğer taraftan, “TBMM'nin öncü birliklerin gelmesine izin vererek, ana muharip birliklerinin gelmesini de onaylayacağı yönünde haklı ümit ve beklentiler yaratmıştır.”²¹⁷ Bu durum, 1 Mart Tezkeresi öncesi, bu ara süreçte devam eden mutabakat müzakerelerinde, ABD heyetinin daha rahat hareket

²¹² Ali Ekeyılmaz'ın Haberi, “Erdoğan ‘mecburen’ savaşa destek istedi”, 05 Şubat 2003, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2003/02/05/s2110.html>, (28 Ocak 2010).

²¹³ “Hükümete yetki”, 6 Şubat 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/06/245126.asp>, (28 Ocak 2010).

²¹⁴ Yurdagül Şimşek-Zihni Erdem'in Haberi, “Meclis milletten kaçtı”, 07 Şubat 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=65423>, (30 Ocak 2010).

²¹⁵ **Radikal Gazetesi**, **a.y.**

²¹⁶ “Irak Büyükelçisinden uyarı”, 06 Şubat 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/06/245131.asp>, (28 Ocak 2003)

²¹⁷ Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 36.

etmesini sağlamış ve müzakere sürecinde bir takım fikir ayrılıklarının yaşanmasına sebep olmuştur. Genel itibariyle üzerinde yoğun tartışmaların yaşandığı konular: “ Türk birliklerinin Kuzey Irak’a girmesi, görev alanı, komuta düzenlemeleri, çatışmaya gireceği durumlar ve görev alanının dışında Kerkük ve Musul’a hareket yapmasının esasları. Kuzey Irak, Musul ve Kerkük’te muhalif gruplar arasında silahlı çatışmanın önlenmesi ve Türkmenlerin güvenliği. Askeri hareket kapsamındaki faaliyetlerde (hava ve kara harekâtı, istihbarat) ise, Türkiye’nin konumu, bilgi ve söz sahibi olması. ABD birliklerinin hukuki statüsü ve Türk yasalarının üstünlüğü meselesi ile Türkiye’nin sağlayacağı lojistik desteğin esaslarıydı.”²¹⁸ Askeri, siyasi ve hukuki başlıklarla beraber ekonomik konularda da sıkıntılar vardı. Üst üste yığılan ve tıkanan bu süreçte Hükümet, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, Hazineyi sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan ve beraberlerinde bulunan sivil-asker teknokratlarla 14 Şubat 2003 tarihinde bu durumu bizzat görüşmek için Başkan George W. Bush’la görüşmeye kara verildi.²¹⁹ Türk heyetinin 14-15 Şubat 2003 tarihinde Amerika’da sürdürdükleri ekonomik paket ile ilgili görüşmeler Türk tarafı açısından tatmin edici olmamakla birlikte somut rakamlar ortaya çıkmıştı. Daha önce basında çok değişik rakamlar telaffuz edilmiş olsa da Türk tarafının yaklaşık 25 milyar dolar gibi bir talebi söz konusuydu. Bu miktar Amerikalılar tarafından fazla bulunmuştu.²²⁰ ABD’nin üzerinde ısrar ettiği paket ise : “Türkiye’nin operasyonda göreceği zararların tazmin edilmesi için 6 milyar dolarlık kredi ve hibe desteği verilmesini öngörüyordu. Pakette, Türkiye’nin ABD Hazinesi garantisıyla tahvil ihraç etmesi, nitelikli sanayi bölgelerinde uzlaşma sağlanması, Türkiye’nin Irak’ın yeniden imarında söz sahibi olması, IMF ve Dünya Bankası kredilerinin ödenmesinde esneklik sağlanması, askeri kredi borçlarının silinmesi ve ABD’nin Denizaşırı Özel Yatırım Şirketi’nin Türkiye’ye desteğinin artması seçenekleri de yer aldı.”²²¹

TBMM’de kabul edilen 6 Şubat Tezkeresine binaen, ABD’li asker-sivil personel ve teknik ekipmanlar Türkiye’ye gelerek birçok yerde göreve başlamışlardı.

²¹⁸ Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 39.

²¹⁹ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 152.

²²⁰ “Yazılı taahhüt istedik”, 16 Şubat 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Subat/16/politika.html>, (1 Şubat 2010).

²²¹ Hacer Boyacıoğlu’nun Haberi, “Türkiye istediğini alamadı”, 16 Şubat 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0302/16/w/c1104.html>, (1 Şubat 2003).

ABD ise sürekli Körfeze ve Akdeniz'e asker yığınağı yapıyordu. Diğer taraftan Türk Silahlı Kuvvetleri de olası Irak harekâtı ile ilgili sınır bölgesinde konuşlanmaya başlamıştı. Ayrıca, 17 Şubat'ta Habur Sınır kapısında Kuzey Iraklı gruplarla bir toplantı yapılıyordu. Toplantıda Türk Askerinin Kuzey Irak'a geçişinin engellenmemesi vurgulanıyordu.²²² Çünkü daha önce bu gruplar bu konuda aksi beyanlarda bulunmuşlardı. Burada tek sorun bir anlamda harekate vize verecek olan yabancı muharip güçlerin geçişi ve konuşlanması ile ilgili tezkerenin henüz ortada olmayıştıydı. Türkiye bu konuda yavaş hareket ediyordu çünkü mutabakat muhtırası müzakerelerinde çeşitli anlaşmazlıklar devam ediyor ve muhtıra henüz imzalanmamıştı. ABD'nin ise Türkiye üzerinde hemen hemen her gün farklı kanallardan "kararınız hızlı verin" baskısı artıyordu. Başbakan Abdullah Gül, "Başbakanlıktaki son zirvede "bazı görüşlerimizle kaygılarımızın" saptandığını, "bu noktalarda mutabakata varılmadan TBMM'yi ikna etmenin zor olacağını",²²³ söylüyordu. ABD, Büyükelçisi Robert Pearson aracılığıyla Ankara'ya "Türk askerine Türk komutanı kabul ettik, taahhütleri de yazılı vereceğiz" mesajı gönderiyor ardından da, "fazla zaman kalmadı" diye uyarıyordu. Bu arada ABD Dışişleri Bakanı Powell Başbakan Abdullah Gül'ü telefonla arayıp, Türkiye'nin Irak sorununa ilişkin olarak ABD'ye ilettiği taleplerin ele alındığı²²⁴ mesajını veriyordu.

Şubat 2003 tarihinin son haftasına gelindiğinde Türkiye-ABD arasında "mutabakat krizi" iyice tırmanmıştı. Henüz Başbakan olmamış ama Hükümetteki partinin genel başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan katıldığı bir televizyon programında bu konuyu çok net bir şekilde ifade ediyordu. Recep Tayyip Erdoğan, Ali Kırca'nın sunduğu Siyaset Meydanı programında Irak'la ilgili gelişmeleri değerlendirirken, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Robert Pearson'ın "Erdoğan işi zora sokuyor. Yazılı belgeye gerek yok. Bush'un sözü taahhüttür." yönündeki sözlerini kabul etmiyor ve Recep Tayyip Erdoğan: "Pearson bu işi bilmiyor. Uluslararası siyasette sözle nasıl hareket edersiniz? En basit ticarete bile işi akde döküyorsunuz. ABD'de en üst düzeyde kimler imza atacaksa onların imza atması lazım." diyerek

²²² "Türk askerini engellemeyin", 18 Şubat 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0302/18/w/c0115.html>, (1 Şubat 2010).

²²³ Cüneyt Arcayürek, "Elle gelen düğün bayram", 18 Şubat 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0302/18/w/c0107.html>, (1 Şubat 2010).

²²⁴ "ABD yazılı taahhüt verecek", 19 Şubat 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/19/250623.asp>, (1 Ocak 2010).

tepki gösteriyordu. Recep Tayyip Erdoğan, ABD'nin sözünde durmamasıyla ilgili olarak, "Başbakan Ecevit'in de ABD'ye gittiği zaman bazı ekonomik konularda söz verildiği; ama mesafe alınmadığı" örneğini veriyordu.²²⁵ Karşılıklı inatlaşmanın ötesinde Türkiye sona gelindiğini çok iyi biliyordu. Ne yaparsa yapsın ABD harekâta başlayacaktı. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Körfez'deki askeri yığının Irak'ı işgal için yeterli güce ulaştığını söylerken, "Şu anda Başkan George W. Bush, saldırı kararını verdiği anda Savunma Bakanlığı bunu yapacak strateji ve imkâna sahip" diyordu. Rumsfeld, "Türkiyesiz seçenek" konusunda da hazırlıklı olduklarını öne sürüyordu.²²⁶ Türkiye ise bu süreçte hem siyasi hem insani sorumlulukların ağırlığını tartmaktaydı.

Artan kamuoyu baskısı siyasi iktidarı ciddi manada endişelendiriyordu. Seçim bölgelerinden gelen milletvekillerinin "Sokağa çıkamayacak hale geldik" şeklinde hükümete ilettikleri sitemler de ABD'ye verilecek yanıt ekseninde dikkate alınıyordu.²²⁷ Diğer bir endişe savaş sonrası ABD'nin sözünde durmayıp Türkiye'nin "Kırmızı Çizgi"lerine yapılacak müdahaleydi. Hem bunun örnekleri rahatsız edici boyutta ortaya çıkmaya başlamıştı. KDP Lideri Barzani'nin Türkmen Cephesi üzerinde baskıları artırmaya başlaması, Türkmenleri sindirmeye yönelik hareketleri²²⁸ Türkiye'yi endişelendiriyordu. Bütün bu sıkıntılar ve endişeler devam ederken mutabakat muhtırası görüşmeleri de kesintiye uğramıştı.

Kuzey cephesi için salı günü (26 Şubat) Meclis'ten karar çıkmasını isteyen Washington, rest çekip kalktığı görüşme masasına 22 Şubat 2003 tarihinde yine oturdu. Yapılan görüşmelerde, bu sefer Türk tarafının istekleri konusunda mesafe kat ediliyordu. Gazetecilerin Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış'a 'Anlaşma oldu mu? Sorusu üzerine: "Hayır, Son nokta konulmadı ama anlaşmaya çok yaklaşıldı"²²⁹ cevabını veriyordu.

²²⁵ Emine Dolmacı, "Yazılı taahhüt verilmedikçe tezkere zor", 21 Şubat 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/02/21/dis/h13.htm>, (1 Ocak 2010).

²²⁶ Reuters Kaynaklı haber, "Rumsfeld: Hazırlıklar tamam", 22 Şubat 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=66878>, (1 Ocak 2010).

²²⁷ "Sokağa çıkamayacak hale geldik", 21 Şubat 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/02/21/son/sontur13.html>, (2 Şubat 2010).

²²⁸ Fikret Bila, "Ankara Barzani'den rahatsız...", 21 Şubat 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/02/21/yazar/bila.html>, (2 Şubat 2010).

²²⁹ Deniz Zeyrek'in Haberi, "Ankara'nın dediği oluyor", 23 Şubat 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=66982>, (3 Şubat 2010).

24 Şubat 2003 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu tezkereyi imzaya açmıştı. Bakanlar kurulu, uzun ve tartışmalı bir toplantının ardından “kararı meclisin iradesine” bırakan bir yaklaşımla 62.000 yabancı askerinin 6 ay süreyle Türkiye’de konuşlanması veya Türkiye’den geçişine izin veren tezkereyi ittifakla imzalayarak meclise gönderiyordu.²³⁰ Ancak endişe ve şüpheler izale edilmiş değildi. Tezkere Bakanlar Kurulunda imzalanmıştı ama henüz TBMM’ye gönderilmemişti. Dışişleri bakanı yaşar yakış “mutabakat muhtırasının henüz sona erip imzalanmadığını müzakereler imzalanmazsa meclise gönderilmeyeceğini²³¹ ifade ediyordu. Hükümet adım adım stratejik plan uyguluyordu. Stratejik hedef ise; “Türkiye’nin ulusal çıkarlarını, bölgenin geleceğini, dünyada kurulmaya çalışıldığına dair altı sık sık çizilen ‘yeni dünya düzen’inin nasıl olacağını, nasıl olması gerektiğini”²³² bu durumda Türkiye’nin rolünün ne olduğu ve olması gerektiği ile birlikte bütün bunların, ABD tarafından yazılı bir şekilde taahhüt altına alınmasını sağlamaktır. Buradaki plan; tezkerenin Bakanlar Kurulunda imzalanmasıyla bir anlamda ABD’ye “yanınızdayız, bunun mücadelesini veriyoruz” denilirken, tezkerenin Meclis’e gönderilmeyişi ise bir anlamda muhtıra müzakerelerinde Türkiye’nin elini güçlendiriyordu. Hükümet, diğer taraftan bu ağır siyasi sorumluluğu “tek başına taşımak istemediği için Milli Güvenlik Kurulu ve Genelkurmay’ın karar ve taleplerini arkasına almaya çalışmıştır. Bu süreçte Genelkurmay Başkanlığı kamuoyuna dönük bir açıklama yapmamış, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Ocak 2003 MGK’nın tezkereyi olumlu bulan tutumunu belirlemesini yeterli görmüş, hükümetin beklediğinin aksine Şubat 2003 toplantısından sonra yayınlanan bildiriye bu desteğini tekrar yansıtmamıştır.”²³³

İsteksiz, bir anlamda “kerhen” gündeme gelen tezkere’nin TBMM’den geçip geçemeyeceği ile ilgili ağırlıklı spekülasyon geçmeyebileceğiydi. İktidar partisinin

²³⁰ “Tezkere meclis yolunda”, 24 Şubat 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/24/252932.asp>, (3 Şubat 2010).

²³¹ Fatma Sibel Yüksek, “Jest yoksa tezkere de yok”, 25 Şubat 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=67232>, (3 Şubat 2003)

²³² Recep Tayyip Erdoğan, “25 Şubat 2003 Tarihli TBMM Grup Toplantısı Konuşması”, 25 Şubat 2003, <http://www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/25.02.2003%20grup%20konuşması.doc>, (4 Şubat 2010).

²³³ Fikret Bila, “1 Mart dersleri”, 12 Eylül 2006, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2006/09/12/yazar/bila.html>, (5 Şubat 2010).

kendi içinden bile –Başta Meclis Başkanı Bülent Arınç olmak üzere²³⁴ - ciddi bir muhalefet vardı. Her gün sokaklarda savaş karşıtı eylemler yapılıyordu. Diğer bir olumsuz gelişme ise, Kuzey Irak'ta yaşanan olaylardı. Kuzey Iraklı Kürt gruplar eylem yaparak Türk Askerinin Kuzey Irak'a girmesine karşı çıkıyorlar: “eğer böyle bir şey gerçekleşirse direneceklerini” söylüyorlardı.²³⁵ Bu durum Türkiye'nin endişelerini daha da artırmıştı. Çünkü mutabakat muhtırası görüşmelerinde ABD tarafı Kuzey Iraklı Kürt gruplara Türkiye üzerinden ağır silahların geçirilerek dağıtılması konusunda bir hayli ısrar etmişti.²³⁶

1 Mart günü hükümet tezkeresinin geçmesi yönündeki tek olumlu haber, ABD ile yapılan görüşmeler sonucu mutabakat muhtırasının tamamlandığı haberi idi. Dışişleri Bakanlığına giderek Müsteşar Uğur Ziyal'le görüşen ABD'nin Ankara Büyükelçisi Robert Pearson, çıkışta gazetecilere: “muhtıranın imzalanma aşamasına geldiğini ve tezkerenin geçmesiyle yürürlüğe girebileceğini” söylüyordu. Ancak bu oylama yapıldığı gün meclis için gecikmiş bir mesajdı.²³⁷ Tezkere görüşmelerinin başladığında, TBMM'nin hemen yanı başında da büyük bir “Barış buluşması”²³⁸ mitingi vardı. 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'nin kapalı oturumunda oylanan tezkerenin reddedilmişti.²³⁹ Ak Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan: “Daha ne istiyorsunuz. Tam demokratik bir netice oldu” diyordu. Başbakan Abdullah Gül, “küçük değişikliklerle tezkerenin yenilenmesi formülü üzerinde duruluyor” derken, bu formülde karar kılınırsa tezkere salı günü genel kurulda görüşüleceğini belirtiliyordu.²⁴⁰ Tezkerenin TBMM'de reddedilmesi ABD açısından “soğuk duş”²⁴¹

²³⁴ Beşiktaş'ın Slavia Prag'ı UEFA kupasında elemesi üzerine Beşiktaş Spor Kulübü Başkanı Serdar Bilgili'nin Meclis Başkanı Bülent Arınç'ı ziyaretinde gündeme gelen konu, Arınç: "Beşiktaş Slavia Prag'ın dün nasıl tezkeresini verdiyse yarın da..." diye konuştu. Gazetecilerin sözlerin devam etmesini beklediğini gören Arınç, bir süre sonra, "kalan kısmı yarın" dedi., “Arınç: Beşiktaş Prag'ın nasıl tezkeresini verdiyse yarın da...”, 28 Şubat 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/02/28/son/sontur17.html>, (5 Şubat 2010).

²³⁵ “Barzani Temsilcisi: Türk Askerine direneceğiz”, 28 Şubat 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/28/254875.asp>, (5 Şubat 2010).

²³⁶ Bkz. Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 47-50.

²³⁷ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 171.

²³⁸ “Barış buluşması”, 1 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/01/w/c0118.html>, (5 Şubat 2010).

²³⁹ Oylamaya katılan 533 Milletvekilinin 264'ü kabul, 250'si ret ve 19 çekimser olmasına rağmen oylamaya katılanların salt çoğunluğu 267 oy bulunamadığı için tezkere reddedildi. “Tartışmalı tezkere reddedildi”, 1 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/01/255362.asp>, (5 Şubat 2010).

²⁴⁰ “Barış kazandı”, 2 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/02/w/c0110.html>, (5 Şubat 2010).

etkisi yaratmış olsa da, ABD daha politik bir söylem kullanarak; “ABD’nin Türkiye’deki demokratik sürece ve karar alma mekanizmalarına saygılı olduğunu belirterek, Türkiye ile ABD arasındaki geçmişe dayanan dostluğun devam edeceğini”²⁴² söylüyorlardı. Kararın ardından Başbakan Abdullah Gül’ün Dışişleri konutunda bir araya gelen Ak Parti Kurmayları, yaptıkları değerlendirmelerden sonra 9 Mart’ta yapılacak olan ara seçimden sonra tekrar gündeme alınmasına karar verdiler.²⁴³

1 Mart Tezkeresinin reddedilmesi ile Türkiye’nin karşı karşıya kalacağı olası durumları tezkere öncesi Dışişleri yetkilileri hükümete aktarmıştı: “ ABD ile stratejik ortaklı anlayışı zedelenecektir.” Zira ABD, 11 Eylül sonrasındaki stratejik algılamalarının temel ögesi, Irak sorununu silah kullanarak çözmektir. ABD her halükarda kuzeyde bir cephe açacaktır. Kuzey seçeneğine desteğimizi alamaması halinde dahi hava ve özel kuvvetlerin Türkiye üzerinden harekâta katılması konusunda baskı yapacaktır. Bu da önümüzdeki süreçte yeni bir kriz olacaktır. Olası hareket sonrasında uğrayacağımız zararların hiç birisini ABD’den talep edemeyeceğiz. IMF ve uluslar arası finans çevreleriyle ilişkilerimizde ABD’den göreceğimiz desteğin azalması söz konusu olacaktır. Kuzey Irak’tan kaynaklanan PKK terör tehdidi ciddi boyutlar kazanabilecektir. Kuzey Irak’ta bağımsız bir oluşumun önlenmesi konusundaki ABD desteği azalabilecektir. Zira Türkiye olmadığı için, ABD yerel gruplarla, harekât sırasında ve sonrasında nazım roller verebilecektir. Türkmenler esas itibariyle Arap ve Kürtlerin insafına terk edilmiş olacaktır. Rum ve ermeni lobileri aleyhimize faaliyet sürdürmek için çok müsait bir ortam elde etmiş olacaktırlar.”²⁴⁴

Tezkerenin reddi ile ortaya çıkan bu olası karamsar durum her ne kadar doğru olsa da bundan sonra Türkiye’nin yürüteceği strateji çok önem arz etmektedir. Henüz savaş başlamamış ve önümüzdeki süreçte nelerin yaşanacağı sadece bir spekülasyondan ibarettir. Gerek ulusal basında ve kamuoyunda gerekse Dünya

²⁴¹ Bkz. Yasemin Çongar, “Washington’a soğuk duş”, 2 Mart 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/03/02/yazar/congar.html>, (5 Şubat 2010).

²⁴² ABD Büyükelçisi Robert Pearson ile Türk Dışişleri Müsteşarı Uğur Ziyal görüşmesi sonrası Robert Pearson’un açıklaması için bkz. “Pearson: Türkiye’deki demokratik sürece saygılıyız”, <http://www.milliyet.com.tr/2003/03/01/son/sontur39.html>, (5 Şubat 2010).

²⁴³ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 178.

²⁴⁴ Deniz Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 80-81.

kamuoyunda Türkiye'nin bu tavrının haklı olduğunu söyleyenlerde azımsanmayacak durumdaydı. Hürriyet Gazetesinin 02 Mart 2003 tarihli baskısında, New York Post (NYP) gazetesinde Peter Beinart imzalı yazıda: "Türkler ABD'ye neden güvensin?" sorusu tartışılıyordu. Yazıda, ABD'nin temelde güvenilir bir stratejik ortak olmadığı bunun örneklerinin I. Körfez savaşında Türkiye'ye verdiği sözleri yerine getirmediği ve hatta Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanma tertiplerinde Kuzey Iraklı grupları önce kışkırtıp sonra yalnız bıraktığını, dolayısıyla Türklerin güvenmemekte haklı olduğu ifade ediliyordu.²⁴⁵

Yaşanan tezkere süreci ve öncesinde, Türk-ABD ilişkilerinin Irak boyutunda önemli bir yere ve konuma sahip ABD Dışişlerinin üç numaralı ismi Marc Grossman'ın, daha sonra (08 Ağustos 2005) Milliyet köşe yazarlarından Yasemin Çongar'a yaptığı değerlendirme ilgi çekicidir. Marc Grossman: "PKK'ya karşı plansızdık, savaş sonrası Türklerle konuşmadık, Saddam Hüseyin'den kurtulmanın yararını anlatamadık. Birçoğumuz bunca yıl Türkiye'de daha güçlü demokrasi ve parlamento mücadelesi verdik. Tüm bunlar kendini gösterdi diye düşündük."²⁴⁶ Amerikan yönetiminin tezkere krizine giden haftalar ve aylar boyunca Türkiye ile yürüttüğü müzakerelerde sürekli olarak: "Başkan savaşa henüz karar vermedi. Dolayısıyla sizin taleplerinizi karşılayıp karşılayamayacağımızı bilemiyoruz" türünde kaçak güreşmesi sorunun başlıca unsurlarından birisiydi. Ayrıca Türkiye'yi rahatlatacak güvenceler vermekte yeterince istekli görünmemeleri de Amerikan yönetiminin bu süreçte hataları arasında sayılmalıdır.²⁴⁷

Diğer taraftan ABD hâlâ bir takım gelişmelerin olabileceği ihtimali ile "pes" etmiyordu. Üs ve tesis modernizasyonu ile ilgili meclisten geçen ilk tezkereye binaen ABD yetkilileri çalışmalarını (birkaç istisna hariç) hızla devam ettiriyorlardı. Beyaz Saray sözcüsü Ari Fleischer, olası Irak operasyonunda Türkiye'nin "en iyi seçenek" olduğunu belirtirken, hem Türkiye'nin, hem de ABD'nin seçeneklerini gözden

²⁴⁵ "NYP: Türkler ABD'ye neden güvensin?", 02 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/02/255781.asp>, (5 Şubat 2010).

²⁴⁶ Yasemin Çongar, "1 Mart öncesinde üç hatamız vardı", 08 Ağustos 2005, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2005/08/08/siyaset/axsiy01.html>, (5 Şubat 2010).

²⁴⁷ Hasan Ünal, "Irak Savaşı, Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi ve Irak'ın Geleceği", **Irak Dosyası II**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu ve Diğ. İstanbul, TATAV Yay., 2003, s. 316.

geçirdiğini söylüyordu.²⁴⁸ “Hatta Nusaybin ile Irak sınırı arasında bir demiryolu hattı inşa etmek için, hem de tezkerenin reddi ardından başvuru yapmışlardı.”²⁴⁹ Türk tarafının hassas noktalarını çok iyi bilen ABD, Kuzey Irak’taki Kürt grupları Türkiye aleyhine kışkırtıyordu. Mesud Barzani liderliğindeki KDP üyesi binlerce kişi Erbil’de “Kürdistan Türkiye’ye mezar olacak!” sloganlarıyla Türk bayrağını yakıyorlardı.²⁵⁰ Türk kamuoyunda tezkerenin reddinden sonra bir anlamda duygusal davranıldığıнын, Türkiye’nin menfaatlerinin, dışında kalınamayacak olan bu savaşta ABD ile taraf olmakta yattığını anlamaya başlamıştı.²⁵¹ Genelkurmay artık açık bir şekilde yeni bir tezkere ile ABD’nin yanında yer alınması gerektiğini söylüyordu. 03 Mart 2003 tarihinde Başbakan Abdullah Gül ile ABD Büyükelçisi Robert Pearson görüşmesinde; Kuzey Irak’taki Kürt grupların kışkırtılması ve yeni bir tezkerenin meclise gelmesi konuşuldu. Robert Pearson: “ikinci tezkerenin gündeme gelmesi konusunda umutlarını sürdürdüklerini”²⁵² söylüyordu. Bu durum Türk yetkilileri tarafından “Galiba ABD’nin B planı yok” şeklinde algılandı.

Yeni bir “telafi” tezkeresinin gündeme gelmesi fikri devletin tepesinde artık olgunlaşmıştı. Ancak 9 Mart günü Siirt’te yapılacak seçimler ve 14 Mart günü bir BM oylaması olacağı için o hafta tezkerenin meclise gelme ihtimali yoktu. Recep Tayyip Erdoğan, 9 Mart günü Siirt’ten Milletvekili seçilmiş, 12 Mart gününde de Çankaya’dan; istifa eden Abdullah Gül kabinesinin yerine, hükümeti kurma görevi

²⁴⁸ “Ari Fleischer: Seçenekleri gözden geçiriyoruz”, 03 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/03/256188.asp>, (5 Şubat 2010).

²⁴⁹ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 183.

²⁵⁰ “Kürtleri kim kullanıyor?”, 4 Mart 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/03/04/son/sondun15.html>, (5 Şubat 2010).

²⁵¹ Sürecin başından beri ABD’nin Irak’a müdahalesinin uluslararası “Oydaşma” temeline dayanması gerektiğiyle karşı çıkan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, çok sonraları 14 Mart günü, Bakanlar Kurulu listesini geciktiren Erdoğan’ı arayarak acil köşke davet etmişti. Ahmet Necdet Sezer, böylelikle tezkerenin gecikmesi ve ABD ile 50 küsur yıldır süren müttefiklik ilişkilerinin bozulmasının sorumluluğundan kurtulmuş oluyordu., Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 193., Diğer önemli bir ayrıntı ise, yine başından beri savaşa karşı olan ve Tezkereye grup kararıyla blok ret oyu veren Deniz Baykal Çorum’da gazetecilere, Kuzey Irak’a on binlerce Türk askerinin girmesi gerektiğini, Türkiye’nin Kuzey Irak’a asker gönderemediğini ve savaştan sonra Irak’ın yeniden şekillenmesinde de söz sahibi olamayacağını savunuyordu. “Irak’a girmeliydik”, 23 Mart 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/03/22/son/sontur10.html>, (5 Şubat 2010)., Baykal son tezkerenin kabulünden sonra ise, yine tekrar: “Türkiye’nin bu kararı, hava sahasını, Irak’a tecavüz için açma izin vermektedir. Bu tezkerenin kabulü savaş ilanidir” diyordu., “Baykal: Tezkerenin kabulü savaş ilanidir”, 20 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/20/264064.asp>, (5Şubat 2010).

²⁵² “Pearson ikinci tezkereden umutlu”, 04 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/04/256643.asp>, (5 Şubat 2010).

almıştı. Bu arada ABD tarafından Recep Tayyip Erdoğan üzerinde baskılar artıyordu. Hükümetin kurulması, yani yeni kabine listesinin köşke verilmesi bilinçli olarak Recep Tayyip Erdoğan tarafından uzatılıyordu. Türk-ABD ilişkileri artık kopma noktasına gelmişti.²⁵³ 14 Mart 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu listesinin Köşk tarafından onaylanıp ikinci Ak Parti Hükümeti kurulduğunda; ABD, İskenderun açıklarında bekleyen gemilerine Kızıldeniz'e yönelme talimatı veriyordu.²⁵⁴

Daha önce üzerinde büyük ölçüde anlaşmaya varılan mutabakat muhtırası imzalanmamıştı. İçeriğinde anlaşmaya varılan bazı konular ABD tarafından yerine getirilmiş ancak, Kuzey Irak'la ilgili bir takım belirsizlikler devam ediyordu. Türkiye'nin çekimserliğinin de asıl sebepleri bunlardı. Amerikan Başkanı George W. Bush'un Irak'ı terk etmek için Saddam Hüseyin'e 48 saat süre tanıdığı 18 Mart 2003 tarihinde, Erdoğan hükümeti TBMM'den güvenoyu alırken, George W. Bush'ın Irak danışmanı Zalmay Halilzad Türkiye'nin bu endişelerinin giderilmesi ile ilgili Türkiye'ye gelmiş ve Iraklı muhalif grupların da katıldığı bir toplantı yapılmıştı. Toplantıda; Kerkük ve Musul'un kontrolünü ABD yapacaktı. Türkmenlerin de söz hakkı ve temsil hakkı tanınması ile olası göç ve terör konuları²⁵⁵ karara bağlanmıştı. Bu toplantı ve alınan kararlar, Türkiye açısından bir kazanım olmuştu. Yine aynı gün Cumhurbaşkanlığı Köşkünde yapılan Irak zirvesinde hükümetin acilen tezkereyi meclise göndermesi kararı çıkıyordu.²⁵⁶

Tezkere metni hazırlanmıştı. Ancak ABD çoktan B planına geçmiş, Türkiye'den sadece hava sahasını açmasını istiyordu. Köşk'te yapılan son Irak zirvesinde "ivedi karar alma" konusunda gayret edilmesi kararlaştırıldı. Ancak bu durum ne kabine üyelerinin tamamına ne de aynı gün ABD'ye bildirilmemişti.²⁵⁷ Anlaşılan o ki, Türk Hükümeti ne olursa olsun ABD'ye tam manasıyla güvenemiyordu. ABD zaten, Türkiye'nin 1 Mart tezkeresini reddetmesi sonucu müdahale planlarını revize etmek durumunda kalmış, Kuveyt ve Körfez ülkelerinin yanı sıra, Irak'ın kuzeyindeki Kürt grupları ABD'nin en önemli bölgesel

²⁵³ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 194.

²⁵⁴ "Savaş gemileri körfez yolunda", 15 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/15/w/c0109.html>, (5 Şubat 2010).

²⁵⁵ "Kerkük ve Musul'un denetimi ABD'ye", 18 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/18/263082.asp>, (5 Şubat 2010).

²⁵⁶ Veli Toprak ve Diğ. Haberi, "İkinci tezkere geliyor", 18 Mart 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Mart/18/politika.html>, (5 Şubat 2010).

²⁵⁷ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 197.

müttefikleri haline gelmişti.²⁵⁸ Ancak, savaş henüz kapıda olmasına rağmen başlamamıştı. Irak karmaşık ve sorunlu bir bölgeydi. ABD'nin bu süreçte işin içinden nasıl çıkacağı ise kuşkulu bir durumdu.

ABD'nin "hava sahasının açılması" talebi de bir dizi tartışmadan sonra 20 Mart 2003 günü TBMM'den onay aldı.²⁵⁹ Tezkerenin kabul edildiği gün ABD kara gücü güneyden girmiş, hava kuvvetleri de Irak'ı bombalamaya başlamıştı.

2.2. İşgal Süreci, İktidar Değişikliği ve İlişkilere Etkileri

20 Mart 2003 tarihinde Türkiye saatiyle 04.31'de ABD ve müttefik güçlerinin "Irak'a özgürlük" adı altında saldırıları başlamıştı. İlk etapta Başkent Bağdat merkezinde resmi binaların vurulduğu saldırıda, Saddam Hüseyin ve Irak yönetimi hedef alınmıştı.²⁶⁰ Türkiye ile ABD arasında yürütülen müzakerelerin son gününde verilen "evet" cevabı, körfeze ulaşan ABD gemilerini çevirmeye yetmiyordu. Türkiye bu sürece sadece "hava sahasını" açarak katılıyordu. Tezkere müzakereleri sonucunda Türk askerinin ve ABD askerinin kuzeyden Irak'a geçiş senaryoları sonuçsuz kalmıştı. İlişkiler gerilmiş, ABD'nin savaş zararı olarak Türkiye'ye verilmesini öngördüğü 6 milyar dolarlık yardımın ise gündemden kalktığı belirtiliyordu.²⁶¹ Dışişleri Eski Bakanı Yaşar Yakış: "Müzakerelerin uzamasının Türkiye'nin pazarlık gücünü artırdığına inandık. Ama maalesef gecikme Türkiye'nin aleyhine oldu. Yanıldık. ABD'nin B planı olduğuna hiç inanmadık, Kuzeyde cephe açmak için ABD'nin bize muhtaç olduğunu düşündük"²⁶² itirafında bulunuyordu. ABD ve İngiltere'nin bu saldırısı dünya kamuoyunda ciddi tepkilerle karşılandı. Almanya, Fransa, Rusya, Çin gibi ülkeler, savaşın hukuksuz ve uluslar arası

²⁵⁸ Mustafa Aydın ve Diğ., "Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye", **TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II**, Temmuz 2007, s. 30-31.

²⁵⁹ Yabancı ülke uçaklarına "Türk hava sahasından transit geçiş" izni ve Türk askerinin Kuzey Irak'a gönderilmesi olanağı sağlayan tezkere Meclis'te 202 ret oyuna karşılık 332 oyla kabul edildi., "ABD'yle gerginlik", 21 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/21/w/c0111.html>, (5 Şubat 2010).

²⁶⁰ "II. Körfez savaşı başladı", 20 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/20/264056.asp>, (6 Şubat 2010).

²⁶¹ "6 milyar doları iptal eden ABD'nin Türkiye'deki faaliyetleri devam ediyor", 21 Mart 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/03/21/dis/h21.htm>, (6 Şubat 2010).

²⁶² Şamil Tayyar, "Tarihi hata", 21 Mart 2003, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/03/21/s0121.html>, (6 Şubat 2010).

meşruiyetten yoksun olduğunu bildirerek, ABD'nin yeniden BM masasına dönmesi çağrısı yapıyorlardı.²⁶³

ABD'nin 20 Mart 2003 sabahı Irak'a yönelik olarak başlatmış olduğu askeri harekât nedeniyle, barış şartlarında uygulanması öngörülmüş bulunan kuzey Irak'ta 36. Paralelin kuzeyinde kalan uçuşa yasak bölgede “keşif” ve gerektiğinde “önleme” uçuşları ile sınırlı olan Kuzeyden Keşif Harekâtı (KKH), 21 Mart 2003 tarih ve 2003/5349 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla sona erdirildi. Karar gereği, ABD ve İngiltere'den KKH çerçevesinde Türkiye'de bulundurdukları sivil ve askeri unsurları Türkiye dışına konuşlandırmaları talep edildi.²⁶⁴

Güneyden ABD ve İngiltere kara gücünün Irak içlerine girmeye başladığında, Küçük bir Türk birliği de Kuzey Irak'a giriş yapıyordu. Hakkâri'nin Çukurca ilçesinden Kuzey Irak'a geçiş yaptığı bildirilen birliğin, daha önceden bölgede konuşlandırılan 3 bine yakın Türk askerine destek amacıyla gönderildiği öne sürüldü. Komando birliğinin Türk sınırına yönelik göç dalgasını erkenden karşılayarak, güvenliği sağlamak amacıyla Kuzey Irak'a girdiği belirtiliyordu.²⁶⁵ Daha sonra bu birlik, Kuzey Iraklı Kürt gruplarında kışkırtmasıyla Türkiye ve ABD arasında bir takım tartışmalara sebep olacaktı. Savaşın üçüncü gününde ABD ve koalisyon güçleri hızlı bir ilerleme sağlıyorlardı. Irak'ın enerji ve haberleşme ağı çökmüş, ciddi bir direnişle karşılaşılmamış ve ciddi bir kayıpta söz konusu değildi. Irak ordusu toplu olarak esir alınıyor, Saddam Hüseyin'den ise bir haber yoktu.²⁶⁶ Savaş gerçekten de 10 günde bitecek gibi görünüyordu ama sonuçlarının 10 yılda bitip bitmeyeceği belli değildi.²⁶⁷ Savaşın hızlı ilerleyen süreci, sonucu da bir anlamda gözler önüne sermeye başlamıştı. Durumu gören Irak Muhalefet Yönetiminin, yakında Kuzey Irak'ta toplanacağı bildiriliyordu. İran'da üslenen Şii muhalefetin önde gelen ismi Muhsin Hekim, muhalefet yönetiminin, Saddam Hüseyin sonrası geçiş hükümetini konuşmak üzere birkaç gün içinde Kuzey Irak'ta toplanacağını söylüyordu. Muhalefet yönetimi; Ulusal Irak Kongresi, Irak İslam Devrimi Yüksek

²⁶³ A. Öner Pehlivanoğlu, **a.g.e.**, s. 355.

²⁶⁴ **a.g.e.**, s. 357.

²⁶⁵ “Türk askeri K.Irak'a girdi”, 22 Mart 2003, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2003/03/22/s1805.html>, (7 Şubat 2010).

²⁶⁶ “Franks: Basra'ya girmeyeceğiz”, 22 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/22/265002.asp>, (7 Şubat 2010).

²⁶⁷ Bkz. Ali Kırca, “10 Günde biter! 10 Yılda bitmez!”, 20 Mart 2003, **Sabah Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/22/265002.asp>, (6 Şubat 2010).

Konseyi (İİDYK) ve Kürt partilerinin temsilcilerinden oluşmakta ve Muhalefet yönetiminin, bakanlık gibi çalışması öngörülen 14 komiteyi faaliyete geçireceği²⁶⁸ konuşuluyordu.

Amerika ve Müttefiklerinin ezici askeri gücü karşısında halk desteği olmayan Saddam Hüseyin'in askerlerinin de ciddi anlamda direnç gösteremediğini görüyoruz. Bu durumda yaşanan savaşın sonucu da belli olmuştu. Bu bize ABD ve müttefiklerinin savaş öncesi ciddi bir istihbarat ve bölge analizi yaptıklarını gösteriyordu.

O günlerde televizyonlarda tartışan emekli asker ve stratejistler yaptıkları yorumlarda Amerika'nın izlediği savaş stratejisinin hiçbir kitapta yazmadığını, bozguna uğramalarının an meselesi olduğunu söylüyorlardı. İkmal hatlarını çok gerisinde bırakmış halde ordusunun başında Bağdat'a ilerleyen CENTCOM Komutanı Tommy Franks ise, "bu kadar hızlı girmenin bir felaketle sonuçlanıp sonuçlanmayacağını" soran bir gazeteciye şu karşılığı veriyordu: "sürat felakettir, doğru. Ama düşman için felakettir."²⁶⁹ Diyordu.

ABD ise kendi içinde savaş sonrası senaryolar ile ilgili tartışmalar yapıyordu. Başkan George W. Bush, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı arasında görüş ayrılıkları vardı. ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, Irak hükümetinin başına Ahmet Çelebi'yi geçirmek isterken, Dışişleri Bakanlığı bu görüşe karşı çıkarak, savaş sonrası BM ile hareket edilmesi gerektiğini söylüyordu.²⁷⁰ Başkan George W. Bush ise, BM'yi Irak'a sokmak istemiyordu.²⁷¹ Diğer taraftan İngiltere de George W. Bush'dan farklı düşünmekteydi. O da BM'nin savaş sonrası duruma müdahil olmasını istiyordu.

²⁶⁸ "Muhalliflerin geçici hükümet girişimi", 21 Mart 2003, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/03/21/dis/h17.htm>, (7 Şubat 2010).

Zaman Gazetesi,

²⁶⁹ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 205.

²⁷⁰ Ancak daha sonra, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell bu görüşlerinden tamamen vazgeçerek, ABD Temsilciler Meclisi'nin bir alt komisyonunda yaptığı konuşmada, "Biz koalisyon ortaklarımızla birlikte bu büyük yükü, gelecekte alacağı şekil hakkında söz sahibi olmamak için üstlenmedik. Aslında, BM tarafından atanmış biri, birdenbire bütün operasyonun sahibi olsun diye, her şeyi BM'ye devretmeyi düşünmüyoruz " demiştir. Powell, "Koalisyon tarafından desteklenen ve merkezi ağırlığın koalisyonla, orduya ve sivillere ait olduğu, işleyen bir Irak hükümetinin kurulmasını temin etmek" konusunda ABD'nin daha büyük bir sorumluluk üstlendiğini belirtiyordu., "Kontrol BM'ye bırakılmayacak", 27 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi,** <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/27/267273.asp>, (8 Şubat 2010).

²⁷¹ "ABD yönetiminde görüş ayrılığı", 24 Mart 2003, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/24/265845.asp>, (8 Şubat 2010).

Hürriyet Gazetesi,

Savaş tüm hızıyla devam ederken, 24 Mart 2003 tarihinde ABD Kongre'sine sunulan bir önergeyle, Beyaz Saray'ın istediği 79 milyar dolarlık ek Irak Savaş Bütçesine Türkiye için de 1 milyar dolarlık karşılıksız hibe konuldu. Hibe istenirse piyasa koşullarından düşük faizle 8,5 milyar dolarlık kredi olarak da kullanılabilirdi.²⁷² Peki, ABD 1 Mart tezkeresinden sonra neden böyle bir jest yapmak ihtiyacı hissetmişti? Acaba Türkiye'yi bir anlamda dizginlemek mi istiyordu? 1 Mart'ta tezkerenin ret edilmesi ABD'ye pahalıya mal olmuştu. Bütün birliklerini körfeze aktarmış ve Kuzey cephesinden de mahrum olmuştu. Bu, Türk-ABD ilişkilerinde ciddi bir kırılmaya sebep olsa da ilişkiler bir anlamda “mecburen” devam ediyordu. Çünkü ABD hassas bir durumdaydı. Türkiye zaman zaman Kuzeyden gireceğine dair sinyaller veriyordu. ABD ise bunun büyük bir krize yol açacağını, Türkiye'nin, bölgede kitlesel bir göç yaşandığı takdirde insani amaçlarla ABD'nin izniyle girebileceğini belirtiyordu.²⁷³

Mart 2003'ün son haftasında savaşın seyrinde bir takım değişiklikler yaşanmaya başlamıştı. Irak savunması gerilla yöntemlerine de başvurarak Basra, Necef ve Kerbela gibi önemli kentlerde çok ciddi bir direniş sergiliyordu. Müttefikler, Bağdat'a istedikleri hızla ilerleyemiyorlardı.²⁷⁴ Teknolojik anlamda üstün Müttefik güçlerine karşı Saddam Hüseyin'in küçük direniş grupları gerilla taktikleriyle ciddi darbeler indiriyorlardı. Bu durum ABD'yi sıkıntıya sokmuştu. Acilen kuzeyden bir harekâtın olması gerekiyordu. Büyük bir kara gücünün kuzeyden girişi 1 Mart tezkeresiyle ortadan kalkmıştı. Geriye, ABD'nin işin başından beri planladığı bölgesel müttefiki Kuzey Iraklı Kürt gruplar kalmıştı. Kuzey Iraklı Kürt gruplar o güne kadar kendi bölgelerinde bekliyorlardı. 26 Mart'ta, Güney Avrupa Görev Gücü Sözcüsü Yarbay Thomas Collins, İtalya'daki Vicenza'da üstlenen 173. Hava İndirme Tugayı'ndan bin kişilik bir birliğin bir gece önce Kuzey Irak'a indiğini açıklıyordu. Bu kuzey cephesinin açılmasının ilk adımlarıydı. Sayıları daha sonra da artacak olan bu birliklerin amacı, kuzeyde Kürt hatlarına kadar

²⁷² “Bush'tan Türkiye'ye 8,5 milyar dolar doğrudan yardım”, 25 Mart 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/03/25/son/sontur30.html>, (8 Şubat 2010)., bu krediye daha sonra 12 Nisan 2003 Kongre toplantısında “Irak'a tek taraflı girilmeyecek” koşulu getirildi.

²⁷³ Bkz. Serkan Demirtaş, “20 bin askeri aşmasın”, 25 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/25/w/c0814.html>, (8 Şubat 2010).

²⁷⁴ “Kentler ABD'ye kapalı”, 25 Mart 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=70043>, (8 Şubat 2010).

gelerek onlarla birleşip bir Kuzey cephesi oluşturmaktı.²⁷⁵ O günlerde “Kuzey Cephesi” olarak adlandırılan bu hareket ABD’nin Bağdat’a ilerlemede çok ta ihtiyacı olduğu zorunlu bir durum değildi aslında. 1000 kişilik hafif silahlarla havadan indirilen bu birliğin direk mevzilenmiş Irak askerine karşı kullanılacağı ilk etapta düşünülse de, olayın başka anlamlar ifade ettiğini zaman içerisinde görüyoruz. Müttefik kuvvetleri güneyden ağırda olsa ilerlemeleri devam ediyordu. Elbette ki savaş şehir ortamında, açık arazide ki kadar kolay değildi. Şehirlerde ciddi çatışmalar yaşanıyor. Ancak, her şeye rağmen müttefik güçlerinin sivil haklı da düşündükleri ortadaydı. Harekat daha çok “hedeflere” yönelik yapıyordu. Bu yüzden müttefik kuvvetleri basında yer aldığı kadarıyla zor durumda değildi. Kuzey cephesi diye o günlerde adlandırılan durum ise daha çok Türkiye ve Kürt gruplar arasındaki sorunlardan kaynaklanacak olası bir Türk askeri harekâtına karşıydı. ABD ve müttefikleri bundan ciddi anlamda endişe ediyorlardı. Türkiye nerdeyse iki yılı aşkın ABD yetkililerine “kırmızı çizgilerini” ezberletmişti. Kuzeyden harekete geçme hazırlığında olan Kürt gruplardan önce tedbirlerin alınması gerekiyordu.²⁷⁶ Bu yüzden ABD, kuzeye hava indirme yapmıştı. Ayrıca daha önce bahsettiğimiz Kongrede onaylanan kredide Türkiye’nin kuzeyden Irak’a girmesini engellemek içindi.

ABD’nin bu endişesi kuzeye hava indirme yaparak, Türkiye’ye, bir anlamda Kürtleri kontrol altına alacağı mesajını vermesiyle de kalmıyor bütün müzakere yılını kapsayan dönemde Türkiye’ye gelmeyen ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell Türkiye’ye geliyordu. Her ne kadar bunu zaman gösterecek olsa da, bu endişenin arkasında tahmin edilen bir takım gerçekliklerin de var olduğunu ister istemez düşünmek gerekiyordu. Kürt grupların ne yapmak istediğini hem ABD hem de Türkiye çok iyi biliyordu. Bu yüzden sınırda ciddi bir TSK yığınağı bekliyordu. O günlerde Başbakan’ın şu sözleri durumu özetler nitelikteydi: “Türkiye’nin Kuzey Irak’ı işgal niyetinde olmadığını belirtene Recep Tayyip Erdoğan, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bölgeye girme koşullarını sıralıyordu. Kuzey Irak’ta birlik bulundurma yönünde henüz kesin karar vermediklerini ve “Ancak yanı başımızda

²⁷⁵ “ABD askeri K.Irak’a indi”, 27 Mart 2003, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/27/267272.asp>, (8 Şubat 2010).

²⁷⁶ Bkz. “Özkök gerilimi azaltdı”, 28 Mart 2003, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/28/w/c0110.html>, (8 Şubat 2010).

gittikçe şiddetlenen bir savaşın sürdüğü unutulmamalı. TSK, Irak'ta, ülkemizin güvenliğini tehlikeye sokacak olası gelişmelere karşı önlemler aldı. Gelişmeleri izliyoruz. Kuzey Irak'ta büyük çapta mülteci göçü ve çeşitli silahlı gruplar arasında çatışmalar yaşanması ya da PKK'nın bölgedeki iktidar boşluğundan faydalanarak kendi emelleri peşinde koşması durumunda, Türkiye buna karşı önlemler alacak. Eğer ABD önleyemezse biz önleriz"²⁷⁷ diyordu.

Colin Powell'ın Türkiye ziyareti öncesi ise, o güne kadar Türkiye'yi ve Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarını Osmanlı emperyalizmi olarak niteleyen Irak BAAS yönetimi, şimdi tarihi ve kültürel bağlardan bahsederek "işbirliği" çağrısı yapıyor, Powell'e karşı "Asil duruş" sergilenmesini istiyordu.²⁷⁸ Türkiye'nin kuzey endişesi ve Türk askerinin Kuzeyden Irak'a girme tartışmasına Powell'ın 2 Nisan 2003 tarihindeki Türkiye ziyaretiyle son nokta konuldu. Türkiye'nin 1 Mart tezkeresini reddetmesiyle hayal kırıklığına uğradıklarını söyleyen Powell, Türkiye ile ilişkilerin devam ettiğini, Irak'ın yeniden yapılandırılmasında; bölgenin tek Müslüman demokratik, laik, serbest piyasa ekonomisine sahip ülkesi olan Türkiye'nin "model ülke" olarak çok önemli bir rol oynayacağını söylüyordu. Ayrıca "Hepimizin bildiği gibi, Türkiye'nin potansiyel bir mülteci akını konusundaki rahatsızlığı söz konusudur. Türkiye'ye yönelik terörist saldırılar konusunda ve Kürt bölgesindeki durumun güneye doğru yayılması konusunda endişeler bulunuyor. Bütün bu konularda Türk dostlarımıza şunu gösterdiğimizi umuyorum: Bu durumu çok yakından izliyoruz ve her şeyi kontrol altında tutuyoruz. Bu nedenle, şu anda Türk askerinin Kuzey Irak'a geçmesine gerek olmadığını dile getirdim'' diyen Powell, Türkiye'nin Koalisyonun önemli bir üyesi olduğunu vurgulayarak, Türkiye'den lojistik destek talep ediyordu.²⁷⁹

Powell'in gelişinden birkaç gün sonra, Müttefik güçleri Bağdat'ı kuşatmış bütün giriş çıkışları kapatmıştı. Bağdat'ın düşmesi an meselesiydi. Diğer taraftan korkulan olmaya başlamıştı. Kürt gruplarla birlikte sınırlı sayıda ABD askerlerinden oluşan birlikler Kerkük ve Musul'a doğru ilerliyordu. Hatta zaman zaman Türkmen

²⁷⁷ "Erdoğan: İşgal niyetinde değiliz", 31 Mart 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=70635&tarih=31/03/2003>, (9 Şubat 2010).

²⁷⁸ "Irak: Powell'a karşı asil duruş", 02 Nisan 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/02/269654.asp>, (9 Şubat 2010).

²⁷⁹ "Türkiye ve ABD anlaştı", 02 Nisan 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/02/269650.asp>, (09 Şubat 2010).

ve Araplarla çatışmaların yaşandığı söyleniyordu.²⁸⁰ KDP sözcüsü Hoşyar Zebari, gazetecilerin: “Bu ilerleme Kürt ve Amerikan güçlerinin birlikte Musul’a saldıracağı anlamına mı geliyor” sorusuna, “Sanırım öyle” yanıtını veriyordu. Ancak Zebari: “Kürt güçleri tek yanlı ya da bağımsız olarak Musul ve Kerkük’e ilerlemeyecek. Bu, ABD güçleriyle tam bir eşgüdüm içinde gerçekleşecek. Her adıma birlikte karar vereceğiz.” diyordu.

09 Nisan 2003 tarihinde müttefik güçleri Bağdat’a fiilen girmişlerdi. Firdevs Meydanındaki Saddam Hüseyin’in büyük heykeli vinçlerle yerle bir edilmişti. Bu bir anlamda Irak’ta BAAS rejiminin ve Saddam Hüseyin’in sona erdiğini simgeliyordu.²⁸¹ Yeni Dünya Düzeninin, Afganistan’dan sonra ikinci ve önemli ayağı da çözülmüş oluyordu. Aynı gün ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı John R. Bolton, İran, Suriye ve Kuzey Kore’ye, “Irak’tan ders almaları” uyarısında bulunurken, Suriye ve Ortadoğu bölgesinin diğer ülkelere hitaben, “Bölgede barışın sağlanmasına yönelik yeni ihtimallere açık olmaları” çağrısı da yapıyordu. Bolton, “Kitle imha silahlarının yayılması sorunu çerçevesinde, bir dizi rejimin Irak’tan gereken dersleri çıkaracağını, bu tip silahlara sahip olmalarının ulusal çıkarlarına uygun olmadığı sonucuna ulaşacaklarını umut ediyorum”²⁸² diyordu. Ne yazık ki, ne BM silah denetçileri ne de savaş süresince ABD ve müttefikleri Irak’ta kitle imha silahlarının izine rastlayamamışlardı.

Bağdat’ın düşmesinden sonra kuzeyden güneye doğru ilerleyişlerini sürdüren KYP’ ye bağlı Kürt gruplar, Kerkük’e girerek kontrolü ele geçirmişlerdi. Daha sonra Erbil ve Süleymaniye’den gelen Kürtler, tabu ve nüfus dairelerini yağmalayarak bir anlamda Türkmenlerin varlık delillerini ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı. Diğer taraftan gerek Kürtler gerekse ABD askerleri Kerkük’e girme sebeplerini, Irak ordusu çekildikten sonra kentte ayaklanma ve karışıklıklar yaşandığı için düzeni sağlamak amacıyla girdiklerini ve düzen sağlandıktan sonra tekrar çekileceklerini

²⁸⁰ “Musul ve Kerkük sözü tutulmayacak gibi”, 08 Nisan 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Nisan/09/p5.html>, (09 Şubat 2010).

²⁸¹ 16 Temmuz 1979 tarihinde Saddam Hüseyin, sağlık nedenleriyle istifa eden Cumhurbaşkanı ve BAAS Genel Sekreteri Ahmet Hasan el Bekir’in yerine geçmiş toplam 24 yıl Irak’ı yönetmişti.

²⁸² “Irak’tan ders alın”, 10 Nisan 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0304/10/w/c1002.html>, (09 Şubat 2010).

söylüyorlardı.²⁸³ 10 Nisan günü Kerkük'ün KYP peşmergelerince işgali Türk yetkililerini harekete geçirmiş kamuoyunda da ciddi bir tepki görmüştü. ABD Dışişleri Bakanı ile görüşen Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, bir an önce duruma müdahale edilmesi gerektiğini bildiriyor, eğer edilmez ise Türkiye'nin bunu kendisinin yapacağını söylüyordu.²⁸⁴ Gerçekten de birkaç saat içinde ABD, 173. Hava indirme birliğini sevk ederek duruma müdahale etmişti. Tapu kayıtlarına gelince, ABD: “merak etmeyin, tapu kayıtlarının aslı Bağdat'ta ve bizim güvencemiz altında”²⁸⁵ diyordu. Hükümetin, Kürt grupların Kerkük ve Musul'dan bir an önce çıkacağı konusundaki inançları, ABD'nin verdiği “söz”ün ötesinde, daha sonra ortaya çıkan Kürt gruplarla ABD arasındaki bir anlaşmaya istinaden idi.²⁸⁶

Kuzey Iraklı Kürt gruplar, Musul ve Kerkük'ten 11 Nisan 2003 tarihi itibariyle çıkmaya başladığı sıralarda, Ankara'da ise devletin zirvesi Kuzey Irak'la ilgili olarak toplanmıştı. Kuzey Irak'ta bulunan irtibat timlerinden dakika dakika alınan haberler tartışılırken ABD'nin bu konuda kesin bir güvence verdiğini, herhangi bir oldubittiye kesinlikle müsaade edilmeyeceği kararlılığı vurgulanıyordu.²⁸⁷ Ortaya çıkan bu yeni durum Türkiye'nin 1 Mart'ın ortaya çıkardığı sonuçları daha iyi kritik etmesini sağlamıştı. Artık herkes, 1 Mart'ta kaçan tirenin yakalanamayacağını ama en azından bundan sonraki süreçte müdahil olunması gerektiğini söylüyordu. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Türkiye'nin de bu konuda ABD'ye önemli destekte bulunduğunu, Türkiye'nin ‘asker bulundurma’ tezkeresini reddetmesine rağmen ABD'ye limanlarını ve hava sahasını açtığını, istihbarat desteği verdiğini anlatarak, Irak'ın yeniden yapılandırılmasında

²⁸³ “Peşmergeler Kerkük'te”, 10 Nisan 2003,

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/10/272872.asp>, (09 Şubat 2010).

Hürriyet Gazetesi,

²⁸⁴ “Kerkük işgaline diplomatik müdahale”, 11 Nisan 2003,

<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/04/11/dis/h9.htm>, (09 Şubat 2010).

Zaman Gazetesi,

²⁸⁵ Nuray Babacan'ın haberi, “ABD'den tapu güvencesi”, 12 Nisan 2003, **Hürriyet Gazetesi,**

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/12/273861.asp>, (09 Şubat 2010).

²⁸⁶ Barzani "Açık olalım, Amerikalılarla, Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmemesi karşılığında bizim de

Kerkük ve Musul'a girmeyeceğimiz konusunda anlaşmaya vardık" dedi. Mesut Barzani, kendilerinin

Kerkük'e girmeme konusundaki anlaşmaya uydıklarını söylüyordu., “Barzani'den ABD'ye: “Uzun

süre kalırlarsa direnişle karşılaşılır”, 14 Nisan 2003, **Milliyet Gazetesi,**

<http://www.milliyet.com.tr/2003/04/14/son/sondun15.html>, (10 Şubat 2010).

²⁸⁷ “Girmeye hazırız”, 12 Nisan 2003,

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=71834>, (10 Şubat 2010).

Radikal Gazetesi,

Türkiye'nin de söz sahibi olacağını ifade ediyordu.²⁸⁸ Hatta daha mart sonunda, Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği'nden bu konuda gayri resmi girişimde bulunması, nabız yoklanması istenmişti. Türkiye, Amerikan yönetimine "Irak'ta bir istikrar gücü kurulacaksa Türkiye'nin de bu gücün içinde yer alabileceği" niyetini duyurmayı amaçlıyordu.²⁸⁹ Savaşın sonucunun belli olmasından sonra, başka ülkelerinde Türkiye'nin teklifine benzer teklifleri ya da beyanları olmuştu. İşte bu yüzden olsa gerek, ABD, 12 Nisan 2003 tarihinde Irak'ın istikrarı için "şunlardan hangisini yaparsınız?" diye hazırladığı sualnameyi²⁹⁰ verdiği ülkeler arasında Türkiye'de vardı. Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün konuyla ilgili açıklama yapmasının ardından bir anda kamuoyunda ABD'nin asker talep ettiği haberi yayıldı. Dışişleri Bakanlığı tarafından daha sonra düzeltilen konu "ABD'nin Irak'ın yeniden yapılandırılması kapsamında Türkiye'den asker ve sivil, ulaştırma, tıbbi yardım, Arapça bilen nükleer uzmanı, iletişim personeli ve iletişim malzemesi talebinde bulunduğu"²⁹¹ şeklindeydi.

21 Mayıs 2003 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'le yaptığı "genç subaylar" konusundaki görüşmede, ABD'nin askeri talebi de gündeme gelen diğer bir konuydu.²⁹² Ankara bu toplantının ardından tutumunu kesinleştirerek 22 Mayıs'ta sualnameye ilk yanıtını resmen iletliyordu.²⁹³ Konunun teknik detaylarını görüşmek üzere 15-19 Haziran 2003 tarihinde ABD'de bir dizi görüşme gerçekleştiren Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Uğur Ziyal, Irak'a ilişkin ABD'ye ilettiği pakette: "İnsani yardım, ikinci bir sınır kapısının açılması, hastaneler kurulması, Irak Dışişleri Bakanlığı'nın yeni

²⁸⁸ "Özkök: Irak'ın geleceğinde söz sahibi olacağız...", 12 Nisan 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=71842>, (10 Şubat 2010).

²⁸⁹ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 215.

²⁹⁰ ABD bu sualnameyi (nonpaper) daha önce 26 Mart 2003 tarihinde bütün koalisyon ülkelerine Irak'ta askeri, güvenlik, yeniden imar ve insani yardım gibi alanlarda ne gibi katkılarda bulunabilecekleri konusunda hazırlayıp vermişti. Buna, Arnavutluk, İtalya, Danimarka, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Polonya gibi ülkeler çeşitli katkılarda bulunacaklarını ifade etmişler ve yapmışlardı., "ABD, Irak için Türk askeri istedi", 17 Nisan 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/17/276130.asp>, (10 Şubat 2010).

²⁹¹ Ayhan Şimşek'in haberi, "Washington Türk askerine soğuk", 18 Nisan 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0304/18/w/c1105.html>, (10 Şubat 2010).

²⁹² Mustafa Balbay, "Genç subaylar tedirgin", 23 Mayıs 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0305/23/w/c0119.html>, (11 Şubat 2010).

²⁹³ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 217

bilgisayar sisteminin kurulması, sağlık ve haberleşme alanında yardım, Türk müteahhitlik hizmetleri, şimdiye kadar yapılan helikopter yakıt yardımının devamı, Bağdat'a uçuşların başlaması, bankacılık sektöründe yardım, itfaiye, polis ve askeri eğitim, üniversitelerarası işbirliği, Irak'taki koalisyon kuvvetlerinde görev yapan Amerikalı askerlerin eşleriyle birlikte Türkiye'de tatil yapma olanakları..." ve koalisyona yapılacak asker katkısı konusunda da, ABD tarafına, "daha önce yapılan teklifin masada olduğu ve istenmesi durumunda katkıda bulunmaya ve teklifi canlandırmaya hazır olduğu"²⁹⁴ yer alıyordu.

Türkiye, Uğur Ziyal'in dönüşünden hemen sonra 24 Haziran 2003 tarihinde 1 yıl süreli bir kararname ile Irak'ın yeniden inşasını sağlayacak koalisyon faaliyetlerinde kullanılmak şartıyla İncirlik, Mersin ve İskenderun dâhil hava ve deniz üslerini kullanıma açtı.²⁹⁵

1 Mart tezkeresinden sonra, Türk-ABD ilişkilerinde yaşanan yeni gelişmeler süreci, çeşitli kesimlerce tartışılırken, tezkere sürecinden sonra yaşanan kırılma yerini ılımlı bir havaya bırakmıştı. İlişkilerin yumuşamasında özellikle Türkiye'nin Irak'a verdiği lojistik destek önemliydi. Tam bu süreçte her iki tarafı şok eden bir olay yaşandı. Türk kamuoyunda zaman zaman hâlâ tartışılan ve literatüre "çuval olayı" olarak geçen bu gelişme; 4 Temmuz 2003 tarihinde, ABD askerlerinin Süleymaniye'de bulunan Türk Özel Kuvvet birliklerinin irtibat bürosunu basarak 11 Türk askeri ile 6 çalışanını gözaltına almalarıydı. Bazı Türklerin, Kürt asıllı Kerkük valisine suikast düzenleyeceği iddiasıyla gözaltına alınan Türk askerlerinin elleri bağlanmış başlarına da çuval geçirilerek Kerkük'e götürmüşlerdi.²⁹⁶ Bu durum Türk-ABD ilişkilerinde yeni bir kriz oluşturdu.

Kamuoyunda çok tartışılan ve bir çok spekülasyona sebep olan bu olay 14 Temmuz günü ABD Başkanı adına Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in yazdığı mektuba şöyle yansıyor: "Askerlerimiz, askerlerinizi ellerindeki sağlam kanıtlara dayanarak engelledi" diyordu. "Askerlerimiz Süleymaniye'de Türk kuvvetlerinin kullanmadığı silah

²⁹⁴ "Türkiye ABD'ye neler önerdi....?", 24 Haziran 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/06/24/son/sontur29.html>, (11 Şubat 2010).

²⁹⁵ "Üsler ve limanlar ABD'ye açıldı", 24 Haziran 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/06/24/307578.asp>, (11 Şubat 2010).

²⁹⁶ "Bu nasıl stratejik ortak", 6 Temmuz 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=80586> (11 Şubat 2010).

sistemleri bulunduğunu, gözaltına alınanlardan en azından bazılarının Kuzey Irak'taki koalisyon faaliyetlerine karşı komplo içinde bulunduğuna yönelik zamana karşı duyarlı bilgilerin” olduğunu söylüyordu. Bir anlamda “sizin bilmediğiniz ama askerlerinizin kendiliğinden bir takım sabotaj faaliyetlerine kalkıştığını ve bunun durdurulmasa iş işten geçeceğini” söylüyordu.

Kimi iddialara göre, Süleymaniye olayının arkasında 1950-60'lı yıllarda Kıbrıs'taki Türkler arasında kurulan “sancaktarlık” teşkilâtının bir benzerinin bazı devlet görevlileri tarafından Kuzey Irak'ta da kurulmak istenmesi vardı. İşte bu teşkilât Kuzey Irak'ta bazı eylemlerle ismini duyurmak isterken, Talabani'nin ajanları tarafından açığa çıkarılmış ve Amerikalılara ihbar edilmişti. Hatta iddialar arasında, bu eylemlerin eninde sonunda Türkmenlerin aleyhine döneceğinden korkan Türkmen cemaatinin ileri gelenleri tarafından Amerikalılara duyurulduğu da vardı.²⁹⁷

2.2.1. Yeniden Yapılandırılma Sürecinde Türkiye, Irak ve Amerika Birleşik Devletleri

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra, 1992 yılında, ABD kuzey Irak'ta Iraklı muhalif örgütlerden oluşan Şii, Sünni ve Kürt grupları kapsayan Irak Ulusal Kongresi (IUK)'nin oluşumunu destekledi. Bu oluşum 1996 yılına kadar Kuzey Irak'ta varlığını sürdürdü. Ancak 1996 yılında Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasında şiddetli çatışmaların çıkması ve Saddam Hüseyin'e bağlı kuvvetlerin kuzey Irak'a girmesinden sonra, IUK dağılmaya yüz tuttu. Irak muhalefetinin örgütlenmesinin ikinci önemli adımı, Bill Clinton'ın yürürlüğe girmesini sağladığı, 31 Ekim 1998 tarihli “Irak'ı Özgürleştirme Yasası”dır. Bu çerçevede Irak muhalefetinin desteklenmesi gerektiği inancıyla ABD Kongresi, yıllık 98 milyon dolar ödenek ayırmaya başladı. Bu tarihten sonra IUK Aralık 2002 tarihinde Londra'da, 26-28 Şubat 2003 tarihinde Kuzey Irak'ta Selahaddin şehrinde toplandılar.²⁹⁸ Bu toplantılarda sürekli, geçicide olsa Irak'ta bir Amerikan yönetimine karşı olduklarını her fırsatta söylemeleri ve bir türlü kendi aralarında da

²⁹⁷ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 223-224.

²⁹⁸ Bayram Sinankaya, “II. Körfez Savaşı Sonrası Irak'ta Yönetimin Yeniden Tesisi”, **II. Körfez Savaşı**, Der. Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ankara, Platin Yay., 2006, s. 383-384.

uzlaşmamaları ABD yönetimini rahatsız etmiştir. ABD daha sonra muhalif liderlerin hiçbirisinin Irak'ta etkili ve güçlü bir hükümet kuramayacakları kanaatine vararak “güvenli bir atmosfer” oluşuncaya kadar Irak'ı işgal altında tutarak kendisinin görevlendireceği biri tarafından yönetilmesine karar verdi.²⁹⁹

20 Mart 2003 tarihinde başlayan koalisyon güçlerinin Irak saldırısı sonucunda 9 Nisan günü Bağdat düşmüştü. Başkan George W. Bush da Körfez'den San Diego'daki ana üsse dönen Abraham Lincoln uçak gemisinden yapılan televizyon yayınıyla “esas çatışmaların bittiğini”³⁰⁰ duyuruyordu. Zafer ilan etmekten kaçınarak Irak'ta “yeniden inşa” aşamasına geçildiğini belirten mesajı, sıcak çatışmaların bittiğini yani bir anlamda savaşın sona erdiğinin ilanıydı.

Yaklaşık 42 gün süren II. Körfez savaşı boyunca tonlarca bomba, yüzlerce füze ve hava saldırısı yapılmış binlerce insan hayatını kaybetmişti. ABD, bu yıkımın üzerinde yeni bir Irak yaratma peşindeydi. Aslında bunun planları çok daha önceden belliydi. Bu çerçevede, insani yardım, sivil yönetim ve yeniden yapılandırmanın koordinasyonu konularında görev yapacak olan “Irak İçin Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu” (Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq- ORHA) Irak'ın işgalinden kısa bir süre önce, 2003 Ocağında oluşturulmuştu. Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden sonra her boyutuyla yeniden yapılandırmanın koordinasyonunu üstlenmesi düşünülen bu birimin başına ise, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in yakın dostu olarak bilinen emekli Genel Jay Garner atanmıştı.³⁰¹ Nitekim Jay Garner, savaş öncesinden kalabalık bir teknokrat ekibiyle Kuveyt'te konuşlanmış, savaşın bitmesini bekliyordu. Diğer taraftan Irak muhalefeti ise: “Irak'ın özgürleştirilmesi arifesinde, liderlik komitesi, ülkenin işlerini yürütmek ve halkının saygınlığını, birlik ve bütünlüğünü korumak için geçici koalisyon hükümetini açıklayacak” diyordu. Washington yönetimi ise muhaliflerin geçici yönetim fikrine karşı çıkıyor, savaştan sonra bir süre askeri yönetim planlıyordu. Irak muhalefeti ise ABD'nin savaş sonrası planlarını yabancı işgali olarak tanımlamış ve Irak Ulusal Kongresi, Saddam Hüseyin sonrası yönetimin

²⁹⁹ A.y.

³⁰⁰ “Bush sıcak savaşa noktayı koydu”, 2 Mayıs 2003, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=73933>, (12 Şubat 2010).

³⁰¹ James R. Schlesinger & Thomas R.Pickering, **Irak: One Year After**, New York, Council on Foreign Relations, 2004, s. 15.

Iraklılara bırakılması yönünde çağrı yapıyordu.³⁰² Irak'ı özgürleştirme operasyonu (Operation Iraqi Freedom) öncesinde başlayan bu hesaplar sadece bunlarla sınırlı değildi. Hemen hemen herkesin bir hesabı vardı. Hatta ABD kendi içinde bile çeşitli ihtilaflara düşmüştü.

Milliyet Gazetesinden Taha Akyol bu konuyu şöyle anlatıyordu: “Irak’ın yeniden yapılandırılması konusunda Washington yeni Irak Başbakanı olarak üç isimden bahsediyordu. Talabani takımından Behram Salih, Sünni Arap kökenli liberal Adnan Paçacı ve Şii kökenli laik Ahmet Çelebi... Hangisi?!. Üstelik kim bilir başka daha hangi isimler var? İsimler gibi ‘model’ de netleşmiş değil... “Osmanlı vilayet sistemi, federasyon, kantonal sistem” falan gibi genel laflar edilse bile, büyük kavgalara, hatta etnik iç savaşa yol açabilecek bir yığın belirsiz detay var! En önemlisi: Kâğıt üzerindeki Amerikan kurgusunu ve isim listesini toplum(lar) benimseyecek mi? ABD ile omuz omuza silahlı savaşa giren Kürtlerin isteyeceği ‘bedel’ ile buna karşı çıkacak Araplar nasıl uzlaştırılacak? Türkmenlerin durumu ne olacak? Ya bir de etnik ve dini gruplar birbirleriyle çatışırsa?..”³⁰³ Hürriyet Gazetesinin CNN Türk’ten aktardığı diğer bir habere göre, “planın birinci aşamasına General Tommy Franks komuta edecek. Halen devam eden bu aşama, askeri harekâtı kapsıyor ve Irak kuvvetlerinin direnişinin kırılması ve şayet varsa kitle imha silahlarının ortaya çıkarılmasını öngörüyor. Emekli General Jay Garner’in yöneteceği ikinci aşamada ise yüzlerce emekli Amerikalı subay ve diplomat, Irak’ta yönetimi ele alacak olan bakanlıklara el koyacak. Bu kişilerin görevi, bakanlıklarda bulunan Saddam Hüseyin’e sadık kişilerin ayıklanmasını sağlamak ve ABD önderliğinde yeniden inşa kampanyasını başlatmak olacak. Irak Ulusal Kongresi (INC) Başkanı Ahmet Çelebi’nin yöneteceği üçüncü aşamada, Çelebi ve adamları başlıca bakanlıkların yönetimini devralacaklar. Bu aşamada Irak’ta seçimlerin yapılması da planlanıyor. Bu arada Wall Street Journal, “ABD Başkanı George W. Bush’un, Saddam Hüseyin’i devirdikten sonra 24 milyon nüfuslu Irak’a, dış dünyadan yardım almadan yeni bir şekil vermeye çalışacağını” yazıyordu. Haberde “Avrupa ülkelerinin 3 aşamalı Bush planı konusunda ciddi kaygılar taşıdıkları ve Amerikan

³⁰² “Irak muhalefeti ‘gölge hükümet’ kuracak”, 27 Mart 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/27/267269.asp>, (7 Şubat 2010).

³⁰³ Taha Akyol, “Irak’ı yeniden kurmak!”, 09 Nisan 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/04/09/yazar/akyol.html>, (12 Şubat 2010).

yönetimini, Irak'ı himaye altına alma girişiminin ülkeye demokrasi getirmeyeceği, tersine köktendinciliği tetikleyeceği konusunda uyardıkları’’³⁰⁴ yer alıyordu.

İngiltere'nin de içinde bulunduğu Avrupa ülkeleri, Irak'ın yeniden yapılandırılmasında BM tarafından idare edilecek uluslararası toplumun etkin olmasını isterken, ABD: “Biz koalisyon ortaklarımızla birlikte bu büyük yükü, gelecekte alacağı şekil hakkında söz sahibi olmamak için üstlenmedik. Aslında, BM tarafından atanmış biri, birdenbire bütün operasyonun sahibi olsun diye, her şeyi BM'ye devretmeyi düşünmüyoruz’’³⁰⁵ diyordu.

Savaşın ardından Irak'ta istikrarı sağlamak ve yeni uzlaşmacı bir yönetim kurmak hiç de kolay olmayacaktır. Elbette ki bunun sebebi Irak'ın din-aşiret-etnik yapılar arasındaki karmaşık yapısından kaynaklanmaktaydı. Oluşturulacak yönetim şekli ne olursa olsun, merkezi otoritenin nasıl yapılandırılacağı çok önemliydi. Bunun için değişik alternatifler üzerinde durulmaktaydı.

Birinci senaryo: Irak'ın nüfus ve kültürel yapısı esas alınarak birkaç parçaya ayrılmasıdır. Bu bir anlamda Irak'ın üç bölgeye ayrılarak yeni devletlerin kurulmasıdır. Kuzeyde Kürt devleti, güneyde Şii-Arap devleti ve merkezde Sünni-Arap devleti gibi. Güneyde yaşayan Şiilerin bu güne kadar böyle bir talepleri olmamıştı ancak, Kuzeydeki Kürt gruplar bunu zaman zaman alenen dile getiriyorlar ve böyle bir taleplerinin oluşunu çoğu kez inkar etmiyorlardı. Bununla beraber bu planın, bu günkü şartlarda olabirliği ihtimal dışıydı. Çünkü bu durum hem savaşın varlık sebeplerine aykırı olduğu gibi bölgesel güçlerin ve en başta Türkiye'nin karşı çıkacağı bir durumdu. Çünkü Türkiye, böyle bir senaryoyu “savaş sebebi” sayacağını belirtmişti.³⁰⁶

İkinci senaryo: “federalizm”; yani Irak'ın kuzeyinde, güneyinde ve ortada sınırları tespit edilecek bölgelerin, federatif bir sistemle merkezden idare edilmesi şeklindedir. Bu formül, öteden beri daha sık telaffuz edilmektedir. Buna göre; Irak üç bölgeyi bir federal devlet olacaktır. Merkezi Bağdat olan bir Irak devletinin varlığı ve toprak bütünlüğü korunmak kaydı ile merkezde Sünnilerin, güneyde Şiilerin ve

³⁰⁴ “ABD'den üç aşamalı Irak planı”, 08 Nisan 2003, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/08/271895.asp>, (12 Şubat 2010).

³⁰⁵ “Kontrol MB'ye bırakılmayacak”, 27 Mart 2003, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/27/267273.asp>, (12 Şubat 2010).

³⁰⁶ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s. 359-360.

kuzeyde içinde Türkmenlerin de bulunduğu ve Kürtlerin denetiminde oluşturulacak federal bir sistem. Bu sistemi oluşturacak üye devletler, birbirine ve merkeze güçlü anayasal bağlarla bağlanacaktır. Üçüncü senaryo ise: “coğrafi federasyon” olarak adlandırılmaktadır. Bunun daha doğru tanımlanması “Eyalet Sistemi”dir. Bu planın temelinde Türkiye’nin üzerinde ısrarla durduğu Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması fikri esas alınmış görünmektedir. Bütün etnik ve dini unsurlar demokratik bir yapı içerisinde merkezde temsil edileceklerdir. Adına eyalet sistemi dediğimiz bu senaryo Türkiye için en kabul edilebilir olanıdır.³⁰⁷

Savaş sonrası Irak’ın yeniden yapılandırılması aşaması, bir ulus-oluşturma operasyonu olarak ortaya konduğu için oldukça kapsamlı ve bir o kadar da karmaşık unsurlar içermektedir. Karmaşıklık, Irak’ı oluşturan etnik unsurların kendi içinde, “Koalisyon güçleri” ile Irak’ı oluşturan etnik gruplar arasında ve uluslararası arenada yaşanmaktadır. Bunun için, daha Irak’a yönelik saldırı bitmeden ABD şirketleri başta olmak üzere, birçok ülke Irak’ın yapılandırılmasından aslan payını kapmak için şimdiden kolları sıvamıştı. BM bu sürecin, aşağı yukarı üç yıl süreceğini ve 30 milyar dolara mal olabileceğini bildiriyordu.³⁰⁸

Yeniden yapılanmanın yönetiminde ana sorun, sürecin nasıl yönetileceğidir? Bu konuda da üç ana alternatif telaffuz edilmektedir:

- Savaşı gerçekleştiren ve “Irak’a özgürlüğü” getiren Koalisyon güçlerinin bu süreci yönetmesi;
- BM; insani yardım sağlanması, Irak’ın yeniden yapılandırılmasının desteklenmesi ve geçici Irak Yönetiminin teşkilinde Iraklılara yardımcı olunmasında ana rolü üstlenmelidir. BM’nin bu yönde zaten deneyimi vardır.
- ABD, İngiltere ve İspanya tarafından 9 Mayıs 2003 tarihinde BM’ye sunulan ve temelde Irak’a uygulanan ekonomik yaptırımların kaldırılmasını öngören karar tasarısında ise, yine yeniden yapılandırma sürecinin yönetimi koalisyon güçlerine bırakılmaktadır.³⁰⁹ Ancak, BM’in insani yardım, ekonominin yeniden

³⁰⁷ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s. 360-361.

³⁰⁸ “Paylaşım kavgası”, 28 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/28/w/c0109.html>, (12 Şubat 2010).

³⁰⁹ Daha önce BM Güvenlik konseyi üyeleri, George W. Bush’un ambargonun kaldırılması önerisine “Ambargo kaldırılmadan önce Irak’ın onarılmasında BM’nin rolünün ne olacağı konusu ile kitle imha silahlarının aranması meselesinin çözüme kavuşturulması gerektiğini” söyleyerek tepki vermişlerdi.,

yapılandırılması, sivil yönetimin oluşturulması, temsil kabiliyeti olan bir hükümetin oluşturulması, yasal ve yargısal reform süreci ile insan haklarının geliştirilmesi konularını koordine etmek üzere, bir özel koordinatör ataması öngörülmektedir. Ayrıca, ekonominin yeniden yapılandırılması sürecinde Dünya Bankası ve IMF'nin deneyimlerini aktarması ve mali işlemleri izlemeleri de öngörülmektedir.³¹⁰

Amerikalı emekli General Jay Garner'in atanmasıyla savaş sonrasında Irak'ın Amerikan eliyle ekonomik ve siyasi anlamda “yeniden imarı” süreci başlamaktaydı. Garner'in atanmasıyla beraber muhaliflerle seri toplantılar dönemi de başlamış oldu.³¹¹ 09 Nisan günü Bağdat'ın düşmesinin hemen ardından Irak Ulusal Kongresi (INC) lideri Ahmet Çelebi ABD'nin, Irak'ın siyasi geleceği konusunda ülkenin gündeyinde yapılacak toplantı için 43 Iraklı politikacıyı belirlediğini söylüyordu. Toplantının Nasiriye yakınındaki Ali İbni Ebu Talip hava üssünde, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Yakın Doğu işlerinden sorumlu yetkilisi Ryan Crocker, George W. Bush'un Irak Danışmanı Zalmay Halilzad ile Donald Rumsfeld'in ismi açıklanmayan özel bir danışmanın yanı sıra, Iraklı muhalif grupların temsilcilerinin katılacağı³¹² belirtiliyordu. Diğer taraftan, Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (İİDYK) Başkanı Ayetullah Muhammed Bekir El Hekim “‘Irak'ta Amerikan askeri yönetimine direneceklerini, Washington'un Irak'ta bir Amerikalı generali yönetime getirmeye çalışması halinde iç savaş olabileceğini, Nasiriye'deki toplantıya katılmayacaklarını, Bunun, General Jay Garner'in Irak yönetiminin bir parçası olduğu anlamına geldiğini düşündüklerini ve hiçbir şekilde bu projenin bir parçası olmayacaklarını söylüyordu.³¹³ Şiilerin bu endişelerinin yanında Irak kamuoyunda da buna benzer

“BM'den Bush'a olumsuz tepki”, 18 Nisan 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/18/276671.asp>, (12 Şubat 2010)., Ancak daha sonra Tüm iç ve dış baskılara karşın Irak'ta BM'ye daha fazla rol verilmesine yanaşmayacağı belirtilen ABD, bunun yerine, atadığı Irak Geçici Hükümet Konseyi'ne 'bir nebze' uluslararası meşruiyet kazandırma yolunda adım attı. BM Güvenlik Konseyi, Irak'ta ABD'nin atadığı konseyi 'memnunlukla karşılayan' ve BM yardım misyonu kurulmasını öngören karar tasarısını onayladı., “BM'den bu kadar!”, 15 Ağustos 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=85150>, (12 Şubat 2010).

³¹⁰ “Irak'ın Yeniden Yapılandırılması Raporu”, **Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği**, Ankara, Mayıs 2003, s. 4-5.

³¹¹ Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul, Alfa Yay., 2004, s. 513.

³¹² “Manda yönetimi belirlendi”, 11 Nisan 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Nisan/11/d3.html>, (13 Şubat 2010).

³¹³ “Şiiler ABD'yi uyardı”, 11 Nisan 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0304/11/w/c1004.html>, (12 Şubat 2010).

söylentiler ve kanaat hâkimdi. Yapılacak toplantı öncesi ABD, Dışişleri Bakanı Colin Powell aracılığıyla yaptığı açıklamayla bu endişeyi gidermeye çalışıyordu. Powell; “ABD’nin kukla yönetim atayacağı korkularını bertaraf ederek, bunu, Irak halkının ve Irak halkının temsilcilerinin yapması gerektiğine inanıyoruz. Irak’ın yeni devlet başkanını getirme hazırlığı içinde değiliz”³¹⁴ diyordu.

15 Nisan 2003 tarihinde Garner ve ABD temsilcisi Zalmay Halilzad’la beraber, Saddam Hüseyin muhaliflerinden oluşan yaklaşık 100 delegenin katıldığı Nasıriye yakınlarındaki Ur kentinde yapılan toplantıda, Irak’taki yeni siyasal yapının demokratik ve federal bir Irak’ın kurulmasını amaçladığı açıklanmıştı. Nasıriye toplantısında dinin devlet ve toplum içindeki rolü ve Iraklıların dışarıdan empoze edilen kişileri değil, kendi liderlerini seçmeleri gerektiği tartışılmış ve toplantının sonunda katılımcılar tarafından kabul edilen bildiriye Irak’taki siyasal yapılanmanın temel ilkeleri şu şekilde ifade edilmişti: *“Irak’ın ülke genelinde uzlaşmaya dayalı demokratik federal sisteme sahip olması; kurulacak olan hükümetin etnik kimlik esasına dayanmaması, hukukun üstünlüğünün sağlanması; kadınların rolü de dâhil olmak üzere farklılıklara saygı gösterilmesi, siyasal şiddetin reddedilmesi ve Iraklıların gerek yerel gerekse ulusal düzeyde yeniden yapılanma için organize olması; güvenlik ve temel hizmetler gibi acil konularda Iraklıların ve koalisyon güçlerinin birlikte çalışması, BAAS Partisi’nin dağıtılması ve toplum üzerindeki etkilerinin ortadan kaldırılması, ulusal düzeydeki tüm siyasal grupların sürece dâhil edilmesi için açık bir diyalog içinde olunması.”*³¹⁵ Toplantı sonrasında Zalmay Halilzad, toplantıya katılanlara, ABD’nin Irak’ın yönetilmesinde hiçbir çıkarı olmadığını ileri sürerek toplantının 10 gün sonra tekrar yapılacağını duyuruyordu.³¹⁶

ABD’nin Irak ile ilgili siyasi oluşum süreci başlamıştı. ABD’nin Irak’ın dizginlerini elinde tutacak geçici yönetimin başına getirdiği emekli general Jay Garner 21 Nisan günü Bağdat’a gelmişti. Doğrudan ABD Savunma Bakanlığı’na (Pentagon) karşı sorumlu olan Garner: “Ben işleri kolaylaştırıcıyım, yardıma geldim,

³¹⁴ “Irak’ta hükümet seçimle belirlenecek”, 13 Nisan 2003, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/13/274259.asp>, (13 Şubat 2010).

³¹⁵ Ferhat Pirinççi, “2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak’ta Siyasal Yapılanma”, **İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler**, Haz. Mustafa Öztürk, Enver Çakar, Elazığ, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., 2006, C:II, s. 485.

³¹⁶ “Muhaliler 10 gün sonra yeniden toplanacak”, 15 Nisan 2003, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/15/275104.asp>, (13 Şubat 2010).

yönetici değilim” dese de, Irak liderlerinin tepkisini çekti. Şiiilerin, ABD varlığını protestosu Garner’a da uzandı. İslam Devrimi Yüksek Konseyi’nin başını çektiği Şii cephesi, “Garner’la görüşmeleri boykot ediyoruz” açıklaması yaptı. Ardından Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB) lideri Celâl Talabani “Irak yönetiminin başında bir yabancıyı kabul edemeyiz. Bu hükümet geçici bir koalisyon olmalı ve Iraklılardan oluşmalı”³¹⁷ diyordu.

28 Nisan 2003 tarihinde Bağdat’da Jay Garner başkanlığında bir araya gelen çoğu Irak içinden 350’ye yakın muhalifin katıldığı toplantı, yaklaşık 10 saat sürdü. Sünni, Şii, Arap, Türkmen, Kürt birçok etnik ve dini grup temsilcilerinin bulunduğu toplantıya 7 Türkmen temsilci de katıldı. Güvenlik, geçici yönetimin oluşturulması, demokratik ve laik Irak ana başlıklarında odaklanan toplantıda çok şiddetli tartışmaların yaşandığı belirtilirken,³¹⁸ toplantının en önemli özelliği, geçici bir Irak yönetimi kurulması konusunda dört haftalık bir takvim konusunda anlaşılmasıydı. Buna göre, bir ay içinde ulusal bir konferans toplanacak ve burada geçici bir Irak yönetimi seçilecekti. Seçilen bu geçici yönetim ORHA’nın yetkisindeki bazı idari sorumlulukları üstlenmeye başlayacak ve daha geniş yetkilere sahip bir “geçici hükümet”in kurulmasına yönelik çalışacaktı.³¹⁹

George W. Bush yönetimi, Mayıs başında savaşın bittiğini açıklarken aynı zamanda Irak’ta oluşturulacak işgal yönetiminin başına getirilmesi düşünülen emekli General Jay Garner ve ekibinin görevine son verildiğini ve yerine emekli Büyükelçi Paul Bremer’in³²⁰ atandığını açıklamaktaydı. ³²¹ Paul Beremer’in atanması, Garner’in başında bulunduğu ORHA, “yeterince varlık gösterememiş düzeni ve huzuru sağlamada başarısız kalmıştı” iddialarının ötesinde, aslında 28 Mayıs

³¹⁷ “Garner’e itiraz var”, 22 Nisan 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=72823>, (13 Şubat 2010).

³¹⁸ Fatih Uğur’un haberi, “Muhallifler, bir ay içinde geçiş hükümeti için kongre kararı aldı”, 29 Nisan 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/04/29/dis/h9.htm>, (13 Şubat 2010).

³¹⁹ James R. Schlesinger & Thomas R. Pickering, **a.g.e.**, s. 31.

³²⁰ **Lewis Paul Bremer**: 1941 Hartford, Connecticut doğumlu olan Paul Bremer, 1960 Yale Üniversitesi mezunu, 1966 Harvard Üniversitesi MBA, daha sonra Institut d’Etudes Politiques de Paris eğitim gördü. Bir subay olarak dış işlerinde çalışmaya başlayan Bremer, 1972-76 Henry Kissinger’in Dışişleri Bakanlığı döneminde asistanlığını yaptı. 1981 yılında Alexander Haig’in Dışişleri Bakanlığına atanmasıyla Bremer de terfi ederek icra sekreterliğine geldi. Bir çok özel ve kamu görevinde çalışan Bremer, törörlle mücadele uzmanıdır. 11 Mayıs 2003 ile 28 Haziran tarihleri arasında Irak Geçici Koalisyon Yönetiminin başkanlığını yapmıştır., “L. Paul Bremer”, **Wikipedia The Free Encyclopadia**, http://en.wikipedia.org/wiki/L._Paul_Bremer, (15 Şubat 2003)

³²¹ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 515-516.

toplantısında alınan karar gereği “geçici yönetim”in oluşturulması aşamasıydı. Nitekim, 12 Mayıs günü Bağdat’a gelerek göreve başlayan Bremer, 16 Mayıs 2003 tarihinde Irak’ın her alanda yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak oldukça geniş yetkilere sahip Geçici Koalisyon Otoritesi (Coalition Provisional Authority) CPA’in başına geçmişti. “Geçici Koalisyon Otoritesi Yöneticisi” olarak işgal kuvvetlerinin en yüksek sivil temsilcisi olan Bremer, geçici yönetim süresince Irak’ın en etkin bir şekilde yönetilmesi için hükümet yetkilerini geçici olarak üstlenmekteydi.³²² Diğer taraftan aynı tarihte “Irak’ın yeni yönetiminde yer almak isteyen Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ile Irak Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) Erbil’de yaptıkları toplantıda birleşme kararını en kısa sürede yaşama geçirmek için anlaşmışlardı. Karara göre tek yerel Kürt hükümeti kurulacak ve federalizm için çalışmalar hızlandırılacaktır. Kürtler, güçlü bir federal devlet olarak bütün Irak’ı etkileyebilecek bir hükümet kurmak için anlaştıklarını açıklıyorlardı.³²³

CPA’in kurulmasından sonra çalışmalarına Irak içinde hız verdi. Ancak ortada bir sorun vardı. Siyasi ve ekonomik ilişkiler açısından muhatap alınacak ya da meşru sayılacak bir “devlet otoritesi” niteliği yoktu. Bunun BM nezdinde meşrulaştırılması gerekiyordu. Fransa, Rusya ve Almanya’nın yoğun muhalefetine rağmen BM Güvenlik Konseyi 22 Mayıs 2003 tarihinde aldığı 1483 sayılı kararda³²⁴ Genel Sekreter’den Otorite (Geçici Koalisyon Otoritesi)’yle yeniden yapılandırma konusu da dâhil olmak üzere, koordinasyon içinde olacak bir Özel Temsilci atanması istemekteydi. Irak’a yönelik –silah ambargosu hariç- ambargo da kaldırılmış, geçici olarak “otorite” diye tanımladığı ABD ve İngiltere’ye ülkenin kontrolünü bırakıyordu.³²⁵ Ayrıca kararda, Irak halkı tarafından seçilmiş bir yönetim oluşturuluncaya kadar, bir Irak Geçici Yönetimi’nin oluşturulması beklentisi dile getirilmiştir. “Irak Kalkınma Fonu” oluşturularak fonda biriken paranın Irak Geçici

³²² Ferhat Pirinççi, **a.g.m.**, s. 486.

³²³ Ferit Demir’in Haberi, “Kürt gruplar birleşiyor”, 17 Mayıs 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0305/17/w/c1003.html>, (15 Şubat 2010).

³²⁴ BM Güvenlik Konseyi’nin 1483 sayılı kararı için bkz. Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 579-587.

³²⁵ Hüseyin Özay’ın haberi, “Irak’a uygulanan ambargo kaldırıldı”, 23 Mayıs 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Mayis/23/d2.html>, (15 Şubat 2010).

Yönetimi ile istişare halinde “otorite”nin kararı doğrultusunda harcanacağı karara bağlanmıştır.³²⁶

Nihayet işgal kuvvetleri tarafından Iraklılardan oluşan bir Geçici Yönetim Konseyi (Interim Governing Council), BM temsilcileriyle de danışmalarda bulunarak 13 Temmuz 2003 tarihinde oluşturulmuştur. Oluşturulan Geçici Yönetim Konseyi'nin sorumlulukları, temel başlıklar olarak; geçici kabinenin ve diplomatların atanması, 2004 yılı bütçesi için teklifin hazırlanması ve yeni bir anayasa hazırlanması için çalışmalarda bulunmasıydı.³²⁷

ABD, Irak'ı yönetme yetkisini devredecek bir geçici hükümetin kurulması yönünde çaba gösterdiği halde, özellikle savunma ve istihbarat konularını kendi elinde tutmak istiyordu. Zaten 13 Temmuz günü başlayan bir süreçle Ağustos başında oluşturulan geçici hükümetin bakanları arasında bu konularda bakanlıkların bulunmaması bunun en çarpıcı göstergesiydi.³²⁸ 13 Temmuz 2003 tarihinde, hem ülkedeki hem de sürgündeki Iraklı grupların ve BM'nin ve CPA'in yoğun tartışmaları sonucunda şekillenen, yirmi beş kişilik Irak Yönetim Konseyi'nin kurulmasıyla CPA iktidarını Iraklı bir organla paylaşmaya başladı.³²⁹ Geçici Koalisyon Otoritesi'yle Geçici Yönetim Konseyi arasındaki ilişkiyse, Geçici Koalisyon Otoritesi'nin 13 Temmuz 2003 tarihli yönetmeliğinde ortaya konulmaktaydı. Buna göre; Geçici Yönetim Konseyi, kendi yetkileri de dâhil olmak üzere tüm konularda Geçici Koalisyon Otoritesi ile “danışmalarda” bulunmak ve “işbirliği” yapmak zorundaydı.³³⁰ Geçici Yönetim Konseyi'nin aldığı kararları, CPA isterse veto edebilecekti. Irak'ta, Yönetim Konseyi'nin şekillenmesinde etnik köken (Kürtler, Türkmenler ve Araplar), mezhepsel (Şiiiler ve Sünniler) ve dini kimlik (Müslümanlar ve Hıristiyanlar) temelinde temsil prensibi etkili olmuştur.³³¹

Irak Geçici Yönetim Konseyi'nin oluşturulmasının ardından 30 Temmuz günü yapılan toplantıda 25 kişilik Konsey üyelerinden 9 üyeli Başkanlık Konseyi oluşturulmuştur. Beşi Şii (Ahmet Çelebi, Muhsin Hekim, İbrahim Caferi, Ayad

³²⁶ Bayram Sinankaya, **a.g.m.**, s. 388.

³²⁷ Ferhat Pirinççi, **a.g.m.**, s. 487-488.

³²⁸ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 515.

³²⁹ Bayram Sinankaya, **a.g.m.**, s. 389.

³³⁰ Bkz. The Coalition Provisional Authority, CPA/Regulation 6, 13 July 2003, http://www.cpa-iraq.org/regulations/20030713_CPAREG_6_Governing_Council_of_Iraq_.pdf, (15 Şubat 2010).

³³¹ Faleh A. Jabbar, **Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş**, Çev. Hikmet Halis, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2004, s. 25.

Allavi, Bahr el-Ulum); iki Sünni (Muhsin Abdulhamid, Adnan Paçacı); iki de Kürt (Celâl Talabani ve Mesut Barzani)'den oluşan Başkanlık Konseyi, başkanlığı alfabetik sıraya göre dönüşümlü olarak yürüteceklerdi. Öte yandan, Irak Yönetim Konseyi'nde Ağustos sonuna kadar devam eden pazarlıkların ardından 1 Eylül 2003 tarihinde geçici Irak yönetiminin bakanları da belli olmuştu. Oluşturulan 25 kişilik kabinenin 13'ü Şiilere, 5'i Sünnilere, 5'i Kürtlere verilirken, Türkmen ve Asurilere de 1'er bakanlık verilmişti.³³²

BM Güvenlik Konseyi'nin Irak Yönetim Konseyi'ni tanınması 14 Ağustos tarihli ve 1500 no'lu kararı ile oldu. BM Güvenlik Konseyi bu kararla, Irak'ta kurulan Geçici Yönetim Konseyi'ni tanıdı. Güvenlik Konseyi, ayrıca kabul ettiği bir karar tasarısıyla, Irak'a yardım amacıyla bir BM misyonu kurulmasına da yeşil ışık yaktı. ABD tarafından hazırlanan karar tasarısı, 15 üyeli Konseyde Suriye'nin çekimser oy vermesiyle 14 oyla kabul edildi. Irak'ın egemenlik ve toprak bütünlüğünün vurgulandığı kararda, "Irak'ta 13 Temmuz 2003 tarihinde oluşturulan Hükümet Konseyi'nin, uluslararası alanda tanınan, temsil kabiliyetine sahip bir Irak hükümetinin oluşturulması yolunda atılmış önemli bir adım olduğu" kaydediliyordu. Kararda, Irak'a uluslararası askeri güç gönderme konusunda bir hüküm bulunmuyor, tasarıyla ayrıca, Irak'a yardım amacıyla bir BM misyonu oluşturuluyordu. 300 dolayında personeli bulunacak misyonun görev süresi bir yıl olarak belirlenirken, Misyon sadece insani, siyasi ve ülkenin imarı gibi konularla ilgileneceği belirtildi.³³³

Daha önce BM, 1483 sayılı kararında Irak'ta siyasi otoritenin oluşturulması sürecinde BM'ye insani yardımların koordine edilmesi konusunda yetki veriyor ve BM Genel Sekreteri'nin Irak'ta siyasi otoritenin oluşturulması konusunda Özel Temsilci atanmasına olanak sağlıyordu. Bu doğrultuda Irak'ın özel temsilciliği görevine BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Sergio Vieira de Mello getirilmişti.³³⁴

³³² Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 517.

³³³ "BM'den işgale onay", 15 Ağustos 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/08/15/330411.asp>, (15 Şubat 2010).

³³⁴ Sergio Vieira de Mello, 19 Ağustos 2003 tarihinde BM görevlilerinin çalışmalarını yürüttüğü Bağdat'taki Merkezine yapılan saldırıda ölen 23 kişiden biriydi. Saldırıda yüzlerce insan da yaralanmıştı. BM'nin saldırı hedefi olarak seçilmesi, ABD tarafından sunulan ve örgütün Irak'ta daha fazla rol üstlenmesini öngören tasarıyla ilişkilendiriliyordu., "Bağdat'da BM'ye bomba", 20 Ağustos 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0308/20/w/c1112.html>, (16 Şubat 2010).

Böylece savaş sonrası yeniden yapılandırma sürecine BM de dâhil olmuştu. BM'nin 1483 sayılı kararının ardından, Amerikalı yetkililer ise herhangi bir uluslararası gücün, "Irak'a yerleştirilmesi için konseyden ayrı bir karar tasarısı geçirmeye niyetleri olmadığını" söylerken ve "bu işi, ayrı karar tasarısı aramadan ABD ile işbirliğinde bulunacak ülkelerle koordinasyon içerisinde yürütmek kararında olduklarını" ifade ediyorlardı.³³⁵ ABD bu amaçla zaten 12 Nisan günü Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bir takım ülkelere "sualname" göndermişti. O günden beri Türkiye ABD ile asker gönderme ve Irak'ın yeniden yapılandırılması ve güvenliğinin sağlanması konusunda müzakereler sürdürüyordu. Bu müzakereler, ilişkilerin gerildiği 1 Mart tezkeresinin arkasından ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'in 2 Nisan Ankara ziyaretinde gündeme gelmiş en son 5 Ağustos'ta Başbakanlıkta yapılan geniş katılımlı Irak toplantısında karara bağlanmıştı. Bunun için her hangi bir BM kararının olmasının gerekmediği ortak kanaatiyle ABD ile ilişkiler bu çizgide başlatıldı. Ancak Türk kara gücünün hangi bölgede görev yapacağı tartışması vardı.³³⁶ ABD, Türk kara gücünün, Kuzey Irak yerine daha güney ve güney batı bölgesinde görev yapmasını istiyordu. Sonuçta Kuzey Irak'ta her hangi bir istikrar sorunu yoktu. Diğer taraftan Kürt grupların, Türk Askerine olan tepkileri ABD'yi zora sokuyordu. Diğer taraftan Irak'taki terör saldırılarının ardı arkası kesilmiyor her gün yüzlerce insan çeşitli çatışma ve patlamalarda hayatını kaybediyordu. Daha, Irak Geçici Başkanlık Konseyi'nin açıklandığı gün bile çeşitli saldırılarda 3 ABD askeri öldürülmüş, 14'ü de yaralanmıştı. ABD'nin savaşın resmen bittiğini ilan ettiği günden beri ölen Amerikan askeri sayısı 52'ye ulaşmıştı.³³⁷ Çeşitli intihar saldırıları ve bombalama eylemlerinde her gün yüzlerce insan hayatını kaybediyordu. Yine 29 Ağustos günü Necef'te Cuma namazından çıkan ve aralarında Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (İİDYK) lideri Muhammed Bekir el-Hekim'inde bulunduğu 80'nin üzerinde insan hayatını kaybetmiş, 100'ün üzerinde insan da yaralanmıştı. Ciddi bir

³³⁵ "BM'den işgale onay" 15 Ağustos 2003, **Hürriyet Gazetesi**, a.y.

³³⁶ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 226.

³³⁷ "Bremer: Irak'ta seçim 2004 ortası olabilir", 1 Ağustos 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=83633&tarih=01/08/2003>, (16 Şubat 2010).

karışıklığa sebep olan bu olaydan sonra Irak Ulusal Kongresi lideri Ahmet Çelebi, Amerikan güçlerinin bölgedeki güvenliği sağlayamamakla suçluyordu.³³⁸

ABD, Irak'ta yeniden yapılandırma sürecini devam ettirirken yerel terör çıkmazına sapsaplanmıştı. Irak'ta işgale karşı direniş büyürken ABD'li generaller de savaşın hâlâ bitmediğini, işgal ettikleri ülkede giderek bir batağa sapsaplanmakta olduklarını kabul ediyorlardı. ABD'nin güçlü bir direnişle karşılaştığını belirten Washington Post gazetesi, "Pentagon, Hindistan, Pakistan ve Türkiye gibi ülkelerden ek müttefik güç toplamakta olduğunu söylüyor, ancak siyasi ve lojistik engeller gelişlerini geciktirebilir" diye yazıyordu. Savaş sonrası Irak'ta güvenliği sağlayamayan, yasa ve düzen getiremeyen ABD'nin, aralarında Türkiye'nin bulunduğu bazı ülkelerden güç topladığı öne sürülüyordu.³³⁹ Bütün bu gelişmelerin ardından, Irak'ın yeniden inşasının tahmin ettiğinden daha güç ve pahalı olduğunu anlayan ABD yönetimi, BM şemsiyesi altında çokuluslu güç seçeneğini değerlendirirken, Türkiye gibi Müslüman müttefiklerin yeni BM kararı çıkmadan asker göndermesi için çabalarını da sürdürüyor. Washington'daki 30 Ağustos Zafer Bayramı resepsiyonuna katılan Genelkurmay Başkanı Richard Myers: "Irak'ta kesinlikle Türk askeriyle çalışmak isteriz, ancak buna ben değil, Ankara'daki meslektaşlarım ve Türk hükümeti karar verecek" diyordu. Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz de: "Türkiye, Irak'ın başarıya ulaşması gerektiği konusunda, ABD'yle aynı iradeyi paylaşıyor" diyerek³⁴⁰ "Türk askeri Irak'a girmeli" kanaatini destekliyordu.

3 Eylül günü, Irak'ta Geçici Hükümet Konseyi'nin atadığı bakanlıkların yemin ederek göreve başladığı sıralarda,³⁴¹ Irak'ta artan kayıpları ve işgalin gittikçe ağırlaşan maliyeti yüzünden kendi kamuoyunun eleştirilerine hedef olan Washington yönetimi, BM Güvenlik Konseyi'nden bir tasarı çıkarılması yönünde girişim

³³⁸ "Kanlı Cuma", 30 Ağustos 2003, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/08/30/d01.html>, (16 Şubat 2010).

³³⁹ "Pentagon bataktan çıkamıyor", 30 Ağustos 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0306/30/w/c1115.html>, (16 Şubat 2010).

³⁴⁰ "Türk askerinde ısrarcılar", 30 Ağustos 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=87041>, (16 Şubat 2003).

³⁴¹ Paul Bremer'in yaptığı bu geçici konseyde Dışişleri Bakanlığı, KDP yönetiminin önemli isimlerinden Hoşyar Zebari üstlenmişti. Zebari, uzun yıllar Londra'da yaşıyordu ve KDP'nin Avrupa'da Kürt politikaları denince ilk akla gelen ve en çok tanınan isimdi. Zebari Konseyde yemin edişinin ardından ilk açıklaması, "Irak'ta Türk askeri istemiyoruz" oldu., Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 242.

başlatmıştı. Çokuluslu gücün onaylanması karşılığında BM'ye daha fazla rol verilmesini öngören tasarıyla, yabancı askerlerin Irak'a gelişinin de kolaylaşacağı hesaplanıyordu.³⁴² Bunun işareti olarak da EUCOM ve NATO Avrupa Kuvvetler Komutanı Orgeneral Jones'te Türkiye'ye geliyordu. Orgeneral Jones, Irak'ta görev alacak Barış Gücü birliklerinin bu ülkeye gelmesini kolaylaştırmak amacıyla BM'nin desteğini alarak yeni bir güç oluşturmayı içeren planını Ankara'ya sunmuştu.³⁴³ Orgeneral Jones'ın Türkiye'ye bir önerisi ve iki sorusu vardı. Öneri, Türk askerinin Irak'ta olası görev yapacağı yerlere dair alternatiflerdi. Sorularından ilki ise, 1 Mart tezkere öncesinde müzakere sürecinde mutabakat muhtırası imzalanma aşamasına gelmiş ancak siyasi karar çıkmadığı için her şey suya düşmüştü. Bu yeni durumda, acaba önce tezkere sonra müzakere süreci yaşanabilir miydi? Türk yetkililer bu soruya zaten olumlu bakıyorlardı. Bu sefer aynı hataya düşülmeyecekti. Önce tezkere çıkarılarak top ABD'ye atılacaktı. Jones'in ikinci sorusu ise, Türkiye nasıl olsa Irak'a gelecek ve istikrar için görev üstlenecekti. O zaman Kuzey Irak'ta görev yapan Özel Kuvvetlerin geri çekilmesi mümkün olabilir miydi? Türkiye bu noktada bir tıkanıklık yaşadı. Zira Türk Özel Kuvvetleri, Kuzey Irak'ta Kerkük-Musul endişesi ve PKK nedeniyle oradaydı. Cevap olarak "PKK'yı bölgeden temizleyin, biz de çıkalım" önerisi oldu.³⁴⁴ Daha sonra, PKK konusunda tıkanan görüşmeleri çözmek için Türk ve ABD heyetleri arasında yapılan görüşmeler tatmin edici sonuçlar vermese de en son 6 Ekim 2003 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında, hükümetin Meclisten Irak'a asker gönderme konusunda 1 yıllığına yetki istemesi kararı çıktı. Tezkere 7 Ekim 2003 tarihinde Mecliste oylanarak geçti.³⁴⁵

Tezkerenin Meclisten geçmesinin ardından, Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) yetkilisi Fadıl Merani, Türk Askerinin gelmemesi konusunda ABD'nin öncülük ettiği koalisyon temsilcilerinden görüşme talep edeceklerini ve garanti isteyeceklerini söylerken, Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) yetkilisi Adnan Müfti de, komşu ülkelerden asker gelmesinin durumu güçleştireceğini ileri

³⁴² "Bush BM'ye mecbur kaldı", 04 Eylül 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0309/04/w/c1114.html>, (16 Şubat 2010).

³⁴³ Işıl Abışgil'in Haberi, "Irak için her yardıma evet", **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/09/04/d01.html>, (16 Şubat 2010).

³⁴⁴ Murat Yetkin, **a.g.e.**, s. 243-244.

³⁴⁵ "Tezkere geçti, Mehmetçik Irak yolcusu", 08 Ekim 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/10/08/dis/h1.htm>, (16 Şubat 2010).

sürüyordu.³⁴⁶ Irak'ta ABD'nin kurduğu Geçici Hükümet Konseyi (GHK), Irak'a Türk askeri gönderilmesini istemiyordu. AFP'ye açıklama yapan GHK üyesi Mahmut Ali Osman, GHK'nın Türk askerini oybirliğiyle reddettiğini söylüyordu. Aynı şekilde, konseyin Şii üyesi Muaffak El Rabii de, “komşu ülkelerin müdahalesinin kabul edilemez olduğunu” ve “Bu müdahale hem Irak'ı hem de bu (komşu) ülkeyi tehlikeye atar”³⁴⁷ diyordu. Gerek savaş öncesinde gerekse bu yeni durumda olduğu gibi Iraklı muhalif gruplar Türk askerinin Irak'a girmesine şiddetle karşı çıkıyorlardı.

Tezkerenin çıkmasından sonra ABD ile yürütülen görüşmelerde, ABD'nin genelde Iraklı muhalif grupları, özelde ise Kürt grupları ikna etmekte zorlandığı ortaya çıktı. Öte yandan, Bağdat'ta yapılan CPA'nin haftalık toplantısında CPA Başkanı Bremer, Türk askerinin Irak'a gönderilmesi konusunda Geçici Konsey'in endişelerini gidermeye çalışmış ancak görüşmeden bir sonuç elde edememişti.³⁴⁸ ABD'nin samimi bir şekilde ikna etme çabaları ve Türk askerinin Irak'ta görev almasını istemesine rağmen, daha önce de olduğu gibi yine Kürt gruplar ağır gelmişti. Irak Geçici Konseyi'nin Kasım ayı dönem başkanlığını yapan KYB lideri Celâl Talabani 5 Kasım günü Bağdat'ta düzenlediği basın toplantısında “ABD Türk askerini Irak'a çağırırsa istifa edeceğimi söylemişim” ve “Irak'a Türk askeri gelmesi konusu bizim için kapanmıştır.” diyordu. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in yaptığı açıklamada, daha önce Türkiye'ye önerilen bölgelere Amerikan birliklerinin takviye edilerek yerleştirileceği söyleniyordu.³⁴⁹ Böylece bütün II. Körfez savaşı boyunca devam eden Türkiye'nin Irak'a asker gönderme tartışmaları da son bulmuş oluyordu.

³⁴⁶ “KDP: Garanti isteyeceğiz”, 07 Ekim 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/10/07/353736.asp>, (16 Şubat 2010).

³⁴⁷ “Geçici Irak Hükümeti Türk askeri istemiyor”, 07 Ekim 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/10/07/353735.asp>, (16 Şubat 2010).

³⁴⁸ “Paul Bremer Iraklıları ikna edemedi”, 08 Ekim 2003, **NTVMSNBC**, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/237977.asp>, (16 Şubat 2010).

³⁴⁹ “Irak'a takviye güç”, 07 Kasım 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=94687&tarih=07/11/2003>, (16 Şubat 2010).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2004-2009 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ

3.1. Irak'ta Anayasal Süreç ve Türkiye'nin Tutumu

13 Temmuz 2003 tarihinde oluşturulan Geçici Irak Yönetim Konseyi bu süreç içinde üstlendiği misyonun icrasını devam ettiriyordu. Kabinenin atanması ve diplomatların atamaları yapılmış görevlerine başlamışlardı. Sıra anayasal çalışmaların yapılmasına gelinmişti.

Geçici Yönetim Konseyi yeni anayasanın oluşturulması çalışmaları sırasında sorunlar yaşıyordu. Bu bağlamda, Geçici Yönetim Konseyi, yeni anayasanın oluşturulmasında esas rolü oynayacak delegelerin seçimini gerçekleştirecek olan Anayasa Hazırlayıcı Komite (Preparatory Constitutional Committee) için gerekli 25 kişiyi 11 Ağustos 2003 tarihinde seçmişti. Irak'ın siyasal yapılanması açısından önemli etkileri olacak bu delege seçiminin 30 Eylül 2003 tarihine kadar bu ön komite tarafından gerçekleştirilmesi gerekmekteydi. Ne var ki, bu ön komite, delege seçimini 30 Eylül gününe kadar gerçekleştirememiş; bunun da ötesinde Ekim ayı başlarında çeşitli alternatifler öne sürerek ortaya net bir liste koyamamıştı. Öne sürülen alternatifler arasında, delegelerin halk tarafından seçilmesi; doğrudan Geçici Yönetim Konseyi tarafından seçilmesi ve delegelerin iller ve kasabalar bazında salon seçimleri yapılarak belirlenmesi bulunmaktaydı.³⁵⁰

Geçici Yönetim konseyinin delege seçimleri tartışması devam ettiği sırada, Irak'ta şiddet olanca hızıyla devam ediyordu. Türk askerinin Irak'a gitme tartışmalarının da yaşandığı sıralarda 14 Ekim günü Bağdat'taki Türk Büyükelçiliği'ne de saldırılmıştı. Bu bir anlamda Türk askerine "gelmeyin" gözdağı niteliğindedeydi. Daha önce İmam Ali Camii'ne ve Ürdün elçilikleri de aynı şekilde

³⁵⁰ Ferhat Pirinççi, **a.g.m.**, s. 490.

saldırlara muhatap olmuştu. Bu gelişmeler ABD'nin, uluslar arası bir gücün Irak'ta görev yapması gerektiği inancıyla BM'ye bir tasarı sunmasına yol açmıştı.³⁵¹ BM Güvenlik Konseyi'nin 16 Ekim 2003 tarihinde almış olduğu 1511 sayılı karar da siyasal yapılanma sürecini bir anlamda hızlandırması vurgulanıyordu. Nitekim, bu kararlar Geçici Yönetim Konseyi, uluslararası alanda tanınmış ve seçimle işbaşına gelmiş bir yönetim oluşturulana kadar Irak Devleti'nin egemenliğini temsil ettiği vurgulanarak, Geçici Koalisyon Otoritesi ile Geçici Yönetim Konseyi eşit seviyeye getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kararda: "Otorite (Geçici Koalisyon Otoritesi), uygun olan en kısa sürede idari sorumluluklarını ve yetkilerini Irak halkına geri vermeye" çağrılmakta ve "Geçici Yönetim Konseyi...15 Aralık 2003 tarihinden geç olmamak üzere Güvenlik Konseyi'ne, ...Irak için bir anayasa taslağı hazırlamak ve sözü edilen anayasa çerçevesinde demokratik seçimlerin yapılması için bir takvim ve program sunmaya" davet edilmekteydi.³⁵²

BM'nin bu kararından sonra ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell; "Bizim kesinlikle Irak'ı yönetmek gibi bir arzumuz olmamıştır. Zamanı geldiğinde tüm yetkileri Iraklılara devredip gideceğiz" diyen Powell ayrıca, ABD'nin Irak'ta sorumluluğu üzerine alabilecek bir hükümeti görmeyi arzu ettiğini belirterek, "BM'nin 1511 sayılı kararının onanması devir teslimin önünü açtı. Tüm kurumları tam rayına oturtup, anayasayı oluşturduktan sonra seçimler de yapılırsa amacımıza ulaşmış olacağız" diyordu.³⁵³

Madalyonun diğer yüzü ise; Saddam Hüseyin Rejimi ortadan kaldırılarak tehlike olmaktan çıkarılmış, Kuzey'de özerk bir Kürt oluşumu sağlanmış, ABD uzun vadede Ortadoğu'ya yerleşmişti. Savaşın başından beri bütün planlar ayrıntısıyla aslında ABD'nin kendisinde belliydi. Irak'ta kimyasal silah olup olmadığı iddiası, Irak'ın terörü destekleyip desteklemediği gibi konular daha önceden net bir şekilde biliniyordu. Asıl hedef; zamanın ve geleceğin en önemli stratejik bölgesi olan enerji kaynağının merkezi Ortadoğu'ya yerleşmek ve kaynakların yönetimini bir anlamda ele geçirmektir. Bu yüzden ABD, savaş başlamadan kendi stratejik hedeflerini ortaya

³⁵¹ "ABD'nin Irak tasarısı BM'de kabul edildi", 16 Ekim 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/10/16/358114.asp>, (19 Şubat 2010).

³⁵² Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 518.

³⁵³ Mehmet Çiftçi'nin Haberi, "Powell: Irak'ı yönetmeyi istemiyoruz", 26 Ekim 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/10/26/362785.asp>, (19 Şubat 2010).

koymuş ve stratejik taktiklerini de ona göre yapmıştır. İngiltere dışında hiçbir ülkenin -özellikle BM'nin- müdahil olmasını istememiş, her hangi bir meşruiyet kaygısı da gütmemiştir. Belki de bilinçli olarak BM'den böyle bir karar çıkarma yoluna gitmemiştir. Çünkü BM'nin 16 Ekim 2003 tarihindeki 1511 sayılı, Uluslararası bir gücün Irak'ta varlığına müsaade eden kararı işin en başında alınmış olsaydı o zaman, pasta bölünmüş olabilirdi. Bu temelde, Türkiye ile yapılan tezkere müzakereleri de çok samimi olmamaktadır. Nitekim, 7 Ekim 2003 tarihli tezkereden sonra ABD'nin "istemeyiz kalsın" tavrı da bunun en güzel örneğidir.

Savaş bitmiş, rejim değişmiştir. Daha işgal başlamadan Irak'taki ihalelerin paylaşıldığı söylentileri ve haberleri basına yansımış ve gerçekte de öyle de olmuştur. Süreç, çok tepki alan ihalelerin çoğunlukla ABD'li firmalara verilmesi ile sonuçlanmıştır. Askeri ihaleleri Kellogs & Brown Root (KBR) isimli bir firmaya,³⁵⁴ diğer sivil ve altyapıya yönelik ihaleleri de Bechtel isimli firmaya dağıtma yetkisi verildi. Verilecek ihalelerin boyutu aslında toplamda 700 milyon doları geçmiyordu. ABD'li firmalar ise bu ihaleleri alt-ihaleler şeklinde taşeron firmalara dağıtmaya başladılar.³⁵⁵ İstenen alınmıştı. ABD daha fazla can kaybı ve uluslararası platformda sıkıntı yaşamak istemiyordu. Bu yüzden Washington, Irak'ta planlanan seçimleri erkene alarak, yetkiyi gelecek yılın ilk yarısında Iraklılara devretmeyi ve anayasa yazılmadan bir hükümetin oluşturulmasını öngörüyordu. Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice, kontrolü Iraklılara daha çabuk vermek gerektiğini, çünkü bu konu etrafında çok gürültü koptuğunu belirtiyor ve "Iraklıların da buna hazır olduğuna inanıyoruz" diyor.³⁵⁶

Geçici Hükümet Konseyi (GHK) yeni anayasayı yapacak olan Anayasa Hazırlayıcı Komiteyi oluşturamamış ve anayasa hazırlanamamıştı. Bu yüzden çeşitli eleştirilere muhatap olmaktaydı. ABD yönetimi Irak'ta Geçici Hükümet Konseyi'nin (GHK) icraatlarından memnun değildi. "GHK üyelerini yavaş çalışmak ve Irak'ın geleceği yerine kendi siyasi ve ekonomik çıkarları üzerinde yoğunlaşmakla suçlayan

³⁵⁴ Savaşın hemen öncesi ve sonrasında Irak'taki ihaleler ve şirketler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Niloufer Bhagwat, "Savaşın Özelleştirilmesi", **Irak Dünya Mahkemesi Nihai İstanbul Oturumu**, Haz., Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul, Metis Yay., Haziran 2005.

³⁵⁵ Hakan Kıyıcı, **a.g.e.**, s. 17.

³⁵⁶ "Washington'dan U dönüşü", 15 Kasım 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0311/15/w/c0801.html>, (19 Şubat 2010).

Bush yönetiminin yeni alternatifler aramaya başladığı öne sürülüyordu.” Washington Post gazetesinin haberine göre, özellikle GHK’nin yeni anayasanın hazırlanması için komitenin oluşturulmasında yavaş kalması şimşekleri üzerine çekmişti.³⁵⁷ Bu eleştirilere Irak Geçici Hükümet’inin Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari ise, “siyasi geçiş takvimini Irak’ta artan güvenlik sorunlarının aksattığını ve bunun anayasanın hazırlanmasını geciktirebileceğini söyleyerek bir anlamda ABD’nin güvenliği sağlamakta yetersiz kaldığı”³⁵⁸ imasını vererek karşı suçlamada bulunuyordu.

Bütün bu gelişmeler CPA’nın Başkanı Poul Bremer’in acilen Washington’a çağrılarak yeni bir planlamanın yapılması sonucunu doğurdu.³⁵⁹ Washington’da yapılan toplantıda Afganistan’ın model alınarak Irak’ta geçici hükümet kurulması değerlendirilmiş, “Önce anayasa, ardından seçim, sonra hükümet yolunun izlenemeyeceği kanaatine varılarak, bir miktar yetki verilecek geçici bir hükümetin olması gerektiği” üzerinde durulmuştu. Ayrıca bu düşünce, Irak GHK Dönem Başkanı ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) lideri Celâl Talabani tarafından da “Irak’ta yeni anayasa oluşturulmadan, geçici hükümet kurulmasının çok mantıklı ve gerekli olduğu”³⁶⁰ şeklinde değerlendirilmişti.

Irak’ın siyasal yapılanma ve anayasal sürecinde önemli yeri olan Poul Bremer’li Washington toplantısının sonucunda; Amerikan yönetimi, Irak’ta yetkilerin mümkün olduğu kadar kısa sürede Iraklılara devri konusunda birkaç seçenek hazırlamıştı. Bunlardan ilki, Irak’ta altı ay içinde seçime gidilerek meşru bir hükümet oluşturulması, yetkilerin bu hükümete devredilmesi ve bu arada yeni anayasanın hazırlanması öngörülüyordu. İkinci seçenek ise, mevcut Irak Geçici Hükümet Konseyi’ne hükümet veya bir lider seçme yetkisi verilmesi olarak ortaya

³⁵⁷ “Amerika, Irak’taki Geçici Konsey’den memnun değil”, 10 Kasım 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Kasim/10/d01.html>, (20 Şubat 2010).

³⁵⁸ “Irak’ta Konsey ağır”, 10 Kasım 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=94938>, (20 Şubat 2010).

³⁵⁹ “Bremer, ABD’ye çağrıldı; Irak planları sil baştan”, 12 Kasım 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/11/12/dis/h8.htm>, (20 Şubat 2010).

³⁶⁰ “Irak’ta iktidarı alacak biri aranıyor”, 13 Kasım 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=95251>, (20 Şubat 2010).

atıldı. Bu çerçevede, Irak'ta, Afganistan'dakine benzer geçici bir hükümet kurulması³⁶¹ da gündeme getirilmişti.

Paul Bremer'in Irak'a dönmesinden sonra bu önerileri tartışan GHK, 15 Aralık gününe kadar anayasa ve seçim takvimini belirlemek üzere konsey üyelerinden oluşan 12 kişilik bir komite oluşturdu.³⁶² 15 Kasım 2003 tarihinde de CPA adına Paul Bremer ve GHK Dönem Başkanı Celâl Talabani'nin "Siyasal Süreç Anlaşması"nı³⁶³ imzalamasıyla, Irak'ın siyasi yapılanma süreci de netleşmeye başlamıştı. Bu anlaşmayla egemenliğin tam anlamıyla Irak'a devri, kalıcı bir anayasa yapılması ve ulusal düzeyde serbest seçimlerin yapılmasına ilişkin belirli bir takvim üzerinde anlaşılmıştı. Buna göre, 28 Şubat 2004 tarihine kadar CPA ve GHK geçiş dönemindeki anayasa işlevini görecek olan bir "Geçici İdari Yasa" (Transitional Administration Law) hazırlayacaktı. Bu Geçici İdari Yasa, yeni ve kalıcı bir anayasa onaylanana ve serbest seçimler yapılana kadar yürürlükte kalacaktır.³⁶⁴ Mayıs 2004 sonuna kadar "Irak'ın 18 bölgesini temsil edecek Geçici Meclis için seçime gidilecektir. Meclis, tüm sosyal tabakaları temsil edecektir. GHK üyesi Ahmed Çelebi, bu süreçte koalisyon gücünün geçici otoritesinin danışmanlığını yürütecektir. 2005 yılı ortasına kadar halk, anayasayı yazacak kurucu meclisi seçecektir. 2005 yılı sonunda ise, Anayasanın ışığında genel seçime gidilecek ve Irak Hükümeti belirlenecektir."³⁶⁵

15 Kasım Anlaşması'nın en çok tartışılan kısmı, "Geçici Ulusal Meclis" in seçilmesine ilişkin kısımdır. Anlaşmaya göre CPA'in bütün illerde –toplam 18 il- "organizasyon komitelerinin" oluşturulduğu bir sürece nezaret edecektir. Organizasyon Komiteleri 5'i GHK tarafından, beşi il konseyi tarafından atanmış ve ilgili il içindeki en büyük beş şehir meclisinin belirlediği birer kişi olmak üzere toplam 15 kişiden oluşacaktı. Organizasyon Komitesinin amacı o ilin eşrafından oluşacak "İl Seçim Kurultayı" nı toplamaktı. Bu amaçla Organizasyon Komiteleri,

³⁶¹ "Washington Irak planlarını değiştirdi", 14 Kasım 2003, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Kasim/14/d01.html>, (20 Şubat 2010).

Yeni Şafak Gazetesi,

³⁶² "ABD strateji değiştiriyor", 14 Kasım 2003, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=95407>, (20 Şubat 2010).

Radikal Gazetesi,

³⁶³ Bkz. "The November 15 Agreement: Timeline to a Sovereign, Democratic and Secure Iraq", <http://www.cpa-iraq.org/government/AgreementNov15.pdf>

³⁶⁴ Ferhat Pirinççi, **a.g.m.**, s. 491.

³⁶⁵ "Yetki devri hazirana", 16 Kasım 2003, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=95639>, (20 Şubat 2010).

Radikal Gazetesi,

buldukları ilin nüfusunun ülkenin genel nüfusuna oranına göre, siyasi partilerden, şehir meclislerinden, profesyonellerden, sivil derneklerden, aşiret ve dini gruplardan adayları seçerek 31 Mayıs 2004 tarihine kadar toplanacak Geçici Ulusal Meclise katılacak temsilcileri belirleyeceklerdi. Geçici Ulusal Meclis, geçici bir hükümet tayin edecek ve tayin edilecek geçici hükümet 30 Haziran 2004 tarihine kadar Koalisyon tarafından tanınacak ve CPA'nın yetkilerini geçici Irak Hükümetine devrederek kendini lağvedecekti. Geçici Ulusal Meclis ve GHK, sürekli anayasayı hazırlayacak kurucu meclis için 15 Mart 2005 tarihinden daha geç olmamak üzere genel seçimler düzenleyecekti. Kurucu Meclisin anayasayı hazırlamasından sonra 31 Aralık 2005 tarihine kadar yeni Irak hükümeti için seçime gidilecek ve bu tarihten itibaren Geçici İdari Yasa yürürlükten kalkacaktı.³⁶⁶

Planlananların ötesinde Irak gerçeği daha farklıydı. Geçici Hükümeti seçecek Geçici Ulusal Meclis'in seçilme şekline Şiiler karşı çıktılar.³⁶⁷ Ülkenin en büyük nüfus yapısına sahip olan Şiiler, Ulusal Meclisin atama yoluyla değil doğrudan genel seçimlerle yapılmasını istediler. Bu durum planlanan süreci krize sokmuştu. Paul Bremer, 19 Ocak 2004 tarihinde BM Sekreteri Kofi Annan ile bu duruma çözüm üretmek için bir araya geldi. BM Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi Lakhdar Brahimi altı ay içinde genel seçimlerin yapılması şartıyla geçiş dönemi için Şiileri ikna etmeyi başardı.³⁶⁸ Bu süreçten sonra BM, Irak'ta daha aktif ve etkin rol almaya başlamıştı. Özel temsilci Lakhdar Brahimi başkanlığındaki BM heyeti Irak'ta olası süreçle ilgili detaylı bir rapor hazırlamış,³⁶⁹ BM Genel Sekreteri Kofi Annan ise "Irak'ın Dostları Grubu" adı altında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülkenin katıldığı bir toplantı düzenlemişti.³⁷⁰

³⁶⁶ Bayram Sinankaya, **a.g.m.**, s. 392-393.

³⁶⁷ "Şiilerin itirazı değerlendiriliyor", 29 Aralık 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0311/29/w/c1101.html>, (21 Şubat 2010).

³⁶⁸ "Annan'dan Irak'a heyet talebine koşullu destek", 27 Ocak 2004, **BBC**, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040127_annan.shtml, (21 Şubat 2010).

³⁶⁹ BM Genel Sekreteri tarafından Güvenlik Konseyi Başkanı'na 23 Şubat 2004 tarihinde sunulan teklifin eki olan raporun tamamı için Bkz. "The Political Transition in Iraq: Report of The Fact-finding Mission", <http://www.un.org/news/dh/iraq/rpt-fact-finding-mission.pdf>, (21 Şubat 2010).

³⁷⁰ "Şiiler ABD planını beğenmedi", 28 Aralık 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0311/28/w/c0108.html>, (21 Şubat 2010).

Brahmi başkanlığındaki BM heyetinin hazırladığı rapor, 23 Şubat 2004 tarihinde yayınlanmıştı. Irak'ın siyasal yapılanma takvimini ortaya koyan 15 Kasım Anlaşması raporun özünü oluşturmaktaydı. Rapor, egemenliğin devredileceği ve Geçici Koalisyon Otoritesi'yle mevcut Geçici Yönetim Konseyi'nin ortadan kalkacağı son tarih olan 30 Haziran 2004 tarihinin oldukça önemli olduğunu ve bunun ertelenmemesi gerektiğini belirtmekteydi. Bununla beraber, her ne kadar teknik açıdan genel seçimlerin 30 Haziran gününden önce yapılmasının zor görüldüğü belirtilse de, özellikle Şii grupların muhalefet ettiği delege sisteminin (caucus system) de uygun bir alternatif olmadığı ifade edilmekteydi. Siyasal yapılanma sürecinde seçimlerden kaynaklanan sorunları aşmak için çeşitli alternatifler öne sürülmekteydi. Bu alternatiflerden bazıları; seçimler yerine Geçici Yönetim Konseyi'nin yapısını aynen koruyarak geçiş dönemini devam ettirmesi, Geçici Yönetim Konseyi'nin sayısının artırılarak (150-200 kişi) görevine devam etmesi, geçiş dönemindeki idari Yasa'nın hazırlanması için yeni bir konferans toplanması şeklindeydi.³⁷¹

Siyasal Süreç Anlaşması'nda CPA ve GHK'nın, 28 Şubat 2004 tarihine kadar geçiş sürecinde anayasa işlevi görecek "Geçici İdari Yasa'yı hazırlaması öngörülmekteydi. Yine anlaşmadaki Geçici Meclis oluşturulmasına ilişkin hususların tartışmalar sonucu anlamsız kalmasına rağmen, Geçici İdari Yasa'nın hazırlanması ve yönetimin devredilmesi süreci devam etti. Geçici Anayasa olarak adlandırılan, 62 maddeden oluşan bu yasa,³⁷² yeni ve kalıcı bir anayasanın yürürlüğe girişine kadar geçerli olacaktı. Bu bağlamda öngörülen tarih aşılmamış 8 Mart 2004 tarihinde Bremer'in onaylaması ve Geçici Yönetim Konseyi üyelerinin imzalamasıyla 30 Haziran gününden sonra siyasal sürece temel yönünü verecek olan Geçici İdari Yasa resmîyet kazanmıştır.³⁷³ Araplar ve Kürtlerin kurucu asli unsurlar olarak tanımlandığı Geçici Anayasa'da Türkmenler ve Asuriler, Keldani ve Süryaniler azınlık olarak tarif ediliyordu. Arapça ve Kürtçe resmî dil olarak kabul edilirken, üzerinde en çok tartışılan iki konudan biri olan din meselesi ise anayasa ve yasaların

³⁷¹ Ferhat Pirinççi, **a.g.m.**, s. 495.

³⁷² "Law of Administration for The State of Iraq for The Transitional Period", 8 March 2004, <http://www.cpa-iraq.org/government/TAL.html>, (22 Şubat 2010).

³⁷³ "Irak geçici yönetimi geçici anayasayı kabul etti", 08 Mart 2004, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/03/08/424289.asp>, (21 Şubat 2010).

kaynaklarından biri olarak kabul ediliyordu. Laiklik ile şeriat arasında bir orta yol çiziliyor, Şiiilerin şeriatı dayalı yapı talebi ile Kürtlerin laik yapı talepleri arasında bir anlamda denge kuruluyordu.³⁷⁴ Coğrafi ve idari temele dayalı bir federal yapı öngörülerek, eski eyalet yapısına göre 18 eyaletli bir federal yapı oluşturuldu. Federalizmin ayrıntıları şimdilik Ulusal Meclise ve oluşturulacak esas Anayasaya bırakılıyordu.

Yeni Geçici Anayasa'nın en çok tartışılan kısmı, Kürtlere (Kurdistan Regional Government) verilen merkezi idareyi veto etme yetkisiydi.³⁷⁵ Buna göre Irak'ta 18 ilden herhangi üçünde seçmenlerin üçte ikiden fazlası referanduma sunulacak esas anayasa taslağını reddettiği takdirde, referanduma sunulacak anayasa taslağı metni, anayasa olarak kabul edilmeyecekti. Özellikle Kürt nüfusun yoğun olduğu üç il; Dahok, Süleymaniye, Erbil illeri göz önüne alındığında bu madde (61/c) "Kürt vetosu" diye tanımlanmıştır.³⁷⁶

Türkiye açısından çokta "istenilen düzeyde" olmayan Irak Geçici Anayasası bir takım eleştiri ve itirazlara muhatap olmuştur. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, "Türkiye'nin duyarlılıklarına yanıt vermeyen Irak Geçici Anayasasının (her şeye rağmen), Irak'ın toprak bütünlüğünü koruduğunu, etnik ya da dini temele dayalı bir federasyon yerine coğrafi temele dayalı bir federasyonu öngördüğünü"³⁷⁷ savundu. Diğer taraftan Adalet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek: "Ortaya çıkan yasanın bizi tatmin etmediğini, endişelerimizi, kaygılarımızı artırdığını, Irak'ta kalıcı bir barışın tesisine imkân vermeyeceğini, daha uzun süre de orada huzursuzluğun ve istikrarsızlığın devamına imkân verecek bir düzenleme olarak görüyoruz. Bunu da ilgili devletlere, yazılı ve başka türlü yollarla anlatmaya çalıştık" diyordu. ABD Dışişleri Bakanı Powell, Türkiye'nin endişelerini giderme adına Türk Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü telefonla arıyor, ABD'nin Irak'taki dışişleri sorumlusu da

³⁷⁴ "Şiiiler razı oldu, Irak'ta geçici anayasa imzalandı", 09 Mart 2004, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2004/03/09/dunya/dun01.html>, (21 Şubat 2010).

³⁷⁵ "Law of Administration for The State of Iraq for The Transitional Period", 8 March 2004, Article,61/c, <http://www.cpa-iraq.org/government/TAL.html>, (22 Şubat 2010).

³⁷⁶ Bayram Sinankaya, a.g.m., s. 395.

³⁷⁷ "Gül eleştirmekten kaçındı", 03 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0403/03/w/c1105.html>, (22 Şubat 2010).

Türkiye'ye geliyordu.³⁷⁸ Ayrıca, aynı paralelde itirazlarda bulunarak bir anlamda Geçici Anayasa'nın onaylanmasını bir süre geciktiren Şii lider Ayetullah Sistani ile Bağdat Büyükelçisi Osman Paksüt görüştüler. Görüşmede, Şii lider: "Türkiye'nin çekinceleri bizimkilerle paraleldir. Her koşulda tercihimiz birleşik bir Irak'tan yana. Burada önemli olan seçilmemiş bir konseyin daha sonra seçimle başa gelecekler tarafından hazırlanacak anayasayı şimdiden veto etme hakkına sahip olması. Bu son derece anti-demokratik bir durum"³⁷⁹ diyordu.

Türkiye'nin memnuniyetsizliğinin belli başlı temel noktaları ise; Öncelikli olarak, federal sistem içinde Kuzey Irak'taki Kürt kimliği tanınmış oluyordu. Uzun vadede esas anayasanın referandumda "Kürt vetosu" ile karşı karşıya kalabileceği Irak'ın istikrarı açısından ciddi bir problemdi. Ayrıca 19 Mart 2003 tarihinde ABD, Türkiye ve Iraklı muhalifler tarafından imzalanan Ankara Anlaşması'nda öngörülen Türkmenlerin asli unsur olacağı meselesi de yerine getirilmemişti. Her şeye rağmen Kerkük'ün bugünkü statüsü aynen korunmuştu ancak nihai statü ile ilgili endişeler vardı. Nihai statü, nüfus sayımı sonrası esas anayasa ile 2005 yılında belirlenecekti. Nüfus sayımında çoğunluğu sağlamak adına Kürtler, Kerkük'e nüfus yığmaya devam edeceklerdi. "Irak Silahlı Kuvvetleri'nin görevinin tanımlandığı 27. Maddede ise, Geçici Yönetim'in denetiminde olmayan hiçbir askeri güç ve milis kuvvetlerine izin verilmeyeceği yer alıyordu. Kürt grupların peşmerge güçleri ise bu kapsamın dışında tutulması da ayrıca Türkiye'nin itiraz ettiği konulardan biriydi."³⁸⁰

Türkiye'nin endişelerinin yanında, ülke kaynaklarının merkezi idarenin kontrolüne verilmesi olumlu bir durumdu. Ayrıca ülkenin toprak bütünlüğünün korunarak coğrafi temelli bir federasyon yapısı da yine Türkiye'nin endişe ettiği etnik temelli ayrıma göre tercih edilen bir statüydü.

Geçici anayasa ve ekinde belirtildiği çerçevede, bütün tartışma ve itirazlara rağmen Haziran 2004 tarihine kadar CPA, GHK ve BM arasında yapılan müzakerelerin sonucunda Ayad Allavi başkanlığında geçici bir hükümet kuruldu. 28

³⁷⁸ "Türkiye, Irak anayasasından rahatsız", 09 Mart 2004, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/03/09/dun120.html>, (22 Şubat 2010).

³⁷⁹ Aslı Aydıntaşbaş, "Ankara'dan Sistani'yle gizli temas", 09 Mart 2004, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/03/09/dun106.html>, (22 Şubat 2010).

³⁸⁰ "Irak'ı bölünmeye sürükleyen yasa", 10 Mart 2004, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0403/09/w/c1115.html>, (22 Şubat 2010).

Haziran 2004 tarihinde ABD'nin Irak Valisi Poul Bremer ile Irak Geçici Hükümeti Başkanı İyad Allavi arasında yapılan devir teslim töreniyle ABD yetkilerini resmen Iraklılara teslim etti.³⁸¹ Irak Geçici Hükümeti 1 Temmuz 2004 tarihinde, Gazi Meşhal Acil El Yaver'i geçici hükümetin devlet başkanı olarak seçti.

Geçici Hükümet kurulmuş, CPA kendini feshetmiş, yeni hükümet üyelerinin de ataması yapılmıştı. Buna göre, İslam Dava Partisi Lideri İbrahim Caferi başkan yardımcısı, KDP'li Rows Shaways diğer bir başkan yardımcısı, KYB'li Bahram Salih güvenlikten sorumlu diğer bir başkan yardımcısı olmuştu. KDP'li Hoşyar Zebari ise Dışişleri Bakanlığındaki görevini koruyordu.³⁸²

Geçici Hükümet üyeleri belirlenince Sistani'nin onayı hükümetin meşruiyeti için neredeyse kaçınılmaz bir zorunluluktuktu. Sistani: "Bu atanmış hükümet Irak toplumunun bütün kesimlerinin ve siyasi güçleri uygun bir şekilde temsil etmez" diyen bir açıklama yaptı. Ancak açıklama şöyle devam ediyordu: "Atanmış hükümet ancak tam yetki devrini sağlayan bir BM kararı alarak, güvenliği sağlayarak ve kamu hizmetlerini düzenleyerek ve en kısa zamanda seçimleri hazırlayarak meşruiyet kazanabilir"³⁸³ diyordu.

Şiilerin en büyük ve etkin topluluğunun bu talebi zaten yeni Geçici Hükümetin Başbakanı İyad Allavi açısından da önceliği olan ve istediği bir süreçti. Egemenliğin devredilmesinin ardından hızlı bir şekilde artan terör eylemleri karşısında idam cezasının yeniden uygulanması gündeme gelmiş, çok şiddetli tedbirler ve baskılar uygulanmaya başlanmıştı. Allavi önce milis gruplarla anlaşma sağlayarak onların dağıtılmasını sağladı. Sivil savunma gücünü, Ulusal Muhafız Birliğine dönüştürerek Savunma Bakanlığına bağladı. "Devletin kontrolünde olmayan hiçbir askeri grubun meşru olamayacağını ve şu andan itibaren yasal olmadığını" ilan etti.³⁸⁴

ABD ve BM görüşmelerinde belirlenen stratejiler üzerine, Iraklılara egemenliğin devri gerçekleşmiş, ABD'nin de talebi ve isteğiyle BM'nin daha etkin

³⁸¹ "Egemenlik devri komedisi", 29 Haziran 2004, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2004/haziran/29/d01.html>, (22 Şubat 2010).

³⁸² "Irak'ta yeni geçici hükümetin üyeleri belli oldu", 1 Haziran 2004, **Zaman Gazetesi**, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=54600>, (22 Şubat 2010).

³⁸³ Bayram Sinankaya, a.g.m., s. 396-397.

³⁸⁴ "100 bin milis silah bırakacak", 08 Temmuz 2004, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0406/08/w/c1102.html>, (22 Şubat 2010).

olarak Irak'ta rol alması taktik planı gereği Allavi: "Irak'ın düşmanlarını yenmek için ABD ve diğer ulusların yardımına ihtiyaç duyduklarını" söyleyerek BM'den destek talebinde bulunmuştu.³⁸⁵

8 Haziran 2004 tarihinde ABD ve İngiltere'nin, yaşanan itirazlar neticesinde birkaç kez değiştirerek sunduğu karar tasarısı BM Güvenlik Konseyi tarafından oybirliğiyle kabul edildi. 1546 sayılı karar Irak'taki işgalin 30 Haziran günü itibariyle resmen sona erdirilmesini ve Geçici Irak Hükümeti'ne tam egemenlik verilmesini karara bağlamıştır. Bu karar ayrıca, Irak toplumunun bütün kesimlerini dâhil eden ulusal bir konferansın toplanmasını öngörmüştür. Karara göre en geç 31 Ocak 2005 tarihine kadar geçiş hükümetinin kurulmasını sağlayacak Geçici Ulusal Meclis için seçimler yapılmasını da karara bağlıyordu. Ayrıca, bu kararlar Irak'ta bulunan yaklaşık 160 bin ABD komutasındaki koalisyon güçlerinin ismi "Çok Uluslu Güç"e dönüşüyordu.³⁸⁶

1546 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı gereği, Irak Ulusal Konferansı binden fazla temsilcinin katılımıyla 15-18 Ağustos 2004 tarihinde yapıldı. Toplantıda Ulusal Konsey için 81 isim belirlendi. 100 sandalyeli Konseyde 19 sandalye önceden GHK üyeleri için ayrılmıştı. 100 sandalyeli Ulusal Konsey Ocak ayında yapılması planlanan Ulusal Meclis seçimlerine kadar Geçici Hükümeti gözetecek ve yine 2005 yılı Ocak ayında yapılması planlanan seçimler için de hükümeti izleyecekti.³⁸⁷

Geçici Hükümetin belirlediği seçim komitesi, seçimlerin 30 Ocak 2005 tarihinde yapılacağını ilan etti. Yaşanan aşırı şiddet ve terör eylemleri, dolayısıyla seçimlerin güvenli bir şekilde yapılması ihtimalini tehlikeye atıyordu. Allavi: "Ülkede güvenliğin sağlanamaması durumunda Ocak 2005 tarihinde yapılması planlanan genel seçimlerin ertelenebileceği"³⁸⁸ beyanında bulunuyordu. Her şeye rağmen gerek BM, gerek ABD ve gerekse Iraklılar seçimin ertelenmesini çok tavsif etmediler ve seçimlerin belirtilen tarihte yapılması artık kaçınılmaz olmuştu. Ancak

³⁸⁵ "Allavi: Düşmanları yenmek için Irak'ın koalisyonla ihtiyacı var", 01 Temmuz 2004, **Zaman Gazetesi**, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=54657>, (22 Şubat 2010).

³⁸⁶ "Irak tasarısı tamam", 09 Haziran 2004, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0406/09/w/c1104.html>, (22 Şubat 2010).

³⁸⁷ "Irak Ulusal Konferansı toplandı", 16 Ağustos 2004, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2004/agustos/16/d02.html>, (22 Şubat 2010).

³⁸⁸ "Allavi: Irak'ta güvenlik sağlanamazsa Ocak 2005 seçimleri ertelenebilir", 26 Haziran 2004, **Zaman Gazetesi**, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=63704>, (22 Şubat 2010).

ciddi bir güvenlik sorunu vardı. Güvenlik endişesiyle uzun süre seçim merkezleri ve oy kullanılacak yerler ile ilgili teknik bilgiler uzun süre gizlendi.

30 Ocak 2005 tarihinde seçim günü, 14 milyon seçmenin bulunduğu Irak'ta halk, ABD tarafından "ülkenin ilk özgür seçimi" olarak nitelendirilen ulusal meclis ve il meclislerinin belirlenmesi için sandık başına gitti. Ayrıca Kürtlerin bölge parlamentosu üyelerinin de belirlendiği seçimlere katılım % 60 civarındaydı. Seçim sonucunda 275 üyeli ulusal meclis teşekkül edecek ve bu meclis anayasa taslağı hazırlayacaktır. Daha sonra ise devlet başkanının da içinde bulunduğu başkanlık konseyini seçecekti.³⁸⁹

Irak'ın siyasi ve etnik tablosuna baktığımızda 100'den fazla siyasi parti ve 9 koalisyon oluşumu söz konusuydu. Başlıca koalisyon listeleri: Birleşik Irak listesi - İslamcı Şii Partiler- (İİDYK, İslam Dava Partisi, İslami Erdem Partisi, İslami Hareket Organizasyonu), Irak listesi -laik partiler- (Irak Ulusal Mutabakatı, Diğer beş laik parti), Kürdistan İttifakı listesi (KYP, KDP), Yurtsever Rafidain Partisi listesi -Hıristiyan Partiler- (Asuri Demokratik Hareketi, Keldani Ulusal Konseyi), Halkın Birliği listesi (Irak Komünist Partisi, ve diğer adaylar) ve ayrıca tek parti listeleri (Irak İslam Partisi, Bağımsız Demokratik Hareketi, Iraklılar, Irak Ulusal Topluluğu gibi) bulunmaktaydı.³⁹⁰

Ocak 2005 seçimleri sonucunda, Şii koalisyonu olan Birleşik Irak İttifakı oyların % 48'ini alarak mecliste 228 adayından 140'ı sandalye kazanmıştı. Allavi'nin liderliği altında oluşan Irak Listesi, oyların % 13,7'sini, Kürt İttifakı ise gösterdikleri 165 adaydan 75'i meclise girebilmişti.³⁹¹ 275 üyeli Irak Geçici Ulusal Meclisi 16 Mart 2005 tarihinde toplandı. Ancak hükümetin seçimi konusunda bir anlaşma sağlanamamıştı. 06 Nisan 2005 tarihinde Kürt ve Şii ittifak anlaşarak Celâl Talabani'yi Cumhurbaşkanı, İbrahim Caferi'yi ise Başbakan olarak seçti. 03 Mayıs 2005 tarihinde yeni kabine yemin ederek göreve başladı.³⁹² Saddam Hüseyin

³⁸⁹ "İç savaş gibi seçim", 31 Ocak 2005, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0501/31/w/c01110.html>, (23 Şubat 2010).

³⁹⁰ "Irak'ın siyasi ve etnik tablosu", 30 Ocak 2005, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/01/30/591900.asp>, (23 Şubat 2010).

³⁹¹ Bayram Sinankaya, **a.g.m.**, s. 400.

³⁹² "Irak'ta yeni kabine yemin etti", 03 Mayıs 2005, **BBC**, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/05/050503_iraq_cabinet_sworn.shtml, (23 Şubat 2010).

döneminde, nüfus olarak egemen olamamalarına rağmen iktidara hâkim olan Sünni gruplar yapılan seçimi boykot etmişler bu yüzden seçimde Şii ve Kürtler egemen olmuşlardı. Seçimin ardından tartışmalar yine devam ediyordu. Ulusal Meclis'in oluşturulup yeni Hükümetin göreve başlamasıyla Anayasa Komisyonu belirlenmişti. Seçim sonrası kendilerine 2 sandalye ayrılan Sünni gruplar kendilerine 25 sandalye verilmediği takdirde Anayasanın hazırlanma sürecini boykot edeceklerini açıklıyorlardı. O dönemde ABD'nin de araya girmesiyle (özellikle ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın Bağdat ziyareti) sorun bir şekilde aşılmış, 71 kişilik Anayasa Komitesinden 15'i Sünnilere ayrılmıştı.³⁹³ Komitenin oluşumu bir yana asıl tartışmalar Anayasa taslağı üzerinde yapıldı. Bir anlamda Şiiilerle Kürtlerin aynı paralelde düşündüğü taslak metnine Sünniler ciddi bir direniş gösterdiler. Özellikle federalizm ve ülke kaynaklarının yönetimi konusunda uzun uğraşlar verdiler. Zaman zaman ABD'nin ikna çabaları bir sonuç vermese de 15 Ekim 2005 tarihinde referanduma sunulacak olan taslak metin imzalanarak bir kopyası BM'ye sunuldu.³⁹⁴ Sünniler referandumda anayasa taslağını reddedeceklerini söylediler. Eğer en az üç eyaletin üçte ikisinde reddedilmesi halinde taslak kabul edilmeyecek, süreç tekrar başa dönerek ciddi bir sürtüşme süreci yeniden yaşanacaktı.

Yeni demokrasi sınavı vermeye başlayan Irak, 15 Ekim günü öncesi Anayasa taslağının reddedilmesi endişesini taşıyordu Ulusal Meclis bu konuda politik bir kıvraklık yaparak, referandumda adeta reddi imkânsızlaştıran bir yasa değişikliği yaptı. Hemen bir gün sonra, BM'nin ve ABD'nin sert uyarıları neticesinde kabul edilen yasayı eski haline getirdiler.³⁹⁵ Bunun yerine daha akılcı bir çözüm üretilerek son anda Anayasa taslağı metninde bir değişiklik yapıldı ve taslak metne, 2005 yılı sonunda yapılacak seçimlerin ardından oluşacak meclisin Anayasada değişiklik yapma yetkisi tanındı.

Cumhurbaşkanı Talabani, Sünnilerin her talep ve önerisine karşılık verdiklerini, artık Sünnilerin Anayasayı boykot etmek için gerekçesi kalmadığını söylüyordu. Sünnilerin önde gelen partilerinden İslam Partisi, anlaşmayı kabul

³⁹³ "Irak anayasası için Sünnilere ek kontenjan", 16 Haziran 2005, **BBC**, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/06/050616_constitution.shtml, (23 Şubat 2010).

³⁹⁴ "Irak Anayasası taslağı BM'de" 14 Eylül 2005, **BBC**, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/09/050914_iraqconstitution.shtml, (23 Şubat 2010).

³⁹⁵ "Bağdat'ta komedyacı", 06 Ekim 2005, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=166142>, (23 Şubat 2010).

ettiğini açıklarak anayasaya “evet” demeleri çağrısı yaptı. Ancak bu bütün Sünni grupları kapsamıyordu. Diğer grupların muhalefeti devam ediyordu.³⁹⁶

15 Ekim 2005 tarihinde, Daha çok parlamentoda çoğunluğu bulunan Şiilerin ve Kürtlerin hazırlanmasında sorumluluk aldığı, Sünnilerin muhalefet ettiği Anayasa taslağı metni referanduma sunulmuş, halkın % 63 katılım sağladığı³⁹⁷ referandum sonucunda kabul edilmişti. Referandumdan 10 gün sonra 25 Ekim günü açıklanan resmi sonuçta % 21,41 “hayır”, %78,59 “evet” oyuyla Irak Anayasasının resmen kabul edildiği açıklanıyordu. Artık 15 Aralık 2005 tarihinde yapılacak genel seçimlerin ardından 4 yıllığına Anayasal yetkilere sahip yeni bir Meclis seçilecektir.³⁹⁸

Referandumun arkasından yaklaşan genel seçimler ile ilgili olarak yeni oluşumlar da kendini göstermeye başlamıştı. Özellikle önceki süreçleri protesto eden Sünni kesim, Irak Uzlaşma Cephesi altında birleşmişlerdi. Şiiler ve Kürtler³⁹⁹ önceki ittifaklarını aynen koruyorlar, Eski Başbakan İyad Allavi ise oluşturduğu ittifaka bu kez bazı Sünni Arapların yanı sıra komünistler ve liberallere de yer veriyordu.⁴⁰⁰

15 Aralık 2005 tarihinde öncekine göre sakın geçen seçimlerin sonucunda, Birleşik Irak İttifakı'nın 128 üyesi, Kürdistan Demokratik İttifakı'nın 53 üyesi, Sünnilerden oluşan Irak Tevafuk Cephesi'nin 44 üyesi, Irak Ulusal Cephesi'nin 25 üyesi, Sünnilerin ağırlıkta olduğu Irak Ulusal Diyalog Cephesi'nin 11 üyesi, Kürdistan İslam İttifakı'nın 5 üyesi, Irak Türkmen Cephesi'nin 1 üyesi ve 8 bağımsız üye, 275 üyeden oluşan Meclise girmişti.

Seçimin ardından yaklaşık 4 aydır süren hükümet kurma çalışmalarının ardından ikinci kez toplanan parlamentoda, ülkeyi yönetecek isimler belli olmuştu. Devlet Başkanlığı'na Celâl Talabani, Devlet Başkan Yardımcılığına Adil

³⁹⁶ “Referandumu kurtarma çabası”, 13 Ekim 2005, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0510/13/w/c1104.html>, (23 Şubat 2010).

³⁹⁷ “Irak'ta sandıklar kapandı”, 15 Ekim 2005, **Hürriyet Gazetesi**, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3388352&tarih=2005-10-15>, (23 Şubat 2010).

³⁹⁸ “Irak anayasasının onaylandığı açıklandı”, 25 Ekim 2005, **Zaman Gazetesi**, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=223422>, (23 Şubat 2010).

³⁹⁹ Kuzey Irak'ta Kürt İttifakı, bu seçimde her ne kadar birlikte hareket etseler de Kürdistan İslam Birliği bu ittifaktan seçim öncesi ayrılarak kendi adayını göstermişti. Bu yüzden, diğer Kürt grupların ciddi bir baskı ve taarruza maruz kalmışlardır., “Kürtler birlik değil”, 15 Aralık 2005, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=172940>, (23 Şubat 2010).

⁴⁰⁰ “Irak'ta seçim ittifakı”, 28 Ekim 2005, **BBC**, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/10/051028_iraqialiances.shtml, (23 Şubat 2010).

Abdülmehdi, yine diğer Devlet Başkan Yardımcılığına Tarık el Haşimi, Başbakanlığa ise Cevad el Maliki getirilmişti. Meclis Başkanlığına ise Mahmud el Meşhedeni atanmıştı.⁴⁰¹

2005 Aralık seçimlerinden sonra artık Irak'ta yeni bir sreğ başlamış, federal yapı içerisinde dengelerin sürekli rekabet ve ęatıřma içerisinde demokrasiyi hazmetme yolunda uzun bir zamanın geçmesi gerekmektedir. ABD'nin Irak'ta federal bir yapı oluşturma planıyla, hem şiilerin tek basına iktidara gelmesini engellemeyi hem de merkezi gücü bölünmüş bir Irak'ın Washington'a ve bölgedeki müttefiklerine (zelde İsrail) tekrar tehdit oluşturmamasını sağlamayı amaçladığı düşünülmektedir. Bu noktada Kürtlerin etnik temele dayanan federasyon talepleri (kısmen) şiiler ve Sünniler tarafından endişe ile karşılanırken, bu talepler bölge ülkeleri tarafından da kaygıyla izlenmektedir. Nitekim, Türkiye, İnan ve Suriye, Irak'ta etnik temele dayalı bir federasyona karşı ęıktıklarını Ankara, Tahran ve Sam'da yaptıkları görüşmelerde ağıklamışlardır. Bununla beraber, şiilerin etkin olduğu bir Irak'ın uzun vadede başta İsrail, Suudi Arabistan ve Kuveyt olmak üzere Türkiye açısından da istenen bir durum olduğunu söylemek yanlıştır.⁴⁰²

3.1.1. Türkiye-İrak İlişkilerinde Kuzey Irak ve Kürtler Sorunu

Soğuk Savaş sonrası uluslar arası sistemin karşı karşıya kaldığı belki de en önemli güvenlik ve istikrar sorunu etnik kökenli ayrılıkçı hareketler ve bu ęeręevde ortaya ęıkan etnik ęatıřmalardır. Çünkü bu etnik hareket dalgası her ülkede var olan etnik grupların siyasallaşarak ulus olma iddiasıyla harekete geçmesine, sonuçta belki de biręok siyasal sınırın değişmesine yol açarak iki yüz civarında "ulus-devlet"ten oluşan uluslar arası yapının binlerce "etnik-devlet"ten oluşan bir yapıya dönüşmesi potansiyelini ve tehlikesini barındırmaktadır.⁴⁰³

Ülkelerin normalde bir iç sorunu olan etnik temeldeki problemler uluslararası ilişkilerde ęıkar rekabetinin yaşanmasında ülkelerin karşılıklı birbirlerine karşı

⁴⁰¹ "İrak'ta ülkeyi yönetecek isimler belli oldu", 22 Nisan 2006, **Zaman Gazetesi**, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=278602>, (24 şubat 2010).

⁴⁰² Ferhat Pirinęi, **a.g.m.**, s. 504-505.

⁴⁰³ Erol Kurubaş, "Etnik Sorun-Diş Politika İlişkisi Bağlamında Kürt Sorununun Türk Diş Politikasına Etkileri", **Ankara Avrupa alışmaları Dergisi**, C.8, No:3, 2009, s. 40.

kullandıkları bir koz haline gelmesine sebep olmuştur. Türkiye'nin de içinde bulunduğu ve uzun yıllar mücadele ettiği Kürt sorunu da benzer nitelikte bir sorundur.

Türk toplumu Osmanlının son döneminden beri yaşadığı Ulusçuluk akımları merkezli bölünme ve güvenlik problemi ile yeni Cumhuriyet döneminde de karşı karşıya kalmıştır. Gerek kendi güney sınırları içerisinde gerekse komşu ülkelerin yakın sınırları içerisinde yaşayan Kürtlerle ilgili ayrılıkçı düşünceler ve Kürt milliyetçiliği çerçevesinde ortaya çıkan bilinç oluşumu, ilk defa İran-İrak savaşı döneminde başlamıştır.

İran-İrak Savaşı, Kürdistan ve zengin petrol kaynaklarına sahip Musul ile ilgili iki önemli etnik ve toprak sorununun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Her zaman olduğu gibi Irak Kürtleri, bu çatışmadan Bağdat'taki oldukça rejimden daha fazla özerklik sağlayarak yararlanmışlardır. Savaş süresince geleneksel Kürt bölgelerinde daha fazla hareket özgürlüğü kazanmışlar ve Irak güçlerine karşı uzun süre devam eden gerilla savaşını başlatmışlardır. İranlılar Bağdat'ı zayıflatmak ve Irak ordusunda bölünmeler çıkarmak amacıyla yönelik bir araç olarak Irak Kürt gerilla hareketlerini desteklemişlerdir. Irak Kürtleri, İran'ın desteğiyle Irak'ın Türkiye'den Akdeniz'e uzanan petrol boru hattını kesmeye çalışmışlardır.⁴⁰⁴

Uzun yıllar PKK terörü ile uğraşan Türkiye her zaman, ABD'nin Irak'a müdahalesi ve daha da önemlisi müdahale sonrasının endişesini taşımıştır. Irak'ta oluşturulacak yeni hükümette etnik yapıların temsili meselesi, ayrıca tartışmalı bir problem olmuştur. Kurulacak yeni hükümette hangi etnik grubun egemen olacağı Türkiye açısından jeostratejik önemi çok büyüktür. Bir taraftan, Şii grupların egemen olması ne Amerika'nın ne de Türkiye'nin işine gelmemektedir çünkü İran'ın, Irak üzerinde etkisinin artacağı hesaplanmaktadır. Diğer taraftan, Kürt grupların siyasi iktidarda egemen olması ise olası bir Kürt devletine zemin hazırlayacaktır ve bu da hem Türkiye, hem de İran ve Suriye gibi Kürt grupların yaşadığı ülkelerin işine gelmemektedir. Bir anlamda Saddam Hüseyin rejimi sonrası oluşum ve olası Kürt

⁴⁰⁴ Graham E.Fuller and I an O.Lesser, **a.g.e.**, s. 59.

devleti ihtimali,⁴⁰⁵ Türk-ABD stratejik ortaklığında Türkiye'yi ayak sürüyen bir konuma itmiştir.

Türkiye'nin bu hassasiyetini bilen ABD II. Körfez Savaşı öncesi Kuzey Irak'ta bir takım çalışmaların içine girmiştir.

Öteden beri Kuzey Irak'ta bulunan Kürt aşiretlerin devletleşme yolundaki çalışmaları ve bu bölgede yaşayan Türkmenlerin varlık mücadelesi gibi daha birçok belirsiz durum, Türkiye'yi bu stratejik ortaklıkta belirsizliklere doğru götürmektedir.

“Bu güne kadar, Türkiye-Irak ilişkilerini üç husus etkilemiştir:

1-Su sorunu,

2-ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlanması,

3-Kuzey Iraklı Kürt Gruplar.

Türkiye su konusunda barışçı çözümler üretmesine rağmen ne Irak ne de Suriye buna olumlu cevap vermemiştir. Türkiye, Arap ülkelerinin önemli bir sorunu olan su konusunda boru hatları yapılmasını gündeme getirmiş fakat özellikle Suriye ve Irak'ın olumsuz tavırları nedeniyle diğer Arap ülkeleri nezdinde de kabul görmemiştir. Suriye ve Irak, PKK argümanını kullanarak su konusunda tavizler almak istemişlerdir.⁴⁰⁶

Irak ile Türkiye arasındaki bir diğer sorun olan husus ise Amerikan askerinin Türkiye'de konuşlanması olmuştur. İncirlik üssüne konuşlanan Çekiç Güç,⁴⁰⁷ uçuşa

⁴⁰⁵ Bülent Aras, “Türkiye ve Irak Krizi”, **Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu**, Haz. Bülent Aras, Çev. Ali Murat Yel, İstanbul, TASAM Yay., 2004, s. 164.

⁴⁰⁶ İbrahim al Marashi, “Irak Krizi: Askeri Müdahale ve Siyasi Gelecek”, **TÜSİAD-Boğaziçi Üniversitesi Dış Politika Forum Konferansı**, İstanbul, 28 Şubat 2003.

⁴⁰⁷ **Çekiç Güç**: Amacı Saddam Hüseyin'in olası saldırılarına karşı Kuzey Irak Kürtlerine güvence sağlamak olan “Huzur Operasyonu-2” nin (Operation Provide Comfort-2) uygulama birliği olan hava kuvvetinin adıdır. Daha doğusu, ilk kurulduğunda (Temmuz 1991) konmuş, bugün artık resmen kullanılmayan eski adıdır. Eski olmak bir yana, “Çekiç Güç” terimi yanlış bir çeviri ürünü. İngilizce orijinali olan “Poised Hammer”ın ilk sözcüğü “Vurmak üzerine kalkmış, inmeye hazır” demek. İkinci sözcüğü ise her ne kadar genellikle “çekiç” anlamına gelse de, burada “horoz” demek. Kuş anlamında horoz değil tabii, tabancanın horozu. Bu “Kalkık Horoz”, şu anda “Huzur Operasyonu-2” nin uygulanmasını üstlenmiş görev yapıyor. Çekiç Güç'ün bugünkü resmi adı “Birleşik Görev Gücü” (Combined Task Force). Türkiye'de İncirlik ve Pirinçlik'te konuşlanmış 77 uçak ve helikopterden, destek ve tanker uçaklarından ve Amerikan, İngiliz, Fransız ve Türk 1862 kişilik personelden oluşuyor. Kara gücü yok; yalnızca hava gücü ve personeli var. Kuzey Irak'taki Zaho'da da

yasak bölge olan Kuzey Irak'ın kontrolünü gerçekleştirmiştir. “İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından hiç bir Birleşmiş Milletler kararına atıf yapılmadan oluşturulan ve Irak askeri güçlerinin ülkenin hem kuzey hem güneyinde geniş bölgelere müdahalesini engelleyen “uçuşa yasak bölgelerin” yaratılması, Türkiye için pek çok açıdan siyasal ve güvenlik bakımından kaygı yaratmıştır.”⁴⁰⁸

Diğer bir husus olan Kuzey Iraklı Kürt Gruplar konusunda ise, özellikle Türkiye'nin bölgeye sınır ötesi hareket düzenlemesi, Irak tarafından hoş karşılanmamıştır. Özellikle 1997 yaz aylarında 25 bin Türk askerinin PKK'ya karşı operasyona katılması Irak basını tarafından Yeni Osmanlılık olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'nin 1920'lerde sorunlu olarak elinden çıkan Musul üzerinde hak iddia edeceği şeklinde yazılar yazılmıştır.”⁴⁰⁹

Türk Dış İşleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre Türkiye'nin Irak konusunda üç hedefi vardır:

1-Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması yani orada bir Kürt devletinin kurulmasının önlenmesi,

2-Türkiye'nin meşru güvenlik endişesinin gözetilmesi yani oradan Türkiye'ye gelen PKK saldırılarının önlenmesi,

3-Bölgedeki Türkmenlerin ezilmesinin önlenmesi,

Daha yakından incelendiğinde, bu politikaların biri taktik, diğeri stratejik olmak üzere iki temel amacının bulunduğu görülmektedir. Birincisi: PKK'yı vurmak ve bölgeden atmak. İkincisi: Bölgede PKK'ya yarayan iktidar boşluğunu engellemek. Bu sebeplerle Türkiye zaman zaman bölgeye sınır ötesi askeri operasyonlar düzenlemiştir. 2000 yılı sonuna kadar yaklaşık 50'yi bulan askeri operasyon yapılmıştır. Türkiye'nin bu operasyonlarında batı Avrupa ülkelerinden, Kuzey Irak

küçük bir irtibat merkezi bulunuyor. Çekiç Güç'ün askeri personeli, milliyete göre şöyle dağılıyor: ABD: 1416, İngiltere: 183, Fransa: 139, Türkiye: 74 kişi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baskın Oran, **Kaklık horoz: çekiç güç ve Kürt devleti**, Ankara, Bilgi Yay., 1998.

⁴⁰⁸ Mustafa Kibaroglu, Yasemin Nun, “Türkiye'nin Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ile İlgili Kaygıları”, **Global Strateji Dergisi**, Ankara, C: III, Sayı: 9, Bahar 2007, s. 2.

⁴⁰⁹ İbrahim al Marashi, “Irak Krizi: Askeri Müdahale ve Siyasi Gelecek”, **TÜSİAD-Boğaziçi Üniversitesi Dış Politika Formu Konferansı**, İstanbul, 28 Şubat 2003.

Kürtlerinden ve İran'dan büyük tepki gelmiştir. Fakat, ABD bu operasyonların yapılmasına her hangi bir tepki vermemiştir. Bu nedenle de, Türkiye kendisi, istemeye istemeye Çekiç Güç'e göz yummak ve onun faturasına katlanmak zorunda kalmıştır.⁴¹⁰

“Irak Kürtleri için kuzeyde güvenli sığınakların yaratılması Türkiye açısından iki temel nedenden ötürü ciddi güvenlik sorunları yaratmıştır. İlk olarak, Irak'ın kuzeyindeki uçuşa yasak bölgeler, 1980'lerden beri yoğun Kürt nüfusa sahip Doğu illerinin Türkiye'den bağımsız olmasını talep eden ve Türk güvenlik güçlerine karşı gerilla taktikleriyle saldırılar sürdüren PKK teröristlerine barınak olmuştur. 1991 yılında ABD liderliğindeki koalisyon güçleri tarafından yenilgiye uğratılan Saddam Hüseyin'e bağlı güçler bölgeden çekilmek zorunda kalarak, bölgede pek çok hafif ve ağır silah ve bu silahların cephanelerini bırakmışlardır. PKK teröristleri bu silahları ele geçirmişlerdir.”⁴¹¹

Türkiye, PKK'ya yarayan iktidar boşluğunu engellemek için ise, Kuzey Iraklı Kürtlerin güçlendirilmesi ve birleştirilmesi için çaba sarf etmiştir. Türkiye bunlara zaman zaman kırmızı pasaport, elektrik, ekonomik yardım vs. vermiştir ve aralarında çatışmalarını istememiştir. Bunun karşılığında PKK'nın burada barındırılmamasını talep etmiş fakat bunun da olumsuz yanı, güçlenip birleşen Talabani ile Barzani'nin Kürt devleti kurma tehlikesi olmuştur. Çünkü böyle bir devlet, Türkiye'deki Kürt kökenliler için kötü emsal oluşturacak, ayrıca irredantizm yaparak diğer üç ülkedeki Kürtlerin yaşadığı toprakları kendisine katmaya kalkışabilecektir. Türkiye'nin bu amacının gerçekleştirilmesi de içinde çelişkiler taşımaktan uzak kalmamıştır.”⁴¹²

Gerek son dönem Türkiye-Irak ilişkilerinde gerekse Türkiye-Irak-ABD üçgeninde en çok endişe edilen bir Kürt devletinin oluşumu ya da daha doğrusu Kürt siyasal oluşumu, 1991 yılında başlar.

⁴¹⁰ Baskın Oran, “Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Haz. Baskın Oran, 4. bs., İstanbul, İletişim Yay., C:II, 2002, s. 268.

⁴¹¹ Mustafa Kibaroglu, Yasemin Nun, **a.g.m.**, s. 3.

⁴¹² Baskın Oran, **a.g.e.**, s. 286.

I. Körfez Savaşı sonrası değişen Irak'ın yapısı ve özellikle Kuzey Irak'ın yapısı ile ilgili Türkiye'nin izlemesi gereken politikanın ne olacağı hakkında Türkiye'deki karar vericiler arasında ayrılıklar vardı. Bu ayrılıklar özellikle dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasında belirgin bir şekilde hissediliyordu. Özal, bölgeye müdahale yoluyla etkinlik kurulabileceğine inanırken, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kuzey Irak'taki Kürt gruplarının elde ettiği kazanımların sonuçta Türkiye'deki Kürt gruplar için de bir öncül yaratacağına inanıyordu.⁴¹³ Özal'ın ağırlığıyla sonunda Kürt liderlerle ilişki kurmanın doğru bir tercih olduğu kabul edildi. Türkiye'yi Kürt gruplarla doğrudan ilişki kurmaya iten faktörler Kuzey Irak'taki gelişmeler hakkında birinci elden bilgi sahibi olmak, Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmasını engellemek için gelişmelere katkıda bulunmak, PKK'yı diğer Kürt gruplardan izole etmektir.

Sonuçta, Türkiye'nin Kuzey Iraklı Kürt gruplarla ilişki kurması dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın inisiyatifiyle başladı. Özal, Kuzey Iraklı Kürt gruplarla görüşme konusundaki ilk adımı Mart 1991 tarihinde attı. 8 Mart 1991 tarihinde Dışişleri Müsteşarı Büyükelçi Turgay Özçeri ve Muhsin Dizai bir araya geldi. 22 Mart'ta ikinci görüşme yapıldı. Talabani ile Barzani Türkiye'ye davet edildi. Bu grupların Ankara'da büro açmalarına izin verildi.⁴¹⁴

Kuzey Iraklı Kürtlerin Temmuz 1992 tarihinde hükümet oluşturmaları, Eylül'de bir istihbarat ve polis örgütü kurması, Ekim'de ordu oluşturma yolundaki girişimlerine hız verip yine aynı ay içinde Erbil'de Federe Kürt devletinin kurulduğunu ilan etmesi Türkiye'yi daha etkin önlemler almaya itmiştir. İlk olarak, Türkiye söz konusu kararın bölgedeki barış ve İstikrarın aleyhine olduğunu ve bunu tanımadığını açıklamıştır. Ardından, Ekim 1992 tarihinde PKK'nın üstlendiği bölgeye yönelik büyük bir operasyon başlatmıştır. Buna, Türkiye'nin tepkisini yatıştırmak isteyen Barzani grubu da katılmıştır. İkinci olarak, Ankara, Kuzey Iraklı

⁴¹³ Bahsedilen kriz neticesinde dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay istifa etmişti. bkz. Tamer Korkmaz, "on dokuz yıl önce, on dokuz yıl sonra...", 13 Kasım 2009, Yeni **Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Yazarlar/?t=13.11.2009&y=TamerKorkmaz>, (18 Ocak 2010)., ayrıca bkz. Necip Torumtay, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, Doğan Kitap, 1997., Necip Torumtay, **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, İstanbul, Milliyet Yay., 1994.

⁴¹⁴ Serhat Erkmen, "Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası," **Irak Krizi (2002-2003)**, Haz. Ümit Özdağ ve diğ., Ankara, Asam Yay., 2003, s.281.

Kürt gruplara Bağdat yönetimiyle iş birliği yapmalarını önerirken, Bağdat yönetiminin bölgedeki denetimini yeniden kurması gerektiğini de savunmaya başlamıştır. Üçüncü olarak, Kasım 1992 tarihinde Ankara’da Suriye ve İranlı yetkililerle bir konferans düzenleyerek Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması yolunda bir bildiri yayınlamasını sağlamıştır. Türkiye böylece, aslında ilişkilerinin iyi olmadığı Suriye ve İran’la bu noktada çıkarlarını uyumlaştırmış, bu ülkeleri yanına alarak ABD’ye ve dünyaya, Kürt devleti kurulmasına izin vermeyeceği mesajını iletmiştir.⁴¹⁵

Türkiye, haklı endişeleri gereği 1991 yılında başlayan Kuzey Iraklı Kürt grupların siyasal oluşumları neticesinde, bir anlamda ABD’nin “Terörist Ülkeler” listesindeki İran ve Suriye gibi ülkelerle ilişkiye girerek, kendi jeopolitik önemini, ABD’ye karşı jeostratejiye dönüştürmüştür.

Türkiye’nin birçok açıdan kendi aleyhinde seyreden bu gelişmelere karşı oluşturmaya çalıştığı politikalardan birisi ise bölgede ABD’nin Kuzey Iraklı Kürt gruplarla yürüttüğü görüşmeler sürecinde fiilen yer almak olmuştur.⁴¹⁶

Ağustos 1996 tarihinde Talabani ile Barzani arasındaki çatışmalar tekrar başlayınca araya ABD ve Türkiye girmiş, taraflar Ankara’ya davet edilmiştir.⁴¹⁷ Ekim 1996 sonunda Türk, ABD ve İngiliz yetkililer ile KDP, KYB ve Türkmen Temsilcileri Ankara’da toplanmıştır. “Ankara Süreci”⁴¹⁸ olarak tanımlanan bu süreçte, Türkiye artık Kuzey Irak’taki gelişmelere direk müdahil olmuş, bu sürece Türkmenleri de dâhil etmiştir.

Dublin’de başlayan Kuzey Iraklı Kürt gruplarla ABD arasındaki görüşmeler süreci Ankara’ya taşınmış ve Türkiye’nin bölgedeki gelişmeler üzerindeki ağırlığı

⁴¹⁵ Mustafa Kayar, **a.g.e.**, s.362.

⁴¹⁶ İlhan Uzgel, “ABD ve Nato ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Haz. Baskın Oran, 4. bs., İstanbul, İletişim Yay.,C:II, s.264.

⁴¹⁷ Tayyar Arı, **2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi**, İstanbul, Alfa Basın Yayın Dağıtım, 1999, s.256.

⁴¹⁸ Eylül 1996’da Irak ordusu Kuzey Irak’a girerek kontrolü eline almıştı. Birçok peşmerge Türkiye üzerinden ABD’ye sevk edilmiş, ABD’nin Kuzey Irak kontrolü kaybedilmişti. Bu arada KYB ve KDP arasındaki çatışmalarda devam ediyordu. ABD bölgede kontrolü yeniden ele geçirmek için Türkiye’nin desteğini istedi. KYB ve KDP temsilcilerinin katılımıyla 30-31 Ekim 1996’da Ankara’da toplandı. Bu toplantıya Türkiye’nin baskısıyla Türkmenler de dahil edilerek bölgenin asli unsuru olarak kabul edildi., Turan Sileli, **a.g.e.**, s. 209.

artmıştır. Fakat KYB'nin tekrar PKK'ya yaklaşması ve KDP'nin ise Türkmenlerin siyasal sürece sokulmasından rahatsızlık duyarak işbirliğinden uzaklaşması bu sürecin önemini azaltmıştır.

Anakara Süreci ise Mayıs 1997 tarihine kadar sürmüş ve dört toplantı yapılmıştır. 14 Mayıs 1997 tarihinde 4. Toplantının yapıldığı gün, Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı birlikler PKK'ya karşı Kuzey Irak'ta büyük bir operasyon başlattı. En son bir yıl önce PKK ile iş birliği yapan KDP, bu defa "PKK'nın değişken politikalarının Kürt halkına zarar verdiğini ve artık bölgeden gitmesi gerektiğini belirtirken, onların boşaltacakları yerlere gerçek sahipleri olan köylülerin yerleşeceklerini belirtiyordu."⁴¹⁹ Operasyon neticesinde PKK'nın lojistik üsleri tek tek kapatılmış ve faaliyetlerine son verilmişti.

Irak'ın 1996 yılındaki bölgeye yönelik operasyonundan sonra, Kuzey Irak'taki etkinliği darbe yiyen ABD, yeniden girişimde bulunmuştur. Kürt grupları Eylül 1998 tarihinde Washington'ta bir araya getirmiş ve görüşmeler sürecin tekrar kendi denetimine almıştır. Gerçi Washington'daki görüşmelerden sonra yayınlanan bildiride Irak'ın toprak bütünlüğüne saygıdan ve 1996 yılındaki Ankara Sürecinden söz ediliyordu ama hem bildirinin altına ABD Dışişleri Bakanı imza atıyor, hem de Türkiye bu sürecin dışında kalıyordu.⁴²⁰ Türkiye, Irak'ta federal bir yapıdan söz eden ve PKK'dan bahsetmeden, sınırların terörist ihlallerden korunacağından bahseden bu yaklaşımdan büyük rahatsızlık duydu. 1999 yılına girildiğinde, Türkiye bir yandan ABD'nin Irak'a operasyonlarından ve Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti olasılığından rahatsızlık duyarken, öte yandan da Washington'la iş birliğini sürdürmekteydi. 1999 başında Türk Dışişleri yetkilileri ABD yetkilileriyle birlikte Kuzey Irak'ta Barzani ve Talabani'yle görüşmelere devam ettiler.

2000 yılından itibaren ABD'nin, Saddam Hüseyin'i devirme kararı almasıyla birlikte Kuzey Irak'a yönelik faaliyetlerini artırdığı görüldü. Nisan 2000 tarihinde "Kürtlerin Kimlik Arayışı" başlıklı bir konferans düzenlenmesi ve bu konferansa

⁴¹⁹ "KDP'nin 14 Mayıs 1997 Tarihli Basın Açıklaması", <http://www.kdp.pp.se/press/index.html#prior>

⁴²⁰ Fuat Kozluklu, "Kürt liderler barış için el sıkıştı", Dış Haberler, 18 Eylül 1998, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/9809/18/t/c0908.html>, (23 Ocak 2010).

Barzani ve KYB temsilcilerinin yanı sıra PKK'ya sempatiyle bakan isimlerin de katılması ve konferans sırasında KDP' ye devlet gibi davranılması Türkiye'nin tepkisine yol açtı. ABD, konferansın resmi bir nitelik taşımadığını ileri sürse de Frank Ricciardone gibi bölgeden sorumlu dışişleri yetkililerinin katılması Türkiye'nin rahatsızlığını artırdı.⁴²¹

Daha önce Dublin ve Londra toplantılarına gözlemci olarak katılan, Ankara Sürecine ev sahipliği yapan ve bir yerde garantör olan Türkiye, Washington Sürecinden dışlanmıştı. Ankara bu gelişme üzerine Washington Sürecini tanımadığını açıklamıştır.⁴²²

Bütün bu gelişmelere rağmen Kürtler arasındaki sorunlar tam anlamıyla çözülemedi. Özellikle Habur gelirlerinin dağıtım konusundaki anlaşmazlık bu iki grup arasında sorun yaratmaya devam ederken⁴²³ Türkiye'nin iki grup ile ilişkilerinde iki faktör eskisine göre daha fazla ön plana çıkmaya başladı: Talabani'nin Habur'dan elde edilen gelirlerden yararlanamaması ve Türkmen faktörü. Petrol karşılığı gıda⁴²⁴ programında yapılan değişikliklerle Irak sınırsız miktarda petrol satma hakkını elde etmişti. Bunun bir sonucu olarak Kuzey Irak'ın elde ettiği gelirler de arttı. Bununla birlikte, söz konusu gelirler de yolsuzluk yapıldığı ve KDP tarafından kullanıldığı bilinmekteydi. Bu yolsuzluklar nedeniyle Birleşmiş Milletlerin denetimlerini sıkılaştırması Türkiye ile yapılan ticaretin azalmamasına sağladı. Bu paranın Kuzey Irak açısından asıl önemi kontrol dışında bir para olmasıdır. Özellikle, aşiret içi nemalandırma mekanizmasının devam ettirebilmesi için büyük bir önem taşımaktadır. Ancak, Türkiye-Irak sınırındaki

⁴²¹ İlhan Uzgel, **a.g.e.**, s.267.

⁴²² Ümit Özdağ, "Türkiye Irak'ta Ne Yapmalı?", <http://www.asam.org.>, (21 Eylül 2004).

⁴²³ Sami Kohen, "Sözler Şimdi Açık", 11 Kasım 1998, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/1998/11/11/>, (6 Ocak 2010).

⁴²⁴ 1483 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile 14 Nisan 1995 tarihinde uygulamaya başlanan ve BM denetiminde yürüten Gıda Karşılığı Petrol (Oil For Food OFF) Programı 21 Kasım 2003 tarihi itibarıyla Koalisyon Geçici Yönetimi (CPA – Coalition Provisional Authority) ve Irak makamlarına devredilmiştir. BM tarafından bu program çerçevesinde tedarik edilen varlıklar CPA'ye devredildikten sonra, CPA'den Irak makamlarına aktarılmaktadır. 21 Kasım 2003 tarihinde sürenin dolmasından ardından Bağdat'ta 21 Kasım 2003 tarihinden itibaren yapılacak alımların koordinasyonundan sorumlu olacak bir "Geçiş Dönemi Koordinasyon Merkezi" (Oil For Food Transition Coordination Center) kurulmuştur., Hakan Kıyıcı, "Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye'nin Rolü", **MÜSİAD Irak Ülke Raporu**, İstanbul, MÜSİAD, 2004, s. 23.

Habur kapısını kontrol eden KDP'nin bölgedeki gelirlerden KYB'ye pay vermemesi, iki taraf arasında sorunlar doğmasına neden olmuştur.⁴²⁵

“Kuzey Irak'ta yıllarca çatıştıktan sonra, Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) lideri Celâl Talabani ile Irak Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) lideri Mesut Barzani, 1998 yılının sonlarında imzalamış oldukları barış anlaşmasını 4 yıl sonra uygulamaya koymuşlardır. Yıllardır kendi aralarında çatışan ve 1998 yılında yapılan anlaşmayı takiben komite düzeyinde bir araya gelen KDP ve KYP, Irak'a müdahale öncesi ABD'nin baskısı sonucu, 8 Eylül 2002 tarihinde Talabani'nin, Barzani'nin karargâhının bulunduğu Selahattin kenti Köysancak bölgesinde bir araya gelerek 49'a karşı 51 milletvekili konusunda anlaştılar. Yapılan görüşmede Washington Antlaşması'nın hayata geçirilmesine ve “Kürdistan Ulusal Meclisinin” 4 Ekim 2002 tarihinde açılmasını kabul ederken, “Kürdistan Federal Cumhuriyeti Anayasa taslağı” konusunda da uzlaştılar.”⁴²⁶

4 Ekim 2002 tarihinde Kuzey Irak'taki Kürt Parlamentosu, 6 yıl aradan sonra Erbil'de tekrar açılmıştı. 10 yıl önceki seçimlerin maksadını Türkiye'ye açıklamaktan korkan Kürt gruplar bu defa açılışa Fransa Eski Cumhurbaşkanı Mitterand'ın eşini bile çağırılmışlardı. Açılışa pek çok ülke temsilci gönderirken, ABD Dışişleri Bakanı Powell'da tebrik mesajı göndermişti.⁴²⁷

İlginçtir, Kıbrıs'ta ayrı iki toplumu, Türkleri ve Rumları “ortak devlet” çatışında buluşturmaya çalışan BM yönetimi ve ABD, Kuzey Irak'ta ayrılıkçılığı destekliyor ve Kürt Devleti kurmayı amaçlıyordu.⁴²⁸

Kürdistan Ulusal Parlamentosunun açıldığı gün, gerek Barzani gerekse Talabani ılımlı mesajlar vererek başta Türkiye olmak üzere diğer komşu ülkelerin endişelerini gidermeye çalışıyorlardı. “Barzani, Kuzey Irak'ta ABD, İngiltere ve Türkiye'nin koruma şemsiyesi altında ayakta kalabildiklerini belirterek, bu ülkelere teşekkür borçlu olduklarını ifade ediyordu. Barzani, Aramızdaki görüş ayrılıklarını

⁴²⁵ İlnur Çevik, “Kuzey Irak'tan İzlenimlerimiz”, 27 Mart 1999, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/1999/03/27/yazarlar/12.html>, (6 Ocak 2010).

⁴²⁶ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s. 315-316.

⁴²⁷ Turan Sileli, **a.g.e.**, s. 214.

⁴²⁸ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s. 316.

bir kenara bırakmalıyız. Parti çıkarları kenara bırakılmalı, Irak Kürdistan'ı için birlikte hareket etmeliyiz. Herkesin kendilerine dost elini uzatmasını beklediklerini, Türkmenler ve Asurileri kardeş olarak gördüklerini söyleyen Mesut Barzani, “Onlar bizim ortaklarımızdır. Kimse bunları bizden ayrı tutamaz. Bu birliğimiz tüm Irak’a ışık gibi yansıyacak. Celâl Talabani ile birlikte bu parlamentoyu savunarak ayakta tutacağız. Tüm gayretimizi sarf edeceğiz. Bundan sonra IKDP ve KYB’nin birliğini bozacak hiç bir şeye müsaade etmeyeceğiz. Özgür bir parlamento seçimi yapılması için gayret sarf edeceğiz. Yanlış yaparsak halkımız bizden hesap sorsun. Bundan sonra Kürtler arasında kan dökülmeyecek diye konuşuyordu. KYB lideri Celâl Talabani de Irak’ta sadece Kürtlerin değil, Arap, Türkmen ve Asurilerin de yaşadığını söyleyerek tüm kesimlerin demokratik, özgür ortamda yaşamasının tek yolunun federal sistem olduğunu savunan Talabani, “Devlet olmak istemiyoruz. Irak’ın toprak bütünlüğüne saygılıyız” diyordu. Celâl Talabani, bölgede ayrı bir devlet kurmadıklarını, Irak’ta oluşturdukları birliğin hiç kimse için tehdit oluşturmadığını anlatırken, “ABD, Türkiye, İngiltere ve Fransa’nın yardımıyla bu birlik oluşmuştur. Onların varlığıyla oluştu. Bu birlik başımızı yükseltiyor, göğsümüzü kabartıyor. Ama, diktatörler ve teröristler bu birliğimizden rahatsız olacaktır” diyordu.⁴²⁹

Kuzey Irak’ta Kürt Parlamentosu toplantı yaparken, Türkiye’de de Çankaya Köşkünde Irak zirvesi yapılıyordu. Mevcut durumdan ciddi şekilde rahatsız olan Türkiye’nin bakış açısını, toplantı sonrası dönemin Başbakanı Bülent Ecevit şöyle açıklıyordu. Parlamantonun ‘devlet parlamentosu’ olarak tanıtlamayacağını vurgulayan Bülent Ecevit, “*Eğer ölçü kaçırılacak olursa Türkiye gerekli tedbirleri alır*” diyordu. Ayrıca Bülent Ecevit: “Kuzey Irak’ta daha önce Kürtlerin ağırlıklı olduğu bir parlamento kurulmuştu. Birkaç yıldır bu parlamento çalışmıyordu. Kürt gruplar arasında diyalog eksikliği vardı. Şimdi gruplar arasında uzlaşmaya varıldığı için parlamantonun canlanması doğal sayılabilir. Ancak bunun devlet parlamentosu gibi tanıtlamayacağını umuyorum. Ölçü kaçırılacak olursa Türkiye gerekli tedbirleri alır” diyordu. Bülent Ecevit başka bir soru üzerine, ABD’nin Irak’a karşı askeri

⁴²⁹ İhsan Dörtkardeş-Faruk Balcı, “Kürt liderler: Bağımsız devlet peşinde değiliz.”, 4 Eylül 2002, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/10/04/189199.asp>, (6 Ocak 2010).

tedbir alma eğiliminde görüldüğünü anlattı. Irak yönetiminin BM'nin silah denetimini kabul ettiğinin altını çizen Bülent Ecevit, bunu ABD'nin gereği gibi değerlendireceğini umduğunu söyleyerek, “*Ortadoğu’da askeri hareket tüm bölgeye özellikle de Türkiye’ye zarar verir*” diyordu.⁴³⁰

Kürtler, 8 Kasım 2002 tarihinde kabul ettikleri “Irak Kürdistan Bölgesi” adlı anayasa ile bölgede yaşayan Türkmenleri azınlık olarak kabul ederken, Kerkük’ü başkent olarak kabul etmiş, Kerkük şu an için başkent yapılamaz ise geçici olarak başka bir şehrin başkent seçilebileceği belirtilerek Türk şehri Kerkük’ün Kürtleştirilmesi işini zamana bırakmışlardı.⁴³¹

KDP ve KYB’nin Irak’ın Kuzeyinde bölgesel parlamentoyu toplamaları ve bir anayasa taslağı hazırlamaları Türkiye’de rahatsızlık yaratmış ve bu nedenle de 2003 Irak savaşı öncesi, Türkiye ile ABD arasında Yürütülen müzakerelerin en önemli konusu Kuzey Irak’la ilgili konular olmuştur.⁴³² 2003 Körfez Savaşı öncesinde ve sırasında Irak merkezli Türkiye-ABD ilişkilerinin temel meselesi. Irak’ın toprak bütünlüğü, dolayısıyla bir self determinasyonun ve irredantizmin önlenmesi, PKK terör örgütünün tehdit unsuru olarak ortadan kaldırılması olmuştur. Böylece Türkiye, Kuzey Irak-Irak ve komşu ülkelerle ilişkilerinde kendi iç güvenliği sorununu bir veri olarak almıştır.

II. Körfez Savaşıyla Saddam Hüseyin rejiminin devrilerek bir anlamda Irakta Sünni otoritenin ortadan kaldırılması, Kürt mücadelesini tarihinde görülmemiş bir fırsatla karşı karşıya bırakmıştır. Savaş öncesinde ve sırasında ABD ile birlikte Saddam Hüseyin rejimine karşı savaşan Kürt gruplar yeni dönemde, siyasi arenada en büyük rolü de üstlenmek istemişlerdir. Nitekim öyle de olmuştur. 2005 yılında yapılan seçimlerde Celâl Talabani Irak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu durum bir anlamda Kürt mücadelesinin seyrinde de değişiklikler yaratmıştır. Artık Kürt liderler Irak’ın yönetimi ve idaresine taliptirler. Diğer taraftan gerek global güçlerin ve

⁴³⁰ “Ecevit: Ölçü kaçarsa tedbir alırız”, 04 Eylül 2002, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/10/04/189202.asp>, (6 Ocak 2010).

⁴³¹ Turan Sileli, **a.g.e.**, s. 215.

⁴³² Mehmet Şahin, “2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler”, **II. Körfez Savaşı**, Der. Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, Ankara, Platin Yay., 2006, s. 295.

gerekse komşu ülkelerin çıkarları açısından hiçte kabul görmeyeceği inancıyla en azından şimdilik Kürt devleti ideallerini ötelemişlerdir.

Irak'ın demokratikleşme sürecine girmesiyle Türkiye'nin güvenlik sorunu kendi içine dönmeye başlamıştır. 1978 yılında kuruluşunu ilan ettikten sonra "Bağımsız Birleşik Kürdistan"ı kurmak ideali ile siyasi ve silahlı propaganda faaliyetleri yürüten Marksist-Leninist örgüt PKK, 15 Ağustos 1984 tarihinden itibaren organize biçimde silahlı propaganda faaliyetlerine başlamıştır.⁴³³

Kuruluşundan beri bölge insanına, bölgedeki bütün olumsuzlukların temelinde yani bölgenin geri kalmışlığının, bölgedeki yaşanan çatışmaların, ve akla gelebilecek her türlü olumsuzluğun temelinde: "bizim Kürt olmamız yatıyor" düşüncesi vererek, bir "mağduriyet psikolojisi" aşlamış,⁴³⁴ etnik temeldeki ayrılıkçı söylem ve davranışlara bir anlamda meşruiyet sağlamaya çalışmıştır.

PKK'nın 1999 yılında liderleri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla silahlı mücadele etkinliği kısmen kırılmış, bundan sonra örgütün stratejini değiştirmeye yönelerek, Abdullah Öcalan'ın idamını önleme ve dağılan durumu toplama yoluna gitmişlerdir.⁴³⁵

Abdullah Öcalan'ın yakalanıp yargılanmasıyla, Türkiye'deki PKK sorunu farklı bir boyut kazanmıştır. "Öcalan beklenenin tersine Türkiye Cumhuriyeti'ne kin kusmuyordu, hatta onunla karşılıklı çalışarak demokrasi ve barış sürecini başlatmaktan dem vuruyordu. Öcalan, XXI. yüzyılın demokrasi yüzyılı olacağını savlayarak ortaya yeni bir tez attı: Demokratik Cumhuriyet. Buna göre Kemalizm'i kategorik olarak reddetmeyen, ayrılıkçı taleplerle ayrı bir ulus-devlet kurma hedefini kesin bir biçimde reddediyordu."⁴³⁶ Öcalan, daha sonra yargılanma sürecinde Cumhuriyet Başsavcılığına verdiği savunmasında bu tezi, şu sözlerle anlatıyordu: "Karşı çıktığımız, Cumhuriyetin özü değil, onun genelde tüm Türkiye'deki oligarşik-

⁴³³ V. Fatih Güven, "Irak Savaşı Sonrası PKK Terör Örgütünün Tehdid Durumu", **IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu: Bildiriler 16-17 Ekim 2003**, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, Elazığ, Fırat Üniversitesi Basımevi, 2004, s. 377.

⁴³⁴ Ümit Özdağ, **Kürtçülük Sorununun Analizi ve Çözüm Politikaları**, Ankara, Bilgi Yay., 2006, s. 89.

⁴³⁵ V. Fatih Güven, **a.g.e.**, s. 378.

⁴³⁶ Veysel Fırat Bozçalı, "Türkiye'nin Kürt Sorunu: 1999-2007", **Birikim Dergisi**, Ankara, Sayı: 225, Ocak 2008, s. 10-11.

demokratik olmayan yanıyla, doğduğumuz toplumun bağrındaki feodal inanç, değer yargıları ve yapılarıdır. Bunun sonuç hedefi demokratik cumhuriyettir. Onun anayasası altındaki gerçekleşmesi gereken özgür yurttaş ve toplumdur.”⁴³⁷

Abdullah Öcalan burada, bir anlamda ayrılıktan ziyade anayasal temelde bir takım hakların verilmesiyle, ulus-devlet mantığının etnik temelli dayatmasının ortadan kaldırılmasını talep ediyordu. Benzer ifadeler daha sonra (Demokratik Toplum Partisi) DTP'nin, Diyarbakır'da topladığı “Demokratik Toplum Kongresi”nin sonuç bildirgesinde “Türkiye bölünecek mi?” sorusuna verilen cevaba, ısrarla “Türkiye'nin bütünlüğü içinde”, “Kürt sorunu” nun çözümünden bahsederken, samimi bir dil kullanıldığı aşikardır çünkü “ayrı devlet” çözümünü “konjonktürel” ve “felsefi” gerekçelerle reddediyordu.⁴³⁸ Aynı vurgular Öcalan'ın Türkiye'de yargılanıp idama mahkum edilmesinden sonra, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'ne taşınan davasında verdiği savunmada da vurgulanmıştı. Durumun sivil toplum ve meşru siyaset alanı içerisinde çözülmesi retoriğinin ön plana çıktığı bu durumdan sonra, PKK kendini feshederek 4 Nisan 2002 tarihinde, (Kongreya Azadi u Demokrasiya Kürdistan-Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi) KADEK kurulmuştur.⁴³⁹ KADEK'in PKK'dan farkı ise, KADEK'in kuruluşunun yapıldığı 8. Kongrede şöyle ifade ediliyordu: “PKK mevcut devletleri yıkmayı hedeflemişti; ancak KADEK, mevcut devletlerde dönüşümü hedeflemektedir.” Açıklamada, her iki durumda da amaçta bir değişikliğin olmadığı ancak yöntem de bir değişiklik yapıldığı anlaşılıyor. Nitekim bu değişimin bel kemiğini oluşturan eylem biçimi şu şekilde ifade edilmiştir; “KADEK barışçıl siyasal serhildan (isyan, başkaldırı) ile siyasal demokratik mücadeleye göre kendini planlamıştır.” Anlaşıldığı gibi, daha demokratik ve sivil bir mücadele tarzı benimsenerek yasaların elverdiği ölçüde meşru hak arama yollarına ağırlık verileceği ortaya çıkmaktadır.⁴⁴⁰

PKK'daki bu değişimin Abdullah Öcalan'ın yakalanması, Türkiye'nin yaklaşan II. Körfez Savaşı nedeniyle stratejik öneminin artması ve bu yüzden ABD

⁴³⁷ Abdullah Öcalan, **Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi/Savunması**, İstanbul, Mem Yay., 1999, s. 160.

⁴³⁸ Mümtaz'er Türköne, **Türklük ve Kürtlük**, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2008, s. 144.

⁴³⁹ Veysel Fırat Bozçalı, **a.g.m.**, s. 12.

⁴⁴⁰ Gürkan Doğan, **Stratejik Müttefikten Uluslararası Terörizme**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2007, s. 120-121.

ve Batılıların PKK'yı köşeye sıkıştırması etkin olmuştur. Tabii bu değişimin PKK kadrolarında ilerleyen süreçte çeşitli parçalanmalara ve ayrılmalara neden olmuş, ayrılığın başını çeken üst kademe yöneticileri -Osman Öcalan hariç- diğerleri öldürülerek tasfiye edilmiştir.⁴⁴¹

1 Mart 2003 tarihinde tezkerenin reddinden hemen sonra sürekli gerilen Ortadoğu tansiyonu içinde Anayasa mahkemesi, Halkın Demokrasi Partisi (HADEP)'ni temelli kapatmış, Genel Başkanı **Murat Bozlak**'ın da aralarında bulunduğu 46 kişi hakkında 5 yıl süreyle siyaset yasağı getirdiği gibi, HADEP'in kapatılacağı önsezisiyle kurulan Demokratik Halk Partisi (DEHAP) hakkında da benzer gerekçelerle kapatma davası açılmıştı.⁴⁴²

HADEP'in kapatılmasından bir yıl sonra, 5-6 yıldır tek taraflı ateşkes ilan ederek PKK'yı fesih edip KADEK'le yöntem değiştiren PKK, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin örgütün taleplerine cevap vermemesi, bazı üst düzey terörist kadrolarının bu yöntem değişikliği ve siyasi faaliyetlerin amaca ulaşmada etkili olmadığı yönünde duyduğu rahatsızlık, örgüt içinde bir takım çatışmalara sebep olmuştur. 16-26 Mayıs 2004 tarihinde Kuzey Irak Kandil Dağı'nda yapılan toplantıda daha önce aldıkları tek taraflı sözde ateşkesi yine tek taraflı olarak fesih ediyorlardı.⁴⁴³

PKK yönetim kadrosunun iddia ettiğinin aksine, örgütün talepleri doğrultusunda değil, ama hızlanan AB süreci ile birlikte Kopenhag Kriterleri çerçevesinde demokratikleşme yolunda birçok düzenleme yapılmıştı. İdam cezasının kaldırılması, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılması, YÖK'ten askeri temsilcilerin çıkarılması ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yasası'nın yeniden düzenlenmesi gibi sivilleşme ve demokratikleşmeye dönük çok önemli

⁴⁴¹ Osman Öcalan'ın "Barış İnisiyatifi" adıyla başlattığı bölünme "Partiya Welatparez'e Demokratik – PWD (Demokratik Yurtsever Partisi) adını almış, 40 kadar PKK'nin üst kadrosunun da yer aldığı parti, ABD ve Kuzey Iraklı Kürt gruplarında desteğiyle Musul'da örgütlenmiştir., Mehmet Faraç,"PKK'da ABD çatlağı", 15 Ağustos 2004, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0408/15/w/c0407.html>

⁴⁴² "HADEP temelli kapatıldı", 14 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/14/w/c0610.html>, (10 Mart 2010).

⁴⁴³ Gürkan Doğan, **a.g.e.**, s. 130.

adımlar atıldı.⁴⁴⁴ Bütün bunlara rağmen, Mayıs 2004 tarihinden itibaren PKK terörü 1990'lı yıllardaki kadar yoğun olmasa da ciddi bir patlama gösterdi.

2004 yılından itibaren demokratikleşme sürecine girerek federal demokratik bir yapıda uzlaşan Irak, barındırdığı etnik gruplar itibariyle ayrılıp parçalanmak yerine Irak Hükümetinde daha etkin temsil edilme mücadelesi içine girmişlerdir. 30 Ocak 2005 tarihinde yapılan özgür seçimlerin ardından artık normalleşme süreci rayına girmiş durumdaydı. PKK her zaman kendisine ilham veren Kuzey Irak'taki Kürt grupların mücadelesindeki gelinen bu noktada, kendi içinde bir değişimin zorunluluğunu ortaya koyarak, 21 Mart 2005 tarihinde yeni bir değişim sürecine girmiştir.

“Abdullah Öcalan'ın 21 Mart 2005 tarihinde ilan ettiği sözde Kürdistan Demokratik Konfederalizmi ile şiddet yoluyla ayrı bir devlet kurma projesinin terk edilmediği belirtilerek, siyasal mücadeleye ve halkın demokratik örgütlenmesine dayalı yeni bir sistem”⁴⁴⁵ ortaya koymuştur. Akabinde 04 Nisan 2005 tarihinde KONGRA-GEL fesih edilmiş yerine “demokratik konfederalizm” retoriğinde yeni tüzükle yeni PKK tekrar kurulmuştur.

03 Kasım 2002 tarihli seçimlerden sonra, Türkiye'de Özal vari bir politika izleyen Ak Parti Hükümetleri, “Demokratikleşme” programları çerçevesinde bu süreci işletme eğilimindedir. Önce, 03 Ağustos 2005 tarihinde ABD ile üçlü (Türkiye-Irak-Amerika Birleşik Devletleri) PKK ve yan kuruluşlarının Irak'taki faaliyetlerine ilişkin bir toplantı yapıldı.⁴⁴⁶ Türkiye iç politikada yapacağı demokratikleşme yolundaki adımlar öncesi, PKK'nın sınır dışındaki faaliyetlerini kırma yoluna gidiyordu. Benzer girişimler Avrupa ülkeleri nezdinde de gerçekleştirildi. Arkasından 08 Ağustos 2005 tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında gerek devlet gerekse hükümet için terörün her zaman en öncelikli ve en önemli konu olduğunu, terörle mücadelede vatandaşlara da görev düştüğünü söyleyen Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek “Terörle mücadele topyekun mücadeledir.

⁴⁴⁴ “Sezer Uyum'u onayladı”, 08 Ağustos 2002, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/08/08/163542.asp>, (10 Mart 2010).

⁴⁴⁵ Gürkan Doğan, **a.g.e.**, s. 219.

⁴⁴⁶ “ABD'de PKK'ya karşı üçlü toplantı”, 03 Ağustos 2005, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/08/03/681335.asp>, (11 Mart 2010).

Terör konusu sadece güvenlik güçlerinin değil herkesin görevleri arasındadır. Hiç bir terör örgütünün dış destek, uluslararası destek olmadan varlığını sürdürmesinin mümkün olmadığını, bu konuda ABD ile toplantılar yapıldığını, Türkiye Cumhuriyeti ve Hükümeti olarak terör örgütlerine karşı uluslararası desteğin kesilmesi hususunda çalışmalar sürdürülmektedir.”⁴⁴⁷ Diyordu.

12 Ağustos 2005 tarihinde Cumhuriyet Tarihinde ilk defa bir başbakan Diyarbakır’da halka hitap ederken “Kürt Sorunu” kavramını kullanıyordu. Başbakan R. Tayyip Erdoğan’ın Diyarbakır’da TOKİ’nin yaptırdığı konutların açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmada: “Her ülkede geçmişte hatalar yapılmıştır. Geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz. Büyük devlet, güçlü millet, kendisiyle yüzleşerek hatalarını ve sevaplarını masaya yatırarak, geleceğe yürüme özgüvenine sahip devlet ve millettir... bayrağımızın dalgalandığı her yerde herkesin birinci sınıf vatandaş olması, ülkemizde özgürlüklerin tam hâkim olması, hukuk devletinin bu coğrafyada misafir değil mülk sahibi olması ve çocuklarımızın geleceğe ümitle bakması benim ve arkadaşlarımın aşkıdır, sevdasıdır, rüyasıdır... Soruna illa da ad koyalım diyorsanız, Kürt sorunu da bu milletin bir parçasının değil, hepsinin sorunudur. Benim de sorunumdur. Sorunların parça parça adresi olmaz. Bütün sorunlar, Kürt olsun, Türk olsun, Çerkez olsun, Laz olsun bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ortak sorunudur.” Diyerek, o günden bu güne kadar devam edecek olan hükümetin genelde “demokratikleşme”, özelde ise “Kürt Sorunu” ile ilgili stratejisini özetliyordu.⁴⁴⁸

Başbakan’ın Diyarbakır konuşmasının arkasından DEHAP’lı Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir: “Kanımca hepimize düşen bu atmosferi artık somut bir yaşama ve somut bir adıma dönüştürmenin çabasını ortaya koymaktır.”⁴⁴⁹ Diyordu.

Recep Tayyip Erdoğan’ın Diyarbakır konuşması ve sonrasında izleyeceği politika Türkiye’de yeni tartışmaları da gündeme getirdi. Recep Tayyip Erdoğan’ın

⁴⁴⁷ “Terörle topyekun mücadele”, 08 Mayıs 2005, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/08/08/683707.asp>, (11 Mart 2010).

⁴⁴⁸ Erhan Seven’in Haberi, “Kürt sorunu benim sorunum”, 13 Ağustos 2005, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2005/Agustos/13/p01.html>, (11 Mart 2010).

⁴⁴⁹ Erhan Seven’in Haberi, **a.y.**

bu çıkışı CHP ve MHP tarafından eleştirilirken, bir takım Ulusalci köşe yazarları da üniter yapının zarar göreceği endişesiyle ciddi eleştirilerde bulundular.⁴⁵⁰ Sivil, demokrasiden yana tavır koyan özgürleşmeyi ve demokratikleşmeyi isteyen geniş halk kesimi; Ulus-Devlet modeli esas alınarak katı üniter yapısıyla toplumu dönüştürmeyi devlet eliyle gerçekleştirmeyi resmi ideoloji haline getiren elit kesim ile yönetim kadrosunu ağırlıklı olarak Alevi (özellikle ateist Aleviler), Kürt ve farklı etnik yapıların oluşturduğu Marksist-Leninist Kürt ayrılıkçıları arasında sıkışıp kalmıştı.

Başbakan'ın Diyarbakır konuşmasının ardından 16 Ağustos 2005 tarihinde DEHAP Parti Meclisi, partinin misyonunu tamamladığı gerekçesiyle kendini feshederek Demokratik Toplum Hareketi'ni (DTH) kurma kararı aldı. DEHAP Genel Başkanı Tuncer Bakırhan: “Tıkanan süreç son yaşanan gelişmeler ile aşılmaya çalışılıyor. Yaşanan çatışmalar, silahların artık çözüm olmadığını gösterdi. Yeni süreç ile birlikte hükümetin, uluslararası kamuoyunun, demokratik çevrelerin, Kürt sorununu tartışmaya başladıklarını, iyi ya da kötü bir takım çözümler geliştirmeye çalıştıklarını hep birlikte gördük. Bunun en iyi örneği hükümetin ortaya koyduğu tavidir”⁴⁵¹ diyordu.

Ak Parti Hükümeti bu süreçten sonra uluslararası arenada PKK ile Kürt Sorunun ayrı şeyler olduğu teziyle; iç politikada bir dizi demokratikleşme adımları atılırken, sınır ötesinde de PKK faaliyetlerini kırma mücadelesi veriyordu. Bu çalışmalar yer yer sonuç vermeye başlamış, Avrupa ülkelerinde PKK'ya bağlı kuruluşlar artık rahat hareket edemiyorlar, Kuzey Irak'ta ise Türkiye'nin baskıları her gün biraz daha artıyordu. Diğer tarfatan Türkiye, Irak Merkezi Hükümetini terörle mücadele anlaşmasına zorlamaya çalışıyordu. 7 Ağustos 2007 tarihinde Türk-Irak merkezi hükümetleri arasında ilkesel temelde görüş birliğine varılan memorandum, 28 Eylül 2007 tarihinde Irak ve Türkiye İçişleri Bakanları'nın

⁴⁵⁰ 13 Ağustos 2005 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, Mustafa Balbay “Anadolu Doku...” başlıklı köşe yazısında: “Erdoğan, Türkiye'nin hangi temel konusuna el attıysa, zücciyeci dükkânına ellerini kollarını düzensiz sallayarak giren bir delikanlı havasıyla hareket etti.” Diyordu. İlginçtir, “zücciyeci dükkânı” ve o dükkana giren “delikanlı”, ifadeleri bir karşı direnişin ifadesiydi. Daha sonra “Ergenekon Terör Örgütü” adıyla açılan soruşturmalarda Mustafa Balbay ve diğer isimlerin sorgulandığını görmekteyiz.

⁴⁵¹ “DEHAP kendini feshetti”, 16 Ağustos 2005, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/08/16/687543.asp>, (11 Mart 2010).

imzaladığı Terörle Mücadele Anlaşması ile sonuçlandı.⁴⁵² Ancak anlaşma, özellikle KDP lideri Barzani'nin karşı çıkması üzerine Irak Parlamentosuna onay için sunulmaması nedeniyle yürürlüğe girmemiştir.

5 Kasım 2007 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD temasları neticesinde, ABD ile PKK terör örgütüne karşı ortak hareket etme prensibine varılmıştır. Bu çerçevede, ABD Irak hava sahasının Türkiye'ye açılmasını kabul etmiş, ayrıca PKK'yı ortak düşman ilan ederek askeri istihbarat paylaşımında bulunulmasını taahhüt etmiştir.⁴⁵³ Akabinde, 1 Aralık 2007 tarihinde Türkiye, Irak'ın kuzeyindeki PKK hedeflerine hava harekâtı başlatmış, bu harekâtı, 21 Şubat 2008 tarihinde kara harekâtı takip etmiştir. Söz konusu gelişmeler Irak Merkezi Hükümeti ile Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi arasında uyumsuzluklara yol açmış, Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin aşırı isteklerinden bunalan Irak Merkezi Hükümeti, Türkiye'nin operasyonlarını haklı görmüştür.⁴⁵⁴

21 Şubat 2008 tarihinde kara harekâtını izleyen süreçte Türkiye Kuzey Irak, Irak ve ABD üçgeninde girişimlerini hızlandırmış, "Takip Komitesi" kurulması konusunda ön görüşmelerin ardından yapılan Irak-Türkiye-ABD güvenlik görüşmelerine, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi yetkilileri de katılmıştır. Görüşmelerde, PKK'nın Irak'ın kuzeyi ile Türkiye sınırındaki faaliyetlerini izleyecek bir komitenin oluşturulduğu dile getirilmiştir. Türkiye'nin talepleri; Irak'ın kuzeyindeki hava sahasının PKK'ya karşı yapılacak muhtemel operasyonlar için açılması ve Irak hükümetinin bu konuda yardımcı olması; PKK ile mücadelede üçlü mekanizmanın işleyişi için Kürt yönetiminin destek vermesi, ABD'den Bağdat ile diyalogun takipçisi olması ve PKK'nın varlığına son verilmesidir.⁴⁵⁵

Anlaşmanın taraflarca onaylanması ile ABD yetkilerinin Irak hükümetine geçmesi, yasal zeminde değişiklik yapılmasını zorunlu kılacaktır. Türkiye'nin Kuzey

⁴⁵² "Terörle mücadele imzalandı, "sıcak takip" daha sonra", 28 Eylül 2007, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2007/09/28/son/sonsiy02.asp>, (11 Mart 2010).

⁴⁵³ Deniz Zeyrek'in Haberi, "Operasyona yeşil ışık", 06 Kasım 2007, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=238000>, (12 Mart 2010).

⁴⁵⁴ Hicran Kazancı, "Dengeler Değişiyor", **Cumhuriyet Strateji Dergisi**, 17 Mart 2008, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/custra/custra2003/0303/17/tj1701.html+hicran+kazanci>, (12 Mart 2010).

⁴⁵⁵ "İstenmeyen adam masada", 20 Kasım 2008, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0811/20/w/c1703.html>, (12 Mart 2010).

Irak'taki PKK terörüne karşı giriştiği operasyonların hukuki durumu yeniden düzenlenmesi gerekecektir. Irak hava sahası kontrolünün ABD ve Irak hükümeti arasında imzalanan Güçlerin Statüsü Anlaşması ile birlikte⁴⁵⁶ Ocak 2009 tarihinde Irak hükümetinin denetimine geçmesi söz konusudur.

Bazı çevrelerce dile getirilen Türkiye'nin bir hava operasyonu için Irak Hükümetinden izin istemesi gerekeceği ve bu durumun TSK'nın Irak'ın kuzeyine operasyon düzenlemesine engel oluşturacağı görüşleri, Türkiye'nin pozisyonunu zayıflatacaktır. Nitekim, Irak topraklarından Türkiye'ye PKK tarafından gerçekleştirilecek bir saldırı durumunda, uluslararası hukuka göre Türkiye'nin de facto kendi topraklarını koruma ve karşılık verme hakkı saklıdır.

3.1.2. Türkmenler ve Kerkük'ün Durumu

Irak'ta ülke nüfusunun yaklaşık % 12'sini oluşturan Türkler, üçüncü büyük topluluk olarak Irak devletinin asli unsurlarından birisidir.⁴⁵⁷ Türkmenler, kuzey doğudan güney batıya kadar bir şerit şeklinde Irak'ın kuzey batısındaki Telafer'den güney doğusundaki Mendili'ye kadar uzanan bir bölgede yaşarlar. Genel olarak yoğun yaşadıkları şehirler: Kerkük, Erbil, Musul, Salahaddin, ve Diyala'dır.⁴⁵⁸

Tarihçiler, Türklerin Irak'la olan ilişkilerini ve Irak'a yerleşmeye başlamalarının Hicri 54 (Miladi 674) yılına kadar uzandığını söylemektedirler. Selçukluların 1055 yılında Bağdat'a girinceye kadar geçen sürede, Türk Savaşçılar daha çok Sünni Halifeyi Şii tehdidine karşı koruma ve savunma görevi üstlenmişlerdir. 1055 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in Bağdat'a girmesiyle⁴⁵⁹ fiilen başlayan Irak'ta Türk varlığı, 11 Mart 1926 tarihinde Milletler Cemiyeti'nin Musul Vilayetini İngiliz mandası altındaki Irak'a vermesinin ardından,

⁴⁵⁶ Sami Kohen, "Irak'ta yeni gerçekler", 25 Kasım 2008, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/-/sami-kohen/dunya/yazardetay/25.11.2008/1020457/default.htm?ver=39>, (12 Mart 2010).

⁴⁵⁷ Necmettin Esin, "Irak Türkleri", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yay., 1976, s. 1125.

⁴⁵⁸ Mazin Hasan, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler", **Irak Krizi (2002-2003)**, Haz. Ümit Özdağ ve Diğ., Ankara, Asam Yay., 2003, s. 48.

⁴⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. Suphi Saatçi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, İstanbul, Ötügen Yay., 2003.

5 Haziran 1926 tarihinde Türkiye'nin İngiltere ve Irak'la Türk-Irak Sınırı ve İyi Komşuluk Anlaşması (Ankara Anlaşması) ile hukuken son buldu.⁴⁶⁰

İngiliz manda yönetiminin iktidarından bu güne kadar bir türlü siyasi istikrar sağlayamayan Irak Devleti, kendi sosyal yapısında da bir birlik ve istikrar oluşturamamıştır. Birçok etnik kimlikten oluşan Irak halkları gibi Türkmenler de, neredeyse 70 yıldır bu istikrarsızlığa paralel bir süreç yaşamışlardır.

Türkmenler hiçbir zaman etnisiteye dayalı ayrılıkçı bir talepte bulunmamışlar, sadece kültürel kimliklerinin korunması, yaşanması ve yaşatılması ile birlikte, bunun anayasal zeminde garanti altına alınmasını istemişlerdir. Bu amaçla 1928 yılından beri süren tarih boyunca, iktidarların durumuna ve diktatörlerin inisiyatifine göre bazı kazanımlar elde etmişler veya bu kazanımları tekrar kaybetmişler, çoğu zaman da zulüm ve baskı görmüşlerdir. Diğer taraftan Irak'ta kendilerinden daha fazla nüfusa sahip Irak'ta ikinci büyük etnik yapı olan Kürtlerin ayrılıkçı mücadeleleri her zaman Türkmenleri etkilemiş, bu sebeple zaman zaman Irak yönetiminin ve Kürt ayrılıkçıların zulmüne ve baskılarına maruz kalmışlardır.⁴⁶¹

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle uluslararası güçler Irak'a müdahale etmiş, artık Irak ve Irak'ta yaşayan halklar uluslararası bir mesele haline gelmiştir. BM kararları uyarınca ABD öncülüğündeki koalisyon kuvvetlerinin ortak harekâtı sonucu, Saddam Hüseyin Kuveyt'i terk ederek geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁴⁶² Saddam Hüseyin'in bu yenilgisi ve uluslararası güçlerin Irak'a müdahalesi Irak'ın etnik yapısını da hareketlendirerek Saddam Hüseyin rejimini sıkıntıya sokmuştur.

Kuveyt yenilgisi sonrası Irak yönetiminin bu zor durumundan faydalanan ve ABD'nin desteği ile Şii gruplar güneyden yine aynı destekle Kürt gruplar da kuzeyden Saddam Hüseyin'e karşı isyan başlatırken, Türkmenler bu durumda tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir. Ancak KDP ve KYB birlikleri birleşerek Kerkük'te bir isyan başlatmışlar, şehri tam on gün yağmalayarak devlete ait kamu binalarını yakıp, birçok tabu ve nüfus kayıtlarını tahrip etmişlerdir.⁴⁶³ Yaşanan isyan sonucunda zarar gören yine Türkmenler olmuş, Tarihe Altunköprü Katliamı olarak

⁴⁶⁰ Bilal N. Şimşir, **a.g.e.**, 2004, s. 67.

⁴⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal N. Şimşir, **a.g.e.**

⁴⁶² Turan Sileli, **a.g.e.**, s. 143.

⁴⁶³ Suphi Saatçi, **a.g.e.**, s. 264.

geçen ve isyanı bastırmak için bölgeye gelen Irak ordusu ile Kürtlerin çatışması ortasında kalan Türkmenler ve ayrıca Irak ordusunun bizzat yaptığı katliamlar sonucunda 100'e yakın Türkmen katledilmiştir.⁴⁶⁴

Bu süreçte, Saddam Hüseyin'in katliamları devam ederken bölge halkı İran ve Türkiye sınırına yığılmış, Türkiye ve Fransa'nın baskıları sonucu, BM 5 Nisan 1991 tarihinde 688 Sayılı Kararı ile sınıra yığılan bu insanlara can güvenliği ve insani yardımda bulunmak amacıyla ABD'nin öncülüğünde "Huzur Operasyonu" başlatılmıştır. Daha sonra birçok Batılı ülke askerlerinden oluşan askeri birlikler Kuzey Irak'a konuşlandırılmış, Irak halkını korumak amacıyla Kuzey ve Güney Irak'ta "Güvenli Bölge" ilan edilerek, Irak silahlı kuvvetlerinin bu bölgelere girişi yasaklanmıştır.⁴⁶⁵

Güvenli Bölge tasnifi Türkmenleri daha da farlı bir problemle baş başa bırakmıştır. Kuzeyde sınır kabul edilen 36. Paralel ne yazık ki, Türkmen bölgesini ikiye ayırmış, 36. Paralelin kuzeyinde kalan Musul güvenli bölgeye dâhil edilmezken, 36. Paralelin güneyinde kalan Süleymaniye güvenli bölgeye dâhil edilmiştir. Güneyde kalan Türkmenler Saddam Hüseyin zulmüyle baş başa bırakılırken kuzeyde kalan Türkmenler ise Kürt grupların insafına terk edilmiştir.⁴⁶⁶

Kuzey Irak'ta Güvenli Bölgenin oluşturulmasından sonra Türkmenler de örgütlenmelere ve siyasi oluşumlara başlamışlar, daha önce kurulan Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP) ve diğer partiler 24 Nisan 1995 tarihinde Erbil'de Irak Türkmen Cephesi (ITC) çatısı altında birleşmişlerdir. ITC, Irak içinde ve Irak dışında yoğun bir şekilde teşkilâtlanarak temsilcilikler açmış, Türkmenlerin bir anlamda hâlâ önderliğini yapar durumdadır. ITC, Irak Muhalif Gruplar toplantılarında ve uluslararası toplantılarda Türkmenleri temsil etmektedir. ITC'nin yaygın bir şekilde örgütlenmesi ve güçlenmesi Kürt grupları tedirgin etmiş ve zaman zaman da onların saldırılarına maruz kalmıştır.⁴⁶⁷

2001 yılından sonra, gerilen Ortadoğu tansiyonu, Irak üzerinde daha farklı seyretmeye başlamış, ABD'nin Irak'a müdahale konusundaki kararlılığı Türkiye'yi zorunlu olarak oyuna dâhil etmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi, 2001 sonrası

⁴⁶⁴ Erşat Hüzmüzlü, **Türkmenler ve Irak**, Ankara, Kerkük Vakfı Yay., 2003, s. 40.

⁴⁶⁵ Turan Sileli, **a.g.e.**, s. 145.

⁴⁶⁶ Suphi Saatçi, **a.g.e.**, s. 274.

⁴⁶⁷ Bilal N. Şimşir, **a.g.e.**, s. 216-217.

bütün süreçte Türkiye, güvenlik endişesi (kırmızı çizgiler) ile bir anlamda “kararlı karasızlık” politikası uygulamıştır.⁴⁶⁸ Türkiye’nin bu “kırmızı çizgileri” içerisinde Türkmenlerin durumunun ne olacağı da yer almaktadır. Nitekim, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit’in 16 Ocak 2002 tarihinde George W. Bush ile yaptığı görüşmede: *“Irak’a yapılacak bir müdahalenin en fazla Türkiye’yi etkileyeceğini, bölgede istikrarsızlık yaratacağını, bir felaket olacağını anlattım. Tabii, benim derdim Saddam değil, Irak’ın toprak bütünlüğü. Müdahalenin yol açabileceği olumsuz gelişmeler. Kuzey Irak’ta doğabilecek gelişmelerden, Türkmenlerin ezilmesinden duyduğum kaygıyı, açık bir şekilde ifade ettim”*⁴⁶⁹ derken, 1926 yılından beri Türkiye’nin Türkmenlerle ilgili bakış açısını özetliyordu. Türkiye o günden beri hep, “eğer Kürtlere bir şey verilecekse Türkmenlere de verilmeli” ekseninde hareket etmiştir.

II. Körfez Savaşı öncesi Türk-ABD görüşmelerinde, Türkmenler meselesi hep gündeme getirilmiş savaş sonrası oluşturulacak yönetimde temsil edilmeleri ve haklarının anayasal temele oturtulması müzakere konusu edilmiştir. En son 1 Mart tezkeresi öncesi Türk-ABD Mutabakat Muhtırası görüşmelerinde “Ankara’nın kırmızı çizgiler olarak ilan ettiği, Kuzey Irak’ta bağımsız Kürt devleti kurulması, Musul-Kerkük’ün Kürt grupların eline geçmemesi, Türkmenlere karşı saldırıya geçilmesi, PKK-KADEK’in hareketlenmesi gibi gelişmelere karşı Türk Silahlı Kuvvetleri kendi önlemlerini alabilecek”⁴⁷⁰ mutabakatı sağlanmıştır.

Türkiye’nin bahsettiğimiz hassasiyetleri, 1 Mart tezkeresinin kabul edilmemesiyle birlikte her ne kadar Türk Ordusu Irak’a girmese de, Türkiye, Kürtlerle baş başa bırakılan Türkmenleri ve kendi ulusal çıkarlarını korumaya yönelik olarak, istenmeyen bir hareketin gerçekleşmesi, Kürtlerin Musul ve Kerkük’e girmeleri veya bağımsız bir Kürt devletinin kurulması durumunda, Kuzey Irak’a müdahale edeceğini bildirmiştir.⁴⁷¹ Ancak 09 Nisan 2003 tarihinde Saddam Hüseyin’in devrilmesiyle Kuzeyden hareket eden Kürt gruplar isyan bastırma

⁴⁶⁸ Baskın Oran, “ABD’nin ve Türkiye’nin Irak ve Kürtleri Politikası”, **Birikim Dergisi**, Ankara, Sayı: 168, Nisan 2003, s. 24.

⁴⁶⁹ Fikret Bila, “Derdim Saddam’la değil”, 19 Ocak 2002, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2002/01/19/yazar/bila.html>, (13 Mart 2010).

⁴⁷⁰ Fikret Bila, **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları**, Ankara, Ümit Yay., 2003, s. 243.

⁴⁷¹ Mazin Hasan-Şükür Soran, “Kerkük Kerkük”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 47, Mart 2004, s. 184.

bahanesiyle Kerkük'e girmişler şehirde yine nüfus ve tapu binalarına girerek yağma yapmışlardır. Türkiye'nin tepkileri neticesinde ABD birlikleri duruma hâkim olmuş ve Kürtler Kerkük'ten çıkarılmıştır.⁴⁷²

Savaşın ardından Irak'ın 15 Mayıs 2003 tarihinde General Jay Garner'in başkanlığında içerisinde Türkmenlerin de bulunduğu Irak Muhalefet Cephesinin Nasiriye'de yaptığı toplantıyla, Irak'ta hükümet kurma süreci fiilen başlamıştı. 13 Temmuz 2003 tarihinde Geçici Yönetim Konseyi oluşturulmuş 15 Kasım 2003 tarihinde de Irak Geçici Yönetimi ile ABD liderliğindeki koalisyon güçleri arasında "siyasal süreç" anlaşması imzalanmıştı. "Bu anlaşma ile Irak'ta 18 ilde idari esaslı federasyon öngörülüyordu. Fakat ABD bu tezi savunuyor görünmesine rağmen, Kürt liderlerin, ırkçı yaklaşımla etnik federasyon yönelmelerine de karşı çıkmadı."⁴⁷³

Savaş sonrası yapılanma sürecinde Türkmenler de bu süreçte haklarını korumak ve yer almak amacıyla bir takım çalışma başlatmışlar, ilk Türkmen Kurultayı 13-15 Eylül 2003 tarihinde Kerkük'te toplanarak; Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı Telafer'den Mendeli'ye kadar uzanan coğrafi bölgeye "Türkmeneli" adının verilmesi ve Türkmen Meclisi ile ITC'nin merkezinin Kerkük'e intikal etmesini kararlaştırmışlardır. Ayrıca, Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğinin korunması gerektiği, bu birliği tehdit edebilecek herhangi bir plan ve siyasi düşüncesin Irak'ı ve Ortadoğu'yu felakete sürükleyeceğini vurgulamışlardır.⁴⁷⁴

Şubat 2004 tarihinde hazırlanarak yürürlüğe giren Geçici İdari Yasa, Türkmenler açısından tamamen beklenmeyen bir durumdu çünkü bu yasayla Irak'ta Araplar ve Kürtlerin oluşturduğu bir federal devlet öngörülüyorken Türkmenlerden bahsedilmiyordu.

Daha sonraki yeni anayasa'da da aynen korunan Geçici İdari Yasa'nın 53/A maddesi, "Kürdistan Bölgesel Hükümetini, 19 Mart 2003 tarihinde yönetmekte olduğu Dohuk, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Neneveh illerinden oluşan toprakların resmi hükümeti olarak tanımlamaktadır. Aynı maddeye göre, burada kullanılan "Kürdistan Bölgesel Hükümeti" terimi, Kürdistan Ulusal Meclisini,

⁴⁷² Ferit Demir'in haberi, "Kürtler Kerkük'e girdi", 11 Nisan 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0304/11/w/c1108.html>, (13 Mart 2010).

⁴⁷³ Bilal N. Şimşir, **a.g.e.**, s. 405.

⁴⁷⁴ Hasan Yılmaz, "Kerkük'ün Geleceği", **Stratejik Analiz Derg.**, Sayı: 82, Şubat 2007, s. 52.

Kürdistan Bakanlar Kurulunu, ve Kürdistan bölgesindeki yargı makamlarını kapsamaktadır.”⁴⁷⁵

Bu durumdan ne Türkmenler ne de Türkiye memnun olmamıştı. Türkiye'nin memnuniyetsizliğinin belli başlı temel noktaları ise; Öncelikli olarak, federal sistem içinde Kuzey Irak'taki Kürt kimliği tanınmış oluyordu. Ayrıca 19 Mart 2003 tarihinde ABD, Türkiye ve Iraklı muhalifler tarafından imzalanan Ankara Anlaşması'nda öngörülen Türkmenlerin asli unsur olacağı meselesi de yerine getirilmemişti. Her şeye rağmen Kerkük'ün bugünkü statüsü aynen korunmuştu ancak nihai statü ile ilgili endişeler vardı. Nihai statü, nüfus sayımı sonrası esas anayasa ile 2005 yılında belirlenecekti. Nüfus sayımında çoğunluğu sağlamak adına Kürtler, Kerkük'e nüfus yığmaya devam edeceklerdi. “Irak Silahlı Kuvvetleri'nin görevinin tanımlandığı 27. Maddede ise, Geçici Yönetim'in denetiminde olmayan hiçbir askeri güç ve milis kuvvetlerine izin verilmeyeceği yer alıyordu. Kürt grupların peşmerge güçleri ise bu kapsamın dışında tutulması da ayrıca Türkiye'nin itiraz ettiği konulardan biriydi.”⁴⁷⁶

Irak Geçiş Dönemi İdari Yasası Türkmenlerin kültürel ve siyasi hakları açısından önemli sayılabilecek bir yenilik ortaya koymamıştır. Türkmenlerin idari, kültürel ve siyasal haklarının güvence altına alınacağı taahhüt edilmesine rağmen, yasanın bu yönde tatmin edici hüküm içermekte olduğunu söylemek mümkün değildir.

Türkmenlerin çeşitli kültürel haklar çerçevesinde özellikle Yasa'nın 9. Maddesinde güvence altına alınan ana dilde eğitim, bundan önceki yasa ve deklarasyonlarda da zaten kazanılmış şeylerdi. Örneğin 1932 yılındaki Irak Devlet Deklarasyonu'nda belirtilen kültürel haklar yine Devrim Komuta Konseyi'nin 89 sayılı ve 24 Ocak 1970 tarihli kararıyla da tekrarlanmıştır.⁴⁷⁷

Geçici Irak İdari Yasasının ardından süreç; 30 Ocak 2005 seçimleri ve daimi anayasanın hazırlanmasıdır. Türkmenler bu süreçte de 1991 yılından bu yana izledikleri politikaların paralelinde bir çizgide olmuşlardır. Irak'ın toprak

⁴⁷⁵ Sadi Çaycı, “Kerkük'ün Hukuki Durumu”, **Stratejik Analiz Derg.**, Sayı: 70, Şubat 2006, s. 53.

⁴⁷⁶ “Irak'ı bölünmeye sürükleyen yasa”, 10 Mart 2004, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0403/09/w/c1115.html>, (13 Mart 2010).

⁴⁷⁷ Mazin Hasan, “Irak Türkmenlerinin Barışçı Politikaları ve Sonuçları”, **Stratejik Analiz Derg.**, Sayı: 66, Ekim 2005, s. 47.

bütünlüğünün korunması, siyasi birliğin ve Irak'ın iç işlerine müdahale edilmemesini savunmaya devam etmişlerdir. Bu dönemde de yine Türkmenlerin tehdit algılamaları aynı olmuştur. Kerkük'ün Kürtleştirilmesi ve Kürtlerin kontrolüne girmesi, anayasa üzerinden Kerkük'ün kuzeydeki Kürt bölgesine ilhak edilmesi, Kuzeydeki Kürt yönetiminin Türkmen yoğunluklu bölgeleri Kürtleştirme ve siyasal ve kültürel olarak baskı altına alma şeklinde olmuştur.⁴⁷⁸

30 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimleri Sünniler protesto ederek katılmamışlar, seçimden Şii ittifak birinci çıkarken Kürt ittifakı da ikinci sırada yer almıştır. Bu arada Türkmenler ise %10-13 oranında oy alarak sadece üç milletvekili çıkarabilmişlerdir. Çeşitli usulsüzlüklerin ve karmaşanın yaşandığı bu seçimde Sünnilerin seçimi boykot etmeleri Şiilerin ve Kürtlerin işine yaramış, etnik temelde temsil edilen çoğunluklar bire bir seçim sonuçlarına yansımamıştır. Yaşanan seçimin ardından gerek Türkmenler ve gerekse Irak'ın bütünlüğü adına temsil meşruiyeti olan bir seçimin doğru bir şekilde yapılamayışına Türkiye'nin müdahale etmeyişi Türkmenler tarafından eleştirilmiştir.⁴⁷⁹

Seçimlerin arkasından yeni hükümetin kurulmasının gecikmesi, seçim sonrası anayasa taslağı hazırlayacak komisyonun oluşum sürecini de geciktirmiştir. Dolayısıyla anayasanın hazırlanması da gecikmiştir. Seçimleri protesto eden Sünnilerin sürece dâhil edilmeleri tartışmaları ABD ve bölge ülkelerinin yönlendirmeleriyle kısmen çözülmüş ama her şeye rağmen anayasa taslağı mecliste ağırlığı olan Şii ve Kürt grupların kendi çıkarları çerçevesinde inşa edilmiş olduğu söylenebilir.⁴⁸⁰

2005 öncesi oluşturulan federal yapı, her ne kadar idari temele dayalı bir durum sergilese de, Irak'ta oluşan siyasi yapı her halükarda etnik ve dini temellere dayanıyordu. Bu yüzden anayasa taslağının hazırlanması sürecinde sorumluluk sahibi olan Ulusal Meclis, etnik ve dini temele dayalı bir çıkar dengesi üzerinde uzlaşma çabası vermiş, grupların temsil ve stratejik üstünlüklerine göre talepleri anayasa taslağında da yer almıştır.

⁴⁷⁸ Hasan Yılmaz, **a.g.m.**, s. 52.

⁴⁷⁹ Özüm S. Uzun, Duygu Dersan, "Irak Seçimleri Analizi", 23 Şubat 2005, www.kerkuk.net, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=200502231>, (13 Mart 2010).

⁴⁸⁰ Serhat Erkmen, "Irak Anayasası ve Türkiye", **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 66, Ekim 2005, s. 28.

Özellikle birlikte hareket eden KDP ve KYB, anayasa taslağını bir fırsat olarak değerlendirmişler, 1990’larda “Uçuşa Yasak Bölge”lerin oluşturulmasıyla kazandıkları bağımsızlıklarını anayasa taslağında da korumuşlardır. Kürtlerin talepleri doğrultusunda, federal yapı anayasal olarak kabul edilmiştir.⁴⁸¹

Irak Daimi Anayasa Taslağı’nda Türkmenler ile ilgili önemli sayılabilecek hükümler de yer almaktadır. Özellikle başlangıç bölümünde “ *...müstebit yönetimin mezhep ayrımcılığına dayalı baskıları neticesinde insanlarımızın eziyet ve acılarını hatırd tutarak, Şii-Sünni, Arap-Kürt-Türkmen ve geriye kalan diğer bütün kardeş kesimlerden Iraklı şehitlerimizin trajedilerinden ilham alarak...*” denmiş, Türkmenler de Kürtlerden sonra zikredilerek Irak’ın üçüncü asli unsur olduğu zımnen vurgulanmıştır.⁴⁸²

Irak Anayasa Taslağı, 22 Ağustos günü meclise sunulmuş, 28 Ağustos günü de mecliste okunmuştur. O gün, 153 madde olan taslak, bugün 139 maddeye indirilmiştir. Üzerinde sürekli oynanmıştır. Anayasa tekniği açısından dünyada tek örnek olacak bu anayasa ayrıca kendi içinde çelişkiler ve tuzaklarla doludur.⁴⁸³

Yeni Irak Anayasa’sında hem Türkmenleri hem de Türkiye ile birlikte Irak’ta Kürtlerin dışındaki etnik grupları endişelendiren durum Kerkük’ün statüsüdür. Önemli bir petrol rezervine sahip Kerkük, kuzeyde Kürt bölgesinde ve denetiminde kalması, bahsedilen kesimleri endişelendirmektedir. Kerkük petrolünün⁴⁸⁴ ve gelirlerinin Kürtler tarafından kontrol edilmesi, Kürtlerin ilerde bağımsızlıklarını kazanmaları noktasında büyük bir imkân sağlayacaktır.

Kerkük’ün statüsü konusunda, Anayasa, Geçici İdari Yasa’nın 58. Maddesine atıfta bulunarak, bu maddenin geçerli olduğunu belirtmektedir. Bu madde, sorunların çözülmesinde geçiş dönemi Başkanlık Konseyi’nin, sınırların değişmesi gibi konularda tavsiye yetkileri vardır. Fakat şu ana kadar Kerkük’teki sorunun adilane

⁴⁸¹ Mustafa Kibaroğlu, Yasemin Nun, **a.g.m.**, s. 8.

⁴⁸² Mazin Hasan, **a.g.m.**, s. 48.

⁴⁸³ Nursel Tekin, “Irak Anayasası’nın Analizi...”, 13 Ekim 2005, **www.kerkük.net**, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=200510131>, (13 Mart 2010).

⁴⁸⁴ Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi savaş sırasında ve öncesinde kuzeyde elde ettikleri de facto durumun devam edeceği zannıyla Irak Anayasasına göre sahip olmadıkları hakkı kullanarak, yabancı devletler ile 17 petrol anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmalar, Irak Anayasası’na aykırı olduğu gerekçesiyle merkezi hükümet tarafından iptal edilmiştir. Ayrıca Anayasa’nın 140. Maddesinde vaaz edilen Kerkük’le ilgili referandumun daha sonra zamanında yapılamaması, Kürtler için ayrı bir kayıp olmuştur., M. Serkan Taflıoğlu, “Irak Federal Cumhuriyeti ve Irak Erbil Bölgesel Yönetimi”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 107, Mart 2009, s. 16.

bir şekilde çözülmesi konusunda somut herhangi bir aşama kaydedilmiş değildir. Kerkük konusunda en önemli hüküm, Irak Daimi Anayasa'sının 140. maddesine göre Kerkük'ün akıbeti, en geç 31 Aralık 2007 tarihine kadar referandumla belirlenecektir. Kürtlerin Kerkük ve Irak'ın kuzeyinde hâkimiyet kurma çabalarının Anayasa'ya yansması bu bölgelerin geleceğinin “normalleşme”, takiben “sayım” ve son olarak “referandum” olarak belirlenen süreçle belirlenmesidir. Normalleşme kapsamında, bölgeden BAAS rejimi döneminde sürülen Kürtler, Türkmenler ve Şii Arap gruplar geri dönecekler, tazminat ve iş imkânları alacaklardır. Bu şekilde 31 Aralık 2007 tarihinde yapılması beklenen referandumda Kürt nüfus ağırlık kazanmış olacak ve Kerkük, “Kürdistan” olarak tabir edilen bölgeye dâhil edilecektir.⁴⁸⁵

2006 yılının sonlarına doğru, Irak Başbakanı Nuri el Maliki'nin hükümet programına Kerkük'te yapılması öngörülen nüfus sayımı ve referandum takvimini alması, Türkiye'yi endişelendirmişti. ABD işgalinin ardından Kürt grupların yoğun göç politikasıyla Kerkük'ün nüfus yapısını kendi lehine değiştirmelerinden rahatsız olan Ankara, Kerkük'te yapılacak nüfus sayımında Kürtlerin çoğunlukta çıkmasına kesin gözüyle bakıyordu. 2007 yılı içinde yapılacak nüfus sayımı ve referandumun ardından Kerkük'ün Kürt bölgesine bağlanmaması için Türkiye: “Önce gruplar arası uzlaş, sonra referandum” formülünü geliştirdi.⁴⁸⁶

16 Aralık 2007 tarihinde referandum süresinin dolmasına iki haftadan az bir süre kala, Türk ordusu kuzeyden PKK'ya karşı operasyon yapıyordu, Kerkük'te ise nüfus sayımı yapılamamış ve dolayısıyla seçmen listeleri de belirlenememişti. BM'nin referandumun 6 ay ertelenmesi teklifini bütün gruplar ittifakla kabul etmişlerdi.⁴⁸⁷ Bu karardan üç gün sonra ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Kerkük'e ani bir ziyaret gerçekleştirdi. Kerkük'te sivil ve askeri yeniden yapılanma birimleri çalışanları ve çeşitli etnik gruplardan politikacılar ile bir toplantı yaptı. Rice, “*Irak'ın geleceği için, demokratik bir Irak için ve herkesin olacak bir Irak için*

⁴⁸⁵ Mustafa Kibaroglu, Yasemin Nun, a.y.

⁴⁸⁶ Bahadır Selim Dilek'in Haberi, “Önce uzlaş, sonra referandum”, 28 Ekim 2006, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0610/28/w/c1108.html>, (14 Mart 2010).

⁴⁸⁷ “Kerkük'te referandum 6 ay sonra”, 17 Aralık 2007, **Hürriyet Gazetesi**, <http://hurasiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=7883935&tarih=2007-12-17>, (14 Mart 2008)

Kerkük'ün önemli bir kent olduğunu" söyleyerek, Iraklı liderlerden siyasi uzlaşma sağlamalarını talep ediyordu.⁴⁸⁸

Bu gün gelinen noktada durum hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Gerek Türkiye'nin gerekse Türkmenlerin Irak politikalarının merkezinde bulunan Kerkük meselesi Irak'ın diğer kesimleri açısından da hassas bir meseledir. Diğer taraftan Kürt Bölgesel Yönetimi Kerkük'ü başkent yapmak için her gün ulusal ve uluslararası arenada çeşitli girişimlerini sürdürmektedir.

Sponsorluğunu Washington Kürt Enstitüsü (WKI), Pensilvanya Devlet Üniversitesi Etnik Çatışmalar Programı (The Penn Program in Ethnic Conflict-University of Pennsylvania) ve Kuzey Amerika Kürt Ulusal Kongresi (KNCNA)'nin ortaklaşa Kerkük merkezli bir Kürt konferansı düzenlediler. Konferansın ana fikrinin, konuşmacıların sunumlarından Kerkük'ün, "anayasal, demokratik, tarihi, coğrafik, demografik, güvenlik, politik..." nedenlerle Kürtlere verilmesi, daha doğrusu Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne bağlanması yönündeydi. Bu sebeple konuşmalarda, Kerkük'te referandum öngören 140. maddenin gereğinin yerine getirilmesi gerektiği dile getirildi. Konferansta Talabani'nin, sorunun barışçıl ve adalete uygun bir şekilde çözülmesi gerektiğini, BM'nin sürece dâhil olduğunu belirtmesi önemliydi. Çünkü BM Irak Özel Temsilcisi Staffan de Mistura mevcut durumla ilgili bir rapor hazırlamıştı.⁴⁸⁹

Staffan de Mistura'nın üç aşamalı öneri paketi ilk olarak, bu bölgelerin hangi yönetime bağlanacağına karar verilmesi için önerilerde bulunacak, bu öneri ilk etapta daha az sorunlu olan ve Kürt nüfusun ağırlıklı olduğu bölgelerden başlanacak. İkinci olarak, ihtilafli bölgelerden daha sorunlu olanların üzerine gidilecek. Üçüncü ve son aşamada ise Kerkük ele alınacak. Burada 2005 yılı seçimleri, önceki rejim dönemlerinde (özellikle Saddam Hüseyin döneminde) tahrif edilen Kerkük sınırlarının belirlenmesi gibi somut sorunlar ortadan kaldırıldıktan sonra, masa başında referandumsuz anlaşma sağlanması, ya da görüş birliğine varılırsa eğer referanduma gidilmesi veya üzerinde anlaşılmış sınırların onayına gidilmesi şeklinde

⁴⁸⁸ "Barzani, Rice ile görüşmedi", 19 aralık 2007, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0712/19/w/c1107.html>, (14 Mart 2010).

⁴⁸⁹ Ali Akel, "BM'nin Kerkük planı: Referandumsuz çözü", 15 Mayıs 2008, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Yorum/?i=117131>, (15 Mart 2010).

olacak. Bununla birlikte Türk tarafının üzerinde durduğu en önemli çözüm önerisi ise Kerkük'e "özel statü" verilmesi şeklindedir.⁴⁹⁰

Kerkük'ün statüsü konusunda anlaşmazlık devam etmekle birlikte, izlenmesi gereken süreçte sürekli ertelenmiştir. Kürtlerin endişesi, ABD ordusu Irak'tan çekilmeden önce Kerkük'ü kendi sınırlarına dâhil etmektir. Ancak gün geçtikçe Arap ve Türkmenler bu konuda karşı kararlılık göstermektedirler. ABD ordusunun en son Ağustos 2010 tarihinde çekilmesi gerektiği düşünüldüğünde önümüzdeki günlerde yaşanacak süreç Irak açısından çok farklı şeylere gebe olduğu söylenebilir.

Nisan 2009 tarihinde olası çözümlere dair bir rapor hazırlayan BM, Iraklı yetkililere brifing verdi; çözümlerden biri de Kerkük'ün Kürtler, Araplar ve Türkmenlerce yönetilen özerk bir bölge olmasıydı. Rapor, hararetli ortam göz önüne alınarak kamuoyuna açıklanmadı ve Amerikalı yetkililer seçim öncesi ciddi müzakere ihtimali olmadığı kararına vardı. Bu yetkililer şimdi bütün taraflara ihtilafın çözülmesi yönünde muteber bir süreç başlatılması konusunda baskı yapmak için elini çabuk tutmalı. Kerkük'te erken bir anlaşma imkânsızsa, Bağdat, Kürtler ve ABD belki BM öncülüğünde bir yönetim süreci üzerinde düşünmeli. Referandum ancak müzakereyle bulunmuş bir çözümü onaylamak için yapılmalı.⁴⁹¹

3.2. Son Dönem Türk Dış Politikasındaki Değişim ve Irak Üzerine Etkileri

Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin temel özelliği olan iki kutuplu yapının dağılması ile birlikte uluslararası konumu belirleyen siyasi, ekonomik ve güvenlikle ilgili dış parametreler önemli değişiklikler geçirmiş bulunmaktadır. Uluslararası sistem ve hukukta ortaya çıkan ve küresel güç merkezleri arasındaki kuvvet kaymalarını aksettiren yeni unsurlar, Türkiye'nin konumunu yeniden

⁴⁹⁰ Ali Akel, **a.y.**

⁴⁹¹ "ABD'nin Kerkük mesaisi başladı", 19 Aralık 2009, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=970044&Date=18.03.2010&CategoryID=132>, (14 Mart 2010).

yorumlamak zorunluluğu doğuran yeni bir uluslararası siyasi konjonktür ortaya çıkarmıştır.⁴⁹²

Ortadoğu'nun siyasal yapısı ve stratejik konumu da Soğuk Savaşın sona ermesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Kuzeyde SSCB'nin dağılmasıyla yeni ülkeler ortaya çıkmış ve bu ülkelerde bağımsızlık mücadelelerine paralel iktidar çatışmaları ve bir takım renkli devrimler yaşanmıştır. Diğer taraftan Ortadoğu'nun daha çok I. Dünya Savaşı sonunda çizilen ve etnik-kültürel temeli yadsıyan sınırları içinde kısmen köklü bir devlet geleneğine sahip İran'da Soğuk Savaşın bitmesine yakın bir İslam devrimi gerçekleşmiştir. Çift kutuplu dünyada denge politikalarıyla uluslararası ilişkilerini düzenleyen Ortadoğu ülkeleri, artık güç temerküzü sağlamış Batı'nın ve ABD'nin karşısında "Yeni Dünya Düzeni" ile karşı karşıya kalmışlardır.

Soğuk Savaş sonrası Yeni Dünya Düzeni'nin sorunlu bölgeleri, Orta Asya, Ortadoğu ile Doğu Akdeniz bölgeleri Türkiye'nin yanı başında olan yerlerdir. Bu bölgelerin dünya politikasının merkez noktaları haline dönüşmesi ve bu bölgelerde çıkarları ve etkileri olan güçlerin Türkiye'yi etkilememeleri kaçınılmaz bir durumdur. Bu durum Türkiye'nin jeostratejik önemini diğer ülkeler açısından yadsınamaz bir duruma yükseltmiştir.⁴⁹³

Türkiye'nin "90'lı yıllara girerken kullandığı iddialı dış politika söylemi, doksanlı yılların sonuna doğru gizli bir sukut-ı hayale"⁴⁹⁴ dönüşmüştür. Cumhuriyet döneminin Türk dış politikasının 2000'li yıllara kadar dayandığı felsefe "Realizm'dir. Realizm, tek kelimeyle, devletçi ve milliyetçi bir dünya tasavvuruna sahiptir. Realizme göre devletin dış politikada dayandığı temel argümanlar; büyük ülke, büyük askeri güç ve çok sayıda güç dengesi enstrümanlarıdır. Türk dış politikası da bu bağlamda kendini, devletçilik, milliyetçilik, ülkesellik, egemenlik ve askeri gücün her şeyden önemli olduğu inancıyla; güvenlik, refah ve ilerlemeyi

⁴⁹² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, s. 74.

⁴⁹³ Nasuh Uslu, **Türk Dış Politikası Yol Ayrımında**, İstanbul, Anka Yay., 2006, s. 10.

⁴⁹⁴ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, s. 47., Soğuk savaş sonrası gelişen şartlar ışığında ortaya atılan statükocu dış politikanın vizyon ve misyonu "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" idi. Ancak bu vizyon, 1990'lı yıllarda başarı elde edemedi. Çünkü Türk dünyası için ortaya konulan "Realist felsefeye dayalı model" tam olarak tutmadı., Ramazan Gözen, **Türk Dış Politikası Barış Vizyonu**, Ankara, Palme Yay., 2006, s. 4.

sağlamanın ve devam ettirmenin ön şartı, devletin mümkün olduğunca büyük bir askeri güce, toprağa ve bunların felsefi temeldeki “doğmalarına” dayandırmıştır.⁴⁹⁵

2000’li yılların başlamasıyla hareketlenen Ortadoğu, Türkiye’yi geçmişin getirdiği dış politika vizyonu ile bir çıkmazın içine sokmuştur. Irak’ta yaşanan kriz ve ABD’nin müdahale etme isteği, Türkiye’yi iç politikada yaşanan istikrarsızlıkla beraber zorunlu bir dış politika değişiminin içine sokmuştur. ABD’nin yaşanacak II. Körfez Savaşı’nda Türkiye’nin desteğine ihtiyaç duyması ve buna zorlaması, Türkiye açısından ne geçmişte Soğuk Savaş döneminin Rus tehdidi karşısında ABD’nin askeri desteği ve üslerine olan ihtiyacı, ne de Kuzey-Güney Kore savaşında BM çatısı altında Kore’de savaşa girmesine benzememektedir.

11 Eylül’ün, nasıl ki dünyanın yeni tarihinde kritik bir dönüm noktası teşkil etmişse, aynı kritik dönüm noktası Türkiye için özel bir şekilde tezahür etmiştir. “11 Eylül günü sonrası dönemde “Türkiye Modeli” (ılımlı İslamcı, laik, neoliberalizme bağlı, AB üyeliğini hedefleyen, İsrail ve ABD ile yakın ilişkiler içinde bir dış politika çizgisi) giderek daha fazla önem kazanmaya başlamış, bu da Türkiye’deki ılımlı İslamcı-liberal koalisyonu öne çıkartmıştır.”⁴⁹⁶

03 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerinden sonra iktidara gelen Ak Parti Hükümeti ile Türk dış politikası da yeni bir boyut kazanmıştır. “28 Şubat sürecini yaşamış bir hareket içinden gelen AKP liderliği için dış politika uygulamaları, en az iç politikadaki gelişmeler kadar önem taşıyordu. Recep Tayyip Erdoğan, henüz daha yasaklı döneminde yalnızca parti genel başkanı sıfatıyla Beyaz Saray’da Bush tarafından kabul ediliyor, başbakan olduktan sonra ise ilk dış gezilerini AB ülkelerine yapıyordu. Bu tercih, İslamcı bir hareketten bir merkez (düzen) partisi kimliğini kazanmaya başladığının temel göstergelerinden biri olarak sunuluyordu.”⁴⁹⁷

Son dönemde Türk dış politikasına hâkim olan “çok boyutluluk”, genellikle üç anlamda kullanılmaktadır. En yaygın olarak, çok sayıda ve değişik coğrafyalarda bulunan ülkelerle ilişki içinde olmak ‘çok boyutluluk’ olarak değerlendirilmektedir. Dış ilişkilerde belirlenen hedeflere ulaşmak için kullanılan değişik araç ve yetenekler

⁴⁹⁵ Ramazan Gözen, **a.g.e.**, s. 2-3.

⁴⁹⁶ İlhan Uzgel, “Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele”, **Mülkiye Derg.**, Ankara, C: XXX, Sayı: 252, Güz 2006, s. 74.

⁴⁹⁷ İlhan Uzgel, **a.g.m.**, s. 69.

topluluğu da “çok boyutluluk” bağlamında ortaya konulan bir diğer unsurdur. Buna göre, ekonomik güç, askeri güç, kültür, tarih, siyasi rejimin özellikleri dış politikanın farklı boyutlarını oluşturmaktadır.⁴⁹⁸

Türkiye bakımından son dönemin en gözde kavramlarından biri olan “stratejik derinlik” işte bu anlamda dış politikamızın yeni bir esin kaynağı olarak gösterilmektedir. Arap ve İslam dünyasına artan ilgimizin gerekçesi olarak “küresel coğrafyadaki konumumuz, tarihimiz ve kültürümüz” unsurlarının toplamı olarak tanımlanan “stratejik derinlik” kavramı ile anlamlandırılmaktadır.⁴⁹⁹

Son dönem “stratejik derinlik” kavramı Ahmet Davutoğlu’nun geliştirmiş olduğu kavramsal yaklaşımdır. Buna göre; Türkiye üzerinde bulunduğu coğrafya, tarihsel ve kültürel mirası dolayısıyla, dış politikada çıkarlarını tanımlarken kendisini daima bir merkeze angaje etmektense, kendisini merkezde konumlandırması gereken bir ülkedir. Tek yönlü dış politika yaklaşımları Türkiye’yi başkalarının elinde ancak araçsallaştıran ve Türkiye’nin kendi başına bir aktör olmasını engelleyen sonuçlar üretecektir.⁵⁰⁰

II. Körfez Savaşı öncesinde ABD’nin Türkiye’ye “topraklarınızı ve hava yollarınızı ABD askerine açın” baskısı, geleneksel tek yönlü Türk dış politikasının ABD ve Batı gözündeki ön yargısından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar iç dengelerin (ordunun son MGK’da açıkça destek vermediği iddiaları) etkisinin olduğu söylene de Türkiye 1 Mart tezkeresini reddederek bu imajını yıkmıştır. Türkiye bu tavırla AB’nin ağır topları Fransa, Almanya gibi ülkeler nezdinde itibarlı bir politik paralellik kurarak, daha sonra hava sahası desteği ve savaş sonrası lojistik desteğiyle ABD ilişkilerinde bir denge gözetmiştir. 1 Mart tezkeresinin ABD ile ilişkileri sıfırladığı iddiaları o günlerde çok dillendirilmiş olsa da, bu gün gelinen nokta Türkiye’nin her şeye rağmen ABD açısından vazgeçilmez önceliğini koruduğunu göstermiştir.

⁴⁹⁸ Osman Faruk Loğoğlu, “Türk dış politikası: Çok boyutluluk mu, eksen değişikliği mi?”, 27 Şubat 2009, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=923638&Date=27.02.2009&CategoryID=99>, (14 Mart 2010).

⁴⁹⁹ Osman Faruk Loğoğlu, **a.y.**

⁵⁰⁰ H. Tarık Oğuzlu, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”, **Ortadoğu Analiz**, Ankara, C:I, Sayı: 9, Eylül 2009, s. 44.

Türkiye 2000’li yılların başında karşılaştığı sorunların çok yönlü stratejik derinlik ilkeselliği çerçevesinde, 2007 yıllarına gelindiğinde şekillendiği duruma baktığımızda: “Türk diplomasisini, Amerika’dan Orta Asya ve Çin’e, Rusya’dan Orta Doğu ve Afrika’ya, hatta Güney Amerika’ya uzanan baş döndürücü bir trafik içinde görüyoruz.... Irak parçalanmamış, Kerkük referandumu ertelenmiş, Irak’ta anayasal süreçten ziyade uzlaşma sürecinin önemi anlaşılmıştır. Birleşmiş Milletler yeniden devreye girmiş, PKK, Amerika Irak ve Türkiye’nin ortak düşmanı ilan edilmiştir. Uluslararası toplum sınır ötesi harekât kararımıza karşı muhalefetini kaldırmış, terör örgütü Irak’ta ve Avrupa’da izole edilmiş, Kuzey Irak yerel yöneticilerinin hasmane tutumları yerini mutedil dayanışma söylemlerine bırakmıştır.”⁵⁰¹

Türk dış politikasında değişimin diğer bir ayağı ise “Komşularla Sıfır Problem” vizyonudur. Türkiye bu bakış açısıyla yepyeni bir döneme girmiştir. “Arnavutluk, Libya, Suriye, Lübnan ve son olarak Ürdün ile karşılıklı olarak vizelerin kaldırılması, sıfır problem politikasının göze çarpan en somut örnekleri oldu. Sıfır problem politikası, aslında önceki hükümetlerde bırakılan bir dış politika açığını da önemli bir ölçüde doldurmuş”,⁵⁰² Türkiye, “üç tarafı denizlerle, dört tarafı düşmanla çevrili” politikasını terk etmiştir.

Türkiye ayrıca, üyesi olduğu NATO gibi uluslararası örgütlerin hem coğrafi olarak genişleme stratejilerine hem de örgütün “alan dışılık” konseptinin geliştirilmesine ve terörle mücadele gibi yeni misyonlar üstlenmesine de aktif destek vermiştir. Bu amaçla yeni riskler ve siyasi inisiyatifler alarak dünyanın pek çok yerindeki BM barış gücü operasyonlarına askeri düzeyde önemli katkılar sağlamaya da devam etmektedir.⁵⁰³ Proaktif dış politika anlayışı diyebileceğimiz bu bakış açısı Türk dış politikasının diğer bir ayağını oluşturmaktadır. Buna göre amaç, sorunların çıkmasını beklemeden, potansiyel sorun alanlarına müdahale etmek ve tarafları mümkün olan en kısa zaman içinde ortak bir noktaya getirmektir. Sorunların

⁵⁰¹ Özdem Sanberk, “2007 yılında dış politika gelişmeleri”, 24 Aralık 2007, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=242461>, (15 Mart 2010).

⁵⁰² Özgür Erkan, “Komşularla sıfır problem politikası ve Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği”, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=977990&Date=02.02.2010&CategoryID=99>, (15 Mart 2010).

⁵⁰³ Birol Akgün, “Türkiye artık daha aktif bir rol üstlendi”, 21 Eylül 2008, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Yorum/?i=145990>, (15 Mart 2010).

çıkmasını beklemeden, olası sorunları önceden belirleyerek ortaya çıkmadan ilk aşamada yok etmektir.⁵⁰⁴

Proaktif dış politika çerçevesinde Suriye ile ikili ve bölgesel konularda işbirliğini güçlendirmek amacıyla mutabakat muhtırası imzalanırken yine İsrail ile Filistin Ulusal Yönetimi'ni Türkiye'de bir araya getirmiştir. Ayrıca, Irak'a Komşu Ülkeler Genişletilmiş Dışişleri Bakanları Toplantısı'nın ikincisi İstanbul'da Türkiye'nin ev sahipliğinde yapılmıştır. Türkiye Batı ve AB ile olan ilişkilerinde tarihinin en büyük gelişmelerini yaşamış, Türkiye ile AB arasında Tam Üyelik Müzakerelerine başlanmasına kara verilmiştir. Ayrıca İngiltere ve İtalya ile stratejik işbirliği mutabakatları yapılmış, enerji güvenliği politikaları kapsamında Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattının temeli atılmış ve Doğu-Batı enerji koridorunun ikinci bileşeni olan Bakü-Tiflis Erzurum Doğalgaz Boru Hattı faaliyete geçmiştir. İran ile doğalgaz konusunda işbirliği anlaşmaları yapılırken, diğer taraftan Irak ile Irak doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören mutabakat muhtıraları imzalanmıştır.⁵⁰⁵

Türkiye'nin özellikle 2004'ün ilk yarısında başlayan ve kendini gösteren bu dış politika değişimi, dünya ülkeleri açısından da ilgiyle izlenmektedir. Radikal Gazetesinin Washington Post'tan aktardığı Graham Fuller'in konuşmalarında bu tespitleri bariz bir şekilde görmekteyiz. Fuller: *“Türkiye'nin bugün çok daha bağımsız bir düşünceye sahip olduğunu”* söyleyip, *“Türkiye yüzyıldır ilk defa büyük bölgesel güç haline geldi. Türkiye; Suriye ile, İran ile radikal İslamcı gruplarla çalışmak istiyor. Açılım yaratmak, İran'ı dünyaya getirmek, dünyanın o bölümüyle müzakerede bulunmak istiyor.”*⁵⁰⁶ diyordu. Türkiye'nin bir anlamda bağımsız merkez ülke olma yolunda ilerlediğini, özellikle Ortadoğu ile ilgili politikalarında ABD ya da AB şartlı eylemde bulunamayabileceği ima ediliyordu.

Türkiye'nin yıllarca çevreye bağlı iç politikadaki sorunları ve yine çevreye bağlı güvenlik endişeleriyle dış politikada temel dayanak noktası olan büyük ülke ve büyük askeri güç doneleri, son dönemde yaşanan konjonktür ve reel politik, Ak Parti

⁵⁰⁴ H. Tarık Oğuzlu, **a.g.m.**, s. 45.

⁵⁰⁵ Özdem Sanberk, **a.y.**

⁵⁰⁶ “Fuller: Türkiye artık Amerikan müttefiki değil”, 31 Ekim 2008, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=906006&Date=31.10.2008&CategoryID=100>, (15 Mart 2010).

iktidarı ile Türkiye açısından bir şans doğurmuştur. “Uluslararası politikaya öncelikle kendi çıkar pencerelerinden bakan devletler başka ülkelerde yaşanan etnik sorunlardan genelde çıkarlarını en üst seviyeye taşıyacak biçimde yararlanmaya çalışmaktadırlar.”⁵⁰⁷ Özellikle Türkiye’nin etnik temeldeki iç güvenlik problemleri dış politikada bu yüzden sürekli bir ayak bağı olmuştur.

Ortadoğu’nun sıcak gündemi olan -İran’ın nükleer programını şimdilik göz ardı edersek- Irak, her ne kadar normalleşme sürecine girmiş olsa da Türkiye’nin yeni dış politika vizyonu çerçevesinde, Irak ve Irak’ta bulunan etnik gruplarla olan ilişkileri istenilen seviyede değildir. Bahsettiğimiz iç güvenlik problemi -Kürt Sorunu, PKK- ciddi bir ayak bağı olmaktadır. Bu sorunun temelinde şimdiye kadar algılanış şekliyle hep Iraklı Kürtler ve Irak Bölgesel Kürt Yönetimi vardır. Türkiye kendi Kürt Sorununa köklü bir çözümü şimdiye kadar üretilmediği için kendi içinde “potansiyel tehlikeyi” hep yok sayarak, tehlike algısını sınırın güneyine yöneltmiştir. Düşman ve “kırmızı çizgiler” anlayışını bu bölge ve bölgede olan biten üzerine kurmuştur. “ Yani oradaki mevcut Kürt varlığının kendi Kürtlerini kışkırtacağı, özendirceği algısı ile hareket etmekte, sanki Irak Kürt bölgesinin varlığının Türkiye’deki Kürtlere, Kürt olduklarını hatırlatacak korkusu ile yaşamıştır.”⁵⁰⁸

Türkiye kendi Kürt Sorunu ve PKK ile bağlantılı olarak, Irak’ın bir an önce içeride istikrarlı bir yönetime kavuşması, parçalanma risklerini geride bırakması ve mümkün olan en kısa zamanda Amerika’nın Irak’tan çekilmesi,⁵⁰⁹ Kürt grupların bağımsızlık ideallerinden vazgeçmesi ve Iraklı Sünni grupların siyasal sürece daha aktif bir şekilde dâhil edilmesidir. Türkiye, Kürtler söz konusu olduğunda, PKK sorununun bir an önce halledilmesi için Türkiye ile Iraklı Kürt gruplar arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı bir zeminde yürütülmesini amaçlamış, bununla birlikte artık Türkiye, Iraklı Kürt grupları kazanması gerektiğine inanmaktadır.⁵¹⁰

⁵⁰⁷ Erol Kurubaş, **a.g.m.**, s. 40

⁵⁰⁸ Mete Çubukçu, “Kürt açılımı, dış dinamik ve Irak Kürdistan’ı”, **Birikim Dergisi**, Ankara, Sayı: 244-245, Ağustos-Eylül 2009, s. 8.

⁵⁰⁹ Amerika’nın Soňa Anlaşması gereği Irak’tan çekilmesinin olası sakinlerini da göz ardı etmemek gerekmektedir. “Amerika’nın çekilme aşamasında bir Kürt Arap gerginliği hatta kanlı çatışma ihtimali hâlâ yüksek olup bu durum endişe oluşturmaktadır.”, Mete Çubukçu, **a.g.m.**, s. 9.

⁵¹⁰ H. Tarık Oğuzlu, **a.g.m.**, s. 48.

Türkiye hem, daha önce Irak'la birlikte “Stratejik vizyon”⁵¹¹ oluşturulması kararı ile ilgili konunun hayata geçirilmesi ve iki ülkenin başbakanlarının başkanlık edeceği karşılıklı stratejik diyalog mekanizmasının alt yapısının ele alınması hem de Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile ilişkiler kurmak için 2008 Mayıs’ında Bağdat’da bir takım görüşmeler yapmıştır.⁵¹² İran, Yunanistan ve daha birçok ülkenin konsolosluk açtığı Erbil’de, ilk Türk konsolosluğu da Mart 2010 tarihinde açılmıştır.⁵¹³

Kimilerince “maceracı, Yeni Osmanlılık gibi” bir vizyon olarak adlandırılan Türk dış politikasındaki yeni atılımlar da, bir anlamda iç politikada “demokratikleşme-belki sivilleşme” olarak adlandırılan yeni açılımların da etkisi çok büyüktür. Bu değişim sayesinde, “Kürt sorunu nedeniyle ulusal birlik ve beraberlik konusunda yaşanan korkular, iç güvenlik ile dış güvenliğin iç içe geçmesine yol açmış, dolayısıyla kimi zaman yapılan dış eylemler ya da dışarıda yaşanan gelişmeler içeride de güvensizliğin artmasına neden”⁵¹⁴ oluşturması devre dışı bırakılmıştır. Yaşanan zaman içerisinde, Irak Kürt Bölgesi, PKK gibi konuların yanı sıra Türkiye’nin “kırmızı çizgi” lerinden biri olan Kerkük meselesi giderek normalleşmiş ve bütün bu sorunların Kürt meselesinin önünde bir engel olmadığı hatta Türkiye’nin yıllarca bunu bir çözümsüzlük gerekçesi olarak kamuoyuna sunduğu netleşmiştir.⁵¹⁵

Yıllarca kurumsal bir devlet yapısından uzak ve zaman zaman katliamlara ve göçlere maruz kalan Kuzey Iraklı etnik gruplar, yeni Irak’ta varlıklarını bölgesel olarak meşrulaştırırken, halklarının refahı için Irak kaynaklarından daha fazla pay alma mücadelesi içine girmişlerdir. Irak’ın en üst yönetim kadrolarında görev almışlar, federal yapıda özerkliklerini anayasal meşruiyet kazandırmışlardır. Ancak bundan sonra atılacak adımlar çok daha önemlidir. Çünkü ekonomik olarak hâlâ merkezi hükümete bağımlılıkları devam etmektedir. Ticaret ve ulaşım ağı ise neredeyse Türkiye’ye mahkum konumdadır. Bu amaçla büyük petrol rezervlerine

⁵¹¹ Türkiye ve Irak arasındaki Stratejik İşbirliği Yüksek Konseyi anlaşması için bkz. “Irak ile stratejik anlaşma”, 11 Temmuz 2008, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0807/11/w/c0125.html>, (14 Mart 2010).

⁵¹² “Irak’la ortak stratejik belge oluşturuluyor”, 02 Mayıs 2008, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Politika/?t=02.05.2008&i=114681>, (15 Mart 2010)., Ayrıca bkz. “Kürt yönetimi ile ilk temas”, 02 Mayıs 2008, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0805/02/w/c1101.html>, (15 Mart 2010).

⁵¹³ “Erbil Konsolosu göreve başladı”, 14 Mart 2010, **Sabah Gazetesi**, http://www.sabah.com.tr/Dunya/2010/03/14/erbil_konsolosu_goreve_basladi, (15 Mart 2010).

⁵¹⁴ Erol Kurubaş, **a.g.m.**, s. 60.

⁵¹⁵ Mete Çubukçu, **a.g.m.**, s. 9.

sahip Kerkük'ün kendi idarelerine geçmesi ve Kerkük petrollerini işletebilmeleri, yaşanan konjonktür ve uluslararası güçlerin engellemeleriyle kısa ve orta vadede pek mümkün görünmemektedir.

Türkiye dış politikada önünü kesen, iç politikadaki güvenlik sorunlarını “milli birlik ve kardeşlik projesi”⁵¹⁶ kapsamında ve Kuzey Irak-İrak ekseninde yürüttüğü paralel politikalarla aşmaya çalışmaktadır. Bu süreçten sonra her zaman PKK'yı kolladığı söylenen Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi de tavrını değiştirmiştir. Kuzey Irak Kürt Parlamentosu Başkanı Kemal Kerküki, “PKK'nın, Kürdistan bölgesinin sarp dağlık alanlarında” olduğunu belirterek, PKK'nın buradan “ancak barış ve diyalogla çıkabileceğini”, “Kürt Yönetimi'nin komşu ve bölge devletleriyle istikrarlı bir ilişkiyi istediğini de söyleyen Kerküki, Türkiye'nin “Kürt Açılımı”ndan da övgüyle bahsetmiştir.⁵¹⁷

Türkiye'de iç ve dış güvenlik algıları bir birinden ayrılmaya başlarken içerde de PKK ve Kürt sorunu bir birinden ayrıştırılmaya çalışılmaktadır. Farkına varılan bu son durumdaki ana parametre, Kuzey Irak'taki devletleşme sürecinin Türkiye'nin kendi üniter yapısını etkilememesidir. Ayrıca, Iraklı Kürtlerin mümkün olabilen bütün araçlar vasıtasıyla Türkiye'ye yaklaşmalarının sağlanması ve kendi geleceklerini Türkiye ile geliştirecekleri iyi ilişkilerde görmeleri amaçlanmıştır. Irak'ın bir an önce istikrara kavuşması ve tek parça yaşamaya devam etmesi, Türkiye'nin kendi güvenliği için elzem görülmüş ve bunun için birçok adım atılmıştır.⁵¹⁸ Bütün bunlar, eğer Irak'ta gerçekten olağanüstü gelişmeler olur ve Türk halkı bundan olumsuz etkilenecek konuma gelirse, Türkiye'nin kendi iradesi ve gücüyle, ama mutlaka uluslararası toplumun desteğiyle kendi politikasını uygulamak durumunda olabilir. Aksi durumlarda Türkiye'nin Irak veya Kuzey Irak'a müdahale etmesine zaten gerek yoktur, olmamalıdır da.⁵¹⁹

⁵¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci”, **Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi**, Ankara, Ak Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, Ocak 2010.

⁵¹⁷ “PKK Kürdistan'dan ancak barış ve diyalogla çıkar” 10 Kasım 2009, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/-pkk-kurdistan-dan-ancak-baris-ve-diyalogla-cikar-/siyaset/sondakika/10.11.2009/1160253/default.htm>, (15 Mart 2010).

⁵¹⁸ H. Tarık Oğuzlu, **a.g.m.**, s. 48.

⁵¹⁹ Ramazan Gözen, **a.g.e.**, s. 9.

SONUÇ

Tek kutuplu dünyanın son dönemde karşı karşıya kaldığı “asimetrik savaş”ın, 11 Eylül saldırıları sonucunda nasıl bir tehdit ve sorun oluşturduğu ortaya çıkmış, diğer taraftan Soğuk Savaş döneminde halkları nezdinde meşruiyetleri olmayan Ortadoğulu diktatörlükler, varlıklarını Soğuk Savaşın taraflarına dayandırarak sürdürürken, Soğuk Savaşın bitmesiyle sancılı bir döneme girmişlerdir.

Felsefi temelde “çatışmayı” öngören Batı’nın -özelde ABD’nin- dünyayı yeniden şekillendirme konusundaki stratejik hedefleri, asimetrik savaşın daha hızlı tetiklenmesine yol açmış ve 1990’lı yıllarda başlayan küresel terör algılaması reel politiği, Ortadoğu’da aralıklarla 20 yılı aşkın süren bir çatışmayı doğurmuştur.

XXI. yüzyılda kaosu adeta kronikleştiği Ortadoğu’da Türkiye, küresel teröre karşı verilen mücadelede kazanılması gereken bir aktör olarak belirmiştir. Orta büyüklükte bir ulus-devlet olan Türkiye, karşı karşıya kaldığı bu reel durumda, dış politikasında iç politikasına paralel bir değişim sürecine girmiştir. Sorunların çözümünde etkili roller oynayan bir ülkeye dönüşen Türkiye, batılı devletler tarafından da desteklenmiştir.

Geride bıraktığımız 20 yıllık dönemde askeri ekonomik ve dış politika alanlarında Türkiye’nin, Ortadoğu’nun açık şekilde hâkim gücü olma yolunda ilerleme süreci kayda değer ölçüde hızlanmıştır. Türkiye “merkez ülke” vizyonu ile II. Körfez Savaşı’nın başından beri “uluslararası meşruiyet”e vurgu yaparak, bölge ülkeleriyle ve diğer küresel güçlerle sonuna kadar barış girişimlerinde bulunarak, savaşın önlenmesine çalışmış, ayrıca BM’in zayıflayan önemini kazanması konusunda ABD’nin “kontROLSÜZ GÜÇ”üne karşı direnmiştir.

1 Mart tezkeresinin meclisten geçmemesi konusunda, TBMM bir demokrasi sınavı vermiştir. ABD ile ilişkileri belli ölçülerde gerginleştirse de Türkiye Mart 2003 yılı sonrası süreci mümkün olduğunca iyi yönetmiştir. Saddam Hüseyin diktatörlüğünün devrilmesi neticesinde oluşan yeni durumda, gerek Irak Yeni Yönetiminin şekillenmesinde gerekse seçim ve anayasa hazırlanması süreçlerinde,

kendi güvenliğine dönük çıkarlarını koruyarak uzlaşmacı ve uzlaştırıcı bir rol üstlenmiştir. Sünnilerin seçim sürecine ve Irak'taki yeni yapılanma sürecine dâhil edilmesi konusunda tarafları uzlaştırma girişimlerinde bulunmuştur. Ayrıca, Irak'ın yeniden yapılandırılma sürecinde oluşturulan coğrafi bölge bazlı federal yapı da Türkiye'nin hedefleriyle paralellik arz etmektedir.

Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, şu anda Türkiye'nin öncelikli hedefi olarak görünmektedir. Dolayısıyla bu hedefin, bölgesel eksenli ulusal güvenlik politikalarının çıkış noktası olduğu değerlendirilmektedir. Etnik temele dayalı federe bölgelerin, olası bağımsızlık eğilimlerine karşı Irak'ın istikrarının korunması ve yaygın/yoğun çatışmaların engellenmesi kısa vadede Türkiye'nin en önemli çıkarlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzey Irak, Türkiye açısından hâlâ hassas olma özelliğini korumaktadır. Kuzey Iraklı Kürt gruplar Soğuk Savaş öncesi mücadelelerinde zaman zaman bölge ülkeleri (İran-İsrail) ve daha çok Soğuk Savaşın tarafları olan SSCB ve ABD ile ilişkiler kurarak onların desteğiyle eski Irak yönetimlerine karşı kazanımlar elde etmeye çalışmışlardır. Yeni dönemde ise ciddi anlamda destek gördükleri ülke ABD'dir. Kürtler, ABD ile olan ilişkilerini her zaman kullanmaktadırlar ve kullanmaya devam edeceklerdir. Bu durumda Türkiye, stratejik ortağı olan ABD ile ilişkilerinde özellikle Kuzey Irak, Kerkük ve PKK ile ilgili konularda karşılıklı güven bunalımını aşmak zorundadır.

Türkiye son zamanlarda, güvenlik algısı ile ilgili politikalarını değiştirmiş ve bu konuda somut adımları atmaktadır. Özellikle demokratikleşme ve Kürt Sorunu ile ilgili -iç politikada yaşanan tartışmalara rağmen- belirli bir mesafe kat edilmiştir. ABD'nin uzun dönemde Ortadoğu ile ilgili çıkarları ve "enerji güvenliği" politikaları gereği, istikrarlı ve iyi ilişkiler içerisinde olduğu, karşılıklı ortak çıkarların gözetildiği bir Türkiye'ye her zaman ihtiyacı vardır. Bu temelde, ABD'nin Irak'ın toprak bütünlüğünü destekleyen söyleminin ne kadar gerçekçi olduğu tartışmalı olsa da söylemsel temelde değerlendirildiğinde, Türkiye ve ABD'nin Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması hedefinde örtüşme olduğu gözlemlenmektedir.

Önümüzdeki süreçte, Irak'ta bir takım olası olumsuz senaryoların zihinleri meşgul ettiği de bir gerçektir. Özellikle, kaynakların dağılımı konusu, Kuzey Irak

Bölgesel Kürt Yönetimi'nin artan ve diğer etnik grupları her gün biraz daha gerginleştiren talepleri, hâlâ belirsizliğini koruyan Kerkük'ün durumu, belli başlı sorunlardandır. Ayrıca, zaman zaman yaşanan terör ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kaotik durumlar, Irak'ın geleceği ve güvenliği açısından psikolojik baskı oluşturmaktadır. Diğer taraftan, Irak'ta henüz emekleme döneminde olan demokratik süreçte, yönetim erki; bireyselleşmenin ötesinde etnik temele dayalı bir temsilin yansımaları şeklinde gelişmektedir. Bu durum ileride, yeterince temsil edilmediğini düşünen etnik yapılar açısından bir çatışma ve sisteme karşı muhalefet etmeyi doğurabilir.

Irak Anayasa'sına göre meşruiyeti olmayan peşmerge birliklerinin dağıtılmamış olması ayrı bir sorundur. Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin ve yine merkezi hükümette yönetim erkinde yetkili üst düzey Kürt politikacıların aktif politik manevraları bir türlü aşılamayan durumdur. Bu durumun, 2011 yılına kadar Irak'tan çekilmesi düşünülen ABD kuvvetleri, sonucunda nasıl bir sorun ortaya çıkaracağını şimdiden kestirmek güçtür.

Bu gün bile geçerliliğini koruyan saydığımız sorunların, önümüzdeki süreçte Irak'ta bir iç savaşa dönüşmesi olasılığı hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Bölgede bir iç savaşın engellenmesi ve Kürt bağımsızlık hareketinin ötelenmesi amacıyla, Irak'ta var olan bütün iç unsurlarla rasyonel ve sonuç alıcı bir diyalogun geliştirilmesi gerekmektedir. Müzakere edilebilir temel üzerine kurulu karşı taleplerin, diplomatik tavırla dile getirilme zemininin sağlanması, öncelikle Türkiye ve ABD olmak üzere bütün uluslararası kurumların ve ülkelerin öncelikli sorumluluğu olmalıdır. Öngörülen diplomatik süreçte; Türkiye'nin uluslararası kamuoyu tarafından siyasi bir sorun olarak adlandırılarak çözümü bu temelde dayatılan Kürt meselesini, Irak ve Ortadoğu ile olan ilişkilerinde kendisine karşı sosyo-politik bir kart olarak kullanılmaktan çıkarması çalışmalarının, bir an önce neticeye ulaştırması gerekmektedir.

Irak Merkezi Hükümeti ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi arasında PKK konusunda çıkabilecek olası uyuşmazlıkların ve görüş ayrılıklarının Türkiye lehine sonuçlanmasının sağlanmasının gerekliliği önemli bir konudur. Kuzey Irak Bölgesel

Yönetimi'nin PKK Terör Örgütüne desteğinin engellenmesi konusunda yeni politikaların üretilmesi ve farklı yaptırımların uygulanması; Barzani yönetiminin merkezi Irak hükümeti ile birlikte PKK'yı terörist örgüt ilan ve kabul etmesinin meclis kararlarına dayalı olarak sağlanması çalışmalarının yapılması zorunluluğu, Türkiye açısından yerine getirilmesi gereken girişimlerdir.

Türkiye, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile 2008 yılı içerisinde diyalog kurmaya başlamış ve Mart 2010 yılında Erbil'de konsolosluk açmıştır. Türkiye'den çok daha önce İran ve Yunanistan gibi birçok ülke Erbil'de siyasi temsilcilikler açmış ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile ilişkiler kurmuştur. Ayrıca, Rusya, Fransa ve Almanya gibi ülkeler bölgeye üst düzey ziyaretler gerçekleştirmiştir.

Irak ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ticari olarak bir anlamda Türkiye'ye ihtiyaç duymak zorundadır. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile yapılan ekonomik işbirliğinin bağımlılık ilişkisine dönüştürülmesi, Türkiye'nin bölge üzerinde nüfuz alanını genişletecektir. Diğer taraftan, Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Türk firmalarının rolünün geliştirilmesi, Habur Sınır Kapısı'nın bölgenin ticari faaliyetlerinde kilit konumunun güçlendirilmesi, bölgenin elektrik ihtiyacının Türkiye üzerinden arttırılarak sağlanması, Kerkük-Yumurtalık hattının işlevsel kılınması, ticari ortaklıklar temelinde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında Türkiye'nin ekonomik nüfuzunun pekiştirilmesinde önemli parametrelerdir.

Irak içinde ve dışında tüm aktörler en iyi ihtimalle kısa dönemde gevşek federasyon tarzı bir Irak modeliyle yaşamaya alışmak durumundadırlar. ABD'nin de katkılarıyla oluşturulan yeni yapıda, etnik-mezhepsel ayrımlara yapılan vurgu, federal yapının en zayıf yanını teşkil etmekte; ülkenin tek bir kimlik/aidiyet etrafında yeniden bütünleşmesine engel olmaktadır.

Türkiye, üzerinde bulunduğu stratejik önemi, tartışılmaz coğrafi yapısıyla, tarihi ve kültürel mirasıyla, Irak'a ve Irak'ın geleceğine dair sorunlarda diğer ülkelerden çok daha etkin müdahil olmak zorundadır. Bölgesel barışın ve karşılıklı sağlıklı ilişkilerin tesisi için bu elzem bir durumdur.

BİBLİYOGRAFYA

- Anonim,** “Irak’ın Yeniden Yapılandırılması Raporu”, **TOBB**, Ankara, Mayıs 2003, s. 4-5.
- _____, “Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci”, **Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi**, Ankara, Ak Parti Tanatım ve Medya Başkanlığı, Ocak 2010.
- _____, ABD Başkanı Clinton’un TBMM’de Yaptığı Konuşma, 15 Kasım 1999, **TBMM Tutanak Dergisi**, C.16, Dönem 21, Toplantı 1.
- _____, **NATO Press Releases** (2001) 124
<http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm> , (2 Ocak 2010).
- _____, **Rebuilding America’s Defenses”–A Summary**,
<http://www.informationclearinghouse.info/article3249.htm>, (5 Ocak 2010).
- _____, **The Coalition Provisional Authority**, CPA/Regulation 6, 13 July 2003, http://www.cpairaq.org/regulations/20030713_CPAREG_6_Governing_Council_of_Iraq_.pdf, (15 Şubat 2010).
- _____, **Uluslararası Paris Kürt Konferansı**, Haz., Paris Kürt Enstitüsü, İstanbul, Doz Basım Yay., 1992.
- _____, **UN security Council Resolution 1368(2001)**
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>, (20 Ocak 2010).
- _____, **White House**, “The National Security of The United States of America”, Washington, September 2002,
<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>, (11 Nisan 2009).
- _____, **Wikipedia The Free Encyclopadia**,
http://en.wikipedia.org/wiki/L._Paul_Bremer, (15 Şubat 2010).

- Abışgil, Işıl**, “Irak için her yardıma evet”, **Sabah Gazetesi**, <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/09/04/d01.html>, (16 Şubat 2010).
- Abu Jaber, K., S.**, **Arap Baas Sosyalist Partisi**, Çev. Ahmet Ersoy, Ankara, Altınok Matbaası, 1970.
- Akçora, Ergünöz**, “Cumhuriyetten Günümüze Türk-Irak İlişkileri ve Türkmenler”, **İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler**, Haz. Mustafa Öztürk-Enver Çakar, Elazığ, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., 2006, C:II, s. 41.
- Akdemir, İ.O, Ç., A.**,”Türkiye’nin Jeopolitiğinde Irak Faktörü”, **İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler**, Haz. Mustafa Öztürk, Enver Çakar, Elazığ, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., 2006, C:I, s. 56.
- Akel, Ali**, “BM’nin Kerkük planı: Referandumsuz çözü”, 15 Mayıs 2008, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Yorum/?i=117131>, (15 Mart 2010).
- Akgün, Birol**, “Türkiye artık daha aktif bir rol üstlendi”, 21 Eylül 2008, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Yorum/?i=145990>, (15 Mart 2010).
- Akkan, Erdoğan**, “Irak: Orta Doğu’da Bir İslam Ülkesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.XIX, Başkan Azmi Özcan, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı, 1999, s. 83-84-85.
- Akpınar, Erdal**, “Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri”, **Gazi Eğitim Fakültesi Derg.**, Erzincan, Gazi Üniv., 2005, c. XXV, Sayı,2, s. 5.
- Akyol, Taha**, “Irak’ı yeniden kurmak!”, 09 Nisan 2003, **Milliyet Gazetesi**,<http://www.milliyet.com.tr/2003/04/09/yazar/akyol.html>, (12 Şubat 2010).
- Aras, Bülent**, “Türkiye ve Irak Krizi”, **Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu**, Haz. Bülent Aras, Çev. Ali Murat Yel, İstanbul, TASAM Yay., 2004, s. 164.
- Arcayürek, Cüneyt**, “ABD’nin Talihsizliği, Türkiye’nin Talihi mi?”, 21 Ocak 2003, Cumhuriyet Gazetesi, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa>.

cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/21/w/c0807.html, (7 Ocak 2010).

- Arı, Tayyar,** **2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi,** İstanbul, Alfa Yay., 1999.
- Arı, Tayyar,** **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya,** İstanbul, Alfa Yay., 2004.
- Arık, Devlet, Ç., Z.,** ‘Türkiye’yi 3 tarafı denizlerle 4 tarafı düşmanlarla çevrili ülke diye tanıttırlardı... Biz o fotoğrafı bozduk...’, 21 Kasım 2006, <http://www.nethaber.com/Politika/4206/Turkiyeyi-3-tarafi-denizlerle-4-tarafi-dusmanlarla>, (10 Ocak 2010).
- Armaoğlu, Fahir,** **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt II 1980-1990,** Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1994.
- Atay, Zafer,** ‘‘Irak Sorunu’’, **11 Eylül’den Sonra Türkiye’nin Politik ve Stratejik Konumu,** Ankara, Konrad Adenauer Vakfı, 2002, s. 60.
- Aydın, Mesut,** **Türkiye ve Irak Hududu Meselesi,** Ankara, Asam Yay., 2001.
- Aydın, Mustafa,** ‘‘Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye’’, **TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II,** Temmuz 2007, s. 30-31.
- Aydıntaşbaş, Aslı,** ‘‘Ankara’dan Sistani’yle gizli temas’’, 09 Mart 2004, **Sabah Gazetesi,** <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/03/09/dun106.html>, (22 Şubat 2010).
- Aytaç, Nurettin,** ‘‘Irak Dünyanın Neresinde?’’, **Uluslararası İlişkilerde Olaylar Yorumlar Derg.,** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi, Bahar-2003, s. 25.
- Babanzade, İ. Hakkı, Beyrut’tan Kuveyt’e Irak Mektupları,** İstanbul, Büke Yay., t.y.
- Balbay, Mustafa,** ‘‘Çiğ çiğlikle yok edilir mi?’’, 14 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi,** <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/14/w/c0110.html>, (21 Ocak 2010).

- Balbay, Mustafa,** “Genç subaylar tedirgin”, 23 Mayıs 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0305/23/w/c0119.html>, (11 Şubat 2010).
- Balbay, Mustafa,** “İngiltere-ABD İkizlerine Almanya-Fransa Bloku...”, 25 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/25/w/c0115.html>, (25 Ocak 2010).
- Ballı, Rafet,** **Kürt Dosyası**, İstanbul, Cem Yay., 1991.
- Başyurt, Erhan,** “Irak’a Demokrasi Getirecekler!”, **Zaman Gazetesi**, 31 Aralık 2002, <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/12/31>
- Berkan, İsmet,** “Gül: Rüzgara kapılmıyoruz.” 31 Aralık 2002, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=61268>, (20 Ocak 2010).
- Berkan, İsmet,** “Gül: Rüzgara kapılmıyoruz.” 31 Aralık 2002, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=61268>, (20 Ocak 2010).
- Berkes, Niyazi,** **Arap Dünyasında İslamiyet, Milliyetçilik, Sosyalizm**, İstanbul, Köprü Yay., 1969.
- Bhagwat, Niloufer,** “Savaşın Özelleştirilmesi”, **Irak Dünya Mahkemesi Nihai İstanbul Oturumu**, Haz., Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul, Metis Yay., Haziran 2005.
- Bila, Fikret,** “1 Mart dersleri”, 12 Eylül 2006, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2006/09/12/yazar/bila.html>, (5 Şubat 2010).
- Bila, Fikret,** “Ankara Barzani’den rahatsız...”, 21 Şubat 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/02/21/yazar/bila.html>, (2 Şubat 2010).
- Bila, Fikret,** “Derdim Saddam’la değil”, 19 Ocak 2002, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2002/01/19/yazar/bila.html>, (13 Mart 2010).
- Bila, Fikret,** “Kritik kararlar”, 1 Şubat 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/02/01/yazar/bila.html>, (28 Ocak 2010).

- Bila, Fikret,** **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları,** Ankara, Ümit Yay., 2003.
- Bilgin, M. Sıraç,** **Barzani,** İstanbul, Fırat Yay., 1992.
- Bilgi, M. Sıtkı,** “Türk-İrak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu”, **Irak Krizi (2002-2003)**, Haz. Ümit Özdağ ve Diğ. Ankara, Asam Yay., 2003.
- Blum, William,** **Haydut Devlet : Dünyanın Tek Süper Gücü İçin Bir Rehber,** Çev., Erdal Yüzak, İstanbul, Yeni Hayat Kütüphanesi, 2003.
- Boyacıoğlu, Hacer,** “Türkiye istediğini alamadı”, 16 Şubat 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0302/16/w/c1104.html>, (1 Şubat 2010).
- Bozçalı, V. Fırat,** “Türkiye’nin Kürt Sorunu: 1999-2007”, **Birikim Dergisi**, Ankara, Sayı: 225, Ocak 2008, s. 10-11.
- Boztaş, Salih,** “Ankara, Barzani ile işbirliği ve şeffaflık konusunda anlaşdı”, 10 Ocak 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/01/10/dis/h5.htm>, 21 Ocak 2010).
- Bölükbaşı, Deniz,** **1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası,** İstanbul, Doğan Kitap, 2008.
- Budak, Ömer,** **Türkiye’nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya’daki Yeri,** Ankara, Bilge Yay., 2006.
- Bulaç, Ali,** “Niçin Savaş?”, 1 Ocak 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/01/01/yazarlar/alibulac.htm>, (20 Ocak 2010).
- Brzezinski, Zbigniew,** **The Grand Failur (Büyük Çöküş),** Çev. Gülsev Pekkan ve Gül Keskin, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay., 1992.
- Brzezinski, Zbigniew,** **Büyük Satranç Tahtası : Amerika’nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri,** Çev. Ertuğrul Dikbaş,

- Cemal, Hasan,** “Siyasette Güven Krizi ve Başbakan Sorunu!”, 18 Eylül 2001, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2001/09/18/yazar/cemal.html>, (6 Ocak 2010).
- Cerrahoğlu, Nilgün,** “Fischer zirveden memnun kaldı”, 24 Ocak 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0301/24/w/c0813.html>, (24 Ocak 2010).
- Chomsky, Noam,** **World Orders Old and New**, New York, Columbia University Press, 1994.
- Cüneyt Arcayürek,** “Elle gelen düğün bayram”, 18 Şubat 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0302/18/w/c0107.html>, (1 Şubat 2010).
- Çandar, Cengiz,** “ABD Seferi’nin ardından Kopenhag’da son 24 saat”, 12 Aralık 2002, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2002/Aralik/12/ccandar.html>, (15 Ocak 2010).
- Çaycı, Sadi,** “Kerkük’ün Hukuki Durumu”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 70, Şubat 2006, s. 53. Ergun Kocabıyık, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998.
- Çetin, Bilal,** “Koalisyonun önceliği IMF anlaşması ve AB. Af başka bahara...”, 18 Kasım 1999 **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/1999/11/18/yazarlar/bilcet.shtml>, (5 Ocak 2010).
- Çevik, İlnur,** “Kuzey Irak’tan İzlenimlerimiz”, 27 Mart 1999, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/1999/03/27/yazarlar/12.html>, (6 Ocak 2010).
- Çevik, Halis,** **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Konya, Nüve Kültür Merkezi Yay., 2005.
- Çiftçi, Mehmet,** “Powell: Irak’ı yönetmeyi istemiyoruz”, 26 Ekim 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/10/26/362785.asp>, (19 Şubat 2010).
- Toker, Çiğdem,** “Savaş bilançosu tartışması”, 11 Ocak 2003, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/01/11/233243.asp>, (21 Ocak 2010).

- Çongar, Yasemin,** “Saddam=2, oğul Bush = 1...”, 19 Şubat 2001, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2001/02/19/yazar/congar.html> , (2 Ocak 2010).
- Çongar, Yasemin,** “Washington’a soğuk duş”, 2 Mart 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/03/02/yazar/congar.html>, (5 Şubat 2010).
- Çongar, Yasemin,** “1 Mart öncesinde üç hatamız vardı”, 08 Ağustos 2005, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2005/08/08/siyaset/axsiy01.html>, (5 Şubat 2010).
- Çubukçu, Mete,** “Kürt açılımı, dış dinamik ve Irak Kürdistan’ı”, **Birikim Dergisi**, Ankara, Sayı: 244-245, Ağustos-Eylül 2009, s. 8.
- Çubukçu, Mete,** “Irak Kürdistan’ı: Geleceği Belirlemek”, **Birikim Dergisi**, Ankara, Sayı: 228, Nisan 2008, s. 65.
- Davutoğlu Ahmet,** **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 32. bs., İstanbul, Küre Yay., 2009.
- Davutoğlu Ahmet,** **Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları**, 14. bs., İstanbul, Küre Yay., 2009.
- Dedeoğlu, Beril,** “ABD’nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri”, **2023 Derg.**, Kasım 2002, s. 28.
- Demir, Ferit,** “Kürt gruplar birleşiyor”, 17 Mayıs 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0305/17/w/c1003.html>, (15 Şubat 2010).
- Demir, Ferit,** “Kürtler Kerkük’e girdi”, 11 Nisan 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0304/11/w/c1108.html>, (13 Mart 2010).
- Demirtaş, Serkan,** “20 bin askeri aşmasın”, 25 Mart 2003, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0303/25/w/c0814.html>, (8 Şubat 2010).
- Dobbs, Michael,** “Allies Slow U.S. War Plans; British and French Urge Time for Inspectors; Turkey Delays on Troops”, 11 Jan. 2003, **The Washington Post**, A.01, Text Word Count. 1185.

- Doğan, Gürkan,** **Stratejik Mtfeikten Uluslararası Terörizm,** İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2007.
- Dolmacı, Emine,** “Yazılı taahhüt verilmedikçe tezkere zor”, 21 Şubat 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/02/21/dis/h13.htm>, (1 Ocak 2010).
- DrtkardeŐ, İhsan,** “Kürt liderler: Bağımsız devlet peşinde değiliz.”, 4 Eylül 2002, **Hürriyet Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/10/04/189199.asp>, (6 Ocak 2010).
- Driault, Edouard d,** **Şark Meselesi Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar**, Haz. Emine Erdoğan, ev. Nazif, Ankara, Berikan Yay., 2003.
- Erkmen, Serhat,** “Türkiye’nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası,” **Irak Krizi(2002-2003)**, Haz. Ümit zdağ ve diğ., Ankara, Asam Yay., 2003, s.281.
- Erkmen, Serhat,** “Irak Anayasası ve Türkiye”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 66, Ekim 2005, s. 28.
- Erdoğan, Bilgin,** “ABD’nin Orta Asya Siyaseti”, **Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, Haz. Mim Kemal ke, İstanbul, Alfa Yay., 1999, s. 230-231.
- Esin, Necmettin,** “Irak Türkleri”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yay., 1976.
- Faraç, Mehmet,** “PKK’da ABD atlağı”, 15 Ağustos 2004, **Cumhuriyet Gazetesi**, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/0408/15/w/c0407.html>, (11 Nisan 2009).
- Fukuyama, Francis,** **Neo-Conların Sonu / Yol Ayrımındaki Amerika**, ev. Hasan Kaya, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2006.
- Fuller, Graham E.,** **Yeni Türkiye Cumhuriyeti Yükselen Bölgesel Aktör**, ev. Mustafa Acar, 6. Baskı, İstanbul, Timaş Yay., 2009.
- Fuller, Graham,** **Turkey’s New Geopolitics: From The Balkans to Western China**, Boulder, Westview Press,1993.

- Gorbaçov, Mihail,** **Glasnost : Asıl Neyi İstiyorum?**, Çev. Tuba Tarcan Çandar Ahmet Cemal, 5. bs., İstanbul, Dönemli Yay., 1988.
- Göktaş, Hıdır,** **Kürtler**, İstanbul, Alan Yay., 1991.
- Gözen, Ramazan,** **Türk Dış Politikası Barış Vizyonu**, Ankara, Palme Yay., 2006.
- Gül, Abdullah,** “17 Ocak 2004 Avrasya-Bir Vakfi’nda Yaptığı Konuşma”, **Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları**, Ankara, T.C Dışişleri Bakanlığı Yay., 2007., s. 68.
- Gürses, Emin,** “Türkmenlerin Haklarını Korumak”, <http://haberanaliz.com.tr>, (11 Nisan 2009)
- Güven, V. Fatih,** “Irak Savaşı Sonrası PKK Terör Örgütünün Tehdid Durumu”, **IV. Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu: Bildiriler 16-17 Ekim 2003**, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, Elazığ, Fırat Üniversitesi Basımevi, 2004, s. 377.
- Hasan, Mazin,** “Irak’ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler”, **Irak Krizi (2002-2003)**, Haz. Ümit Özdağ ve Diğ. Ankara, Asam Yay., 2003, s. 48.
- Hasan, Mazin,** “Irak Türkmenlerinin Barışçı Politikaları ve Sonuçları”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 66, Ekim 2005, s. 47.
- Hasan, Mazin,** “Kerkük Kerkük”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 47, Mart 2004, s. 184.
- Helper,S. and Clarke,** **America Alone: The Neo-Conservatives and The Global Order**, Cambridge University Press, 2004.
- Huntington, S.P.,** **The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order**, first edition, New York, Touchstone, 1997.
- Huntington, S.P.,** **The Clash of Civilization and The Remaking of World Order**, New York, Simon and Schuster, 1996.
- Hürmüzlü, Erşat,** **Türkmenler ve Irak**, Ankara, Kerkük Vakfi Yay., 2003.

- İnat, Kemal,** **ABD'nin Haydut Devletleri,** İstanbul, Değişim Yay., 2004.
- İzzeti, İzzetullah,** **İran ve Bölge Jeopolitiği,** Çev. Hakkı Uygur, İstanbul, Küre Yay., 2005, s. 115.
- Jabbar, Faleh A.,** **Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş,** Çev. Hikmet Halis, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2004
- Kayar, Mustafa,** **Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu,** İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.
- Kaynak, Mahir,** **Büyük Ortadoğu ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler,** İstanbul, Truva Yay., 2005.
- Kazancı, Hicran,** "Dengeler Değişiyor", **Cumhuriyet Strateji Derg.**, 17 Mart 2008, <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/custra/custra2003/0303/17/t/j1701.html+hicran+kazanci>, (12 Mart 2010).
- Kerküklü, Ali,** **İstihbarat Oyunları Petrol ve Kerkük,** İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2008.
- Kırca, Ali,** "10 Günde biter! 10 Yılda bitmez!", 20 Mart 2003, **Sabah Gazetesi**, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/22/265002.asp>, (6 Şubat 2010).
- Kıyıcı, Hakan,** "Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye'nin Rolü", **MÜSİAD Irak Ülke Raporu,** İstanbul, MÜSİAD, 2004, s. 23.
- Kibaroğlu, M., Nun,** "Türkiye'nin Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ile İlgili Kaygıları", **Global Strateji Dergisi,** Ankara, C. III, Sayı: 9, Bahar 2007, s. 2.
- Kirişçi, Kemal,** **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi,** İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1997
- Kohen, Sami,** "Irak'ta yeni gerçekler", 25 Kasım 2008, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/-/sami-kohen/dunya/yazardetay/25.11.2008/1020457/default.htm?ver=39>, (12 Mart 2010).
- Kohen, Sami,** "İstanbul çağrısını dinlerler mi?", 25 Ocak 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/25/yazar/kohen.html>, (30 Ocak 2010).

- Kohen, Sami,** “Sözler Şimdi Açık”, 11 Kasım 1998, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/1998/11/11/>, (6 Ocak 2010).
- Korkmaz, Tamer,** “on dokuz yıl önce, on dokuz yıl sonra...”, 13 Kasım 2009, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Yazarlar/?t=13.11.2009&y=TamerKorkmaz>, (18 Ocak 2010).
- Koru, Fehmi,** “Hayır denilen ne?” 2 Ocak 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Ocak/02/fkoru.html>, (20 Ocak 2010).
- Kösebalaban, Hasan,** “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, **2023 Derg.**, Kasım 2002, s. 34.
- Kurubaş, Erol,** “Etnik Sorun-Dış Politika İlişkisi Bağlamında Kürt Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.8, No:3, 2009, s. 40.
- Kutschera, Chris,** **Kürt Ulusal Hareketi**, Çev., Fikret Başkaya, İstanbul, Avesta Yay, 2001.
- Lazarew, M. S.,** **Kürdistan Tarihi**, Çev., İbrahim Kale, İstanbul, Avesta Yay., 2001.
- Lewis, Bernard,** “Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, C.XXII, 1964, s. 74.
- Loğoğlu, O. Faruk ,** “Türk dış politikası: Çok boyutluluk mu, eksen değişikliği mi?”, 27 Şubat 2009, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=923638&Date=27.02.2009&CategoryID=99>, (14 Mart 2010).
- Manisalı, Erol,** “ Soğuk Savaş Sonrasında Dünya ve Türkiye”, **Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Derg.**, İstanbul, Güz 2002.
- Marashi, al İbrahim,** “Irak Krizi: Askeri Müdahale ve Siyasi Gelecek”, **TÜSİAD-Boğaziçi Üniversitesi Dış Politika Forum Konferansı**, İstanbul, 28 Şubat 2003.

- McNeill, William H., Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, 4. bs., Ankara, İmge Ktb., 1998.
- Oğuzlu, H. Tarık**, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”, **Ortadoğu Analiz**, Ankara, C.I, Sayı: 9, Eylül 2009, s. 44.
- Oran, Baskın**, “ABD’nin ve Türkiye’nin Irak ve Kürtleri Politikası”, **Birikim Dergisi**, Ankara, Sayı: 168, Nisan 2003, s. 24.
- Oran, Baskın**, “Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Haz. Baskın Oran, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., c:II, 2002, s. 268.
- Oran, Baskın**, **Kaklık horoz: çekiç güç ve Kürt devleti**, Ankara, Bilgi Yay., 1998.
- Öcalan, Abdullah**, **Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi/Savunması**, İstanbul, Mem Yay., 1999.
- Öger, Vural**, “Önsöz”, **11 Eylül’den Sonra Türkiye’nin Politik ve Stratejik Konumu**, Ankara, Konrad Adenauer Vakfı, 2002, s. 2.
- Özay, Hüseyin**, “Irak’a uygulanan ambargo kaldırıldı”, 23 Mayıs 2003, **Yeni Şafak Gazetesi**, <http://yenisafak.com.tr/Arsiv/2003/Mayis/23/d2.html>, (15 Şubat 2010).
- Özdağ, Muzaffer**, **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay., 2001.
- Özdağ, Ümit**, “Türkiye Irak’ta Ne Yapmalı?”, <http://www.asam.org.>, (21 Eylül 2004).
- Özdağ, Ümit**, “Yeniden Yapılanan Orta Doğu”, **Irak Dosyası II**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu ve diğ. İstanbul, TATAV Yay., 2003, s. 147.
- Özdağ, Ümit**, “Türk Tarihinin ve Geleceğinin Jeopolitik Çerçevesi”, **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği**, Haz. Ümit Özdağ v.d, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay., C:I, 2003, s. 11.

- Özdağ, Ümit,** **Kürtçülük Sorununun Analizi ve Çözüm Politikaları**, Ankara, Bilgi Yay., 2006.
- Özkan, Funda,** “Nato kafamızı karışık bulmuş”, 27 Kasım 2003, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=96948&tarih=27/11/2003> , (11 Ocak 2010).
- Özkaya, Sevda,** “Osmanlı Modernleşme Sürecinin Irak’taki Yansımaları”, **İkinci Orta Doğu Semineri Dünden Bugüne Irak Bildiriler**, Haz. Mustafa Öztürk, Enver Çakar, Elazığ, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., 2006, c:II, s. 472.
- Öznur, Hakkı,** **Cahşların Savaşı: Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi**, Ankara, Altinküre Yay., 2003.
- Parlar, Suat,** **Ortadoğu Vaat Edilmiş Topraklar**, İstanbul, Bibliotek Yay., 1997.
- Pehlivanoglu, A. Ö.,** **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul, Kastaş Yay., 2004.
- Pirinççi, Ferhat,** “2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak’ta Siyasal Yapılanma”, **İkinci Orta Doğu Semineri Dünden Bugüne Irak Bildiriler**, Haz. Mustafa Öztürk, Enver Çakar, Elazığ, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., 2006, C:II, s. 485.
- Primakoy, Yevgeniy,** **11 Eylül ve Irak’a Müdahale Sonrası Dünya**, Çev., Fatma ve Serdar Arıkan, İstanbul, Doğan Ofset, 2004.
- Erdoğan, R. Tayyip,** “25 Şubat 2003 Tarihli TBMM Grup Toplantısı Konuşması”, 25 Şubat 2003, <http://www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/25.02.2003%20grup%20konuşması.doc>, (4 Şubat 2010).
- Saatçi, Suphi,** **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, İstanbul, Ötüken Yay., 2003.
- Sanberk, Özdem,** “2007 yılında dış politika gelişmeleri”, 24 Aralık 2007, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=242461>, (15 Mart 2010).

- Sander, Oral,** **Siyasi Tarih İlk Çağlardan-1918'e**, 2. bs., Ankara, İmge Ktb., 1991.
- Sazak, Derya,** “AKP’li savaş senaryosu”, 18 Ocak 2003, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2003/01/18/yazar/sazak.html>, (23 Ocak 2010).
- Sazak, Derya,** “Pandora’nın kutusu”, 6 Ekim 2002, **Miliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2002/10/06/yazar/sazak.html>, (7 Ocak 2010).
- Schlesinger, J. R.** **Irak: One Year After**, New York, Council on Foreign Relations, 2004.
- Sileli, Turan,** **Büyük Oyunda: Türkiye-Irak İlişkileri**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2005.
- Sinankaya, Bayram,** “II. Körfez Savaşı Sonrası Irak’ta Yönetimin Yeniden Tesisi”, **II. Körfez Savaşı**, Der. Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ankara, Platin Yay., 2006, s. 383-384.
- Sluglett, M.F.,** “Irak Maddesi, Tarih:3.son dönem”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.XIX, Başkan Azmi Özcan, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı, 1999, s. 98.
- Spykman, N.J.,** **America’s Strategy in World Palitics**, New York, Harcourt, Brace and Company, 1942.
- Şahin, Mehmet,** :”2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler”, **II. Körfez Savaşı**, Der. Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ankara, Platin Yay., 2006, s. 295.
- Şimşir, Bilal N.,** **Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara, Bilgi Yay., 2004.
- Tafloğlu, M. Serkan,** “Irak Federal Cumhuriyeti ve Irak Erbil Bölgesel Yönetimi”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 107, Mart 2009, s. 16.
- Tekin, Nursel,** “Irak Anayasası’nın Analizi...”, 13 Ekim 2005, **www.kerkük.net**, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=200510131>, (13 Mart 2010).
- Tezkan, Yılmaz** **Jeopolitik Yazılar**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2007.

- Timmerman, K. R., Ölüm Lobisi Batı Irak'ı Nasıl Silahlandırdı ?**, Çev., İbrahim Bingöl, İstanbul, Avesta Yay., 2002.
- Torumtay, Necip, Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, Doğan Kitap, 1997.
- Torumtay, Necip, Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, İstanbul, Milliyet Yay., 1994.
- Türköne, Mümtaz'er, Türklük ve Kürtlük**, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2008.
- Uğur, Fatih**, "Muhallifler, bir ay içinde geçiş hükümeti için kongre kararı aldı" 29 Nisan 2003, **Zaman Gazetesi**, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/04/29/dis/h9.htm>, (13 Şubat 2010).
- Uslu, Nasuh, Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yay., 2002.
- Uslu, Nasuh, Türk Dış Politikası Yol Ayrımında**, İstanbul, Anka Yay., 2006.
- Uzun, Özüm S.**, "Irak Seçimleri Analizi", 23 Şubat 2005, **www.kerkük.net**, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=200502231>, (13 Mart 2010).
- Uzgel, İlhan**, "ABD ve Nato ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Haz. Baskın Oran, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yay.,C:II, s.264.
- Uzgel, İlhan**, "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele", **Mülkiye Dergisi**, Ankara, C. XXX, Sayı: 252, Güz 2006, s. 74.
- Ünal, Hasan**, "Irak Savaşı, Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi ve Irak'ın Geleceği", **Irak Dosyası II**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu ve diğ. İstanbul, TATAV Yay., 2003, s. 316.
- Wadie, Jwaideh, Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Kökenleri ve Gelişimi**, Çev. İsmail Çekem, Alper Duman, İstanbul, İletişim Yay., 1999.

Yeşilbursa, B.Kemal, Ortadoğu'da Soğuk Savaş ve Emperyalizm, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2007.

Yetkin, Murat, Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü, İstanbul, Remzi Ktb., 2004.

Yılmaz, Hasan, "Kerkük'ün Geleceği", Stratejik Analiz Dergisi, Sayı: 82, Şubat 2007, s. 52.

Cumhuriyet Gazetesi, "2001-2009 Yılları Arası".

Hürriyet Gazetesi, "2001-2009 Yılları Arası".

Milliyet Gazetesi, "2001-2009 Yılları Arası".

Radikal Gazetesi, "2001-2009 Yılları Arası".

Sabah Gazetesi, "2001-2009 Yılları Arası".

Yeni Şafak Gazetesi, "2001-2009 Yılları Arası".

Zaman Gazetesi, "2001-2009 Yılları Arası".

EKLER (Bibliyografya)

- Ek I :** **“06.02. 2003 Tarihli TBMM Kararı”**,
http://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar759.html, (15 Ocak 2010).
- Ek II :** **“1 Mart 2003 Tezkeresi Metni”**,
http://www.belgenet.com/yasa/izin_250203.html, (11 Şubat 2010).
- Ek III :** **“20.03.2003 Tarihli TBMM Kararı”**,
http://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar763.html,
(15 Şubat 2010).
- Ek IV :** **“Irak Anayasası (Tez ile İlgili Kısımlar)”**, Hasan Tunç, **Türkiye’ye Komşu Devletlerin Anayasaları**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2008.

EKLER

EK - I

06.02.2003 TARİHLİ TBMM KARARI

Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile tevsi çalışmaları ile altyapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla, Amerika birleşik devletlerine mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına izin verilmesine ilişkin karar.

6 Şubat 2003

Karar No: 759

Resmi Gazete: 7 Şubat 2003-25017

Irak'ın 1990 Körfez savaşı sonrası birleşmiş milletler güvenlik konseyi kararlarının çerçevesini çizdiği yaptırım ve denetim rejiminden kaynaklanan sorunların sürmesi bir gerginlik ve kriz ortamının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum, Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemekte ve ciddi güvenlik riski oluşturmaktadır.

Kitle imha silahları konusundaki son gelişmeler sonucu gergin ortam giderek ağırlaşmış ve Irak sorununda nazik bir aşamaya gelinmiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi bu konuyu uluslar arası barış ve güvenliğe karşı süregelen ciddi bir tehdit olarak ele almış ve Irak'ın Körfez Savaşı sonrası resmi ateşkesin şartlarını ve bunun bir üstlendiği yükümlülüklerin gereklerini bütün unsurlarıyla yerine getirmesinin sağlanmasının uluslar arası barış ve güvenliğin korunması için elzem olduğunu kararlaştırmıştır.

Son gelişmeler kritik bir aşamaya girilmekte olduğunu göstermektedir.

Irak'ın toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğinin korunması ve içinde bulunduğumuz hassas bölgede bir istikrar unsuru olarak varlığını sürdürmesi Türkiye için büyük önem taşımaktadır.

Türkiye bu sorununun uluslar arası askeri müdahaleye gerek kalmadan barışçı yollarla çözüme kavuşturulmasını samimiyetle istemektedir. 58 Cumhuriyet Hükümeti tüm imkânları kullanarak bu yöndeki çabalarını sürdürmektedir.

Barışçı çözüm için tüm imkânlar seferber edilirken Türkiye'nin her durumu ve ihtimali de göz önünde bulundurulması ve barışçı çözümün şartlarının

oluşmaması durumunda karşısına çıkacak her gelişmeye karşı hazırlıklı olması da hayati önem taşımaktadır. Türkiye'nin temel hak ve çıkarlarına uluslar arası sorumluluklarına uygun etkili bir siyaset izlemesi ve gelişmelerin seyrine göre gerekli tedbirlerin zamanında ve etkili biçimde alınabilmesi için hazırlıkların buna göre yürütülmesi bir zarurettir.

Bu mülahazalarla gerekli bütün hazırlıkları yapmak ve güvenlik tedbirlerini almak amacıyla, gelişmelerin seyrine göre Türkiye'nin sorumluluklarına, temel hak ve menfaatlerine uygun, etkili bir politika izlemesine imkân sağlamak üzere, Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile alt yapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Amerika Birleşik Devletlerine mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına bununla ilgili gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından yapılmasına, Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük millet meclisi Genel kurulun 6.2.2003 tarihli 32'nci Birleşiminde kararlaştırılmıştır.

EK - II

1 MART 2003 TEZKERESİ METNİ

(Oylamaya katılan 533 Milletvekilinin 264'ü kabul, 250'si ret ve 19'u çekimsiz oy kullanmıştır. Oylamaya katılanların salt çoğunluğu olan 267 oy bulunmadığı için reddedilmiştir.)

Yabancı ülkelere asker gönderilmesi ve yabancı ülke askerlerinin kabulü konusundaki izin tezkeresi...

25 Şubat 2003

Türkiye büyük millet meclisi başkanlığına,

Irak konusundaki endişe verici gelişmeler çok hızlı bir seyir izlemekte ve kriz ortamı giderek ağırlaşmaktadır. Sorunun barışçı yollarla çözümü yönündeki çabalar bugüne kadar ümit edilen sonuçları vermiştir.

58'nci cumhuriyet hükümeti gelişmeleri başından beri yakından ve hassasiyetle izlemiştir, barışçı çözüme katkıda bulunmak amacıyla yoğun çaba harcamıştır. Bu amaçla başta bölge ülkeleri olmak üzere ilgili tüm ülkelerle ve uluslar arası kuruluşlarla temas ve istişarelerde bulunmuştur.

Irak'a ilişkin gelişmeler 6 Şubat 2003 tarihli kapalı oturumda TBMM tarafından değerlendirilmiş ve her ihtimale karşı gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması ve hazırlıkların yapılması amacıyla hükümeti yetki verilmiştir. TBMM bu çerçevede Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile alt yapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla ABD ye mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye de bulunmasına bununla ilgili düzenlemelerin yapılmasına Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca izin verilmesini kararlaştırmıştır.

Hükümet gerekli hazırlıkları buna uygun sürdürmüş ve bu faaliyetlerin hukuki ve teknik çerçevesini belirleyen mutabakat ABD ile 8 Şubat 2003 tarihinde sonuçlandırılarak alt yapı çalışmaları başlatılmıştır.

Öte yandan Türkiye için güvenlik riski oluşturan gelişmelerin yoğunluk kazanması üzerine NATO Antlaşmasınının 4 üncü maddesi çerçevesinde gerekli istişareler başlatılmıştır ve NATO savunma planlama komitesi 19 Şubat tarihinde Türkiye ye NATO desteği verilmesini kararlaştırmıştır.

Bu kapsamda Türk hava sahasının bütünlüğünün korunması ve gözetimi için savunma amaçlı olarak NATO havadan erken ihbar uçakları ile NATO hareket alanı füze savunma sistemlerinin Türkiye’de konuşlandırılması ve kimyasal ve biyolojik silahlara karşı koruma desteği sağlanması kararlaştırılmıştır.

Bugün gelinen noktada bölgede hüküm süren krizin bir çatışmaya dönüşmesi ihtimali giderek güçlenmektedir. Ağırlaşan ortam şartlar karşısında Türkiye’nin güvenliğine yönelik tehdit ve risklerin ciddi boyutlar kazandığı bir sürece girilmektedir.

Türkiye’nin milli birliğini ve toprak bütünlüğünü hedef alan terör unsurlarının bölgede yuvalanmaları iraktaki durumun Türkiye için teşkil ettiği güvenlik tehdidinin çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Aynı şu şekilde Irak ta etnik din ve mezhep temelinde bir parçalanmaya yol açabilecek gelişmeler de çok ciddi endişe kaynağıdır.

Bunun yanı sıra geçmişte yaşanan müessif tecrübeler kuzey iraktan ülkemize toplu göç ihtimaline karşıda hassas ve hazırlıklı olunmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla sınır bölgemizde muhtemel yığılmaları önlemek ve insani mülhazaları dikkate alarak bu göçü sınırlarımızın mümkün olduğunca ilersinde uygun bir bölgede durdurulmasını sağlamak için gereken tedbirlerin alınması kaçınılmaz olacaktır. Bu konuda başlatılan hazırlıklar sürdürülmektedir.

Türkiye, Irak’ın toprak bütünlüğünün ve milli birliğinin korunmasına ve sorunun barışçı yollardan çözüme kavuşturulmasına büyük önem vermektedir. Kuvvet kullanımı son çare olarak görülmelidir. Giderek tırmanan krizin bir savaşa dönüşmeden çözümü için zaman azalmaktadır. Savaşın önlenmesi için Irak yönetiminin tam ve etkin silahsızlanma konusunda Birleşmiş milletler güvenlik konseyi kararlarında yer alan yükümlülüklerini tam icaplarıyla yerine getirmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Irak’ın durumunun vahametini idrak etmesi ve sorunun barış ortamı korunarak çözümünün önünü açması için uluslar arası toplumun kararları tutumunu sürdürmesi büyük önem taşımaktadır Avrupa birliği üyesi ülkeler ile aday ülkelerin 17-18 Şubat 2003 tarihlerinde Brüksel’de yaptı ve Türkiye’nin de katıldığı zirve toplantısı ortak bildirisinde de vurgulandığı üzere, bu konuda sergilenecek kararlılık ve dayanışmanın yanı sıra somut ve fiili askeri caydırıcılık tedbirlerinin alınması, Irak’ın bu konuda ikna edilmesinde çok etkili bir vasıta olacaktır.

58 inci cumhuriyet hükümeti bu olumsuz gelişmelerin karşımıza çıkarabileceği bütün risklere ve ihtimallere karşı Türkiye’nin temel hak ve menfaatlerini korumak amacıyla gereken bütün güvenlik tedbirlerini almakta ve uygulamaya koymaktadır.

Irak'a karşı askeri caydırıcılık tedbirleri kapsamında yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de geçici olarak konuşlandırılması için TBMM'nin izin ve yetki vermesi; bugün ki kriz ortamında muazzam bir baskı unsuru olarak çok önemli ve etkili bir fonksiyon icra edecektir.

Aynı şekilde Türkiye cumhuriyetinin kötü ihtimale karşı hazırlıklı olarak hareket etmesini ve gerekli tedbirleri almasını sağlamak bakımından Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi konusunun TBMM'nin izninin alınması hükümetin etkili bir siyaset izlemesini sağlamak açısından büyük önem taşıyacaktır.

Bu kuvvetlerin, gelişmelerin seyrine göre taşıyacaktır.

Bu kuvvetlerin, gelişmelerin seyrine göre gerektiğinde kullanılmaları hükümetin belirleyeceği esaslara ve bu konuda yapılacak düzenlemelere bağlı olacaktır.

Bu mülahazalarla; gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı hükümetçe belirlenecek şekilde,

1-Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına

2-Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde en fazla 62.000 askeri personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırılmak üzere 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına; bu amaçla Türkiye'ye gelecek yabancı kara kuvvetlerinden destek unsurları dışındaki muharip unsurların geçici olarak konuşlandırıldıkları bölgelerden Türkiye dışına intikallerinin en kısa sürede tamamlanması ve yabancı hava ve deniz kuvvetleri ile özel kuvvetler unsurlarının muhtemel bir harekatta kullanılmalarını sağlayacak şekilde konuşlanmaları ve yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasının üst uçuş amacıyla kullanılmaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasına; bu yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'ye gelişiyle ilgili hazırlıkların yürütülmesine, Türkiye ülkesinde tabi olacakları statü ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle işbirliği ve esas ve usullerine ilişkin düzenlemelerin hükümetin belirleyeceği esaslar çerçevesinde yapılmasına,

Anayasa'nın 92'inci maddesi uyarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden izin istenilmesi Bakanlar Kurulu'nun 24/2/2003 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

EK - III

20 MART 2003 TARİHLİ TBMM KARARI

Yabancı ülkelere asker gönderilmesi ve Türk hava sahasının yabancı silahlı kuvvetlerinin hava unsurlarına açılmasına ilişkin karar.

Hükümet, TBMM'den Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kuzey Irak'a gönderilmesi, Türk hava sahasının yabancı silahlı kuvvetlerin hava unsurlarına 6 ay süreyle açılması için izin istedi.

Konuya ilişkin hükümet Tezkeresi 19 Mart 2003 tarihinde TBMM'ye sunuldu. Tezkere, TBMM genel kurulunda 20 Mart'ta kabul edildi. TBMM kararı, 21 Mart'ta Resmi Gazetede yayınlandı.

İzin tezkeresine ilişkin görüşmeler TBMM Genel Kurulunun 51. Birleşiminde 'gizli' oturumda yapıldı. Tezkerenin oylanmasına 535 milletvekili katıldı 332 kabul, 202 ret oyu kullanıldı, 1 milletvekili de çekimser kaldı.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'a Gönderilmesine; Bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına ve muhtemel bir askeri hareket çerçevesinde yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk Hava Sahasını Türk makamları tarafından belirlenecek esaslara ve kurallara göre kullanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasına, Anayasa'nın 92. Maddesi uyarınca 6 ay süreyle izin verilmesine dair karar.

Karar No 763

Karar Tarihi: 20.3.2003

Irak konusunda yaşanan gelişmeler ve hızla tırmanan gerginliğin Türkiye'nin karşısına çıkarması muhtemel güvenlik riskleri Yüce Meclisimiz tarafından hassasiyetle izlenmekte ve değerlendirilmektedir. Son dönemde Irak'a ilişkin gelişmeler iki kez TBMM'nin gündemine gelmiş ve bütün yönleriyle tezekkür edilmiştir.

Bu çerçevede, TBMM'nin 6 Şubat 2003 tarihinde yapılan kapalı oturumunda, yaşanan olumsuz gelişmeler ışığında her ihtimale karşı hazırlıklı olunması bakımından gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması amacıyla Hükümete yetki verilmiş ve Irak'a karşı muhtemel bir askeri harekatta kullanılabilecek askeri üs ve tesisler ile limanlarda alt yapı geliştirme çalışmaları için Amerika Birleşik

Devletleri'ne mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bunu takiben, 58 inci Cumhuriyet Hükümetinin sürdürdüğü hazırlık ve çalışmalar ile alınan tedbirler hakkında 25 Şubat 2003 tarihli ve 3/189 esas numaralı Başbakanlık tezkeresiyle Yüce Meclisimize bilgi sunulmuş ve tezkerede yer alan gerekçelerle Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına Anayasanın 92. maddesi uyarınca izin verilmesi Yüce Meclisimizin takdirlerine arz edilmiştir.

TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihinde yapılan 39 uncu Birleşiminde Başbakanlık tezkeresi görüşülmüş, ancak yapılan oylamada, Anayasanın 96'ncı maddesinde öngörülen karar yeter sayısı için gerekli salt çoğunluk sağlanamamıştır. Hükümetin bu konudaki talebi bu anlamda sonuçlandırılmamıştır.

Irak'a yönelik askeri müdahale konusunda yaşanan son gelişmeler artık geriye dönüşü imkânsız bir noktaya gelindiğini göstermektedir. Birleşmiş Milletler sürecinin de tüketilmesiyle barışçı çözüm çabaları sonuçsuz kalmış, askeri müdahale kaçınılmaz hale gelmiştir. Bugün gelinen aşamada Türkiye, Irak topraklarının top yekun bir askeri hareket alanına dönüşeceği savaş durumu şartları ile karşı karşıyadır. Bunun sonucu Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve riskler endişe verici boyutlar kazanmış ve ciddi biçimde ağırlaşmış bulunmaktadır.

Bu çerçevede, Kuzey Irak'ta barınmakta olan silahlı PKK/KADEK militanlarının kriz ortamından yararlanmak amacıyla faaliyetlerine hız verdikleri ve yeni tertipler içine girmeye çalıştıkları görülmektedir.

Bunun yanı sıra, Irak'ın etnik temelde parçalanmasına yol açacak siyasi oluşumlara zemin kazandırmak amacıyla sürdürülen çabaların yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu durum Irak'ın toprak bütünlüğünün ve milli birliğinin tehlikeye düşmesi ve bölgedeki diğer milli grupların güvenliğini de tehdit edebilecek bir istikrarsızlık ortamının ortaya çıkması riskini de beraberinde getirmektedir.

Öte yandan, Irak'a muhtemel askeri bir müdahalenin ortaya çıkarması beklenen Türkiye'ye yönelebilecek toplu nüfus hareketlerinin sınırlarımızın ötesinde İnsani Destek Toplama Bölgelerinde durdurulması, yerlerinden edilmiş kişilerin insani yardım ihtiyaçlarının yerinde karşılanması ve hareket sonrası geldikleri bölgelere geri dönmeleri için gerekli tedbirlerin zamanında ve etkin biçimde alınması büyük önem taşımaktadır. Büyük sayıda göçmen ve sığınmacının Türkiye'ye yönelebileceği göz önünde bulundurularak bu konudaki ihtimaliyet planlaması yapılmış ve kriz yönetimi mekanizmalarının süratle harekete geçirilmesi için gerekli son hazırlıklar da tamamlanmıştır.

Türkiye'nin güvenliği için ciddi bir tehdit potansiyeli taşıyan bütün bu olumsuz gelişmelere karşı etkili bir caydırıcılığın sürdürülebilmesi evveleminde Kuzey Irak'taki fiili askeri mevcudiyetimize bağlı olacaktır. Aynı şekilde, göçün önlenmesi için ileri bir hatta gerekli tedbirlerin alınabilmesi de bölgede askeri mevcudiyetimizi gerekli kılmaktadır.

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki caydırıcı askeri mevcudiyetinin amacı ve fonksiyonu bu temel hedeflerin gerçekleştirilmesiyle sınırlı olacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri unsurları mecbur kalmadıkça Irak Silahlı Kuvvetleriyle bir çatışmaya girmeyecek, bölgede buna uygun olarak konuşlandırılacaktır. Aynı şekilde, bölgedeki geçici askeri mevcudiyetimiz Kuzey Irak'taki milli grupların güvenliği için de munzam bir teminat teşkil edecektir.

Öte yandan, Irak'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak silahsızlandırılması için askeri harekate katılacak ülkelere sağlanacak destek ve kolaylıklar konusunda bir karar alınması da önem ve müstaceliyet kazanmıştır. Bu çerçevede, başta NATO üyesi ülkeler olmak üzere birçok ülke, müttefik hava kuvvetleri unsurlarının milli hava sahalarını bu amaçla kullanmalarına izin vermiş bulunmaktadır.

Şartların süratle değiştiği dinamik bir süreç sonrası gelinen bugünkü aşamada ortaya çıkan fiili durum ve yeni şartlar ışığında, yeni bir değerlendirme yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir. 59 uncu Cumhuriyet Hükümeti, bu yeni durum ve şartlar karşısında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'a gönderilmesi ve bu aşamada yabancı silahlı kuvvetler hava unsurlarının muhtemel bir askeri hareket çerçevesinde Türk hava sahasını kullanmalarına izin verilmesinin Yüce Meclisimiz tarafından tezekkür edilmesinin yerinde olacağı sonucuna varmıştır.

Bu mülahazalarla; gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı Anayasanın 117'nci maddesine göre milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından Yüce Meclise karşı sorumlu bulunan Hükümet tarafından belirlenecek şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'a gönderilmesine; etkili bir caydırıcılığın sürdürülmesi amacıyla Kuzey Irak'ta bulunacak bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına ve muhtemel bir askeri hareket çerçevesinde yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını Türk makamları tarafından belirlenecek esaslara ve kurallara göre kullanmaları için gerekli düzenlemelerin Hükümet tarafından yapılmasına, Anayasanın 92'nci maddesi uyarınca 6 ay süreyle izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 20.3.2003 tarihli 51 inci Birleşiminde kararlaştırılmıştır.

EK - IV

IRAK ANAYASASI

Yeni Irak Anayasası, 15 Ekim 2005 tarihinde yüzde 66 oranındaki katılımı ile gerçekleştirilen bir referandumla kabul edilmiştir. (Sadece konumuzu ilgilendiren bölümler alınmıştır.)

I. TEMEL İLKELER

Madde 1:

Irak Cumhuriyeti bağımsız ve egemen bir devlettir. Yönetim şekli cumhuriyetçi, federal ve parlamenter demokrasidir.

Madde 2:

Devletin resmi dini İslam'dır ve yasamanın başlıca kaynağıdır.

- 1.a) İslam'ın değişmez hükümleriyle çelişen yasa çıkartılamaz.
 - b) Demokrasinin temel ilkeleriyle çelişen yasa çıkartılamaz.
 - c) Bu anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklerle çelişen yasa çıkartılamaz.
2. Bu anayasa Irak halkının çoğunluğunun Müslüman kimliği ile Hristiyanlar, Yezidiler, Mendai Subbiler gibi bütün Irak vatandaşlarının inanç ve dini vecibelerini yerine getirme özgürlüğünü teminat altına alır.

Madde 3:

Irak çeşitli milliyet, din ve mezheplerden oluşan ve İslam aleminin parçası olan bir ülkedir. Bünyesinde barındırdığı Arap kesim itibariyle Irak, Arap ulusunun da bir parçasıdır.

Madde 4:

1. Irak Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Arapça ve Kürtçedir. Irak halkının, mevcut eğitim kuralları çerçevesinde devlet okullarında çocuklarına Türkmençe, Asurice ve

Ermenice gibi anadillerin öğretilmesini sağlama hakları bu anayasayla güvence altına alınmıştır.

2. Resmi dil kavramının kapsamı ve bu hükmün uygulanma yolları aşağıda belirtilen şekilde bir yasayla gerçekleştirilir:

a) Resmi Gazete Arapça ve Kürtçe yayınlanır.

b) Millet Meclisi, Bakanlar Kurulu, bağımsız mahkemeler ve benzeri resmi kurumlarda resmi dillerden herhangi biri kullanılabilir.

c) Resmi belgeler her iki dilde tanzim edilir. Resmi yazışmalar her iki dilde yapılır.

d) Mevcut eğitim kuralları çerçevesinde, resmi dillerden herhangi birisinde eğitim veren okullar açılabilir.

e) Para, pasaport, pul ve benzeri eşitlik gerektiren alanlarda her iki dil de kullanılır.

3. Kürdistan Bölgesindeki federal kurum ve kuruluşlarda her iki dil de kullanılır.

4. Türkmençe ve Asurice bu iki toplumun nüfuslarının yoğun olduğu idari birimlerde diğer iki resmi dildir.

5. Bir bölge veya vilayette yaşayan ahalinin düzenlenecek bir referandumda çoğunlukla karar vermesi halinde bu üçüncü bir dil, resmi dil olarak benimsenebilir.

Madde 6:

Millet iradesinden kaynaklanan egemenlik yetkisi bu anayasada yer verilen ilkelere uygun olarak el değiştirir.

Madde 7:

1. Saddam Hüseyin'in BAAS'ı ve bütün sembolleri başta olmak üzere ırkçı, terörist, kökten dinci ve etnik ayrımcılığı benimseyen hiçbir program veya kurum teşkil edilmez. Bunların savunulması, desteklenmesi ve teşvik edilmesi yasaktır. Irak'ta tesis edilen çoğulcu demokratik düzenle bağdaşmayan bu unsurların faaliyetlerinin ne şekilde yasaklanacağı yasayla belirlenir.

2. Devlet, terörün bütün çeşitlerine karşı mücadele etmekle yükümlüdür. Topraklarının terör şebekeleri için bir üs, geçiş noktası ve/veya konuşlanma alanı haline gelmemesi için çalışır.

Madde 8:

Irak iyi komşuluk, başka devletlerin içişlerine müdahale etmeme ve anlaşmazlıklarını barışçı yollarla çözümüleme, diğer devletlerle ilişkilerini ortak çıkar

ve karşılıklılık esasına göre tesis etme, uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirme ilkelerini gözetir.

Madde 9:

1. a) Irak Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Güçleri, Irak milletini oluşturan kesimlerden ayrımcılık gözetmeksizin dengeli bir şekilde oluşturulur. Bu unsurlar sivil otoritenin komutasına bağlıdırlar. Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Güçleri, Irak milletini korur ve halka karşı bir baskı aracına dönüştürülemez. Siyasetle ilgilenmez, yetkinin el değiştirmesinde rol oynamaz.

b) Silahlı Kuvvetler haricinde askeri milis kuvveti oluşturulamaz.

c) Savunma Bakanlığı ve bu Bakanlığa bağlı alt birimlerde çalışanlar dâhil olmak üzere Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Güçleri mensupları siyasi seçimlerde aday olamaz, adaylar için propaganda yapamaz, Savunma Bakanlığı yönetmelik ve düzenlemeleriyle yasaklanan işlerle iştigal edemezler. Bu yasaklar, sözü geçen yetkililerin kişisel ve görevleriyle ilgili bütün davranışlarını kapsar. Bu anayasada yer alan hiçbir hüküm söz konusu yetkililerin de seçimlerde oy kullanma hakkına halel getirmez.

d) Irak Milli İstihbarat Teşkilâtı bilgi toplar, milli güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirir ve Hükümete tavsiyelerde bulunur. Teşkilât sivil otoriteye ve yasal denetime tabidir. Yasama organının gözetimindedir. Faaliyetlerini yasalar ve kabul edilen insan hakları ilkelerine uygun olarak yürütür.

e) Irak Hükümeti, Irak'ın nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ve bunlarla ilgili malzemeleri yaymaması, geliştirmemesi, üretmemesi ve kullanmamasıyla ilgili uluslararası yükümlülüklerini kabul eder ve yerine getirir. Bu silahların geliştirilmesi ve kullanılmasına yarayan araç, gereç, malzeme, teknoloji ve bilişim sistemlerini yasaklar.

2. Askerlik hizmeti yasayla düzenlenir.

Madde 11:

Irak Cumhuriyeti'nin başkenti Bağdat'tır.

Madde 12:

1. Irak'ın bayrağı, sembolü ve milli marşı Irak'ın millet yapısını yansıtacak şekilde yasayla belirlenecektir.

2. Madalyalar, resmi tatiller, dini ve milli bayramlar ile hicri ve miladi takvim yasayla düzenlenir.

Madde 13:

1. Bu anayasa Irak'taki en üst yasa olup, Irak'ın istisnasız her bölgesinde geçerlidir.
2. Anayasayla bağdaşmayan yasa çıkartılamaz. Bölgesel anayasalarda veya diğer hukuki belgelerde Irak anayasasıyla çelişen hükümler yer aldığı takdirde, bunların tamamı geçersiz sayılır.

II. HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER**I. HAKLAR****I. Medeni ve Siyasi Haklar:****Madde 14:**

Bütün Iraklılar cins, ırk, milliyet, köken, renk, din, mezhep, inanç, görüş, iktisadi veya sosyal statü ayrımı yapılmaksızın kanun önünde eşittirler.

II. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar:**Madde 23:**

3. a) Iraklıların Irak'ın herhangi bir yerinde gayri menkul edinme hakkı vardır. Irak vatandaşı olmayanlar yasalarla getirilen istisnalar haricinde gayri menkul edinemezler.

b) Demografik yapının değiştirilmesi amacıyla gayri menkul edinmek yasaktır.

II. ÖZGÜRLÜKLER**Madde 35:**

2. Devlet kişileri fikri, siyasi ve dini zorlamalara karşı korur.

Madde 36:

Devlet genel kamu düzeni ve ahlaka aykırı düşmeyecek şekilde aşağıdaki hususları güvence altında tutar.

- Bütün şekilleriyle ifade özgürlüğü,
- Gazetecilik, basın, reklam, medya ve yayın özgürlüğü,
- Toplantı ve barışçı şekilde gösteri yapma özgürlüğü yasayla düzenlenir.

Madde 37:

1. Dernek ve siyasi parti kurma ve bunlara üye olma özgürlüğü güvence altındadır. Bu hususlar yasayla düzenlenir.
2. Hiç kimseye bir partiye, derneğe veya siyasi oluşuma üye olması ve/veya üye olmaya devam etmesi şart koşulamaz.
2. Devlet, Iraklı kabile ve aşiretlerin kalkındırılmasına özen gösterir. Bunların faaliyetlerini din, hukuk ve onurlu insan değerlerine uygun bir şekilde yürütmelerini güvence altına alır. İnsan haklarıyla bağdaşmayan aşiret gelenekleri yasaklanır.

Madde 44:

Bütün fertler, bu anayasada yer verilen ilke ve hükümlerle ters düşmediği sürece Irak'ın imzaladığı insan haklarıyla ilgili uluslararası anlaşma ve antlaşmalarda yer alan haklardan yararlanırlar.

III. FEDERAL MAKAMLAR

Madde 46:

Federal makamlar yasama, yürütme ve yargı makamlarından oluşur. Söz konusu makamlar güçler ayrılığı ilkesine göre görevlerini yerine getirir.

I. Yasama Organı:

Madde 47:

Federal Yasama organı Millet Meclisi ve Federal Meclis'ten oluşur.

Madde 48:

I. Millet Meclisi:

1. Millet Meclisi bütün Irak halkını temsil eden ve seçim bölgelerinden her 100.000 kişiye bir sandalye düşecek şekilde seçilen temsilcilerden oluşur. Milletvekilleri

genel, gizli ve doğrudan oylama yoluyla seçilir. Seçim yapılırken halkın bütün kesimlerinin temsil edilmesine dikkat edilir.

2. Milletvekili adaylarının tam ehil Iraklılar olması gerekir.

3. Aday ve seçmen olma koşulları ile seçimlerle ilgili esaslar yasayla düzenlenir.

4. Seçim yasası, kadınlara Millet Meclisi'nde üye sayısının ¼'den daha az olmayan bir temsil imkânı sağlanmayı amaçlar.

Madde 49:

Milletvekilleri Meclis'te göreve başlamadan önce aşağıda kayıtlı yemini ederler:

“Yasal görev ve sorumluluklarımı özveri ve sadakat içerisinde yerine getireceğime, Irak'ın bağımsızlığı ve egemenliğini koruyacağıma, halkımın çıkarlarını savunacağıma, topraklarını, havasını, sularını ve doğal servetlerini muhafaza edeceğime, demokratik federal rejimin selameti için çalışacağıma, genel ve bireysel özgürlüklere saygılı hareket edeceğime, yargının bağımsızlığını müdafaa edeceğime, yasaların dürüst ve tarafsız bir şekilde uygulanması için çalışacağıma Yüce Allah'ın huzurunda yemin ederim.”

Madde 53:

Cumhurbaşkanı genel seçim sonuçlarının onaylandığı tarihi takip eden 15 gün içerisinde yayınlacağı bir bildiri ile Meclis'i toplantıya çağırır. İlk Meclis oturumu en yaşlı üyenin başkanlığında gerçekleştirilir ve bu oturumda Meclis Başkanı ile iki yardımcısı seçilir. Yukarıda belirtilen toplantıya çağırma süresi uzatılamaz.

Millet Meclisi'nin görevleri aşağıda maruzdur:

1. Federal yasaları çıkartmak,

2. Yürütme organının faaliyetlerini denetlemek,

3. Uluslararası anlaşma ve antlaşmaların onaylanması için 2/3 çoğunlukla yasa çıkartmak,

Madde 63:

II. Federal Meclis

Federal Meclis adı altında ikinci bir yasama Meclisi ihdas edilmiştir. Bu Meclis, bölgelerden ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerden gelen temsilcilerden oluşur. Millet Meclisi üyelerinin 2/3 çoğunlukla çıkartacağı bir yasayla yapısı, üyelik koşulları ve görev alanları düzenlenir.

II. Yürütme Organı:

Madde 64:

Federal Yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur. Bu makamlar görevlerini anayasa ve yasalara uygun olarak yürütürler.

I. Cumhurbaşkanı:

Madde 65:

Cumhurbaşkanı, Devletin Başkanıdır. Vatanın birliğinin sembolüdür. Ülkenin egemenliğini temsil eder. Anayasaya bağlılığın teminat altına alır. Irak'ın bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yasalara uygun olarak

III. Yargı Organı:

Madde 85:

Yargı organı bağımsızdır. Bu görevi çeşitli tür ve dereceli mahkemeler yürütür ve kararlarını yasalara uygun olarak verirler.

II. Federal Yüksek Mahkeme

Madde 90:

1. Federal Yüksek Mahkeme mali ve idari bakımdan bağımsız bir yargı kurumudur.
2. Federal Yüksek Mahkeme birkaç yargıç, İslam fikhı ve hukuk uzmanından oluşur. Millet Meclisi üye sayısının 2/3 çoğunluğu ile çıkartılacak bir yasayla üye sayısı ve nasıl seçilecekleri belirlenir.
4. Federal Hükümet ile bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve yerel idareler arasındaki anlaşmazlıkları çözümler.
5. Bölgesel Hükümetler ve vilayetler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları çözüme kavuşturur.
8. a) Federal yargı ile bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin yargı organları arasında görev alanları konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara bakmak,
- b) Bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin yargı organları arasında görev alanları konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara bakmak,

IV. Bağımsız Kurumlar:

Madde 103:

Bölgelerin ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin çeşitli federal devlet kuruluşlarının idaresinde, öğrenim burslarının dağıtımında, yurtdışına gönderilecek heyetlerde, bölgesel ve uluslararası kongrelerde adil bir şekilde temsil edilmelerini sağlamak üzere bir kamu kurumu kurulacaktır. Bu kurum federal hükümet, bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayet temsilcilerinden oluşacaktır. Bu kurumla ilgili hükümler yasayla düzenlenecektir.

Madde 104:

Çıkartılacak bir yasayla federal gelirleri denetleyecek ve tahsis edecek bir kamu kuruluşu kurulacaktır. Bu kuruluş, federal hükümet, bölgeler ve vilayetlerin uzman ve temsilcilerinden oluşacak ve aşağıdaki sorumlulukları üstlenecektir:

- Uluslararası hibe, yardım ve kredilerin, bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetler arasında adil bir şekilde nüfuslarına göre dağıtıldığını denetlemek,
- Federal mali kaynakların iyi bir şekilde kullanılmasını ve paylaşılmasını sağlamak,
- Bölgesel hükümetler veya bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere belli bir oranda para tahsis edildiğinde, şeffaflık ve adalet ilkelerine riayet edilmesini sağlamak.

IV. Federal Makamların Görev Alanları:

Madde 107:

Federal makamlar Irak'ın birliğini, bütünlüğünü, bağımsızlığını, egemenliğini ve demokratik federal düzenini korurlar.

Madde 108:

Federal makamlar aşağıdaki görevleri yerine getirir.

8. Irak dışındaki su kaynaklarıyla ilgili siyaseti planlamak, Irak'a suyun belli bir seviyede akıtılmasını sağlamak ve bunu uluslararası hukuk ve prosedürler çerçevesinde hükme bağlamak,

Madde 109:

Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır.

Madde 110:

1. Federal Hükümet, mevcut yatlardan petrol ve doğal gaz çıkartılmasını Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle eşgüdüm yaparak sağlar. Bunlardan elde edilen gelir, ülke sathının tamamında yaşayan nüfusa her bir vilayetin nüfus büyüklüğüne göre adaletli bir şekilde taksim edilir. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, diğer bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir.

2. Federal Hükümet ile Bölge ve Vilayet Hükümetleri biraraya gelerek, Irak milletine en fazla menfaati sağlayacak şekilde ve mevcut en ileri teknolojiyi kullanarak petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin ederler.

Madde 111:

Aşağıdaki görevler federal ve bölgesel hükümetler arasında paylaşılacaktır.

- Gümrüklerin yönetimi ve düzenlemeleri Bölgesel Hükümetle eşgüdüm sağlanarak yapılır. Bu husus yasayla düzenlenir.
- Elektrik enerjisi ana kaynaklarının düzenlenmesi ve dağıtımı,
- Çevre kirliliğinin önlenmesi ve bölgelerle işbirliği halinde çevrenin temiz tutulmasına yönelik çevre siyasetinin belirlenmesi,
- Kalkınma ve genel planlama siyasetinin belirlenmesi,
- Bölgelerle yapılacak işbirliği ile genel sağlık politikasının tayin edilmesi,
- Bölgelerle bilistişare eğitim, öğretim politikasının belirlenmesi.

Madde 112:

Federal Makamların görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler Bölgelere ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere verilmiştir. Federal Makamlar ile Bölgesel ve Vilayet Yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, Bölge ve Vilayet yasaları geçerlidir.

IV. BÖLGESEL MAKAMLAR:

IV. I. Bölgeler:

Madde 113:

Irak Cumhuriyeti'ndeki federal sistem başkent, bölgeler, bir bölgeye bağlı olmayan vilayetler ve yerel yönetimlerden oluşur.

Madde 114:

1. İşbu anayasa yürürlüğe girdikten sonra Kürdistan Bölgesini mevcut makamlarını federal bir bölge olarak kabul eder.

2. Bu anayasa, hükümleri uyarınca kurulacak yeni bölgeleri tanıır.

Madde 115:

Millet Meclisi ilk oturum tarihini takip eden altı ay içerisinde basit çoğunlukla çıkartacağı bir yasayla bölgelerin oluşturulmasına ilişkin yürütme yetkilerini tespit eder.

Bir veya daha fazla sayıda vilayetin, aşağıdaki belirtildiği şekilde talep gelmesi durumunda referandumla bir bölge oluşturması mümkündür.

1. Bölge oluşturmak isteyen vilayet meclislerinden her birinin üyelerinin 1/3'ününün talebi üzerine.

2. Bölge oluşturmak isteyen vilayetlerdeki seçmenlerin 1/10'un talebi üzerine.

Madde 117:

Bölgesel otoritenin görev alanları ve bunların uygulanmasını belirleyen bölgesel bir anayasa federal anayasaya tezat teşkil etmeyecek şekilde hazırlanır.

Madde 118:

1. Bu anayasada federal makamın kesin görev alanı içerisine dâhil edilen konular dışında, Bölgesel Makamlar anayasaya uygun olarak yasama, yürütme ve yargı erklerini kullanma hakkına sahiptirler.

2. Federal makamın görev alanına giren yetkiler dışındaki bir hususa ilişkin federal yasa ile bölge yasası arasında bir uyuşmazlık ortaya çıktığı takdirde, bölgesel makamlar bölgede federal yasanın uygulamasını düzeltme hakkına sahiptir.

3. Bölgelere üstlendikleri görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine yetecek kadar federal makam tarafından toplanan kaynaklardan adil bir pay verilir. Bu yapılırken bölgenin kaynak ihtiyaçları ve nüfusu göz önünde tutulur.

4. Kültürel, sosyal ve kalkınmayı takip etmek üzere Irak Büyükelçiliklerinde ve diplomatik misyonlarında bölgeler ve vilayetler için ofisler açılır.

5. Bölgesel Hükümet, başta polis, güvenlik güçleri ve bölgesel muhafızları da içeren bölgesel güvenlik birimlerinin kurulması ve örgütlenmesi olmak üzere bölgenin bütün idari ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur.

IV. II. Bir Bölgeye Dâhil Olmayan Vilayetler:

Madde 119:

1. Vilayetler birkaç kaza, nahiye ve köylerden oluşur.
2. Bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere adem-i merkeziyet ilkesi temelinde geniş idari ve mali yetkiler tanınır.
3. Vilayet Meclisi tarafından seçilen Vali vilayetteki en yüksek yürütme merciidir ve Meclis tarafından kendisine tanınan yetkileri kullanır.
4. Vilayet Meclisi ve Vali'nin seçim ve yetkileri yasayla belirlenir.
5. Vilayet Meclisi, hiçbir Bakanlığın veya bir Bakanlığa bağlı olmayan kurum ve kuruluşların kontrol ve denetimine tabi değildir. Özerk bir mali statüyü haizdir.

Madde 120:

Federal Hükümet ve Vilayet makamlarının kararıyla yetki ve sorumluluklar yekdiğerine devredilebilir. Bu husus yasayla düzenlenir.

IV. III. Başkent:

Madde 121:

Bağdat belediye sınırlarıyla Irak Cumhuriyeti'nin başkentidir. İdari sınırlarıyla Bağdat Vilayetini teşkil eder. Başkent in durumu bir yasayla düzenlenir. Başkent bir bölgeye dâhil olamaz.

IV. VI. Yerel Yönetimler:

Madde 122:

Bu anayasa Türkmenler, Keldaniler, Asuriler ve diğer topluluklar gibi çeşitli milliyetlerin idari, siyasi, kültürel ve eğitim haklarını güvence altına alır. Bu hususlar yasayla düzenlenir.

V. SONUÇ VE GEÇİŞ HÜKÜMLERİ:

V.I. Sonuç Hükümleri:

Madde 136:

1. Yürütme organı Irak Geçici İdari Yasası'nın (GİY) 58. maddesinin tüm alt maddeleriyle uygulanmasının tamamlanması için gerekli adımları atar.

2. GİY'in 58. maddesinde yer alan ve Geçiş Hükümeti'nin sorumluluğunda uygulanan hususlar, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tamamı yerine getirilene değin sürdürülür. Bu çalışmalar eski duruma getirme, nüfus sayımı ve nasıl idare edileceğinin saptanması için Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde referandum düzenlenmesine kadar (en geç 31.12.2007) devam ettirilir.

Madde 137:

1992 yılından bu yana Kürdistan Bölgesinde çıkartılan yasalar yürürlükte kalmaya devam eder. Mahkeme kararları ve ticari sözleşmeler dâhil olmak üzere, Kürdistan Bölgesel Hükümeti tarafından alınan kararlar, Kürdistan Bölgesel Yasaları tarafından belirlendiği şekilde değiştirilmedikçe, iptal edilmedikçe ve bu anayasayla çelişmedikleri sürece yürürlükte kalmaya devam eder.

Madde 138:

Yeni Irak Hükümeti kurulduktan sonra Geçici İdari Yasa ve ekini teşkil eden belgeler 53/a ve 58. madde dışında iptal edilir.